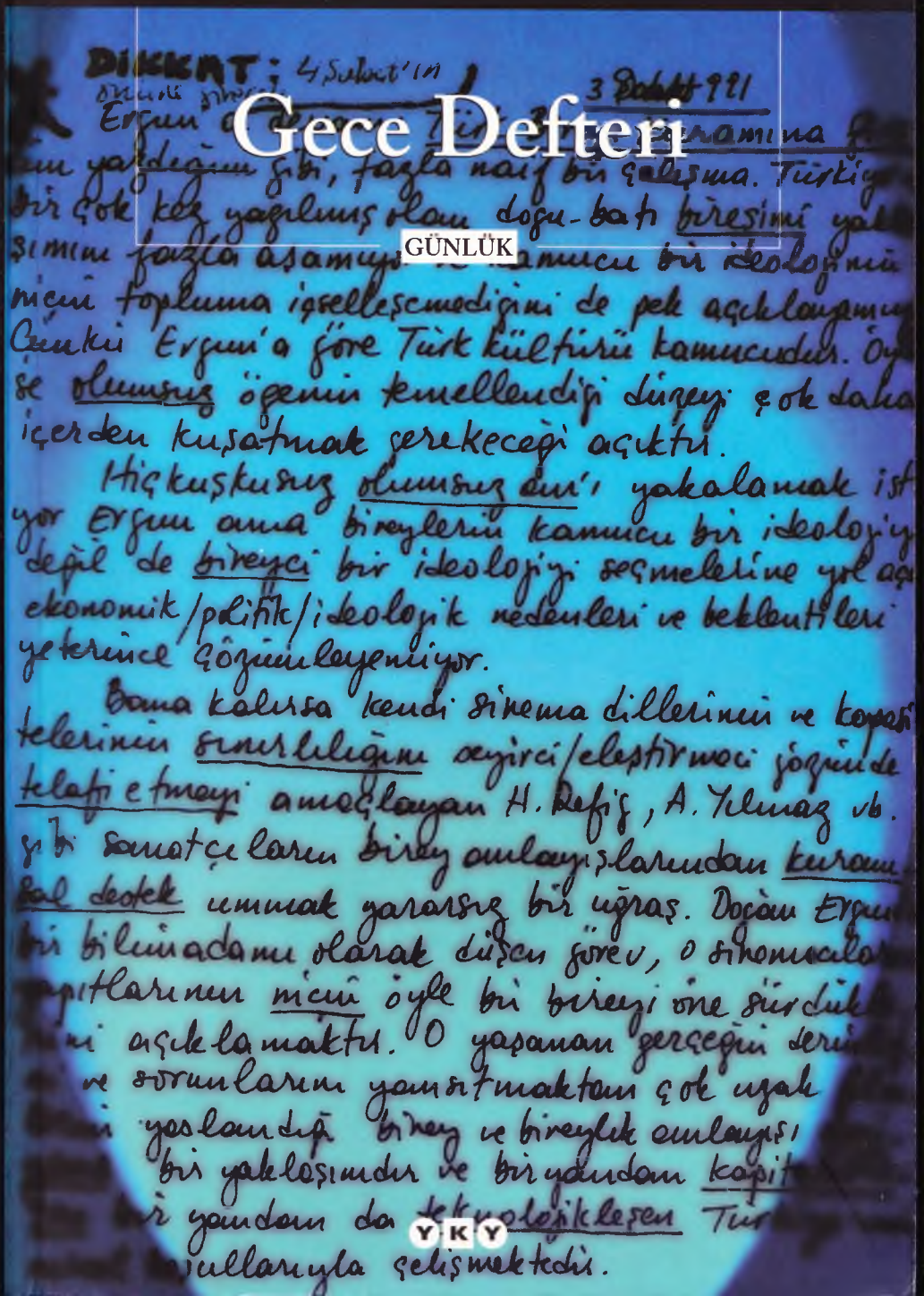
Ahmet Oktay

Gece Defteri

GÜNLÜK



AHMET OKTAY • GECE DEFTERİ

YKY

GECE DEFTERİ

Ahmet Oktay 1933 yılında Ankara'da doğdu. Yazmaya çok erken başladı: ortaokul sıralarında. İlk şiiri, 1949-1950 yılları arasında *Gerçek* dergisinde yayımlandı. Öğrenimini lisede yarım bırakarak çalışmaya başladı. Ahmet Oktay, 1950'li yıllarda ikinci yeni hareketine öncülük ettiği söylenebilecek olan Mavi Hareketi içinde yer aldı ve aynı adlı dergide yazıları ve şiirleriyle etkin bir rol oynadı. 1961 yılında *Yeni İstanbul* gazetesinin Ankara bürosunda "parlamento muhabiri" olarak profesyonel gazeteciliğe başladı. *Ankara Ekspres, İktisat ve Piyasa, Vatan* gibi gazetelerde muhabir olarak çalıştıktan sonra 1965 yılında TRT Haber Merkezi'nde çalışmaya başladı. 1976 yılında, siyasal iktidar değişince TRT'den istifa ederek *Akajans*, ardından da *Dünya* gazetesi haber müdürlüğü görevlerini yürüttü. 1978'de yeniden TRT'ye döndü. 1982'de buradan emekliliğini isteyip ayrıldı. Daha sonra *Milliyet* gazetesine geçti. 1993 Şubat'ında müdürlerinden biri olduğu *Milliyet*'in yazı işlerinden ayrılarak kendini tümüyle yazmaya verdi.

Yapıtları:

Şiir: *Gölgeleri Kullanmak* (1963), *Her Yüz Bir Öykü Yazar* (1964, Yeditepe Şiir Ödülü), *Dr. Kaligari'nin Dönüşü* (1966), *Sürgün* (1979), *Sürdürülen Bir Şarkının Tarihi* (1981), *Kara Bir Zamana Alınlık* (1983), *Yol Üstündeki Semender* (1987, Behçet Necatigil Şiir Ödülü), *Ağıtlar ve Övgüler* (1991, Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Şairi Ödülü), *Bir Sanrı için Gece Müziği* (1993), *Toplu Şiirler* (1995), *Gözüm Seğirdi Vakitten* (1996), *Söz Acıda Sınandı* (1996), *Az Kaldı Kışa* (1996).

İnceleme/Araştırma: *Bir Yazı'nın Arayışları* (1981), *Yazın, İletişim, İdeoloji* (1982), *Yazılanla Okunan* (1983), *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları* (1986), *Kültür ve İdeoloji* (1987), *Toplumsal Değişme ve Basın* (1987), *Karanfil ve Pranga* (1990), *Raffaello'nun Direnişi* (1990), *Zamanı Sorgulamak* (1991), *Kabul ve Red* (1992), *Şair ile Kurtarıcı* (1992), *Sanat ve Siyaset* (1993), *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat-1923/1950* (1993), *Türkiye'de Popüler Kültür* (1993), *Medya ve Hedonizm* (1995), *Şiddet, Söz, Yaşam* (1995), *İnsan, Yazar, Kitap* (1995), *İsrafil'in Sûr'u* (1997).

Anı/Anlatı: *Gizli Çekmece* (1991).

Oyun: *Kurt Dişi* (1971 ve 1973 yıllarında Devlet Tiyatroları'nda sahnelendi).

Ahmet Oktay'ın
YKY'deki öteki kitapları:

Türkiye'de Popüler Kültür *(inceleme, 1993)*
Toplu Şiirler *(1995)*
Gözüm Seğirdi Vakitten *(şiir, 1996)*
Söz Acıda Sınandı *(şiir, 1996)*
İsrafil'in Sûr'u *(inceleme, 1997)*

AHMET OKTAY

Gece Defteri

YAZINSAL GÜNLÜKLER

Edebiyat -256
ISBN 975-363-827-2

Gece Defteri / Ahmet Oktay

1. baskı: İstanbul, Nisan 1998

Kapak Tasarımı
Faruk Ulay - Kaan Savul

Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1998
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

GECE DEFTERİ

Sunuş

Bu kitap, alt başlığından da hemen çıkarsanabileceği gibi, bir "gizli günlük" değil. Okur, kişisel yaşamıma, özel kaygılarıma, ruhsal sorunlarıma ilişkin hiçbir şey bulamayacak okuduklarında. Ama burada söz konusu olan yine de Ben'im.

Yazarlardan, kitaplardan, düşüncelerden, olaylardan söz ediyorum. Ben konuşuyorum yani. Güncel ile tarihsel olan arasında bağ kurmak istiyorum. Yaşadığımız, yaşamakta olduğumuz dehşeti ve güzelliği, sorunları ve çözüm çabalarını izliyor, kendimce sonuçlar çıkarıyorum.

Gerekli bir kitap mı bu? Tam bilemiyorum. Rahmetli Oktay Rifat, bu dünyadan göçüp gitmeden önce, terekesini temizlemiş, yazınsal yaşamım işte bu yayımladıklarımdan ibarettir demiş, gizemli bir yazar olmak istememişti. Ardında pekâlâ küçük/büyük günahlar ve suçlarla dolu birçok günlük bırakabilirdi.

Yarına kalır mıyım kalmaz mıyım? Hiç bilmiyorum. Üstelik böyle bir kaygıya da kapılmadım. Zaten böyle örtük bir arzu bulunmadan yazılabilir mi? Yazmak, yazmayı sürdürmek, bir anlamda yarında süreceğine inanmaktır. Bu yüzden, yarma da kalmayı arzulayan bir şair/yazar olarak, tıpkı Oktay Rifat gibi ardımda kalacak sandığın fazla kurcalanmasını istemiyorum.

Batı'da Gide, Türkiye'de Birsel gibi düzenli bir Günlükçü olmadım zaten. Aralıklarla tuttuğum birçok günlüğü ya yaktım ya yırtıp attım. Elimde, gün gün değil, ara ara tutulmuş 1984,

1990, 1991, 1992 ve 1993 yıllarına ait beş defter var. Türkiye'nin karmaşa yılları bunlar. Ne demişim, ne düşünmüşüm diye merak ederek okuduğumda, *Günlükler*'in içinde okurun da ilgisini çekebileceğini sandığım düşünceler bulunduğunu gördüm.

Edebiyat, sanat, kültür, siyaset sorunları üzerinde kitap okumaları dolayısıyla geliştirilmiş bu düşüncelerin tarihleri yazarlığım açından ilginç göründü bana. En azından benim okurlarımın –bir okurum olduğunu biliyorum– hangi sorunlara hangi tarihte değindiğimi bilmelerini istedim. Bu Günlük'ün Türkiye'nin entelektüel yaşamı hakkında kimseye çamur atmadan, kimseyi küçültmeden bir fikir de verebileceğine inanıyorum. Bir iki küçük öfkenin ve eleştirinin asla kişisel hınç alma duygusuyla ilgisi olmadığını, okurun hemen anlayacağına inanıyorum.

Zamanımla hesaplaşmaya, zamanımdan öğrenmeye çalıştığımı gördüm bu düzensiz Günlük'lerde. Belki birilerini ilgilendireceğini sanmam da bu zaman sorunu dolayısıyla güçlendi içimde. Birçok günce, kitabın hacmi fazla artmasın diye tarafımdan çıkarıldı. Defterler de kitap yayınlanır yayınlanmaz yakılacak.

Zaten her kitap, son çözümlemede, birer Günlük değil midir? *Gece Defteri*'nin bir yerinde Simon de Beauvoir'ın Sartre'ın ölümünü *Veda Töreni* adlı güncesinden önce *Mandarinler* romanında imlediğini öne sürdüğümü göreceksiniz. Benim bu Günlük'lerde dile getirdiğim kimi anlık düşünceler ve duygulanımlar da tutulduğu tarihlerden önceki ve sonraki günlerde zaten yazılaştırıldılar.

Okur, bir iki kişisel tartışmaya ya da tepkiye rastlayacak. Ama kim silebilir kendini tümüyle yazısından. Üstelik, bunları kimileri gibi dergi sayfalarına dökmemişim, kendimi doğrulama payları çıkarmamışım.

"Bakî kalan bu kubbede bir hoş sâdâ imiş."

1984

1 Ocak 1984

1983'ün son gecesi Sevim Burak'ın ölüm haberini aldım. Dilerim, yeni yıl böyle haberlerle dolu geçmez. 1957-58'lerde tanıdım Sevim'i. O sıralar Galatasaray'da, o görkemli yapılardan birinde oldukça iş yapan bir "terzihanesi" vardı. Ömer Uluç'la yaşıyordu. O atölye, bir dönemin yazarlarının, ressamlarının uğrak yeriydi. Sevim, 1951'lerde *Yeni İstanbul* gazetesinin açtığı öykü yarışmasında derece almıştı ama, benim tanıdığım sıralarda yazarlığı "seçmiş" görünmüyordu henüz. 60'lardan sonra işi ciddi tutmaya başladı. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, "velut" bir yazar değildi Sevim. Öyle bir yazar olmayı da istemedi. Yazı, bir uğraş değil, neredeyse kutsal bir törendi onun için. Ancak büyük bir gereksinim duyduğunda, daha doğrusu ruhsal bir zorlanma sonucunda başlardı yazmaya. Gelgelelim, bundan sonrası şaşırtıcı, beklenmeyen bir teknik sorununa dönüşür, Sevim durmaksızın bir biçim ve biçem araştırmasına girişirdi. Kendini hiçbir kez içinden yükselen o dürtünün beraberinde getirmiş olması gereken kendiliğindenliğe kaptırmazdı. O bir anlık esin'in ardından laboratuvarına kapanırdı Sevim. Terekesinden hayli metin çıkacağını umuyorum. Ne yazık ki, çok istememe rağmen, Adam Yayınları'nda çıkan oyunu ve öyküleri için sağlığında yazamadım. Yaşam, niyetleri de tasarıları da ne kadar sık bozguna uğratıyor. Bütün bir geçmiş, o korkunç ve her şeye rağmen "kardeşçe bohem" gözümde canlanıyor. Yapabildiğimiz ya da yapabileceğimiz, yaşamı o yılda, o biçimde yaşamakmış. Olanca somutluğuyla.

Kim ne derse desin: O yaşamdan çok şey kazandı kazanmayı bilen.

2 Ocak 1984

Sevim için kısa bir anma yazısı yazdım. Onun geçmişi alımlayış biçimi üzerine oldukça doğru gözlemler yaptığımı sanıyorum. Savlarımı genişletip daha ayrıntılı bir çözümleme yapmam gerekiyor. Sevim'de fantastik olan rastgele değil çünkü, bir işlev yüklenmiş durumda. N. Eray'da süslemeci bir nitelikte görünen Sevim'de varoluşa ilişkin sorunlara bitişiyor.

Sahibinin Sesi'ni hiçbir tiyatrocunun görmeyişine de akıl erdiremiyorum. Yaratıcı bir yönetmen bir şölen üretebilir aslında o oyundan. Gerçekten de, her türlü sahneleme tekniğine olanak veren bir oyun *Sahibinin Sesi*. Kural tanımayan, düşlemin tüm ayakbağlarını çözen bir oyun. Ama şimdilerde herkes gibi tiyatrocular da önce gişeyi, sonra da vatanı kurtarmayı öngörüyor, tiyatroyu değil.

Oyun yazarları da en ufak bir tarih bilinci edinmeden tarihe eğiliyor ve seyirciye büyük bir sessizlik sunuyorlar. Tarihin o gürültülü geçmişinden böylesine cılız bireysel psikolojiler üretmek de bize özgü elbet.

Sevim'in oyunu sahnelense, *IV. Murat*'tan çok daha fazla ayak sesi duyacağımıza eminim ben. Gramofondaki konuşmaları da gerçek kişilere yaptırmalı bana kalırsa, dilleri ağızlarının içinde büyüyen aktör ve aktristlere değil.

Oyunun sonundaki o konuşmalara ilişkin "yuki gibi" nitemi, giderek arabeskleşen, bürokratlaşan ya da tekdüzeleşen toplumsal yaşamımıza da çok uygun düşüyor elbet.

Devrimci siyasal mücadeleyi bile yukileştiremedik mi zaten? Ama faşizmin yukileştiği görülmüyor henüz.

3 Ocak 1984

Düşünür-gezer yazısına başladım. Benjamin'in kavramlaştırmaları çok ilginç. Gerçi o, Marks'ın kimi düşüncelerini izleyerek işçi sınıfının gelişimi ve toplumsal kuramın belirişi dolayısıyla flaneur'ün işlevini yitirdiğini öne sürer. Ya da yitireceğini. Baudelaire'in bir toplumsal kuramdan yoksun olduğunu, bu yüzden gerçekliği sınıf ilişkileri açısından alımlayamadığını vurgular ve düşünür-gezerliği'nin bu durumdan kaynaklandığını söyler.

Gerçekten de şairin düşünür-gezer olarak yaşaması olanaksız mı artık? Sanmıyorum. Kitle iletişim araçlarının yayıp geliştirdiği ideoloji, kültürün görselleştirilmesi, yaşamın yalnızlaştırılması, kullan-at anlayışının yaygınlaşması, insanın nesnelerle kuşatılması ve doğadan, doğal olandan sürekli koparılması şairin yeniden marjinale çekilmesini gerektirecek gibi görünüyor. Genç şairler nedense hâlâ siyasal sözün kitlelere işlemesi bir yana ulaşamadığını bile göremiyorlar. Soyutluk, sardı şiiri. Günlük yapıp etmelerden, nesnelerden, olgulardan giderek uzaklaşılıyor. Üstelik bir örnek dille konuşuyor herkes. Düşsüz, kişisel imgeden yoksun bir şiir ortalıktaki. Ne kırın ne kentin dramı farkediliyor.

Verili toplumsal yaşamın ve değerlerin içine iyice yerleşen şair, siyasal protesto ile verilmişi aşabileceğini sanıyor. Ama benimsediği yaşama biçemi ve etik'i siyasal karşıtının. Dahası siyasal protestosu da parçalı. Dizgenin burasını reddediyor ama şurasını kabul ediyor. Sözü bu yüzden işlevsiz.

4 Ocak 1984

Kırın ve kentin dramı diye yazmışım dün. Latife Tekin'in başarısı burada yatıyor. Kırın gerçeğini yaşayan biri Tekin. Köyün bir flaneur'ü bal gibi. Bir koleksiyoncu, paçavra toplayıcısı, lodosçu. Köyün yalnızca iktisadi ilişkiler üzerinde kurulmadığını, toplumsal ilişkilerin ve düşüncelerin de en az onlar kadar önemli olduğunun farkında. Yapı ve üst-yapı ilişkilerinin karşılıklı etkileşimini, ideolojilerin de kendi düzeylerindeki belirleyiciliğini görüyor. Kuşkusuz, Güney Amerika romancılarının, özellikle Marquez'in etkisi var. Marquez'i okumaması efsaneye ilişkin olanı atlamasına yol açabilirdi herhalde. O insanların o cinler, perilerle gerçeklik kazandıkları besbelli.

5 Ocak 1984

Sevim, bugün Kuzguncuk Camii'nden kaldırıldı. Cenazelerde karşılaşıyor artık yazar çizerler. Görmediğim nice kişiyle karşılaştım. Zaman da yaşam da ayırdı çoğumuzu. Doğal olarak. Cenazeden sonra Edip, Muhteşem Sunter ve Tülây iskele-

nin bitişiğindeki meyhanede oturduk. Cenazenin ardından güzel, dostane bir gün oldu. Yalnızca o eski meyhanenin lüksleşmesine üzüldüm. Kahverengi formika masalarını da sevmedim. Ne güzeldi eskiden: Tahtaydı tümü de. Yaşamımızı her yandan kuşatıyor yeni teknoloji. TV ve video uygarlığı içinde yaşayıp değerleri korumanın yolunu bulmalıyız. Ben bile kimi zaman kaç saatimi öldürüyorum ekranın karşısında.

Cansever'le şiiri üzerine de konuştuk. *Bezik Oynayan Kadınlar* çözümlememe değindi. Cemile'nin IV'üncü mektubundaki "Karşı vitrinde/Yeni cilalanmış bir tabut" dizelerini anımsatarak: "Bir imge o" dedi. Geleneksel şiir anlayışını çoktan terk etmiş Cansever gibi bir şairin, imgelerin tek başlarına değilse bile bütünde eklemlendiğinde bir anlam ürettiğini görmek istememesine şaşırdım elbet. Şiirin, yayınlandıktan sonra şairinden bağımsızlaştığını ve tasarlandığından fazla bir şey olduğunu da yeterince anlamış görünmüyor Edip.

İmgeler özgür değildir. Ne yazık ki.

Hele *masum* hiç değil.

6 Ocak 1984

Dün sabaha karşı şu cümleyle uyandım:

"Posta kutusu. Bağırmamış, hayır. Karısı soluna dönmüş, uyuyor." Böylesine netlikle gelmesi cümlenin, şaşırtıcı. Şu bir türlü başlayamadığım romanın giriş cümlesi bu. Uzun süredir kurguladığım konunun bir trük'ü bu posta kutusu. Ama henüz flu yanlar var. Ne zaman başlarım bilemiyorum. Ne var ki Tülây'ın sorusu çok geçerli: "Zaro ağa mısın sen?" Gelgelelim, ölüm gündemde değilmiş gibi davranıyorum: acele etmeden. Biçimi çözümlemeden bir romana nasıl başlanabilir ki? Şiirde bir sözcükle başlandığı olur, ama roman. Çünkü toplumsal bir araştırma değil mi roman önünde sonunda? Bir "bozulma"nın araştırılması. Buysa, yazılırken bulunan yapı'ya bel bağlamayı olanaksızlaştırıyor. Yüzde sekseni, hatta biraz daha fazlası kurgulanmış olmalı romanın. Çünkü, yazarken bulunan yeni bir teknik çözüm, yeni bir romana başlamak demektir.

7 Ocak 1984

Flaneur olmak somut koşullarda herkesin kolaylıkla gerçekleştirebileceği bir edim değil elbet. Gelgelelim, şair verili günün ve verili şiirin dışına çıkmanın bir yolunu bulmalı. "Düşünür-gezer" adlı yazımda geliştireceğim düşünce şu: Solcu şair siyaseten reddediyor ama bu yaşamın içinde kalıyor. Bu konumu aşmak, toplumu yaşamın içinden dinamitlemek gerekiyor. Gerçeküstücülük'ün bir hareket olarak Türkiye'de "yaşanamaması"nın büyük kayıp olduğuna her gün biraz daha inanıyorum.

Türk aydını, yazarı, şairi ne kadar ters bir yön izliyor. Ya da ne kadar dar görüşlü. Samipaşazade Paris'te Lenin'e rastlıyor ama ne kişiliğini ne de düşüncelerini ilginç buluyor. Döneminin siyasal hareketleriyle ne kadar az ilgileniyormuş Tanzimat aydınları. Marksizmin neredeyse farkına bile varmamışlar. Fikret gidip François Coppée'yi buluyor. Cumhuriyet şairi de gerçeküstücülüğü, burnunun dibindeyken bile göremiyor. Gerçeküstü olanla gündelik olan arasındaki ilişkiyi fark edememesi Garipçilerin talihsizliği elbet.

Bir bohem olmasa bile, şair makiliğe çekilebilir bugün. Toplumu yadsıdığından, kamuyu küçümsediğinden değil. Gizlinin yeniyi açığa vurması için. Zaman duygusu ve tarih bilinci; bir de imgelem: Bunlara güvenmek zorunda şair. Ama beğenilmeyi, çok okunmayı bir yana bırakması gerekli.

Makilikler.

Guevara da orada gizleniyordu. Hatta daha içerilerde.

8 Ocak 1984

Mayakovski şiirimin "yaklaşık olarak" şöyle son dizeleri: "Şimdiye bir yanıt cesedim/geleceğeyse soru". İki ay önce yazdım. Ama başsız hâlâ.

Dışarıda, yağmurdan kaçışan lacivert-sarı yağmurluklu çocuklara bakarken panjurdan, şöyle bir dize geldi: "Elimden tutan kör" Bir imge bile değil henüz. Ama biliyorum: Kör sözcüğü şiirin omurgasını oluşturacak. Anlamsal omurga. Döneme uygun düşüyor: Körelme ve intihar.

9 Ocak 1984

Murat Belge, Aydın Köymen ve Turhan Ilgaz'la öğle yemeği. Yeni bir parti'nin, yalnızca burjuva demokrasisi özgürlüklerinin tüm kurumlarıyla işletilmesini öngören bir partinin içinde solcu aydınların bir işlev ve görev yüklenip yüklenmemeleri sorunu tartışıldı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, ben, bir süre her türden örgütün dışında kalmaktan, yayınla yetinmekten yanayım. Kuramsal düzey geliştirilmeli, kitleler nerede yer alacaklarının bilincine varmalı önce. Elbet bu kitleler sözü, o eski romantizmden kaynaklanıyor. İşçi sınıfının bugünkü koşullarda üyelik için koşacağını hiç sanmıyorum. Önce yerleşik bakış açıları, strateji ve taktikler, önderlik kavramının yeniden kurulması gerekiyor. *Otokritik* denildi duruldu yıllarca, ama ne yazık ki kavram yaşamda uygulanamadı. Tam tersine: Türkiye Şigalevciliği yaşadı. Korkarım hâlâ da aynı görüşü benimsemeyi sürdürüyor: "Sınırsız özgürlükten yola çıktım, sınırsız baskıya vardım."

Bunu anlamak gerekiyor; bir; her şey "kitleler aldatılıyor" formülüyle açıklanamıyor; iki.

Bu aldanma konusuna eklenebilir: Seyyit Nezir, ilke olarak kitabımı basmayı kabullendi. Ama entelektüel düzey korkutuyormuş. Sordum: "Peki bu kitleler ne zaman entelektüel olacak okumazlarsa?" Üstelik kitle dediğimiz taş çatlasa beş bin kişilik okur-yazar. Kitleleri aydınlatmaya ve kurtarmaya talip olan solcu aydın, entelektüele karşı. Okumuyor bu tür yazarı. Elbet başkasına da okutmuyor, komiser olarak. Herkes niye entelektüel olmaya çalışmıyor acaba? Sanki doğuştan elde edilen bir yetenek bu entelektüellik. Pes doğrusu!

10 Ocak 1984

J. Needham'm *Doğunun Bilgisi Batının Bilimi* adlı kitabını ikinci kez ve elbet her zaman yaptığım gibi çizerek okuyorum. Yazarın kuramsal temelinin Marksist olduğu görülüyor. Ama bu Marksizmin geleneksel ve ortodoks yorumlarla hiç ilgisi yok. Witfogel karşısındaki tutumu, yazarın özümlenebilir ve

özgürleştirebilir olana yakınlık duyduğunu gösteriyor. AÜT üzerine söyledikleri de meslekten iktisatçı olmamasına rağmen çok ilgi çekici. Beni şu anda en fazla ilgilendiren ve etkileyen düşüncesi şu oldu: Çin biliminin, bütün eski tarihi boyunca yalnızca üretimi öngörmemesi. Üstelik bu bilimin, soyuttan çok somutu, yani günlük pratiği öne çıkarmasına rağmen üretimi artırmayı başlıca yaşamsal amaç olarak görmemesi çok önemli.

Kürşat Bumin'in *Batıda Devlet ve Çocuk* adlı kitabında vurguladığı P. Clastres'nin şu düşüncesi bu yoruma ekleniyor: "Üretim ilkel toplumların tek kaygıları değil son kaygılarıdır. Bu toplumlarda bir fazla üretilmemesinin nedeni güçsüzlükten değil, insanların kendi iradeleriyle aldıkları karardan kaynaklanmaktadır. Fazla üretmeyi ve büyümeyi reddetmektedirler" (K. Bumin a.g.e. s.136-137). Günümüzde "büyümeme" belki bir olanaksızlık, ama yine de çalışma etiğinin önlenmesi ya da sınırlanması gereği, kuramsal bir sorun olarak duruyor.

Bu bağlamda, Fromm'un yapıtındaki (*Sahip Olmak Ya da Olmak*) düşünceler de dikkate alınmalı. Reich'ın ve Marcuse'nin yorumları da özgür insan'ın oluşumu sorununa bitişiyor elbet. Çalışma ve üretim kavramları, sanatsal açıdan da çok önemli elbet. Oyun'u ve imgelem'i bu yüzden reddediyor sosyalist gerçekçilik. Çünkü her şey toplum yerine devlet'e veriliyor.

11 Ocak 1984

Needham: *Doğunun Bilgisi Batının Bilimi*, Attar: *Mantık Al-Tayr*, E. Pound: *Konfüçyüs*, Mevlana: *Mesnevi*, Lao-Tzu: *Tao The Ching*. Bilme, bireylik, güç (iktidar) sorunları bağlamında birlikte okuma denemesi. Belki "Esintiler" ya da "Kim Var O Aynada" başlıklı dizi şiirler için elbet.

Kantolar'a benzer bir girişim. Farklı bir düzeyde elbet ve Pound gibi en uç noktaya varmış bir gizlenmeyi amaçlamadan. Ne var ki gizleneceğim açık. Gelgelelim açık olmayı istediğim de "açık". Gerekli biçemi bulur ve göndermeleri bugünün siyasal/toplumsal sorunlarına uygun biçimde seçebilirsem, işi çözümlemiş olurum. Yeni tasarılardan söz ediyorum ama Mayakovski'nin körüyle buluşamadım hâlâ. Esin falan beklediğim

yok gerçi, ama bir imge kurabilmiş değilim. Çünkü bütün bir tarihsel dönem'i göz önünde bulunduruyorum. Ve Mayakovski'yi: Şair birey'i. Buysa çifte bir "yorum" demek. O zaman da ilk imge önemli.

12 Ocak 1984

"Yenile ve yinele" – T'ang'ın banyosunda yazılı.

Suyla ilgili bu uzam ister istemez Herakleitos'u çağrıştırıyor: Aynı suda (ırmakta) iki kez yıkanılmaz. Bu önesürme de yenilenmeyi imliyor. Mevlana'da yenilenme imgeleri de pek çok. En ünlüsü: "Dünle beraber gitti düne ait her şey / Şimdi yeni sözler söylemek lazım" (Yaklaşık olarak böyle. Ne yazık: Şiiri ezberleyemiyorum artık, ezberlediklerimi de unutuyorum. Demek başka bilgileri kataloglamaya başladım epeydir).

Attar'dan:

"Kılavuz da kalmadı, yolcu da yol da"

Enfes doğrusu.

Pound'un kitabındaki "Başak" bölümü ile Attar'ın ve Mevlana'nın biçim ve biçemi arasında benzerlik var. Bu biçim seçilebilir sanıyorum. Üstelik bu biçim *Kara Bir Zamana Alınlık*'ın deyişinin bir devamı da olur. Çünkü orada da (birinci bölüm) bilgeliğe doğru bir uğraş öngörülmüş ve insansal değerlerin, yaşamın övülmesi amaçlanmıştır.

Ayna'dan konuşacaklar da bunu yapacaklar bir kez daha.

13 Ocak 1984

"Sanayileşme Öyküleri: Bacayı İndir Bacayı Kaldır" başlıklı bir yazıya başladım. Gelgelelim üç cümleden sonra canım sıkıldı. J. Bergier'den berbat bir dille çevrilen kitabı açtım: *Lanetli Kitaplar*. Toth kitabı hakkında Türkçede (evdekilerde) hiçbir bilgi yok. Elena Blavozky hakkında M. Larousse'da iki üç satır. Yine de gizemli kitaplar hakkında ilginç bilgiler, dedikodular buldum. Kuşkusuz, tasavvuf, doğu bilgisi vb ile bilme, bireylik, erk arasında dolaşmam, içrek bir eğilim yansıtıyor. Doğrusu fazla kaygılanmıyorum. Şiirsel bir bileşim elde edebilirsem, gizli şeyler bilgisini dışlaştırmış olmayacağım son kertede. Çün-

kü ben günümüz bağlamında anlamaya, dışlaştırmaya çalışıyorum, olsa olsa. Benim iç deneye yönelik şiirim, şu çağrıyı yapacak: Ötesine geçmeli verili bilgi'nin. Her açıklama çünkü beraberinde bir açıklan(a)mayanı getirir. Bilgi kesiksizdir. Böylesine kuşkucu bir bilgi anlayışı dogmatizmden koruyabilir kişiyi.

Şiirimde bir de bilgi için ve bilgisinden ötürü çile çekeni dışlaştırmak istiyorum. Tarihe de değineceğim şiirde ister istemez: Halk hareketlerinin gizemsel ve dünyasal olarak beliren ikili yapısı çok ilgimi çekiyor. Hepsinde gözleniyor bu ortaklık: Örneğin Mazdekçiler ile Zelotistler arasında vb Şimdiden belli: Yine kapalı olacağız. Hâlâ bir sapkınlık ya da düşkünlük belirtisi sayılıyorsa da entelektüellik, yeni bir şeyler söylemenin de entelektüel birikim olmadan yolu yok. Gece çalışamayacağım. S. İleri yemeğe geliyor.

14 Ocak 1984

Orhan Pamuk'un *Sessiz Ev*'ine başladım. Doğrusu, daha ilk sayfalarda yakalıyor okuru. Büyükhanım'ın ve Selahattin'in çevresinde oluşacağa benziyor roman. Ama her zamanki gibi kitabın sonuna falan baktım. Bir olgu ortaya çıkıyor sanırım: Selahattin yazıyor, Doğan yazıyor, Faruk yazıyor ve üçü de içiyorlar. Sanki *atavik* bu. Dahası, aynı yazmak edimi *Cevdet Bey ve Oğulları*'nda da görülüyordu. Burada Proustvari bir eğilim görülebilir mi acaba? Yani tek gerçeğin yazmak olduğu. Pamuk'un bu kitabında biçim sorununu da daha ciddiye aldığı görülüyor.

15 Ocak 1984

Üç İstanbul'un TV uyarlaması gerçekten güzel bir yapım. H. Refiğ'in *Aşk-ı Memnu*'sundan bu yana ilk başarılı yapım. B. Oran'ın senaryosu romana büyük ölçüde bağlı. İmparatorluk İstanbulunun sosyo-ekonomik yapısını daha da yakından yaşatabilecek dış mekân yaratılmamasına üzülmek gerekiyor. Ama, gerek senaryo gerekse F. Tuna'nın yönetimi Abdülhamit döneminin baskıcı yanına gönderme yapan sahneler kurmaktan geri kalmıyor. (Adnan'ın evindeki toplantıya geliş vb.) Oyuncular

da genellikle iyi. Ama bu geceki 3. Bölüm'de Süheyla'yı oynayan Nilgün Akçaoğlu enfes bir oyunculuk sergiledi. Sinemaya çok yatkın bir oyuncu Akçaoğlu. Şurası kesin: Türkiye'de TV'de de sinemada da gerçekten yaratıcı kişiler var. Olmayan şu: Özgür düşünce. *Üç İstanbul* dizisi, yaratıcı ile bürokrasi arasında bir karşıtlık olduğunu bir kez daha gösterdi. F. Tuna TRT dışı bir yönetmen. Tuna bu yüzden daha özgürce bakabiliyor. B. Oran da Yeşilçam'da uzun yıllarda edindiği deneyimi en iyi biçimde ve güzel bir yapıt üretme adına kullanıyor. Amerikan dizileriyle beyni yıkanmaya çalışılan kitlelere bu türden filmlerle yaklaşılabilse ne güzel sonuçlar alınabilir diyorum. Bizi fabrika çevresine sokacak olan *Murtaza*'yı, *Avare Yıllar*'ı, *Cemile*'yi dizi olarak düşünüyorum. *Ortadirek*'i ya da. Çok yararlı biçimde de kullanılabilecek bir araç TV.

18 Ocak 1984

Michelangelo'nun ardından Baudelaire'in Rilke'nin mektuplarına da yeniden "baktım" Baudelaire'de yıkıma uğradım neredeyse. Daha doğru dürüst bir seçim yapılamaz mıydı? Şairin kendisine değil siluetine rastlıyor burada insan. Belki de karikatürüne. Daha ayrıntılı düşününce, bu duygunun doğrudan doğruya çeviriden kaynaklandığını anladım. Berbat bir dil bu. Bunca güzel bir işe girişen Aziz Nesin niçin daha yetenekli çeviriciler bulmaz ki? Anlaşılır gibi değil.

Yine düşte: Sabaha karşı, kafamın içinde net biçimde gördüm / duydum: "Komiser Hikmet, sayfaları karıştırırken şu satırlara takıldı: 1971'de farkına varabilseydim eylem sorununa ilişkin boşlukların, bugüne varmazdım." Demek ki, romanın komiserinin adı Hikmet olacak. Anlayamıyorum: Roman tasarı olarak yaşıyor bende. Ne var ki, ayrıntılar üzerinde hemen hemen hiçbir çalışmam yok. Olay örgüsünü geliştirdiğimi söyleyemem. Ama üç beş gece aralıkla romana ait kimi şeyleri böylesine duru, hatta bilinçli şekilde görmem çok tuhaf. Bilinçle bilinçaltı'nın etkileşimini, hatta bildirişimini günü gününe notlayabilse insan.

20 Ocak 1984

Sadri Ertem'in "Bacayı İndir Bacayı Kaldır" adlı öyküsüyle ilgili yazıyı sürdürüyorum. Türk edebiyatındaki ilk ekoloji öykülerinden biri. Ama ne kadar çalakalem bir yazar Ertem. Aslında bu özelliği bir bakıma onu yazar saymamızı engelleyecek düzeye ulaşıyor sık sık. Ekonomik / sınıfsal olanı bulup vurgulamayı yeterli sayıyor. Çevre de bireylikler de yeterince beliremiyor. Aslında bu tutum, toplumcu gerçekçilerin bugünkü izleyicilerinde de gözleniyor. Düşünce yeterli geliyor onlara. Sınıf konumunu vurguladıklarına inandıkları an her şey bitmiş oluyor. Özü bulduk derken tüm ilişkiler ağını gözden kaçırıyorlar. Oysa bu ilişkilerde, bu ilişkiler düzeyinde oluşan belirlemelerde her şey. Gerçekçi olduğunu öne sürüp gerçekçi olmamak bize özgü değil yalnızca. Bireyi ikincil duruma düşüren her yazı'nın kaçınılmaz sonu bu.

Aslında Ertem'in öyküsü çok başarılı olabilirmiş. Ama sömürü olayına yönelttiği dikkati, ayrıntılara, ilişkiler örgüsüne yöneltmiyor. İnsansal olanı, bir iki gazeteci cümlesiyle geçiştiriyor. Bütün bir insanı ve doğa gerçeğini yok etmek pahasına.

21 Ocak 1984

Son iki yılda yazdıklarımı toplayan kitabımın adı şu: *Tanıklıklar.* Büyük bölümünü, düzenlemeyi yaparken yeniden okudum. Yaşadığımız günlerin sorunlarına, olaylarına ilişkin yazılar hepsi. Kuramsal içeriği ağır basan üç-dört yazı var gerçi, ama onlar da bile somut sorun-durumu'na (Türkiye'deki dogmatik Marksçılığın terk edilmesi, yeni yaklaşımların benimsenmesi) bağlı kalıyorum hep. Bu bakımdan kitabın adı içeriğine çok uygun düşüyor. Yazıların bir bütünlük kurduğunu sanıyorum. Toplumsal ve kültürel olguların şablonculukla kavranamayacağı kesin. Bu yüzden yazdıklarımın içerdiği sorun bağlamı, bir anlamda Türkiye'de tartışılan somut sorunlara ters düşüyor, ama, önünde sonunda Türkiye'nin de *dünyada* bir yer olduğu düşünüldüğünde, bağlamının Türkiye somutunu daha iyi anlama çabasınca belirlendiğini söylemek gerekir. Edebiyatımızın reel sorunları çünkü, artık aşılması, dıştalanması gere-

ken sorunlar bana kalırsa. Buysa paradigma'yı değiştirmeyi gerektiriyor. Aslında, Türkiye'de bu değişmenin kuramsal düzeyde neredeyse on yıl önce başladığı söylenebilir. Ama bilim çevresi'nde kaldığı için değişme yeterince görülemiyor. Yalnızca edebiyatla kendini sınırlayan Türk yazarı da bu yüzden yeni bir gözlük edinemiyor.

22 Ocak 1984

Bu yılın tasarılarını bir kez daha ve yazılı olarak belirleyelim: 1. *Yol Üstündeki Semender* (Şiir), 2. Bir Çilecinin Portresi (Şiir), 3. Deneme (adı belirlenemedi henüz) şu bölümlerden oluşacak: Şairin Düşünür-gezer olarak Sonu, Boş Zamanın Sömürüsü, Çalışma Etiği, Arabeskleşen Yaşam, Kültürel Hegemonya, Dil: Uyuyan Güzel, Değillemenin Öğeleri: İmgelem ve Düşlem, Şairin Düşünür-gezer Olarak Doğuşu, Siyasal Boyut ve Özgür Zaman: Bir ütopya. Kitabın şimdiye kadar yazdıklarımı bütünleyeceğine, düşüncelerimin bireşimini içereceğine inanıyorum. Yazar'a bakış açımı yeterince açığa koyacak bu kitap. Toplumcu-gerçekçilik karşısındaki tavrımı da kesinleyecek. Sorunların yepyeni açılardan görülmesi gerekiyor artık. Yazın'ın bir pratik olabilmesi için (pratik bir dönüştürme sürecini kapsar) gerekli bu. Yazın çünkü, Lukacsçı bağlamda bir öz yansıtmıyor. Bilişsel işlevi de sanıldığı kadar dolaysız değil. Toplumcu gerçekci romancılarımızın çoğunun niye tutucu ve egemen ideolojiye özgü kimi düşünceleri benimsediği ancak böylelikle anlaşılabilir. Aydınlarımızın bilincinin bir arkeolojisine yönelmek gerekiyor. O. Atay'la Y. Atılgan (*Aylak Adam*'da) keşfettiler bunu. Özellikle Atay. Bu arkeoloji çabasına yıllar sonra, bir iktisatçının (Ç. Keyder) değinmesi ve söylemin farkına varması çok ilginç. Bu ilgi, bilim çevresindeki değişme olayına ilişkin gözlemimi bir kez daha doğruluyor.

20 Şubat 1984
Ölü kayyum

Vapurda geldi. Sabah. Besbelli şiire girecek. Gelgelelim *Yol Üstündeki Semender*'in şiirlerinden birini oluşturan "Maya-

kovski"yi henüz tamamlayamadığıma göre, o şiirle hiçbir ses ve içerik ilintisi bulunmayan bu dizenin uzun süre bekleyeceği kesin.

Niye kayyum?

Belki sadece parti ve sendika mallarının değil, tüm yaşamımızın *kayyum* denetiminde bulunmasından. Ama bu yorum, dize'nin *öncesinde* yer almıyor. Çünkü böyle bir şey düşünmedim hiç. Ya da *bilinçle* düşünmedim. Ne var ki, dize bir kez *varolunca*, bu yoruma ulaşımda kaçınılmazdı benim için. Şiirin *anlamı* bu yorum çevresinde oluş(turul)acak demektir bu. İmgesel ve nesnel düzeyin öğeleri buna göre seçilip düzenlenecek.

Şu sıra okuduğum şiirlerde de bir kayyum sözcüğü falan geçmediğine göre, sözcük, çok önceden, güncel tarih içinde kullanıldığında yerleşmiş bilinç-altıma. Sonra, bir pusu sabahta: pat. *Sesi* duyuyor insan. Beyninin içinde. Bir maytap gibi.

Yazılıp yayınlandığında okur bilemeyecek elbet: Kimi zaman anlamsal öğe değildi başlangıçtaki, herhangi bir imge de değildi. Sesti sadece: Kayyum.

25 Şubat 1984

Günlük'ü daha düzenli yazmalıyım. Belli bir düşünceyi, bir imgeyi *her gün* izlemek, sürdürmek gerekiyor sanırım. Çünkü günün olaylarını not etmek değil ki amaç.

Yazar, kendini Kafka gibi yalnızca *yazıya sürebilmeli*. Her şey bu amaca yönelik olmalı.

Oysa ben, gerektiği kadar çalışmıyorum. Ama insan günün sekiz saatini bir gazetenin redaksiyonunda geçirirse; yazıya ne kadar süre ayırabilir. Yorgun düşüyor, ancak *okuyabiliyorum*. O eski *tutku*. Belki de tembelim biraz.

Cassirer'in *Devlet Efsanesi*. Çok önemli bir kitap. Faşizm gözönünde tutularak yazılmış olan ve sürekli bireye totalitarizmin köklerinden kurtulmanın *anısal* (mental) ve *düşünsel* kaynaklarını sunan kitabın, bir askeri yönetim sırasında çevrilmiş olması ilginç.

Dikkatle okunması gerekiyor. *Kerim devlet*'çiler başta olmak üzere, devlet'i abartan, bireyi devlet özgürlüğü'nün uzantısı sa-

yan herkesin çıkarması gereken *kuramsal sonuçları* içeriyor. Hitler'le Stalin, asıl amaçları açısından *eşitlenemeseler* bile, kitapta, onları kitlelerin gözünde *Hitler* ve *Stalin* yapan öğeleri dupduru gözlerle görebiliyor insan.

Ama hâlâ ve ısrarla, düşünme ve eyleme hakkımızı başkalarına devrediyoruz.

31 Mart 1984

Gerçeküstücülük.

Bu büyük deneyi yaşamamış olmak büyük talihsizlik. Yazınımızın bunca dar ufuklu kalmasının bir nedeni de bu sanıyorum. Öteki neden, birincinin belirleyicisi aslında: Düşünsel sınırlılık. Gerçekten de, Türk yazarı, şairi kapsamlı ve büyük ölçekte düşün(e)miyor. Felsefe uzun yıllar ilgilenmediği bir alan. Şiir, özellikle duyarlığa ait sayılmış nedense. Üstelik bu duyarlık hep geleneksel bağlamda alımlandığı için bir gerilime de ulaşılamamış. Şair, üretimini izlekler içinde yapıyor nedense, kendi yaşamı içinde değil. Bu yüzden sözcükleri de duyarlığı da yapay pekçok şairin. Yazın bir karşıkoyma, dolayısıyla da bir varolma sorunu olarak algılanmadıkça çıkmazdan kurtulmak olanaksız gibi. Düşünce yalnız siyaset anlamına geliyor bizde. Bu yüzden ne dil ne de biçim/biçem yıkıcı olabiliyor. Ve yeni. Düşünce sanatın ötesinde var sayılınca çağcıl olan da yeterince görülemiyor elbet.

Cumhuriyet dönemi şairlerinin gerçeküstücülüğü ya hiç ya da çok az anlayabilmiş olmaları çok üzücü. Dada'yı da elbet. M. Zeki'nin Dada'nın sözcük düzeyinden gerçeküstücülüğe geçememesi gibi O. Veli de imgeleme ve düşlemsele geçememiştir. İmgenin dönüştürücü gücünü de görememişti. O. Rifat da. *Perçemli Sokak* ve *Aşık Merdiveni* sorunu hep oyun düzleminde algılamanın ürünleridir. O büyük protesto hiç yansımaz O. Rifat'a.

T. Fikret Baudelaire'i görememişse Cumhuriyet şairi de gerçeküstücüleri görememiştir. Çünkü içinde yaşadığı dünyanın yıkımını, dıştalanmasını yaşamsal bir gereksinim olarak anlamamıştır.

Düşünülecek bir olgudur.

Bence, yaşadığımız günlerin şiirine gerçeküstücülüğün katacağı çok şey var. Aragon'un *Paris Köylüsü*'nün bir benzerini yazmayı kuruyorum. Cinneti, usdışını, cinayeti, devingenliği, bayağılığı bir arada sunan bir metin. Toplumsal ve bireysel şizofreniyi sergileyen bir metin Otomatik yazı'dan yararlanan bir kurgu, özgür çağrışıma da yol açacağından, metnin tarihsel boyutu vermesine de yarayabilir. Zaman hem bir kopukluk hem bir bütünlük olarak nesnelleştirilebilir.

Gerçeküstücülüğe dönelim.

O dönemlerin iki büyük yeteneğinin, Nâzım'la Necip Fazıl'ın bu olaya uzak kalışları talihsizlik doğrusu. Nâzım siyasal/ideolojik bağlanmışlığı dolayısıyla olduğu kadar Mayakovski'nin fütürizmini benimseyişi yüzünden de gerçeküstücülüğün olanaklarını göremedi sanıyorum. N. Fazıl ise başlangıcından beri tüm yeteneğine rağmen yenilikçi bir şair olamadı.

Ne var ki, sorun 1950'lerde de yeterince anlaşılamadı ve Türk sanatçısı gerçeküstücülüğü sanatsal bir ideoloji ve pratik olarak yaşayamadı. Asal sorunsalları niye anında göremediğimiz üzerinde yeterince düşünmüyoruz galiba.

1990

1 Ocak Pazartesi

Üzerimden neredeyse 20 gündür atamadığım bir gripten yatıyorum. Yeni yıl, dilerim hastalıkla sürüp gitmez. Yaşlandığımı manen ve maddeten duyumsamasam bile, –ki duyumsamıyorum– devrilen yıllar, doğum günleri, kısaca *takvim*, yaşın kemale doğru devrildiğini anımsatıyor. Üç yıl sonra 60'ımda olacağım. Daha kaç yıl yaşarım bilemiyorum. Bildiğim, yaşadıklarımı hakkını vererek yaşadığım.

Anais Nin'in *Yeni Duyarlılık-Kadına ve Erkeğe Dair* adıyla yayımlanan seçme yazılarını şurasından burasından okudum. *Kadın sorununa* bakışı ilginç ve kuşatıcı. Lou Andreas Salomé ile ilgili yazısında olsun ("Kızkardeşim Karun") "Duyarlı Erkek İçin Savunma"da olsun, feministlerin vulger yaklaşımlarını çok aşıyor. Pornografi ve erötizm üzerine söyledikleri *şu anda* hem bilinen hem de aşılan düşünceler. Ama yine de parıltılı. Örneğin K. Millet'a H. Miller dolayısıyla yaptığı itirazda ve D. H. Lawrence'da kadının yeri konusuna getirdiği gözlemde, feminizmin militan yorumlarının düşebileceği *tek-yanlılığı* yetkinlikle sezdiriyor.

Tanıtma notundaki bilgi şaşırttı beni: Anais Nin 15 bin sayfalık *Günlük* tutmuş. Ben kaç kez başlayıp bıraktım oysa. Bu kez sürdürebilecek miyim? Nin, ünlü besteci Edgar Varèse ile ilgili kısa ama incelikli ve duyarlıklı yazısında, yapıtlarını pek tanımadığım ama çağımızın en yenilikçi bestecilerinden biri olduğunu bildiğim sanatçının bir sözünü anıyor: "Avant-garde yoktur. Geriden gelen insanlar vardır."

Argos'un Ocak sayısındaki şiirimde iki dizgi yanlışı: "kısır zaman" "kısar" olmuş; "zakkumlu oğlanlar" ise "olanlar" Düzelti, dergilerin baş sorunu, şairin, yazarın ise baş ağrısı. Ayrıca Eliot'un İngilizce dizelerindeki "What"m "That" olması ayrı bir facia.

3 Ocak Salı

Gorbaçov'un nasıl bir *dönüşümü* başlattığı konusunda kesin bir *tanı*, şu an için bana pek mümkün görünmüyor. "Glasnost" ve "perestroyka", zaten ortaya atıldıkları sırada bile bir *iç düzenleme* sorunu olarak görülemezdi: Bloğun tümüne sıçrayacağı belliydi. Bugün görülen, blok ülkelerinde öncelikle *Leninist* dönemin sona erdiği. (Stalinizm hiç kuşkusuz birçok açıdan Leninizmden *farklı* bir ekonomik/politik/ideolojik yapıyı işaret eder ama, Stalin'in birçok önermesini Lenin'den çıkardığı bellidir. Bu yüzden onun çok özgül bir anını temsil etmektedir.) Gelişmeler, kapitalist dünyanın beklentisi doğrultusunda mı, yani Marksizmin iflası biçiminde mi gerçekleşecek? sorusu, şu anda yanıtlanabilecek gibi değil. Kimi göstergeler ve uygulamalar bu yolda bazı ipuçları vermiyor değil ama böylesine bir kopma'nın önümüzdeki günlerde yaratacağı *toplumsal şoklar*, beklenenin aksine Marksizmi daha yaşamsal bağlamda gündeme getirebilir. Teorik olarak Marksizm, Sartre'ın yıllar önceki vurgulamasıyla, çağımızın hâlâ aşılamamış felsefesidir.

Blok ülkelrimizdeki radikal kopuş, bana fazla *duygusal kökenli* görünüyor. Stalin'in neredeyse emperyalistçe tutumunun toplumsal-bilinçaltı'nda biriktirdiği "öfke, tarihsel koşulların olgunlaştığı an, patladı. Komünizmin, *sonul amaç* olarak, sona erdiğini söyleyebilmek için, önce kapitalizmin, yani sömürü'nün, sonra da sistemin Sovyetler'de tümüyle çökmesinin gerçekleşmesi gerekir.

Ne var ki, teorik ve bilimsel bir felsefe ve yöntem olarak aşılması, şu andaki mevcut koşullarda mümkün görülmeyen Marksizmin, siyasal bir sistem olarak, *mevcut haliyle* devam

edemeyeceği de açık. Sistem'in teklediği ortada. Felsefi boyutun, yani *insanın dönüştürülmesinin* amaç olarak terkedilmesi, siyasal ve ideolojik baskının tercih edilmesi bu yozlaşmanın temel nedeni olarak belirmiş bulunuyor. Hazindir: Ne din ne milliyet düşüncesine bunca yıl içinde hiçbir şey *yapılamamış*.

Lenin "en iyi okuldur yenilgi yılları" diyordu. Marksizmin tüm teorik metinlerine (revizyonist diye nitelenenler dahil) ve devrimin tarihine dönmenin tam sırası.

3 Ocak Çarşamba

Milliyet'teki dünkü yazım (Yeni yıl: Yıkılan ve Kurulan Düşler) hem gazetedeki genç arkadaşlar hem de dışardaki genç insanlar arasında hayli ilgi gördü.

Öyle anlaşılıyor ki, yalnızca umut'a dayanan bir söylem artık yeterli sayılmıyor. Olumsuz öğeleri ve momentleri de içerebilen gerçekçi bir ütopya gerekiyor. Gerçekçi ve ütopya kavramları birbirini dıştalıyormuş görünse bile, böyle bu. Her yanından çatırdayan, eklem yerleri kırılan bir dünyada tümlüklü bir bakış açısı ve çelişkisiz bir toplum imgesi, inandırıcı olmaktan çıktı.

Bu noktada Frankfurt Okulu'nun kimi önermelerinin yararlı olabileceğini sanıyorum. Martin Jay'in, okulun ilk kuşak üyeleri üzerinde etkisi olmuş Cornelius'a ilişkin bir nitelemesi var: "Siyasal yönden ilericilik ile kültürel yönden kötümserliğin birliği." (*Diyalektik İmgelem*, s. 75) *Manipülasyon* olayı, kültürel düzeyde kötümserliği bir zorunluluk haline getiriyor büyük ölçüde.

Kuramsal alandaki gelişmeler, kültür yaşamını bir yansı olarak görmemize artık izin vermiyor. Horkheimer'in "alt-yapı ile üst-yapı arasında sürekli bir *destek-yankı* (feed-back) ve dolayım" olduğu yolundaki yaklaşımı, 1930'larda da bugün de önemli ve doğru bir yaklaşımdır.

Negatif bakış açısı, *bulduru*cudur. Bu yüzden, Okul'un çalışmaları, kuramın ve sistemin yeniden bir bunalıma girdiği günümüz koşullarında yeniden değerlendirilebilir. Sanatın, yazın'ın günümüz toplumundaki yeri, işlevi ve özgüllüğü konu-

sunda Adorno ve Marcuse'nin söylediklerinde yararlanılacak çok şey var.

Martin Jay'in Giriş'inden bir alıntı:

"Yaşanan acıların, varolana uyumsuzluğun yol açtığı işkencelerin ürünü olan modernist sanat bile, her gün biraz daha artan doymak bilmez iştahı ile her gördüğüne 'iyi bir yatırım olabilir' diye bakan ve o an gözleri oraya yapışıp kalan kültür tüketicileri ordusu için haftanın değişmez yemeğine dönmüş bulunuyor"

4 Perşembe Ocak

M. Jay'in kitabını tamamlayan bir yapıt: Phil Slater: *Frankfurt Okulu: Kökeni ve Önemi.* Okul'un eleştirel bir okuması. Slater'ın *partizan* olmak çabası yüzünden yer yer yüzeysel bir okuma yaptığını düşünüyorum. Yine de, Okul'un katkılarını bir üst-eleştiri bağlamında özümlemek çabasını yadsımıyor:

"Eleştirel kategoriler, teorik bozulmaları değerlendirecek ve manipülatif mekanizmadaki çelişkileri eleştirel praksisin gereksinmelerine, olanaklarına ve amaçlarına bağlayacak biçimde kullanılmalıdır. Yapmak istenen tahrip etmek değil." (s. 151)

Bir çözümlemenin ya da araştırmanın ABC'si olmalı.

Panem et circences.

Schreiber anıyor kitabında: *Zamanı Kullanma Sanatı.* Tam gazeteci işi. Yine de bazı ilginç bilgiler içeriyor:

Günde 19-22 saat ihtiyaçlar için, 3-4 saat aileye, öğrenmeye, eğlenceye, 2.5 saat (ki günün yüzde 10'u) TV'ye. Kendimize kalan süre ise 30 ila 90 dakika arasında.

Ekran kuşağı.

M. Jayde P. Slater da Frankfurtçuların sanat kuramına özel bir yer ayırıyorlar. Slater özetleme yapmanın ötesine geçerek

toplumcu bir sanatın pratik uygulama olanaklarını da sergilemeye çalışıyor: Ama ne yazık ki Brecht dışında yeni bir örnek getiremiyor. Slater "proleter dünya görüşü tarafından yönlendirilen ajitatif sanat nosyonu"nun (s. 229) kuramsal gerekçelendirilmesini yeterince başaramadığı gibi bu nosyonun gerçekleştirildiği ürünleri de belirtemiyor.

Ajitatif sanat nosyonu yeniden gündeme getirilmesi gereken bir nosyon olarak görünüyor bana. Bu nosyonun gerçekleşme düzeyi ile sanatsal düzey arasındaki ilişkiler, bir kez daha araştırılmalıdır. Ajitasyon ve propaganda belli somut koşullarda kullanılabilir elbet. Ancak bunlar ister istemez *geçici sanatsal biçimler* gereksinir. Kendileri gibi *günübirlik* olan biçim ve biçemler arar ajit-prop.

6 Ocak Cumartesi

Belinski'den seçilmiş metinleri içeren bir kitap yayımladı Yön: *Yazılar*, Selim İleri "Petersburg ve Moskova" başlıklı yazıyı övdü. Önce ondan başladım. İlginç bir yazı: Rusya'nın *tarihsel tinini* arayan bir çalışma. Muhalif Belinski'yi ister istemez Dostoyevski'ye de bağlıyor bu çaba. Marksizm öncesi bir düşünür olsa da Belinski'nin *milliyetçilik* duygusunun yoğunluğu şaşırttı beni. İçindeki tin, tüm Çarların tini sanki: *Rusya'yla büyülenmiş*. O tin Stalin'i de Deli Petro'nun torunu kılıyor zaten.

Hiçbir zaman *milliyetçi* olmadım. Öğrencilik yıllarımda en sevmediğim törenler, ulusal günler için düzenlenenlerdi. "Türküm, doğruyum, çalışkanım" sloganı gibi "Ne mutlu Türküm diyene" özdeyişi de daima gülünç geldi bana.

Bu milliyetçilik duygusunun dışında, Belinski iki kent için de çok net gözlemler yapıyor ve kültürel dönüşümü temelde anlamaya çalışıyor: Opera salonlarından yayımlanan dergilere, lokanta mönülerinden giyim kuşama.

Argos'un Ocak 1990 sayısında çıkan "Bir Mozaik İçin Parçalar" adlı yazımda da değindiğim sorunu düşündürdü bana Belinski'nin bu yazısı: Yazarlarımız, başta İstanbul, günümüzün kent yaşamını ne kadar az betimliyorlar. Sanki kentlerde *yaşamıyor* hiçbiri.

Yazık.

Pertev Tunaseli de öldü.

Muhakkak, bir ölümdür bize bir başka ölümü düşündürten

Eşref Şefik, türünden has ve özgün bir spikerdi Pertev. Şimdi gözlerimin önünden tüm Pera geçiyor: İstiklal Caddesi, yan sokakları, işkembecileri, gece kulüpleriyle. Çoğunu yitirdiğim dostlarımla. Bir karnaval gecesi. Azrail de aramızda elbet.

Beyoğlu'da geçen böyle bir senaryo düşünmeliyim.

7 Ocak Pazar

"Bir gün, hastalığın olduğu kadar sağlığın da nerede olduğunu bize gösterecek bir test yapmalıyız." (*Sana Gül Bahçesi Vadetmedim*, s. 21)

Joanne Greenberg'in ilginç kitabını baştan sona değil de şurasından burasından okuyorum. Söylemek fazla belki: Böylece başka bir *kurguya* ulaşıyorum.

Beni ilgilendiren anlatının kendisi değil, delilikle gerçek dünya arasındaki ilişki. *Kopuş* ve *dönüş* süreçleri. Hastanın dünyayı kabul etme isteği ve bu isteği engelleyen olgular, sanıldığı kadar kolay tanımlanamaz.

Kitabın kişilerinden biri, Mary şöyle diyor: "Delilik bulaşıcı mıdır acaba, merak ediyorum. Hastane bizi antikor olarak satabilir belki de." (s. 279)

Tedavi kavramına onca önem veren toplumun, hastayı gerçekten *iyileşmiş* olarak görmeyi içtenlikle istediğini söylemek kolay değil. Ayrıca hastanın, ya da her hastanın iyileştirilmesi zorunlu bir koşul mu? İnsan hastalığıyla gerçeği bütünleştirebilir pekâlâ.

Kitabın sonundan çarpıcı birkaç satır: Deborde'un dönüş çabasının ürünleri:

"Ben dünyaya bağlanacağım.
Ama dünya başıboş ve yabanıl.

Gene de.

Çocukluğunu hatırla – Hitler'i ve Bomba'yı hatırla.

Her şeye karşın.

Boş-duvarımsı yüzleri ve 'normallik belgeleri'ni ve el ele yürüyenlerin ardından duyduğun özlemi hatırla.

Olsun. Ne olursa olsun."

Aslında, *bu toplumda* günde birkaç kez, dünyadan öteki-dünyaya gidiyor ve öteki-dünya'dan dünyaya dönüyoruz.

8 Ocak Pazartesi

1868'de üçü Galata'da 10'u Beyoğlu'da 13 kalburüstü otel. Osmanlı'da günlük yaşam olabildiğince değişiyor. Yüzyılın başında otel sayısı 52. "Ecanib sanatı" gelişiyor.

Bazı "kafe şam tanırlar": Café Royal, Afrique, Autilope, Mosko, Osmaniye; Bazı "bistro"lar: Bartrili, Champs-Elysées, Eptalofos, Gambrinus (Fahim Bey'in girerken görülmediği birahanedir bu)

Giyim kuşam Paris ve Londra modasıdır: Mrs et Cottereau en ünlü dükkân. Mücevherci: MM Bortoli, Halı ve mobilya: Jean Psalty.

1889'da etraf müzik enstrümanları satan dükkânlardan geçilmiyor. 36 piyano, 16 keman hocası.

"Tanzimattan günümüze yeni bir insan tipi, ulus-devlet'in yurttaşı oluşuyor"

Prof. Zafer Toprak: "Geç Osmanlı'da Beyoğlu'da Yaşam" – Bir konuşma metni

Abdülhak Şinasi *Fahim Bey ve Biz*'in son episoduna şu başlığı vermiş: "Her Şeye Rağmen Gönülleri Şâdeden Hayat."

Fahim Bey'in Beyoğlu'ndan dönüş felsefesi bir 'marş fünebr"i hatırlatırmış. Bakışları nereye değse orayı soldururmuş." (s. 23, Hilmi Kitabevi, 1955, 3. baskı)

9 Ocak Salı

Cemal Süreya'nın ölüm haberi öğleden sonra ulaştı gazeteye: Saat 16.30'da falan. Biri "işletiyor" dedim. *2000'e Doğru*'ya, Asaf Güven'e telefon ettim. Doğruydu haber. Müthiş sarsıldım. Uzun süredir görüşememiştim Cemal'le. Zaten yazar ve sanatçı çevrelerine girmiyorum artık. Onların gitmediği yerleri tercih ediyorum. Çoğuyla konuşmak ihtiyacı duymuyorum. Ama Cemal her zaman ilginç bir insandı. Şiir üzerine de öteki sanat dalları üzerine de konuşulabilirdi onunla. Kemikleşmekten korkardı. Onun da şiire zaman zaman ara vermesinin nedeni buydu sanırım. Şiirini eskitmekten, daha da çok *rutinleştirmekten* çekinirdi. Gerçekten de çok zor iş her ay dergi sayfalarında görünüp şiirin düzeyini düşürmemek. Ne var ki bu düzeni tutturmak bile yetersiz kalıyor. Çünkü düzeyli şiirler, bir noktada ister istemez *mükerrer* oluyor. Yeni izlekler, biçemler, biçimler üretmek zorunda şair.

Şiirini *erotik* olarak nitelemişti Cemal. Hemen belirtmek gerekir ki, bu erotizmin pornografik imalı hiçbir göndermesi yoktur. Dünya şiirinin babalarında rastlanan sapkınlık ya şiddet tutkusu da görülmez. Cinsellik doğal, yumuşak, insanal bir gereksinimdir Cemal Süreya'da. Eros sevgi ile tutuşmuştur. Yaşam *olumlama* içindir.

Cemal Süreya'nın Epiküryen bir dili olduğunu da bu yüzden düşünüyorum. En kötü koşullar altında bile yaşamın *tadına* ulaşmaya, insanal değeri olumlamaya çalışır Cemal. *Metafizik kaygıyı* tümüyle dıştalamıştır. *Hareket* halinde bir şiirdir onunki, dolaşır, yer değiştirir, gözler, saptar.

Papirüs'te yazdığı imzasız başyazılarının içinde çok önemli metinler vardır. Türk Edebiyatı'ndaki yaşamdan metne *çekilme* eğilimini daha 1967'lerde saptamıştır.

Metafizik kaygıya dönelim: Ölümü doğal bulmuştur. Ne der Tanrıya: Üstü kalsın.

10 Ocak Çarşamba

Yıldız Ecevit'in kitabı: *Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*. Dikkatli gözlemler ve yorumlar içeren bir çalışma. Yazarın *sınıf* sorunu

üzerinde hiç durmaması, çözümlemesini zaman zaman eksik bırakıyor. Örneğin Hikmet Benol'un (Ben-ol) gecekonduya taşınmasının sadece psikolojik bir sorun olduğunu düşünüyor, yabancılaşmayı da sürekli bu temel üzerinde yorumluyor. Ancak aydının *sınıfsızlaşması* isteğinin daha derin bir anlamı var bana kalırsa: Proletaryaya katılma. Çünkü Hikmet'in *oyunları*, toplumun kurtarılması konusunda burjuvaziye güvenilemeyeceğini de imleyen oyunlar. "Son Yemek" episodu, daha önce bir yazımda belirttiğim gibi (Milliyet: 23 Mayıs 1989 – "Eski Bir Kitabı Okurken") marjinaldeki insanların yeni bir dünya kurabileceklerine olan örtük bir umudu içerir. Bu bölümü *Günlük*'ünde şöyle değerlendiriyor zaten: "Bu sefaletin kültürü donuk ve zevksiz burjuvaların veremeyeceği bir canlılık getirecek; gecekonduların sefil renkliliği gibi."

Ecevit'in çalışmasında vurguladığı üç mitik-yazınsal figür İsa, Don Kişot ve Hamlet, yerinde ve aydınlatıcı bir gözlem.

Öldürün, ne olur öldürün beni
ya da
Hüzünlenmeyin, öldürün beni

Şimdilik "Albay Rıza'nın Gizli Yaşamı"ndan vermeyi düşündüğüm şiirin son dizesi.

11 Ocak Perşembe

Sirkeci Blues. Kitabın adı olabilir. Ama *Sirkeci Ağıtları* daha uygun görünüyor. Şiirlerin içeriği gerektiriyor bunu elbet. Ne var ki *Türkçe* sorunu içerik kadar önemli. *Blues*'da biraz *fiyaka* var sanıyorum. Türkçe, neredeyse horlanacak.

Cemal'in ölümünün ardından *Papirüs*'ciltlerine bakıyordum. Murat Belge'nin *Yeni Dergi*'nin Marksizm özel sayısı dolayısıyla S. Hilav'ın yönelttiği eleştiriye verdiği yanıta rasladım. Bir yerde, Osmanlıca bazı terimleri öneren Hilav'a sert çıkıyor Murat ve "Selahattin istiyor diye dilimi bozamam, Türkçeden vazgeçemem" diyor.

Ne yazık ki, artık öyle düşünmüyor Murat. Arı Türkçe, ona da bir engel, düşünmeyi kısırlaştıran bir engel gibi görünüyor. Bir geçmişe sahip olmak çabası, Cumhuriyet'in temel kazanımları üzerinde bence yersiz ve haksız bir kuşku uyandırma biçimine dönüştü.

Siyasal gündemin önemli bir maddesini oluşturuyor din özgürlüğü ve dinsel örgütlenme. İslam da kendi *partisine* yer istiyor. *Kamuflaj* istemiyor artık. Türkiye'de bu gelişmenin sonuçları ne olabilir şimdiden kestirmek zor. Ancak İslamcıların *karşıt* düşüncelere hak tanımayacağı belli. Bu hakkı tanımaları, kendi konumlarıyla çelişir. İslam, bir tanrı-tanımaz'a nasıl söz hakkı verebilir ki?

163'ü 141 ve 142'nci maddelerle birlikte düşünmek, sorunu alabildiğine karmaşıklaştırıyor ve İslamcılara alan kazandırıyor.

Tarihe bakmak gerekiyor.

12 Ocak Cuma

"1537 fermanı ile başlayan sıkı dinsel kovuşturmalar halk için dayanılması güç bir baskı biçimine dönüştü. Hele 1548'de Ebussuud'un bir de şeyhülislamlığa getirilmesi, toplum hayatını dinsel baskı ile *düzene sokma* görüşünü sanki kanunlaştırdı. Başka dinden olanlar için, kendi inançlarına göre istedikleri gibi hareket özgürlüğü diye bir şey kalmadı.

– M. Akdağ: *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, C. 2, s. 394, TTK, 1971.

Suhte (öğrenci) ayaklanmalarının, kentlerde hırsızlık, cinayet, fuhuş olaylarının arttığı, Vakıf gelirlerine el atıldığı, vergilerin artırıldığı bir çöküş döneminin padişahına Kanunî adının ve "muhteşem, sanının verilmesi, tarihin alaycı cilvelerinden biri. İlk devalüasyonun da Kanunî döneminde yapıldığını anımsatmak gerekiyor.

Aydınlarımız *din sorunu* karşısındaki tavırlarını çok açık koymak zorunda.

Cemal Süreya'nın *Papirüs*'e yazdığı imzasız başyazıların çoğu, bugün şaşırtıyor insanı. Kimileri birer *öngörü* neredeyse. Bu yazıları *notlarla* yaymlamalı birileri. Ama kim yapacak? Zaman ve özveri istiyor bu iş.

Erdal Öz'e benim de bir sözüm vardı: Reşat Fuat Baraner'in ve Fakir Onger'in yazın eleştirilerini kitaplaştırmak için. Solcu eleştirinin tarihine katkıda bulunacak bir kitapta yer alacak yazıların yerlerini saptayıp bildirecektim. Ama hâlâ yapamadım.

14 Ocak Pazar

Zaman gazetesinde Osman Sarı imzasıyla Cemal Süreya'dan söz eden bir yazı çıktı dün: "Ansızın gelir ölüm". Şöyle diyor Sarı: "Oldukça yetenekli, ama geldiği veya kendini içinde bulduğu dönem bakımından da oldukça şanssız bir şairdi. Cemal Süreya, kendi kültür ve uygarlığının, kendi tarihinin bağlısı ve gerçekleşen değerleri üzerine oturtamadı. Kendi uygarlığının, kendi tarihinin gür ve verimli kaynaklarına dudağını dayayıp bol bol, doyasıya içemedi."

Doğrusu, İslamcıların kafalarını kuma gömmekte niye bu kadar ısrarlı olduklarını anlamak mümkün değil. Cemal, geçmiş edebiyatı çok iyi bilir, gerektiğinde yararlanırdı da. Sarı, Cemal'in şiirinin *sesini* duyamıyor ve o sesin içindeki Divan ve Halk şiirinden esen tonları ayırt edemiyor.

Hep *dinsel göndermeler* yapmaya uğraşan bazı İslamcı şairler, bu tutkuları yüzünden *şabloncu* bir şiir kuruyorlar.

Ben asıl Sezai Karakoç'un Cemal Süreya'yı değerlendiren bir yazı yazıp yazmayacağını merak ediyorum.

Braudel'in *Akdeniz*'ini yayınevi hâlâ göndermedi. Yarın almalıyım.

16 Ocak Salı

Yanardağın Altında tam metin yayımlandı sonunda: Sinan Fişek çevirisiyle. İlk çeviri berbattı ama romanın kalitesi her şeye rağmen seziliyordu.

Bu baskıda Malcolm Lowry'nin, yayıncısına bir mektubu yer alıyor. Kitabının savunmasından çok *açıklanmasını* amaçlayan bir mektup. *Bilerek* yazan birinin yapıtına nasıl sahip çıktığını görüyor insan.

Yazmak, tek bir yapıtla bile olsa, alkolü de deliliği de aşıyor. Daha doğrusu, kimi insanlarda alkol ve delilikle tenleşiyor yazı.

Lowry, kitabının gizli katmanlarını, metinlerarası ilişkilerini iyice açıklıyor ve *Yanardağ*'ın tadına varılmasını da kolaylaştırıyor.

Paralel Yaşamlar adıyla tasarladığım şiir için bazı izlekler düşündürttü *Yanardağ*: Özellikle Hölderlin, Nietzsche ve Artaud'nun bölünümünde: Cennet (paradise) arayışı ya da umudu.

Oğuzhan Akay *CinAyetler* adlı kitabını (ki bilir her şeyin öncesini, incesini) diye övücü bir de parantez açarak imzalayıp göndermiş.

Dokusu var Akay'ın. Ne var ki, küçük İskender'de de gözlenen bir *maluliyet* görülüyor zaman zaman. Gündelik dilin *mekanikleştirilmiş* bir dönüştürümü söz konusu. İşte bir ulu örnek: "Soğuk almışız vesikayla kaç kilo" / "Alnımda şüheda cam kırıkları" / "Nostalji kol geziyor II. Mahmut'la vesaire." Hele "Rabarra" şiirindeki şu dize: "Bari İtina ile Tucer olsa"

Gülümsetmesine gülümsetiyor Akay: "Ya İstiklal / Ya İstiklal Caddesi / İleri"

17 Ocak Çarşamba

Yavuz Donat'ın *Tercüman*'daki köşe yazılarından birini kesmişim, tarih belli değil. "Hoşgörü" başlıklı bir yazı. Sanırım Ankara yazısı için. Atatürk'le ilgili bir anekdot anlatıyor: Türk

Ocağı'nın yapıldığı sırada inşaata geliyor Atatürk. İşçiler tencerede çay pişiriyor. Ama sunacak bardak bulunamıyor. Atatürk de o soğuk kış gününde, bir tahta kaşıkla dalıyor çay tenceresine.

Sanırım Mustafa Kemal'in Ata-Türk oluşunda bu türden gerçek ve kurmaca öykülerin büyük rolü var. *Karizma* kitlelere içselleşiyor ve bu içselleşiş sırasında bireye aşkınlaşıyor, kutsallaşıyor.

Braudel *Akdeniz*'in ilk baskısına yazdığı Önsöz'ü şu cümleyle açıyor: "Akdeniz'i ihtirasla sevdim... Denizin görülebildiği ve sevilebildiği haliyle, geçmişi hakkında olabilecek en büyük belgeyi meydana getirdiğimi düşünüyorum." Bilim adamının da şair gibi bir aşka gereksinimi olduğunu, yetkili bir ağız belirtiyor.

Henüz baştan sona doğru gitmiyorum: Hep yaptığım gibi, yer yer okuyorum, bölüm başlıklarına, ara başlıklara bakıyorum; işte ikisi: "Narin Hayatlara Dair", "Büyük Tarihin Yıllarında" Şiir var bunlarda. Lefebvre'in "Akdeniz yollardır" cümlesinden yola çıktığı "İnsanî Birlik: Yollar ve Kentler, Kentler ve Yollar" başlıklı bölümde şunları yazıyor Braudel:

"Akdeniz'deki insanî birlik, aynı zamanda hem bu yol mekânı hem de bu kentsel mekân; bu kollar ve güç merkezleridir. Biçimi, mimarisi, onu aydınlatan uygarlık ne olursa olsun, Akdeniz kenti yol yaratıcıdır ve aynı zamanda onlar tarafından yaratılmıştır."

Amatör için tarih, bir oyun alanı gibi. Braudel'den Hobsbawm'a atlıyorum. *Devrim Çağı*. Öteki iki kitabı (*Kapital Çağı* ve *İmparatorluk Çağı*) da çevrilirse bu anıtsal yapıta da sahip olacağız. *Devrim Çağı* da önemli, yorumları esinlendirici bir çalışma. Carr'ın *Bolşevik Devrimi* de öyle. Zamanı anlamayı çok kolaylaştırıyor tarih.

18 Ocak Perşembe

"Ruha gelince,
Tanıyacaksa kendini,
Bir başka ruhun
derinlerine bakması gerek."

–Seferis "Argonotlar"–

Geçmiş'in *tarihsel* ve *söylensel* düzeylerde kullanılması sorunu, *Paralel Yaşamlar* dolayısıyla yeniden kurcalamaya başladığım bir sorun. Bu kez şiirsel düzlemde. Kavafis ve Seferis bu yüzden ilgilendiriyor beni. Eliot da. Ama böyle bir şiirin *içrek* olması kaçınılmaz gözüküyor. Ne var ki, bu kaçınılmaz içreklik, hiç kuşkusuz asıl anlamda donanımı bulunmayan, şiiri salt duygudan ibaret sanan ve tarih ve kültür düşüncesi gelişmemiş olan okur için söz konusu. Yoksa, somut göndermelerini üretebilmiş bir şiir, anlamını da ele verecektir

Seferis'in Kavafis ve Eliot yazısını da bir kez daha okudum. Çok önemli bakış açıları içeren bir yazı.

Tarih sorunu, günümüz şairlerini fazla ilgilendirmiyor. Melih Cevdet'in bu yolda en kapsamlı şiirleri verdiği söylenebilir. "Geçmişin şimdileştirilmesi" derken, Eliot konunun önemini belirtmiş oluyor. Kültür tarihi açısından *süreklilik* ve *kopukluk* noktalarını anlamaya çalışıyorum. Kimi izleklerin şairlerde, yazarlarda nasıl bir yer işgal ettiğini kavramak, *farklılıkların* hangi somut koşullara karşılık olduğunu belirlemek.

Soy kütükler
dedi
kavlı toprak gibi gülümseyen
yaşlı bahçıvan–
onlarda ateşin ve suyun sizi;
budarken gülün dallarını

nasıl bir şiir *olacak* bu dizeler, bilemiyorum.

22 Ocak Pazartesi

Selim'in yarın yayımlanacak yazısı ilginç. Magazin dergilerine bir bakış. Okullarda edebiyata ayrılan yeri değerlendiriyor ve günümüzdeki erozyonu yansıtıyor. Benim *Türkiye'de Popüler Kültür* çalışmamda içerili düşüncelere yaklaşan bu yorum. Gerçekten de *Resimli Ay, Hayat, 7 Gün* gibi dergiler, dönemlerinin *düşünce yaşamını* da yansıtmaya çalışmışlardır. Ama tüketim toplumunun boyutlarının genişlemesi ve kültürün de bu süreç içinde giderek *metalaşması*, popüler dergilerdeki yozlaşmayı da hızlandırdı.

Türkiye'de Popüler Kültür'ü Nisan'da Afa'ya teslim etmek üzere yeniden gündeme aldım. Malzemesi zaten hazırdı.

Bu bağlamda: Emancipation/Manipulation sorunu. Eros'un metalaştırılması. Machismo olgusu. Kadın, erkek ve hatta çocuk *gövdesinin* kullanımı. Sübyancılığın kışkırtılması.

"Albay Rıza" şiirine:
Hepsini işledim cinayetlerinin

23 Ocak Salı

Gazetede bugün yazım yok. Yorgunluk mu tembellik mi, bilmiyorum ama, dün daktilonun başına oturmak istemedim. Oysa Carr, Hobsbawm ve Braudel'in kitaplarından yola çıkarak *tarih* sorunu üzerinde durmayı tasarlamıştım.

İlginçtir: Braudel'in Kanunî dönemine ilişkin vurgulamaları ile Akdağ'ın vurgulamaları iyice çakışıyor: *İlk devalüasyonla birlikte düzenin yozlaşması.*

24 Ocak Çarşamba

Cemal Süreya için: *Gösteri*'ye

1- Brecht'in "iç hayat"ı boşladığını vurguluyor bir yazısında. *İç hayat*'ın ancak sözcükler düzeyinde anlaşılabileceği, 2- *Oyun* kavramı ve ilkesi. Verili gerçeğin dönüştürülmesinin olanağı. Özgür imgelem ve özgür düşlem. 3- Daha özgün, daha

insanal bir dünyaya duyulan özlem ve bu dünyanın kurulabilirliğine ilişkin inanç. "Nerval'in çıldırmadığı, Mayokovski'nin kendine kıymadığı Lorca'nın kurşuna dizilmediği bir dünya"

Özgür imgelem ve özgür düşlem:

Şiirin devrimciliği ile devrimin umutları arasındaki bağlantı sorunu üzerinde yeniden durulmalı. 1920'lerin Sovyetlerindeki yazınsal/sanatsal üretimin niteliği. Maleviç, Kandinski kendilerini devrimin *emrine* vermişlerdi. Tatlin, Rodçenko ve ötekiler de. Ama *toplumcu gerçeklik* hepsinin hakkından geldi.

Marksizmin teorik ve pratik düzeylerinde halen geçirmekte olduğu bunalım ve dönüşüm bağlamında sanat/yazın sorunu yeniden irdelenmeli.

Dosyanın açılması, modernist biçimleri olduğu kadar oyun kuramını zorunlu olarak öne çıkaracak. Frankfurtçuların, özellikle Marcuse'nin yaklaşımı tartışılmalı. Özellikle onun *Schiller yorumu*.

26 Ocak Cuma

Bilsak'ta Enis'le söyleşi: "Tarih ve Edebiyat" Doğrusu, az sayıda bile olsa, izleyicilerin iki buçuk saat oturmalarına, konuşmamızı ilgiyle izlemelerine şaşırdım. Çünkü, konuyu kitabilikten kurtarma çabamıza rağmen ele aldığımız sorunlar belli bir kültür birikimi isteyen özgül sorunlardı. Dinleyicilerin hemen çoğunun *açıklananları*, açıklanmak istenenleri *anladığını* sanmıyorum.

Bence bu tür konuşmaların izlenmesi, *kültür sahibi olma* imajını yerleştirmeye yarayan bir ritüel anlayışından doğuyor. *Kültürün üretildiği* mekânlarda bulunmak, o evrenin içinde yer almak olarak algılanıyor galiba. Bir tür *yapay-kimlik* ediniyor insanlar.

Belki *yalnızlıktan kurtulma*, bir cemaatin üyesi olma gibi bir sağaltım da var bu ritüelde. Yıllarca uğraşarak, okuyarak, yaza-

rak, yanılarak kavranabilecek sorunlar hakkında kulaktan dolma bilgiler ediniyor dinleyici. Dinledikleri konu hakkında hiç bir ön bilgileri yok.

O kadar ki, dinleyicilerden biri, benim "günümüzde şairin popüler kültürün baskısından sıyrılabilmek için maliklere çekilmesinden başka çaresi yok" biçimindeki sözlerimi, inanılması güç bir algılama sapması yaparak *foco*'cu bağlamda anlayarak sordu: "Dağa çıkan şairlerin adını verebilir misiniz?" Makilik, demek ki, sözcük olarak onda hiç bir imgelemsel/yazınsal etki uyandırmıyor.

27 Ocak Cumartesi

Kürşat Bumin'in kitabı: *Demokrasi Arayışlarında Kent*. 1986'da Kent-Kop yayını olarak çıkmış ama ne yazık ki o tarihte görmemişim kitabı. Hatta haberim bile olmamış.

Bu kitabında hiç değilse "Giriş"te yerli olmaya çalışıyor Kürşat. Gerçi kitabın tamamında Türkiye'ye ilişkin hiçbir değerlendirme yok (en azından SHP'li belediyelerin *önce insan* kampanyalarına değinebilir, kadın hareketinin yükselişini vurgulayabilirdi.) ama Tanpınar'ın, Yahya Kemal'in, Haşim'in ve Hisar'ın metinlerini anması bile bir ilerleme.

28 Ocak Pazar

Kürşat'ın kitabı dolayısıyla rahmetli Atilla Tokatlı'nın L. Benevolo'dan çevirdiği *Modern Mimarlığın Tarihi*'ni karıştırıyordum. Birden H. Daumier'nin *Transnonain Sokağı* adlı resmine rastladım. Ahmed Arif'in şiirinde adı geçen sokaktır bu. Olay sonrasında ifadesi alman görgü tanıklarından Bayan Poirer-Donneville şöyle diyor:

"Başlarında bir subayla birkaç asker yıldırım gibi daldılar ikinci kata. İkinci kanatlı kalın bir kapıyı yıkıp daldılar. Camlı bir kapı vardı henüz yıkılmamış. Yaşlı bir adam belirdi kapıda: –Biz zararsız insanlarız, silahımız falan da yok üstelik, bizi öldürmeyin– ama bu sözler dudaklarında öldü, üç süngü darbesi yiyince üst üste. Yandaki odadan Anette Besson koştu onun imdadına, askerlerden biri ona döndü, süngüsünü yüzüne sapla-

dı, bir el daha ateş etti, kadıncağızın beyni parçalanıp duvarlara saçıldı" (s. 178)

Kimin adına uygulanırsa uygulansın, *Şiddet* daha çok yoksullar tarafından gerçekleştiriliyor. Çünkü *şiddetin ücretlisi olmak* sadece yoksulun yaşama ön koşulu. Hiç kuşkusuz zenginler arasında da, yüksek dereceli memurlar arasında da var şiddet uygulayıcıları.

Ama asıl sorun, şiddetin hemen her çağda zorunlu görülmesi. *Devrimci şiddet* kavramına *asalet* aşılanmasını ve devrimci terörün kurama içselleştirilmesini anlamak kolay değil. Tarihsel açıdan bakıldığında, gün geldiğinde, her devrimcinin yazgısı *zorba* olarak *anılmak* galiba. Saint-Just ve Robespierre'den, Lenin ve Stalin'de böyle bu.

30 Ocak Salı

Karanfil ve Pranga nihayet çıktı. Kapak düzeni fena değil. Ne var ki, yanlışlık Türkiye'nin neredeyse alın yazısı. Kitabın metninde Ahmed Arif diye geçen şairin adı kapakta Ahmet diye yazılmış.

Nasıl karşılayacağını ve ne tepki vereceğini bilemiyorum ama, kitabı Ahmed Arif'e de göndereceğim. Ne de olsa paylaşılmış zamanlarımız var.

22'sinde "Albay Rıza" şiirinden bir dize yazmışım:

Hepsini işledim cinayetlerimin.

Şöyle değiştirdim:

"Aklımda ve kalbimde
İşledim bütün cinayetlerimi."

2 Şubat Cuma

"Bir tek kış bağışlayın bana
Tanrıçalar. Olgunlaşsın diye
çağırdığım türkü."

Hölderlin'den esinlenmiş dizeler. Ama "tanrıçalar" sözü rahatsız ediyor beni. Belki şöyle yapılabilir:

"Bir tek kış bağışla bana
Doğa."

Sorun şu: Şair, dünya görüşünün karşıtındaki dünya görüşlerine de gönderme yapabilecek, onu çağrıştırabilecek *sözcükleri* hangi oranda kullanmalıdır? Hatta kullanmalı mıdır? Hiç kuşkusuz Hölderlin'in şiirinden esinlenirken, onun kimi metafizik imalarına *karşı olan* bir anlamsal katman kurmaya çalışıyorum ama *amacımın* seçeceğim sözcüklerin *çağrışımsal* gizilgücü tarafından *kuşatılabileceğini* de düşünüyorum.

Bir dizi şiir tasarlıyorum epeydir: Kimi mutasavvıflar üzerine: Cüneyd-i Bağdadî, Hallac-ı Mansur, Bayazıt-ı Bıstamî vb Tabii benim için sorun sadece *iç deney* değil. Asıl sorun: *Batınî tutum* ve bunun verili olanı *dıştalayıcı yanı*. Kısaca *muhalefet*. Ama tasavvuf sözlüğü çok tehlikeli olabilir. *Tarihin güncelleştirilmesi* dediği şey Eliot'ın.

3 Şubat Cumartesi
"Seni sevmem, yine de oturdum masama,
çünkü yalnızlık
çürüttü ciğerlerimi"

"Albay Rıza" şiiri parça parça geliyor. Gerçi ben İlhamla çalışan biri değilim ama, kimi zaman dizeler olmadık yerde geliyor. Aslında oturup tüm şiiri doğru dürüst çalışıp bir günde bitirmek gerekiyor.

Adı değil ama kendisi gerçek Rıza'nın. Sirkeci'de, Cağaloğlu'na çıkarken solda merdivenli bir meyhane var: *Cengiz*'in Yeri. Oraya geliyor bu kısa boylu, tıknaz adam. Kendine özgü bir *masası* var. Ara ara hayat hikâyesini anlatıyor yüksek sesle. Ordan öğreniyorum bazı gizleri. Ama hepsi şiir için bahane. Beni, şiirde *var olacak* Albay Rıza *ilgilendiriyor*. Meyhanede dinlediğim gerçek bir hayat değil.

Hilmi Yavuz toplu şiirlerine çok kullanılmış, anonimleşmiş bir duyarlıktan ad vermiş: *Hüzün ki En Çok Yakışandır Bize.*

Yavuz'un daha işin başında *yapı*'ya çok önem verdiği görülüyor. Üstelik *Bakış Kuşu*'ndan *Söylen Şiirleri*'ne içerik ve biçem arasında bir süreklilik görülüyor. Dize kuruluşları, imgeler ölüm, yaşam, aşk vb gibi bazı *ana izlekler* çerçevesinde *olgunlaşıyor*.

Cemal Süreya'nın hakkı var: "Dile çok büyük planda hakim olamayan, sözü yazıyı canından sızdırmamış kimseler Hilmi'nin şiirini tam olarak anlayamaz. Ama *adı* kendisi için giderek *tehlikeli* olacak bana kalırsa. Çünkü şiiri *önceden* kabul edilmiş olarak dünyaya geliyor ve anlamsal ve yapısal sorunları, geleneksel şiir duyarlığınca *bastırılıyor*. Hiçkimse *Mustafa Subhi Üzerine Şiirler*'i tarih ve metinlerarası ilişkiler açısından incelemedi. (Nâzım'a raslayacaktı örneğin.) Hatta felsefe bakımından. İnceleseydi son şiirin bitişinde diyalektik materyalizmin izlerine olduğu kadar Nâzım'ın "aslolan hayattır Hatçem" dizesine de raslayacaktı: "hayat ev sahibi, ölüm konuktur/ölümü/gülerek kucakla."

4 Şubat Pazar

Germanistik'ten gelme Profesör Gürsel Aytaç'ın kitabı: *Edebiyat Yazıları I*, 400 küsur sayfa. Aytaç Türk romanı, öyküsü üstüne yazdığında ancak zaman zaman *ilginç* ve *bulucu* olabiliyor. Çünkü Türk romanı ile daha genelinde ise Türk düşüncesi ile ilgisi henüz yeterli görünmüyor. Bu yüzden de Profesör Berna Moran'm ulaştığı üstelik *her zaman* ulaştığı *yüksek performansa* ulaşamıyor.

Kitabın içinde okumadığım yazıları da var Aytaç'ın. Hepsini okumak gerekiyor *tam bir* değerlendirme için.

İnsan unutuyor: Hilmi Yavuz'un ilk kitabı *Bakış Kuşu*'nda Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Dram Edebiyatı Beyanındadır* adlı kitabına aynı başlıkla verilmiş bir yanıt var. Son kıtasını alıyorum:

"Hilmi anladı gizini
Giderdi hep hava üzre

Bakış mülkünce Osmanlı
Issızlığı bir elinde
Öbür elinde dirâm
Geçmiş bir gül saatinde
Okunur azala azala"

Oğuz Demiralp'in Hilmi'nin şiiri üzerine *eleştirel* bir yaklaşımı olduğunu anımsadım. Peşinen kabul edilmiş bu şiire karşı çıkıyor ve yanılmıyorsam *tıkanmakla* suçluyordu. Ama yazıyı kesikler arasında da, dergilerde de bulamadım. Sanırım *Oluşum*'da çıkmıştı.

5 Şubat Pazartesi

Doğu Perinçek kitabını göndermiş: *Stalin'den Gorbaçov'a*. "Özel okumanız dileğiyle" diyor ithafında. Kitabın "Düzleyici Stalin, Bekçi Brejnev" başlıklı bölümünü *Saçak*'ta yayınlandığında okumuştum.

Doğu, Sovyetler'in "sosyal emperyalist" olduğu yolundaki eski Maocu tezini terkettiğini, bu kitapta bir kez daha belirtiyor ve Stalin sorununa bir kez daha bakıyor. Sonuç: Stalin'in eleştirilebilir yanlarına rağmen *olumlanması* tarihsel bir zorunluluk. Bu çözümleme sırasında *baskının* ne zaman ya da hangi *somut* ekonomik/politik koşullarda hoşgörülmesi gerekeceği sorunu üzerinde de duruyor.

Orasından burasından bakarken altını çizdiğim cümlelerden çıkan şu: Sovyetler'de sosyalizm *onarılmıyor* ya da *demokratikleştirilmiyor*; tam tersine: *kapitalizme geri dönülüyor*.

Doğu Maocu konumunu hiç kuşkusuz terk etmiş değil. Ama, ona da kendisinin, Türkiye'nin ve Çin'in geçirdiği değişimlerden etkilendiği için, artık *mesafeli* bakmaya çalışıyor.

Brecht'ten yaptığı alıntı, o "yasaklı adam" eğretilemesi hem şairane hem siyasal.

6 Şubat Salı

Doğu'nun kitabını okudum zaman zaman. Arada R. Jakobson'un kitabına baktım: *Sekiz Yazı*. Bu önemli bilginden ilk seçmeler. Daha iyi, daha geniş yazıları bulunmalıydı diye düşün-

düm. "Egemen Öğe" başlıklı yazısını şöyle bitiriyor:

"Bir şiiri okuyan ya da bir tabloyu seyreden kişi gerçekten de iki düzene dikkat eder: Bir yandan geleneksel kurallara, öte yandan da bu geleneksel kurallardan sapmış sanatsal yeniliğe. *Yenilik*, arka planda yer alan gelenek çerçevesine *göre algılanır*. Biçimci incelemeler, geleneğin korunmasıyla gelenekten kopma arasındaki bu *zamandaşlığın*, her yeni sanat yapıtının özünü oluşturduğunu göstermiştir"

Düşünülmesi gereken bir önerme.

7 Şubat Çarşamba

Jakobson'un "Geleneğin Korunması" ile "Gelenekten Kopma" arasında *zamandaşlık* olduğuna ilişkin yargısını düşündüm. Hiç kuşkusuz, sanatsal bir yeniliğin *gerçekten* kavranabilmesi için geçmiş yapıtların, biçim ve biçemlerin *bilinmesi* gerekir. Divan şiirini bilmeyen birinin hece şiirinin, hece şiirini bilmeyen birinin de yenilikçi şiirin gerçekleştirdiğini anlaması zordur. Dahası, şairlerin tek tek bilinmesi gerekir.

Buradan bakıldığında Melih Cevdet'in Karacaoğlan koşmalarından yaptığı dönüştürmelerin taşıdığı *yenilikle* Karacaoğlan koşmaları arasında bir zamandaşlık kurmak mümkün. Ama *Troya Önünde Atlar*'la Baki ya da Haşim arasında aynı şey sözkonusu olabilir mi? Belki *metinlerarası* ilişki bakımından Homeros'la zamandaşlığın sözü edilebilir.

Gelgelelim sorunu bu bağlamda almak *geleneği* ister istemez *uluslararası* kılmak olmayacak mı? Bana kalırsa ulusal ve uluslararası gelenek birlikte düşünülebilir. Çünkü bir şair yalnızca ulusal gelenekten beslenerek yetişmez. Hele gençken hiç yetişmez. Gelenek ancak *yaşlandıkça*, deneyimler birikince fark edilebiliyor.

Resim için de aynı şey: Şeker Ahmet Paşa Levni ile değil Avrupalı peyzajcılarla zamandaş. Ama ben Jacobson'un zamandaşlık kavramını negatif bağlamda kullanmış olabileceğini düşünüyorum: Yenilik bize ister istemez, geleneği de alımlatır: Geçmişte ne yapılmıştı?

Sürekli bir yadsıma ve olumlama ilişkisi. Diyalektiğin

üçüncü terimi sentez, sanat alanında belki hiç söz konusu değil. Marcuse'nin *Büyük Yadsıma*'sı, bu çerçevede düşünülebilir.

8 Şubat Perşembe

Cumartesi gazeteye Doğu'nun kitabını yazacağım. Gerçekten üzerinde durulması, tartışılması gereken bir çalışma. Sadece alıntılamakla yetinmiyor, düşünmeye, çözüm önermeye de özen gösteriyor. Hasımlarıyla cepheden ve göğüs göğüse polemiğe girmekten de asla ürkmüyor.

Bir yerde "Wittogel, SB toplumunda Asyatik üretim tarzının özelliklerini keşfetti!" (s.148) diye dalga geçmesinin nedenini anlamadım. Çünkü o değerlendirmenin Wittogel'in kitabını yayımlamasından (Almanca'da 1962 tarihini veriyor Doğu) çok önce Frankfurt Okulu'nun dergisinde yapıldığı biliniyor. Neyse, kaleminden kaçmış olmalı!

Doğu Sovyet toplumunun artık-ürününü yoğurmaya başlayan ve sınıf karakteri gösteren devlet burjuvazisinin elinden kurtulabilmesinin ve yeniden sosyalizme dönebilmesinin yolunu, ancak bir yıkıcı'nın açabileceğini vurguluyor. Yıkıcı da belli: Kitabın kapağındaki o ceketi yırtık, umarsız işçi elbet. Doğu, henüz Çin bu süreci durdurmuş göründüğü için açıkça umutlu.

Ama sonu yine de can alıcı: "Yasaklı adam" gelecek mi? Yazıyı şöyle bitireceğim: "Yanıt ise ikircikli: Gelebilir de gelmeyebilir de."

9 Şubat Cuma

Cumhuriyet'in haftalık "kitap" ekini merakla okudum. Daha doğrusu, bir gün önceden ilan edilen R. Durbaş / A. Arif konuşmasını. Düş kırıklığı: Zeynep Oral'ın geçen yıl *Milliyet Sanat*'ın ekinde yaptığı konuşmaya getirilmiş tek "artı" yok. Sadece "keşkek pilavı, tandır" yendiğini, "rakı" içildiğini öğreniyoruz. Ben Durbaş'ı kentli bir şair olarak görürdüm. Ama Anadolu'nun Karakeçi'sindeki "dağ yamacındaki çadırın getirilip Ankara'nın göbeğine kurulması" karşısındaki hayranlığıyla düş kırıklığına uğradım. Bu popülizm hiç aşılamayacak mı?

Birçokları gibi Durbaş da bana kalırsa gerçekten köylü değil, en azından artık köylü olmak niyetinde değil; ama önceden kabul edilmiş bir Ahmed Arif ikonu karşısında birden havaya giriyor. Hiçbir eleştirel duygu taşımıyorlar, taşımak istemiyorlar. O şiirin hiç ilerlemediğini, kısır olduğunu göremiyorlar.

Ahmed Arif tam bir mirasyedi. Durbaş'ın el yazışıyla yayımladığı o dizeler de yıllar öncesinden, dahası hiçbir şiirsel önemi ve yanı yok.

Hazindir: A. Arif de hiçbir şey söylemiyor: "mısra haysiyeti" tüketilmiş bir kavram. Dahası Arif, Yahya Kemal'i aşan bir açıklama da getiremiyor.

Ben o konuşmada, daha doğrusu "portre"de yer alan "A. Arif artık emekli, günleri şiir yazmak ve düşünmekle geçiyor" ifadesine hiç mi hiç inanmıyorum. Doğru olan bence şu sözler: "Bir de biricik oğlu Filinta'yı sevmekle, geceleri onun üzerini örtmekle" Gerek oğlunun adında gerekse üstü örtülecek çağı çoktan geçen oğlunun üstünü örtme ediminde semptomatik bir yan görmemek de olanaksız. Ama, bu yeni değil. A. Arif yıllar önce daha 1955'lerde Can Yücel'le Forum dergisinde giriştiği tartışmada da böylesine aşırı duygusal tavırlar ortaya koymuştu.

10 Şubat Cumartesi

"Göstermek, ölüm kalım sorunudur sanatçı için, sine qua non'dur (...) Göstermek, mücadele için dostlar ve müttefikler bulmaktır." (E. Manet, 1867)

"Corot'nun ve Turner'ın resimleri Dickens'ın betimlemelerinin öbür yüzü gibidirler: Konularına karşı yansız değillerdir ve resimler; tutkulu bir şekilde kırdan, ağaçlardan, bulutlardan ve kayalardan yanadırlar." (L. Benevolo: *Modern Mimarlığın Tarihi*, s. 180)

"Resim, dünyayı *yansıtma* göreviyle sınırlayabilir kendini, ama mimarlık dünyayı değiştirmeyi amaç edinmelidir" (s. 183)

Gerçi resim *yansıtma* olmaktan çıkalı epey zaman geçti ama mimarlığın dönüştürücü işlevi Türkiye'de henüz yeterince anlaşılabilmiş değil. Dikey yapılar tarihsel çevreyi göz önünde

bulundurmuyorsa tarihsel çevrenin ısrarlı savunucuları da dönüşmenin gerekliliğini anlayamıyor.

Bu alıntılarda asıl önemli görünen Manet'nin vurgulaması. Resim sorunlarının aynı zamanda semantik sorunları olduğunu da imliyor. J. Berger kitabına *Görme Biçimleri* adını vermişti. Görmek artık pazar tarafından istenilen biçime dönüştürülebiliyor ve belli bir görme biçiminin dostları ve müttefikleri oluşturuluyor.

11 Şubat Pazar

Cumhuriyet'te Ali Ulvi'nin karikatürü: Marks ve Lenin'in büstleri yanyana duruyor. Marks'ın kaidesindeki yazıda şunlar yazılı: "Burjuva devriminden geçilmeden proleter devrimine geçilmez." Lenin ise "Tanıştığımıza memnun oldum yoldaş Marks" diyor. Gel de işin içinden çık: Yeriyor mu Ali Ulvi övüyor mu? Pek belli değil. Bana kalırsa, *havaya uyarak* yeriyor. Bir tek cümleden yola çıkılarak bir *kuramın üzerinde* insan nasıl imada bulunmaya cesaret edebilir? Ali Ulvi, Marks'ın kuramının böylece tek cümleye *indirgemiş* olduğunu, böylece de okuyucuyu ya da seyirciyi bağladığını herhalde (mi?) fark etmiyor. Çünkü Marks'ın kuramı hem zora dayalı çözümleri (elbet bu zor koşullardan kaynaklanacaktır) kapsar hem de bir kuram olarak *gelecekteki koşulları tümüyle* öngöremez. Marks'ın sözü, aksi halde, bir dogma durumuna girer ve özellikle geri kalmış ülkelerde devrimi tümüyle dıştalar.

Şu ara Gorbaçov reformlarıyla herkes şaşkına dönmüş durumda. Acaba Ali Ulvi, başı öne eğili Lenin'in ağzından Marks'a küçümseyen ve *yanlışlayan* bir yanıt mı veriyor?

Cumhuriyet'te Nilgün Cerrahoğlu, Fellini'nin son filmi *Ayın Sesi*'nden (La Voce Della Luna) bazı replikler veriyor:

"Sabahları artık yalnız merak uyandırıyor beni"

"Biraz sessizlik olsa belki (yaşamdan) bir şeyler anlayacağız."

Baş karakter Roberto Benigni'nin ağzından konuşan elbette ki Fellini.

12 Şubat Pazartesi

Lenin'in ardından Marks'ı da öldürüyor Coşkun Kırca *Milliyet*'te. Kırca bir anti-komünist olarak, elbetteki, nalıncı keseri gibi hep kendinden yana yontuyor. Umudu da beklentisi de Sovyetler'in tümüyle kapitalizme geçmesi.

Ama, aynı beklenti içindeki öteki yazarlar gibi o da, bütün bilgisine, okumuşluğuna rağmen komünizmin kapitalizmden doğduğunu, bunun zorunlu olduğunu anlayamıyor. Biliniyor, kapitalizm, Keynes'ten bu yana bir yığın savunma mekanizması geliştirdi, kendini yeniledi. Üstelik teknoloji toplumsal yapıları etkiliyor, yeni oluşumlara yol açıyor. Ama değişmeden kalan iki temel öğe, olduğu gibi duruyor: Emek ve sermaye. Dolayısıyla sömürü.

Komünizmin hayaletini kovmak, sanıldığı kadar kolay olmayacak.

Gorbaçov'a ya da bir başkasına bel bağlayanlar, tarihi Kleopatra'nın burnuyla açıklamaya devam ettiklerini hiç mi hiç anlamıyorlar. Marksizmin bunalımı, kapitalizmin dönüşünü engelleyecek pratikleri de üretecektir.

Sosyalist blokta olup bitenler, kapitalist dünyanın adaletsizliğinin, şeyleşmesinin onanmasına gerekçe gösterilemez. Marks'ın kapitalizm üstüne söyledikeri hâlâ geçerlidir.

Türkiye'nin ilericilerinin organı *Cumhuriyet*'te dün, Şebnem Atiyas New-York'tan şöyle yazıyor Merkez Komitesi'nin muhafazakâr üyelerini eleştirirken: "Bunca yıl aşırdıkları salam ve sosislerden mahrum kalan Sovyet halkı bir parça 'et'e öyle hasretti ki 'Amerika'da neredeyse sadece siyahların ve cebi deliklerin gittiği McDonalds'a sıcak ilgi gösteriyordu." Tabii bunlar Amerikalılarca Atiyas'a söyleniyor. Ama bu cümlenin deve öyküsündeki gibi düzeltilecek yanı yok. "Siyahlar" ve "cebi delikler" ifadeleri ABD'nin durumunu pek güzel özetliyor. Boşuna dememişler: "Merd-i kıptî şecaat arzederken sirkatin söyler."

16 Şubat Cuma

Geri-yönsemeli İstanbul nostaljisine bence en güzel cevap, bir *Levantenden* geldi. Giovanni Scognamillo, son kitabı Bir *Levantenin Beyoğlu Anıları*'nda şunları yazıyor:

"Beyoğlu ya da daha gerilere giderek Pera işlevini yitirmiş bir dönemin ve bir toplumun Beyoğlusu idi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ile noktalanan. Kaldı ki, Beyoğlu, kendine özgü Levanten, Kozmopolit ve Alafranga havası ile çağın bir hayli dışında kalmış, tarihsel akıştan kopmuş, özlemler ve yıkık anılar içinde yaşayan bir bölgeydi. Öyle sanıyorum ki nostaljik olma hevesine kapılanların, bu eski Beyoğlu'nun, bu *kapitülasyon* kalesinin (vurgulama Scagnamillo'nun) bu *no man's land*'in (vurgulama yine onun) bu tür özelliklerini de anımsamaları gerekiyor." (s. 10)

Gerçi Özdemir Kaptan (Arkan) da *Beyoğlu* adlı kitabında (İlk baskı 1988, ikinci baskı 1989) özlemin abartılmaması gerektiğini, Beyoğlu'nu *diriltmesinin* olanaksızlığını vurgulamış ve diriltilecek olanın öteki yüzünü (pisliğini, yaygın fuhşu vb) de göstermiştir ama Scognamillo'nun kitabının daha *yazınsal* olduğunu söylemek gerekiyor. Kaptan'ın *biçemi* ve yazık ki onun düzeyini tutturamıyor.

Kaptan şunları yazıyor "Geleceğin İğneli Beşiğinde" başlıklı bölümde:

"Geçmişin Beyoğlu'su, yeniden yaşanmaz bir geçmişe gömüleli çok oldu. Onu geçmişine döndürmekten ne denli söz edilirse edilsin, gerçekte, Beyoğlu'nu geleceğin beşiğinde saklıyoruz. Geçmişin masallara bulaşmış ninnileri söyleniyor olsa da, geleceğin iğneli beşiğinde büyüyen ve biçimlenen dünün Beyoğlu'su değil, yarının Beyoğlu'su oluyor." (s. 53, ikinci baskı)

Gerçekten de asıl sorun, bugün sanatçıların, orospuların, pezevenklerin, lüks mağazaların yer aldığı Beyoğlu'nda *nasıl bir yaşam üretildiğidir.*

17 Şubat Cumartesi

Diyanet Vakfı Yayınevi'nden bazı kitaplar aldım; dördü TKK yayını: *Namık Kemal'in Tarihi Biyografileri* (Dr. İskender Pa-

la), *Tanzimat Edebiyatında Kölelik* (Doç. İsmail Parlatır), *Tarih Tenkidinin Unsurları* (Léon-E. Halkin), *İslamiyetin İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri* (Julius Wellhausen), *İslam Estetiği ve İnsan* (B. Ayvazoğlu) ile *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi* (Prof. S. Hayri Bolay).

Merakımı öncelikle Wellhausen'in kitabı çekti elbet. Okudukça İslamın *acımasızlığını* apaçık görüyor insan. İlk dönem Hıristiyanlığının tam tersine ilk dönem İslamlığı alabildiğine *saldırgan* ve *zalim*. Tokat atana öteki yanağını dönmesi asla söz konusu değil. Hayır: tokada *kılıçla* yanıt veriyor ilk dönem Müslümanları. Dahası, İslam daha başlangıçta dinî olduğu kadar *siyasî de* olan bir örgütlenme içinde. *İktidar savaşı*, neredeyse doğuşuyla başlıyor.

İlk fırka'yı oluşturan *hariciler* için şunları yazıyor Wellhausen: "Birisi ağaçtan düşmüş bir hurmayı önce ağzına attığı halde, bunun kendisine ait olmadığı hatırına geldiği için yemeden tükürürken, bir diğeri, haklı bir sebebe dayanmadan öldürmüş olduğu bir domuzun bedelini hıristiyan sahibine ödüyordu. Fakat bunlar *doğru insanca* sahip olmayan bir müslümana karşı müsahamasızdılar. İbn Habbab'ı bir su kenarına sürükleyip orada koyun gibi boğazladılar, ona refakat eden karısını da aynı şekilde öldürdüler.

Haricîlerin rakipleri de farksız: Haricileri Rebiülevvel 59'da Bânikiye'de "toptan kılıçtan" geçirdiler. (s. 35)

Gerçi Wellhausen "onlar hakkında modern kültürün dünyevî bakış noktasından bir hükme varmak adil olmaz (s. 35) diye yazıyorsa da Humeyni iktidarı, İslamın acımasızlığının yüzyıllara rağmen sürdüğünü gösteriyor. Şiddet İslama *içkin de* ondan.

18 Şubat Pazar

Saî Çelebi tarafından kaleme alınan Mimar Sinan'ın kendi ağzından anlattığı yaşam öyküsü *Tezkiretü'l Bünyan*'da çok ilginç açıklamalar var. Sinan *Kırkçeşme* diye bir semtte (kim bilir neresi?) yaptığı çeşmelere getirdiği suyun *yeniliğinden* kokusu bulunmadığı için kuşkulanan ağalara (ki durumu hemen padişaha

gammazlamışlardır) cevaben suyu "Künkle" değil "kargir yollarla" getirdiğini, bu yüzden kokmadığını söylüyor. Bunun üzerine vezir-î azam" şehrin her yerinde çeşmeler yapılmasını ve "sakaların" (Çocukluğumun Erenköy'ünden unutamadığım iki imgeden biri sakalar biri de sokaktaki gaz lambalarını söndüren sopalı fenercilerdir) her semte su taşımasını emreder. Padişah da şöyle buyurur: "Benim maksûdum bu su her mahalleye revâne ola. Çeşme bina olacak yerde çeşme ve kâbiliyet olmayan yüksek yerlerde tatlı kuyular ola ki su içine uğraya. Tâ kim her yerde pir u zarif ve dul hatunlar, uşacık oğlancıklar destiler ve bardaklarını daldırıp devâm-ı devletime duâ eyleyeler." (s. 65)

Susuzluktan kırılan İstanbul'dan çok, köşeyi dönme zamanının yöneticilerini anımsadım bu satırları okuyunca. Bir güzel su içtiğinde, ondan halkın da nemâlanmasını düşünen tek bir yönetici var mı halen? Toplum demokratikleştikçe bu tür yöneticilerin çoğalması gerekiyordu elbet. Ama tam tersi oldu. Kapitalizmin orman yasası yardımlaşma töresi'nin de canına okudu: Herkes herkesin kurdu artık.

19 Şubat Pazartesi

16'sında yazdığım şu cümleye takıldım: "Asıl sorun Beyoğlu'nda bugün nasıl bir yaşam üretildiğidir." Gerçekten de bir zamanlar *aydın bohemi*'nin merkezi olan Beyoğlu'nun *mekânları* yeterince gözlenmiyor. Birçok eski meyhaneci Balıkpazarı'na yerleşti yeniden. Oraların gündüz ve gece müşterileri belirlenmeli aslında. Pasaj'ınki de elbet. Öyle görülüyor ki, yazarlar, sanatçılar artık bu semte pek itibar etmiyorlar. Bir *Yakup* kaldı İstiklal'de bu tür müşterilerin devam ettiği. Rejans iyiden iyiye bohem özentili burjuvalarla doldu. Hatta *hoşça yemek yenen* bir lokantaya dönüştü. Pasaj ise iyiden iyiye lüksleşti. Entelektüel Cavit, zengin olmuş İstanbulluların nostaljisini gideriyor ama bir bohem mekânı olmaktan çıkalı çok oldu.

Şimdi bu yenileşmiş mekândaki kültürel yaşamın (eğer varsa) ne olduğunu belirlememiz gerekli. Ben *konuların* değiştiğini düşünüyorum: Edebiyat ve politika, yerini *görsel olana* terk etmiş bulunuyor: yani sinema ve televizyona. Artık buralarda

şiir okunmuyor. Edebî tartışmalar da sona ermiş durumda. Yeşilçam ve reklam sektörü mensupları çoğunlukta. Dolayısıyla üretilen kültür de farklı. Bu mekânların dili bile değişti bence. *Sözlükler* giderek kısırlaşıyor ve anonimleşiyor. *Amiyane dil* iletişime fazlasıyla yetiyor gibi.

20 Şubat Salı

Nazan ve Bülent Aksoy'un "Rus Biçimciliği Üstüne Bir Ön Çalışmanın Notları" başlıklı yazısı (*Toplum ve Bilim*, sayı 31-39, güz 1985-güz 1987) kısır eleştiri ortamımıza çok yararlı olması gereken bir çalışma ama nedense bugüne kadar *yankı* uyandırmadı.

Yazarlar, sanat yapıtını *başka bilim dallarının bilgisel desteğiyle açıklama* çabasından kurtarmayı öngören biçimcilerden yana bir tavır koyuyorlar haklı olarak. Bu yazıda *gelenek sorunu* irdelenirken Eikhenbaum'dan yapılan alıntı, son derece anlamlı:

"Sürüp giden düz bir çizgi yoktur; bir çıkış noktası, bilinen bir noktadan uzaklaşma söz konusudur daha çok. Her edebî süreklilik her şeyden önce bir *mücadele* sonucudur, eski değerleri yıkarak yeni öğeleri inşa etme mücadelesidir bu." (vurgulamalar benim.)

Eski ve yeni değerler (biçim, biçem, izlek vb) arasındaki bu mücadele kavranmadıkça yazının hangi düzeylerde *dönüştüğünü* anlayamayız.

Yazarların şu yorumu da o bitmez tükenmez biçim/öz, kurmaca/gerçek kavgasına doğru bir açıklama getiriyor:

"Biçimciler bir eserde kullanılan araçların edebî işlevini eleştiri konusu ederlerken Marksistler aynı öğelerin siyasî, ideolojik işlevini yargılıyorlardı. Marksist sanat anlayışının o dönemdeki formüllendirilişi ile biçimcilik arasındaki *iletişimsizlik tarihî bir sonuçtu*"

Bu soruna bir yazıda döneceğimi sanıyorum.

21 Şubat Çarşamba

Jakobson "Bir Şiir Sanatı Bilimine Doğru" başlıklı yazısında Rus biçimcilerinin çalışmalarının çok özetlenmiş bir tarihçe-

sini yapıyor. (Bk: *Sekiz Yazı* içinde, Düzlem Yayınları, 1990) *Opoyaz*'ı konu edinen, öne sürmelerini sergileyen bir yazısını okumayı isterdim Jacobson'un. Tomaşevski, Şiklovski gibi yazarları acilen çevirmek gerekiyor bana kalırsa. Ne yazık ki, Ataol gibi Rusça bilen "toplumcu gerçekçiler" hâlâ konumlarını aşamadılar. Neyse.

Jakobson, yazısında 1934'te toplanan ve Sovyetler'de sadece yazın'ın değil tüm sanatın *işini bitiren* ünlü *Yazarlar Kongresi*'ne değiniyor ve "sıradan" olmadığını vurguladığı şair S. Kursanov'dan bir alıntı yapıyor:

"Şiirsel biçim sorunlarına, eğretilemelere, uyak ya da nitelemelere el sürülür sürülmez, hemen biçimcileri tutuklayın sesleri yükselir. Herkes biçimcilikle suçlanma tehdidi altındadır. Bu terör, eleştirmenlerin pazularını çalıştırmak için bir yumruk torbası haline gelmiştir. Ses ya da anlam boyutuna dayalı mecazlardan her söz edilişinin hemen ardında 'saldırın biçimciye' gibi düşmanca bir tepki gelir. Kimi acımasız eleştirmenler de bu parolayı şiir sanatıyla ilgili uygulama ve kuram konusundaki bilgisizliklerini savunmak ve aydınlık düşmanı olmalarının sığınağını bozmaya cesaret eden herhangi bir kişinin derisini yüzmek için bir savaş narası haline getirmişlerdir."

Bu betimleme, Türkiye'de bugün bazı kesimlerde hâlâ geçerlidir. Örneğin *Varlık* dergisi çevresinde kişileştirmek gerekirse Asım Bezirci'de.

Yazın'ı, sanat'ı *savaş alanı* olarak görmekten henüz vazgeçemedik. Kuramsal sorunlar çözümlenmiş değil elbet. Ama yalnızlıktan söz etmenin artık *gericilik* olmadığını da öğrenmek gerekiyor. Sanki işçi hiç yalnızlık duygusuna kapılmaz.

22 Şubat Perşembe

İsmet Özel şöyle yazıyor: "Şiiri mihver kılan bu edebiyat çevresi, toplumun yapısı göz önüne alınırsa, hiç de *egemen sınıfların bir birimi* değildi" (Vurgulama benim.) Ve ileride şunları ekliyor: "Artık edebiyat çevrelerinde edebiyata ilişkin ölçülerin esas alınması ayıp sayılmaya başlandı. Üstelik artık edebiyat çevresi diye bir şey bile yok." (*Şiir Okuma Klavuzu*)

Özel'in bu gözlemi, yazıldığı yılın toplumsal/siyasal bağlamı (1980) anımsandığında, iki noktada belirginleşiyor: Şiirin pazar ölçütleri içinde ve reklam sektörünün belirleyiciliğinde sunulması ile politikanın önemsenmesi.

Gerçekten, 19'unda yazdığım gibi *edebiyat çevreleri* olmadığı için, yeni bohem mekânlarında şiir falan okunmuyor artık. *Yazınsal ritüeller* unutuldu. Şimdi, yazarların, şairlerin bir tür *teşhirciliğe bitişmiş* gösterileri moda: İmza günü, açık oturum, konuşma. Şüphe yok: Yararlı uygulamalar hepsi. Ama ister istemez hepsi tecimselleştirildi.

Jakobson'a devam: "Sanatta Gerçekçilik Üstüne" adlı yazısında iki belirleme yapıyor: 1- "Ele alınan *yazarın* gerçeğe benzer olarak yansıttığı yapıta gerçekçi denilmektedir", 2- *Yargılayan kişinin* gerçeğe benzer olarak *algıladığı* yapıta gerçekçi denilmektedir" (Vurgulamalar benim.) Sanat tarihinin bu iki tanımı birbirine karıştırdığını söyleyen Jakobson şu can alıcı vurgulamayı yapıyor: "Sanat yapıtının gerçekçi ya da gerçekdışı olma sonucu, *benim* sanat yapıtıyla olan ilişkime indirgenir gizlice" (s. 24)

Şu soru ise iyiden iyiye öldürücü: "Şu ya da bu şiirsel mecazın gerçeğe benzerlik derecesi sorunu söz konusu edilebilir mi? Şu ya da bu eğretilemenin ya da düzdeğişmecenin *nesnel olarak* bir başkasından daha gerçekçi olduğu söylenebilir mi?" (Vurgulama benim.) (s. 25)

23 Şubat Cuma

"Uzay-zaman eğriyse, niçin gelecek anımsanmıyor?" (S. Dali)

Kendisini "paranoyak ikiyüzlülükle hareket etmeye hazır" biri olarak tanımlayan (*Bir Dahinin Güncesi*, s. 18) Salvador Dali, gerçekliğinden kuşku duymamamız gereken *şarlatanlığına* rağmen, kendi dışında üretilen entelektüel yaşamı büyük dikkatle izleyen biri olarak görünüyor bana. Yukarıdaki cümlesi,

onun Einstein fiziğinin temel önermelerinden haberdar olduğunu gösteriyor açıkça.

Bu şaklaban görünümlü, her işini tecimsel başarıya dönüştüren (Breton adını boşuna Avida Dolars'a çevirmiyor) ressam, herhalde modern sanatın en ilginç kişiliği. Günce'nin iyice ayıklanarak okunması halinde, *resmi* son derece ciddiye aldığı, dahası *bilinçle* resmettiği o:taya çıkıyor. Dali'nin farfaralarından çok şu sözüne kulak verilmeli: "Ressam, sen bir hatipsin! Resmini yap ve kes sesini" (s. 68) İki cümle arasına tam bir çelişki yansıtan bu tuhaf aforizma, aslında resim sanatının içerik ve biçim (biçem) sorununa ilişkin pek çok şey söylüyor.

Dali bildiğini, bilerek yaptığını açıklıyor okura: "Matisse ve soyut eğilimlerin karşısına Meissonier'nin son derece *geri* ve *tutucu* tekniğini çıkartıyordum." (s. 18) (Vurgulamalar benim.)

Dali'nin Günce'si gerçekten eğlendiriyor insanı. Yalan, böbürlenme, edim, başkaldırı, hokkabazlık hepsi bir arada. Gala'ya aşkını şöyle betimliyor: "O'nu annemden, babamdan, Picasso'dan ve hatta paradan daha çok seviyorum." (s. 117)

25 Şubat Pazar

İsmail Uyaroğlu, *Gösteri*'de ilginç bir değişme sergiliyor bir süredir. *Şertan* (şeytan) şiirleri deamonik bir söylem geliştirmeyi amaçlıyor. Kesin kanıya varmak için biraz daha beklemek gerekiyor hiç kuşkusuz ama Uyaroğlu'nun en azından *şiirinin çıkmaza girdiğini* anlaması bile önemli. Yavanlığı aşma, mükerrer olmama çabası, şair için başlıca bir gösterge çünkü. Gerçekten başarılı, yeni bir şiir *kurabilecek mi* Uyaroğlu bilmiyorum. Dilerim, kursun.

Bir gözlem: Uyaroğlu'nun Şertan'a ilgi duyması, onun ağzından konuşmaya başlaması, *Maldaror'un Şarkıları*'nın yayınlanmasından hemen sonraya rastlıyor. Bir tesadüf mü yoksa hayırlı bir etki mi?

26 Şubat Pazartesi

Gazeteye Emre Kongar'dan telefon: *Karanfil ve Pranga*'yı göklere çıkardı. Makro ve mikro düzey çözümlemelerimdeki tu-

tarlılığın *bilimsel* çalışmalarda bile (Türkiye'de) bu derecede tutturulamadığını ve üniversitede *hoca* olmam gerektiğini söyledi.

Bizim yazarlarımız tuhaf insanlar: Övgülerini, beğenilerini telefonla ya da mektupla bildiriyorlar ama imzalarıyla kamuoyuna açıklamaktan kaçınıyorlar.

Kimlerin kitap hakkında *yazacağını* merak ediyorum.

Bu vesileyle aydınlarımızın yapıtlar karşısındaki bu *temkinliliği* üzerinde düşünmek gerektiği kanısına vardım. Galiba bir tür *nekrofili* söz konusu. Gerçekten de *yaşayanlar* üzerine konuşmayı sevmiyoruz. Hele bu konuşma *beğenme* biçiminde tecelli edecekse. Ama iş ölülere gelince övgüyü de yergiyi de pervasızca kullanıyoruz.

Bir ikinci nokta, yazın'ın *yan sanayiiyle* ilgili: Dergiler ve gazeteler yani. Bu yan sanayi içinde yer alan, gerçek birer yazar olmaktan çok *yazarcık* olan kişiler, *sıradan okur* gibi sürekli *ikon* arıyor. Yücelteceği, özdeşleşeceği, sayesinde yüceleceği biri. Böyle birini bulduğuna inandığı an , ikon'un hâlesini yapıtlarına da *içselleştiriyor. Eleştirel* olmayı düşünmüyor artık.

Şu aralar, yan sanayi ikonlarından biri de Demir Özlü. Oysa *Bir Yaz Mevsimi Romansı*, önceki yapıtlarını *aşmış* bir anlatı değil. Onların bir süreği. Demir'e kendisi istemiyor olsa bile, hemen yakıştırılan *sürgün* kimliği, yazınsallığı *bastırmış* bulunuyor.

27 Şubat Salı

Cumhuriyet'te bir haber: "İngiliz ressamı Hockney 50 resmini telefon yoluyla Pekin'e iletti." Gerçekten de ilginç bir gelişme. Haberi veren Mine G. Saulnier, *fax-art*'ın Staur Vanderbeek, Sonia Landy Sheridan ve Peter Thompson gibi önde gelen uygulayıcılarının "elbette" ABD'li olduğunu vurguluyor. Toni Calvet adlı İspanyol sanatçısının da ilk sergisini 1987'de Barselona'dan New-York'a *doğru* açtığını belirtiyor muhabir. *Sanatsal teknolojilerin* ABD'den çıkması ve oradan yayılması çok doğal. Dünya kapitalizminin merkezi, başkenti orası çünkü. Calvet'in fax-art'a ilişkin değerlendirmesi henüz bir *manifestonun* kuramsal önermelerini içermemesine rağmen, ilginç:

"Dünyada bilimsel ve teknolojik gelişimin ön mekanizması, yani araştırma dalında avangard olarak, karşımıza daima askeri kuruluşları çıkarıyor. Bulunan yenilik, önce askerî alanda uygulandıktan sonra toplumun diğer gereklerine uyduruluyor. Teknolojiye özgür bir kullanım alanı, bir *oyun bahçesi* vermek şart. (...) Makinelerin soğuk kullanımına renk katmak, sanatçının kanımca yeni gündemi"

Resim/teknoloji ilişkisi, herhalde çok daha ayrıntılı biçimde ele alınmalı. *Emancipation* ve *manipulation* sorunu, burada başlıca bir rol oynuyor çünkü.

28 Şubat Çarşamba

MEB Klasikleri yeniden yayınlanmaya başladı. Tarih öç alıyor: Her türlü saldırıya hedef olmuş bu *kültür hareketi* (gerçekten bir kuşak yetiştirmiştir bu kitaplar) bunca yıl sonra sağcı iktidar tarafından *diriltiliyor*.

Şimdiye kadar 203 kitap yeniden basılmış. Baskılar doğrudan doğruya ilk çevirilerden yapılıyor: elden geçirilmeden, düzeltilmeden. *Aynı dille*. Bu ise kitaplar açısından aleyhte bir faktör elbet. Çünkü bu çevirilerin çoğu rezalettir. Ama o yıllarda okur öylesine *açtır ki*, bu kötü çeviriler bile onda ufuk açmıştır.

Zerdüşt'ün birinci hamura basılmış bu yeni nüshasına bakarken şu satırlar gözüme çarptı: "Yuvaya Dönüş" fragmanında (s. 208): "Ey yalnızlık! *Yuvam* benim, yalnızlık. Öyle uzun bir süre yaban illerinde yabanlar gibi yaşadım ki, sana gözyaşlarıyla dönmemek elde değil." (Vurgulama Nietszche'nin)

Klasikler'e karşı tepki bu kez de yoğun elbet. Sağcı basın ver yansın ediyor ama kitaplar şimdilik peş peşe yayınlanıyor.

1 Mart Perşembe

Dergâh Yayınevi aynı adda bir dergi yayınlamaya başladı. Sunuş yazısında "Eski *Dergâh* mecmuasının uyandırdığı çağrışımlar, aynı adlı yeni bir dergi çıkarırken bizi rahatsız etmiyor; hatta yerli, milli ve bağımsız olma bağlamında bir memnunluk bile uyandırıyor" deniliyor. Daha yukarda ise, *eski* dergi şöyle

değerlendiriliyor: "Dergi Anadolu'da sürdürülen ölüm-kalım savaşında başarının sırrını, ancak vasıta olarak değer taşıyan sayı, ölçü, pozitif ilim ve teknolojide değil; kemmiyete karşı keyfiyetin, mekanizme karşı yaratıcı hamlenin zaferinde araştırıyordu."

Besbelli, yeni *Dergâh* da atası gibi *maneviyatçı* olacak ve yaratıcı hamle'nin ateşini tutuşturacak.

İsmet Özel açıklayıcı olmaktan çok betimleyici yazısında "Tanzimattan bugüne esrarengiz temasın bütün imkânı, bütün hazzı, bütün azabı bitti. Şuara-yı Rûm yok" diyor. Özel'in genellemelerinde şişinme ve tumturak var ama *çözümleme* ve *kanıtlamanın* izine bile raslanmıyor. "Şairdir ne derse yeridir" demek bir yol belki, ama *tercih* edilmemesi gereken bir yol. Şair şiirinin dışına çıkıp kuramcı olarak konuşmaya başlayınca tavır almak zorunlu.

M. K. imzalı (Mustafa Kutlu) "Türk Hikâyesinde Yeni Yönelişler" başlıklı yazı, özellikle Hulki Aktunç'a ilişkin bölümünde ivme kazanıp ilginçleşiyor. Kutlu yerinde gözlemler yapıyor: öykülerdeki tasavvufî öğelerin *egemen duruma* gelmemesine de üzülüyor: "Bu unsurlar metnin malı, giderek söylenen şeyin sahibi, söyleyişin muharrik gücü olmaktan çok; karanlık zemini bir an için aydınlatan havaî fişekler gibi patlıyorlar. Bir süre renkten ve ışıktan gözlerimiz kamaşıyor, ama işte o kadar"

Dergide Sefa Kaplan'ın "İntihar" adlı şiiri geleneksel biçimine rağmen söyleyiş düzeyinde bazı ürpertilere sahip: "mübalağa yorgunum bu ölüm bâzârında/gözlerimin akında cesedim ışıldıyor/acım dirhem etmezken ağır geldim hayata/münzevi bir gecede direnmek de hayli zor" Şu dizeleri de çok sevdim: "...kuşlar çığlık çığlığa/sesleniyorlar tekmil: bir bahardır intihar" ve "Beşir Fuad haklıymış hem Sergey Yesenin de/intihar bir şairi benimseyen tek kundak."

2 Mart Cuma

Memet Fuat *Adam Sanat*'ın Mart sayısında "Gerçekten Okumak" başlıklı bir yazı yayımladı. Şairlerin birbiriyle *okur* olarak ilişkilerine değiniyor. Karamsar ama *yüzde yüz* doğru bir

belirleme ilkin: "Kimse kimseyi okumuyor, *gerçekten* okumuyor, şairler birbirlerinin yazdıklarına şöyle bir bakıp geçiştiriyorlar." (Vurgulama M.F.'nin)

Şair nereden ve neyle *beslenir*. Bu sözcüğü biyolojik anlamda da kullanıyorum burada. Çünkü, şiir de tıpkı canlı organizma gibi; yerli ve yabancı; *öteki* şiirlerle beslenerek gelişir, büyür. M. Fuat'ın da vurguladığı gibi O. Rifat ve M. Cevdet, Yunan mitolojisiyle ilgilenmeye, *tarihle, doğa felsefesiyle* şiirsel düzlemde ilişki kurmaya başladıktan sonra *ivme* kazandılar. Şiirlerini siyasal sınırlanmalardan da folklorik sınırlandırmalardan da kurtardılar. Duyarlıkla düşünce, toplumsalla bireysel, biçimle öz, dille biçem arasındaki *gerilimin* ve *uyum* arayışının ürünü oluyor her büyük ve özgün şiir.

Bu yüzden şiirin de, öteki sanatların da besini *okumak*. (Resim alanında ise *görmek*. Tiyatro ve sinema için de *görmek-okumak* zorunlu.) Okuma, sadece *geleneği bilmek* için gerekmiyor elbet; geleneği *yıkmanın da* önkoşulu. *Yeni* ölçütler, beğeniler, düşler eskinin *içinden* fışkırıyor çünkü. *Diyalektiğin* yasası bu: Karşıtların *mutlak* çatışması ve *görece* birliği. Teknolojik gelişme de zorluyor elbet yeni biçimleri. Ama mutlak olanla görece olanın iyi ayrıştırılması gerekiyor.

Her şair, bu ayrımın farkında olmak ve dünyaya eklemlenmek zorunda. Fuzulî kadar Dante de şairin hesaplaşması gereken bir *gelenek* içinde. Homeros da *atası* Türk şairinin.

Adam Sanat'ta Ülkü Tamer'in iki yeni şiiri var. "Soru" başlıklı şiirin ilk kıtası şöyle: "Nerede saklıyor sesini çınar, / çit gölgesinde mi, akarsuda mı? / Bir dağın ardında yüzüme doğru / güneşi savuran kardeşim rüzgâr, / söyle bana, anlat, kış pusuda mı?"

Hece vezninde *yenilik* arayışlarına yeni bir örnek. Kolay ve yalın bir dize yapısı. Yine de *6-5'e* ve *uyaklara* tad getirmişe benziyor.

3 Mart Cumartesi

Argos'un Mart sayısında Ankara bölümü: Nezihe Araz'ın, benim, Uğur Kökden'in, Can Alkor'un ve Selim İleri'nin yazıları. Alkor metninden memnun olmadığını söylemişti. Okuyunca, genişletilmesi, örneklendirilmesi gerektiğini düşündüm ben de, kimi gözlemleri var ki, hem doğru hem de *esinlendirici*. Şöyle diyor: "Yeryüzüne açılış, topraklarımızdaki uygarlık kalıtına sahip çıkmamızın önkoşuluydu. Söz konusu dönem bu nedenle, *Anadolulu olma* bilincinin de başlangıcı sayılmalı" (Vurgulama Alkor'un.)

Ne yazık ki İslamı, Selçukluları, Osmanlıyı, Hitit'i, Frigyayı, Yeni Türkiye'yi *bütün* olarak görmenin yol açabileceği *bireşimin* kültürel anlamını yeterince kavrayamıyoruz. Çok az coğrafyaya nasip olmuştur bu *çoğulluk*. Dahası bu toplumların hepsi *yaratıcı*'dır: Dilleriyle, kültürleriyle. *Geçmiş sorunu*, Anadolu'nun coğrafi/tarihsel konumunun zorlaması dolayısıyla sadece İslam-Osmanlı sorunu olarak görülemez. Yararlanmamız gereken *geçmişin sınırı* çok geniştir. Dahası, bu geçmiş, *Dünya*'nın geçmişini de içermek zorundadır. *Yalnızcılık* kısırlaştırıcı politikadır.

İlhan Berk'in *Pera*'sı: Şiir değil elbet. Alıntılarla, fotoğraflarla, kupürlerle, konser programlarıyla donatılmış bir metin bu, dolayısıyla, bir *anlatı* nitemini hemen yakıştırmak da mümkün olmuyor. Yine de ilginç: Her okuru geçmişin ya da şimdi'nin bir yanına taşıyabilecek özelliklere sahip.

6 Mart Salı

Dün gece Adnan Çoker'de yemekteydik. Çok güzel bir ev: Birinci sınıf kitaplar, pikap ve plaklar (compact disk), video filmler. Çoker tam bir *show-man*. Yamaha'nın başına oturup küçük bir caz gösterisi bile yaptı. Son derece *kendiyle meşgul* bir adam. Video'da *1988 Dokumenta* sergisini izledik. Gerçekten etkileyici bir *happening* uygulaması vardı. Daha doğrusu tiyatro-

su. Gösterileri izlerken Actor Studio'da öğretilen oyunculuk yöntemlerinden esinlendiğini düşündüm, yapıtlarda Beckett, Ionesco etkileri de açıktı. Bir yanıyla da *Grup terapi* seanslarını çağrıştırıyordu.

Bütün bu sıradışı gösterilerin, bizdeki kavramsalcıların tersine *semantik bir sorgulama* amacını öngördüğü anlaşılıyor. Sanayi toplumunun anonimleştirici, yabancılaştırıcı etkilerine karşı *direnme* olanakları araştırılıyor. Bir başka olgu; bu uygulamalarda *seyirlik* duygusu var. Çadır tiyatrolarının, panayır eğlencelerinin gösterileri gibi. Seyirciyi doğrudan *katılıma* çağıran işler. *Katarsis* olayı işliyor.

Grup gösterilerinde resim ya da heykel ana sorun değil. Anlamsal ve ruhsal *etki/tepki* önemseniyor. Kimi zaman metafizik kaygılar içeren sahneler oluşturuluyor.

İstanbul Bienali'nde böyle bir grup çalışmasına katılabilir insan, vurucu bir metne görsellik kazandırabilir.

7 Mart Çarşamba

Sabah gazeteden içeri girer girmez Çetin Emeç'in ölüm haberini aldım. Aksoy cinayetinden 35 gün sonra yeni bir kurban. Solcu ya da sağcı fanatik örgütlerden biri mi yoksa doğrudan doğruya ordu istihbaratının bir tezgâhı mı? Belli değil. Gerçi şu anda bir *darbenin* koşulları yok gibi görünüyor ama kimin ne yapacağı da belli olmuyor. CIA, dışardan sızan İslam militanları da olasılıklar arasında.

İşin ilginç bir yanı şu: Cinayette kullanılan otomobil bir gece önce silah zoruyla gasbediliyor. Sahibi olayı polise duyuruyor hemen ama ne o gece ne de cinayet sabahı trafik polisi plakası bilinen o arabayı aramak, trafikte olup olmadığını izlemek gereğini duymuyor. Başka bir ülkede olsa, gaspçılar cinayeti işleyemeden yakayı ele verirdi. Bu noktayı habere bir "kutu" halinde ekledim.

Ama bu cinayetin failleri de bulunmayacak büyük olasılıkla.

Şizofrenik günler kapımızda galiba.

Çetin Emeç adı olan ama *içi olmayan* bir gazeteciydi benim

için. Magazinden gelmişti, oradaki başarısını siyasal haberciliğe de *bulaştırdı* ve doğrusunu söylemek gerekirse bir *ekol* yarattı. Bugün gazetelerin yöneticilerinin bir bölümü onun rahle-i tedrisinden geçmiştir. Son derece çalışkan olduğunu kabul etmek gerekir. Sertti, kırıcıydı. İnsan olarak nasıldı bilemiyorum. İki yıl çalıştım onunla: Ne *astı* ne *eşiti* oldum. Hep *mesafeli* kaldık birbirimize. Yazarlığa başlamasına şaştım: Çünkü ne biçemi ne ufku vardı. Üç-beş konu etrafında dönüyordu. Çok naif bir anlatımı vardı. Alanı *yazarlık* değil *habercilikti*. Ben de öğrendim ondan.

Terör tırmandırılacağa benziyor.

8 Mart Perşembe

Dünya Solu dergisinin dördüncü sayısında (Kış - 90) *Arbesterkampt* dergisinin Ocak 1990 sayısından yapılan "Ateşle Oynamak: Perestroyka ve Ulusal Sorun" başıklı yazıda şöyle deniyor: "Emperyalist ülkelerde Gorbaçov son on yılın adamı olarak kutlanırken, kendi ülkesinde popülaritesi günbegün azalıyor ve Glasnost ile Perestroyka'nın yaratıcısının 90'h yılları şağ salim atlatıp atlatamayacağı sorusu, gündemi giderek ele geçiriyor." Bu saptamayla açılan yazı, Gorbaçov'un milliyetler politikasının eleştirisini içeriyor.

Başka bir ilginç yazı *New Left Review*'dan: Nigel Swain'in "Krizdeki Macaristan'ın Sosyalist Projesi" Yazar, Macaristan'daki politik ve ekonomik olguları değerlendiriyor ve daha 1990'lara gelinmeden, izlenen bu politikaların *sınıf-benzeri* ilişkiler yarattığını vurguluyor. Ancak Swain Macaristan'da yine de komünistlerin gücünü koruyacağına ve kapitalizme dönülmeyeceğine inanıyor. Şunları yazıyor: "Nihai sonu, çok partili seçimlerdeki seçmen tercihinden ziyade işsizlik arttıkça, sadece bölgesel, vasıfsız işçi sorunu olmaktan çıkıp büyüyen toplumsal güçlerin rolü belirleyecek. Serbest pazar imajı muhtemelen bir hayli bozulabilecek."

13 Mart Salı

F. Naci'nin *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme* adlı kitabına bakıyordum. Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* romanını

eleştirirken, kitabın kahramanlarından profesör'ün Jean Jacques Rousseau'nun adını "Jean Jack Rousseau diye yazmasıyla dalga geçiyor ama daktilosuna ya da dikkatsizliğine kurban giderek, Jack'ı Jacques diye düzeltirken Rousseau'yu Rousseaux diye yazıyor. Naci gibi eleştirilerinde bu tür yanlışlara çok *özel bir önem* veren bir yazara yakışmıyor doğrusu.

Ataç da sayfalar doldururdu bu tür yanlışlarla. Naci'ye de ondan bulaştığını sanıyorum. Dün Tülây'la Cağaloğlu'na çıkmıştık. Naci'ye de uğradık. İlhan Berk'in *Pera*'sını okumuş. Bu türden bir yanlışa küfürle parmak bastı: "Mani oluyor halimi takrire hicabım" dizesini "Mani oluyor halimi ihzara hicabım" biçimine sokmuş İlhan. İhzar: huzura getirme (M. Nihat: Osmanlıca-Türkçe Sözlük), hazırlama (TDK Sözlük) anlamına geliyor. İlhan bu değiştirimi *bilerek mi* yapıyor acaba? Ama o kadar çok sirkati var ki, insan buna pek olanak veremiyor. Sarmısak yazamaz İlhan, sarımsak biçiminde kullanır hep.

15 Mart Perşembe

"Biz ki minâreler ve ağaçlar arasında ezan seslerini işiterek büyüdük. O mübârek muhitten çok sonra ayrıldık, biz böyle bir sabah namazında anne millete tekrar dönebiliriz. Fakat minâresiz ve ezansız semtlerde doğan, frenk terbiyesiyle yetişen Türk çocukları dönecekleri yeri hatırlayamayacaklar" – Yahya Kemal– *Aziz İstanbul.* (s. 124)

"Beyoğlu İstanbul'un parasını aldıktan sonra şânını, şerefini, câzibesini, nesi varsa hepsini aldı; büyüdü, yükseldi, genişledi kabına sığamadı. Sağdan soldan kabından taştı. Hiçbir taşında mâzinin rûhu olmayan bu bina yığını daha büyüyecektir de. Çünkü imârı için müslüman sâhib akaarları hıristiyan zenginleriyle yarış ediyorlar. Geceleri Beyoğlu ziyârlar içinde yanarken eski İstanbul zifîrî karanlıkta mâtemini çekiyor" (A.g.e. s. 143)

Y. Kemal'in 1922 yılında yazılmış bu satırları, hiç kuşkusuz bir doğruluk payı taşıyor bugün için de. Ancak, Şişli, Kadıköy gibi semtler artık onun yansıttığı görüntünün tam tersini göste-

riyor: Her semtte cami var ve hoparlörler, ezanla bir dinginlik ve huşû vermiyor ruha. Çünkü o mekanik ses, insanın kulak zarını tahriş ediyor.

İstanbul, yalnızca Boğaziçi ya da Beyoğlu'ndan ibaret sanılıyor. Oralara *sahip çıkmaya* çalışıyor yerli komprador burjuvazi. Eyüp ya da Çamlıca henüz ilgi alanlarına girmedi.

Buralarda *canlandırılacak* olan nedir? Eski İstanbul, Y. Kemal'in de belirttiği gibi, asıl anlamda Osmanlı-İslam bir kentti. Günümüz burjuvasının ya da sol kesim aydınının o camileri, türbeleri, çeşmeleri, çınarları bir *Müslüman* olarak duyumsamaları mümkün değil. İhtida etmeleri gerekir.

Bu *metropolde* doğmakta olan, doğacak olan kültür ister istemez *kozmopolit* olacaktır. *Tek üslûp* (biçem) sadece bir yanılsama. Göstermelik kurtarıcılık çabalarına karşı, insan *Şeytanın Avukatlığı*'nı üstlenebilir.

17 Mart Cumartesi

Hallac-ı Mansur'un *Kitâb'üt-Tavâsin*'inin sonunda "Marifet Bahçesi" adlı bir bölüm var. Şu cümleye rastladım. "Ey Sen! Kainatta atomdan basit bir şey yoktur. Sen onu bile anlayamamışsın, öğrenememişsin. Peki, atomu bile tanımayan, ondan çok daha girift bir varlığın sahibini nasıl tanır araştırarak? Evet, ârif görendir; fakat ma'rifet görünenden sonra gelendir"

Mutasavvıflar, daha başından felsefeye *karşı* çıkıyorlar. Bu tavrın en dogmatik temsilcisine Gazali'de rastlıyoruz. Mansur'un "ilk neden" düşüncesinden kaynaklandığı açık olan itirazı, bugün İslama kayan gençlere temel dayanak oluşturuyor. Bilimin bilinemeyenine inanmaktansa *dinin* bilinmeyenine inanmakta daha çok *huzur* buluyorlar.

Hiç kuşkusuz Türkiye tümüyle laik olamadı ve dini yeni düzen içinde özümseyemedi. Ama, özellikle üniversite gençliği arasında *İslamcı hareket*'in çeşitli fraksiyonlarıyla hızla yayılmasında, *propagandanın* olduğu kadar hatta ondan da fazla, solun fakir insanlara umut *olamamasının* büyük rolü oldu sanıyorum. Sosyalizm inandırıcı bir söylem geliştiremeyince ve teröre başvurunca, İslam silahsız eylemi kullanan *direnişçi* (bir tür Gandi

tavrı) tutumu ve eskatolojik söylemiyle yoksul kesimlere daha *makûl* göründü.

Murat Belge, bazı yazılarında sosyalizmi seçişte *etik* tavrın önemine değinirken, bu noktada, çok haklı görünüyor. Sosyalizm/komünizm tarihsel bir *zorunluluk* değil çünkü. Fiziksel ya da toplumbilimsel bir yasa değil. *Sınıfbilinci* doğuştan kazanılmıyor. Bu yüzden *etik* seçim önemli. Üstelik Marksizmin bilimsel bir yöntem oluşu, onun *ütopyan* yanının gölgelenmesine de yol açmamalı. Ama reel sosyalizm, *başka bir yaşam* düşüncesini, ütopyayı ihanet biçiminde yorumladı ve günün aklanmasını öne sürdü. Oysa gelecek önemli bir etken.

İslamın, bir süre sonra bunalıma girmesi olası. Çünkü İslamcıların evleri de teknoloji tarafından kuşatıldı ve yaşamları asla *ilk biçime* göre kurulamayacak.

18 Mart Pazar

"Zuhur edince gizlendi" (Hallac: *Tavâsin*, s. 132) Bilginin edinilmesi ve saklanması sorunu, Hallac'ın metinlerinde Tanrı'nın birliği kadar önemli bir yer kaplıyor. "Hak ve batıl Zat'ın aynından zuhur etmemiştir" (s. 136) önermesini açıklayan dipnotunda çevirmen Yaşar Nuri Öztürk, onun şu sözünü anıyor: "Küfürle iman arasındaki fark gören küfür içindedir; fakat kâfirle mümin arasında fark görmeyen de küfür içindedir."

Tasavvuf tarihinin ve tasavvufun aydınları hiç ilgilendirmemesi ilginç. Oysa yararlanılacak, dönüştürülebilecek, yeniden-üretilebilecek çok şey var orda. O araştırıcı, sorgulayıcı, muhalif tavırda günümüze renk katabilecek öğeler bulunuyor. En azından inanç/şüphe karşıtlığı açısından. Bu sorunları incelemek için ille de Müslüman olmak gerekmiyor.

Cumhuriyet'te İlhan Selçuk Moskova'da yaşayan (1982'de) bir eski komünistten, Şükrü Martel'den bahsediyor. Stalin'in gadrine uğrayıp sürülen bu inanmış komünist, Stalin'in ölüm

haberini öğrendiği gün ormana kaçıp avaz avaz bağırıyor: "Babamız öldü, babamız öldü."

İnsan, bu trajik olayda irkiliyor. *Sevinç* ve *vicdan azabı* çınlıyor Martel'in feryadında. Freud'un sözünü ettiği, Dostoyevski'nin betimlediği *baba katilliği*'nin izi var Şükrü Martel'in öyküsünde.

İlhan Selçuk soruyor yazısının sonunda: "Şükrü Martel yaşasaydı Gorbaçov'un yaptıklarını nasıl karşılardı?" İnsan Martel'den çok İ. Selçuk'un yapılanları nasıl karşıladığını merak ediyor. Çünkü, şu ana kadar perestroyka ve glasnost'un ekonomik/politik/ideolojik içeriği konusunda kesinlikli konuşmadı İ. Selçuk.

Belki Sovyet çizgisine bağlı kalan ve tepeden inmeci yöntemlere bel bağlamaktan da geri kalmayan Selçuk için bunu yapmak henüz mümkün değil. Güncel politika onu her zaman her şeyden çok ilgilendirdi çünkü.

19 Mart Pazartesi

Türkiye'de Popüler Kültür için çok eskiden okuduğum bazı kitaplara yeniden bakıyorum ister istemez. Bunlardan biri, Refik Halid'in 1950'li yıllarda büyük yankı yapan *Nilgün*'ü. Bu roman –kız adı olarak bir Nilgün patlamasına bile yol açmıştır– bütün popüler özelliklerine rağmen bir üslûpçuya ait olduğunu hemen sezdiriyor.

Eski kenar mahalleleri, o mahallelerin evlerini betimlerken, bir yerde şunları yazıyor örneğin: "Makaralı kuyulardan bol bol su çekilir, yerler daima rutubetli dururdu. Islak ve çürük toprak kokusunu şimdi duyar gibi oluyor, çardak gölgesinin hasretini çekiyorum. Ne serinlikti o. Su içindeydik; insanları da ayak taraflarından kökleri mevcutmuşçasına beslediğine, keyiflendirdiğine, ıslak tuttuğuna inanacağım bir serinlik."

Yine *Nilgün*'deki bir tanımlama bana *dil/gerçeklik* ilişkisini düşündürttü. Şunları yazıyor Karay: "Müfessir Zühtü Hoca, ayrı ve sağlam kab içinde bulundukça *Kur'ân-ı Kerim*'in yanda taşınmasında *mahzur-u şer*'i olmadığını söylemişti." "Bu mahzur-u şer'i" tamlaması Zühtü Hoca'yı gerçek bir kişi yapıyor,

eski döneme *ait kılıyor.* Ama bu aidiyeti, sadece metnin içine sıkıştırdığı üç-beş eski sözcük ve tanımlamayla sağlıyor Refik Halid.

Oysa gerçekçi olmak isteyen Attilâ İlhan *Der-Saadet'te Sabah Ezanları*'nda eski dili metnin bütününe egemen kılıyor ve herkesi o eski günlerin *arkaik* diliyle konuşturuyor. Ama bu arkaizm gerçekliği yeniden-üretemiyor ve *yapay* kalıyor.

Yılmaz Gruda'da da vardı bu arkaizm özentisi. Hâlâ da var. Ama şiirine bir *derinlik vehmi* veriyor sadece, derinliğin *kendisini* değil.

21 Mart Çarşamba

Tarık Zafer Tunaya *Siyasi Partiler*'in üçüncü cildi *İttihat Terakki*'de çok önemli gözlemler yapıyor ve günümüze de göndermeler yapan belgeleri veriyor. Kitap özellikle *ordu/siyaset* ilişkisinin *tarihine* dikkati çekiyor ve "müdahalecilik-kurtarıcılık" düşüncesinin, ordunun yapısında temel bir ideolojik öğe olarak yaşadığını gösteriyor. Ordu Osmanlı'dan bu yana müdahaleyi aslî görevi sayıyor görüldüğü kadarıyla.

İttihat ve Terakki İktidarı'ın *örfi idareyi* (sıkıyönetimi) yönetmeye içselleştirdiğini belirten Tunaya, o rejimin *askeri-milli* karma bir rejim olduğunu, dahası bazı "Hukuk-i Esasiye" (Anayasa) hocalarınca desteklendiğini de anımsatıyor.

12 Mart ve 12 Eylül rejimleri, sanki o rejimin süreğidir. Askerin müdahaleye sık sık başvurmasında sadece *gücün* onun elinde olmasının rolü var elbet, dahası bu gücü kullanabileceğinin yasalarda belirtilmiş olması da kışkırtıcı bir öğe; ama bunlar kadar önemli olan bir öğe de, birçok sivilin ve askerin bu kurtarıcılığa *inanmış* olmaları.

Askere davetiye çıkarıldı hep. Ondan mucizeler beklendi. Oysa ordu hiyerarşisiyle, kültürel düzeyiyle baskıcı/otoriteryan özelliğiyle *kurtarıcı* olmasına imkân bulunmayan bir kuruluş.

İttihatçı Hüseyin Cahit'e kulak verelim:

"İdare-i örfiye rejimi altında yaşayan bir memleketten tabii bir hürriyet hayatının doğmasına imkân yoktur. Hakikatte padişahlık ile örfi idare rejimi arasında ne fark vardı?"

Lütfi Fikri Bey daha da acımasızdır: "En ahmak adam bile idare-i örfiye ile memleketi idare edebilir"

Türkiye için *bit tecrübe sabit*'tir.

Yarın İzmir'de panel: Sanat-Politika ilişkileri

23 Mart Cuma

Sanat-Politika İlişkileri konulu panel dört buçuk saat sürdü. Dinleyicilerin ilgisi, daha da önemlisi, verilen arada kaçıp gitmemesi, beni şaşırttı. Kadınlar da vardı dinleyiciler arasında. Bu insanlar gerçekten *öğrenmek mi* istiyorlar bir türlü kestiremiyorum.

Ahmet Ural ve Akif Kurtuluş sanat-politika *sorunlarından* çok kendi politik doğrultularının propagandasını yaptılar ama, tartışma çığrından çıkmadı. Sanatçının partinin emrinde *olmaması* gerektiğine bu iki arkadaş da hiç değilse "lafzen" katıldılar. Dinleyicilerin (137 kişi, üç de görevli sivil polis) hemen hepsinin de aynı kanıyı paylaştıkları, gerek davranışlarından gerek sorularından, gerekse alkışlarından anlaşıldı. Slogancı fraksiyon üyeleri değildi hiçbiri.

Panel için tuttuğum notlar, böyle bir toplantı için belki fazlasıyla *kuramsaldı:* Eflatun, Aristoteles, Kant, Hegel, Marks/Engels metinlerine göndermeler yaptığım gibi partizanlık-yan tutarlık kavramlarını Herweg'un Freiligarth'a yönelttiği eleştiriye geri dönerek açtım. Schiller'in estetik ütopyasına ve Marcuse'nin Schiller yorumu ile Büyük Yadsıma kavramına değindim.

Bu "notlar" bir yazı olabilir diye düşünüyorum.

Gece geç yatıldı ama hiç uyuyamadım. Otel sokağa bakıyor. Balkona çıktım. Pırı pırıl bir hava. Yaz şimdiden başlamış İzmir'de. Ne yazık ki şehri gezmek, dostları aramak mümkün olmadı.

Dostlar deyince anımsadım: Panelde Taylan Altuğ dışında yazar yoktu. Doğrusu, ben de dinleyici olarak pek katılmıyorum böyle toplantılara. Kimse katılmıyor. Belki de *yanlış* bir tutum. Kalabalık önünde söylenenlere *müdahale* etmek, dinleyici ilgisini çeşitlendirmek açısından yararlı olabilir belki.

24 Mart Cumartesi

Cumhuriyet'te Memet Baydur'la Mine G. Saulnier'in yaptığı bir konuşma var. Son yıllarda en dikkat çeken oyun yazarı olan Baydur *Cumhuriyet Kızı*'na yöneltilen eleştirilerin gülünçlüğünü vurguluyor. Ama benim ilgimi çeken konuşmanın son cümleleri: "Beğenilmek, eleştirilmek benim sorunsalımın dışında kalıyor. Yani bu oyunların hiçbiri oynanmasa da ben yine yazmayı sürdüreceğim."

Burada *gerçek* bir yazar tavrı yatıyor. Sorun: Sadece yazmak. Yazmadan duramamak. Puşkin'in şair için söylediği dize geliyor aklıma: "Sen Çarsın" Ben bildikten sonra, başkalarının ne diyeceğinin hiç önemi kalmıyor. Kuşkusuz: bu bilgi her yazılanın gerçek ve üretici sanat yapıtı olmasına yetmez. Ama bu tavır, yazar olabilmenin temel *önkoşulu*. Ancak bu sayede pazarın *dışında* kalabilir insan, popüler kültürün kendisini özümlemesini engelleyebilir.

Yine *Cumhuriyet*'te bir haber: Nedim Erağan, Fehmi Akgün, Erdener Koyutürk, Erol Büyükburç, Tuncer Ilgıt ve Fikret Everest *Müzik ve Tango Dostları Derneği* kuruyorlarmış. Nostalji iliğimize işledi. Bir tür *züppelik*. Hele yükselme yıllarında tek *tango* söylememiş Büyükburç'un, artık demode bir şarkıcı olduktan sonra tangoya dönmesi, insanı hüzünle gülümsetiyor.

25 Mart Pazar

Yıllar önce okuduğum, ama sonradan yitirdiğim Proust'un *Swaun'ların Semtinden*'ini MEB yeniden yayımladı. Yakup Kadri'nin çevirisi, Türkçenin geçirdiği değişmeye rağmen, hâlâ *ya-*

zınsal. Bu ünlü romanın "ikinci kısmı" ayrı bir kitap olarak da yayınlanan *Swaun'un Bir Aşkı* adını taşıyor. Yarım kalmış bir çeviri olmasına rağmen Yakup Kadri'nin metni ile Tahsin Yücel'in Can Yayınlarından çıkan çevirisini karşılaştırıyorum. Yücel, *öztürkçe* tutumundan hiç ödün vermeden Proust'un o girift, yazınsal biçemini aktarmayı öngörüyor. Aslında her iki metni Fransızcası ile karşılaştırarak okuyabilmeyi, çevirmenlerin ekleme-çıkartmalarını, yorum farklılıklarını belirleyebilmeyi isterdim. Metinlerini iki cümlesini alıntılıyorum sadece:

"Verdurin'lerin 'küçük nüve'sine, 'küçük grup'una veya 'küçük oba'sına girebilmenin bir tek şartı vardı; fakat, bu şartın yerine getirilmesi de bir zaruretti: Verdurin dostluk mezhebinin bir 'Âmentü'süne gönülden bağlanmak." (Y. Kadri)

"Verdurin'lerin 'küçük yuva'sına, 'küçük topluluğu'na 'küçük kabilesi'ne katılabilmek için tek bir koşul yeterliydi, ama zorunluydu da: bir 'inanca'yı sessizce benimsemek gerekirdi" (T. Yücel)

"Verdurin'lerin salonundan başka hiçbir muhitte hoş vakit geçirilemeyeceğine ve başka yerlerde verilen Soirée'lerin yağmurlu bir gün kadar sıkıntılı olduğuna kanaat getirmiyen her 'yeni mürit' bu tekkeden derhal dışarı atılırdı." (Y. Kadri) "Verdurin'lerin kendi evlerine gelip gitmeyen kişilerce düzenlenen akşam toplantılarının yağmur gibi can sıkıcı olduğuna inandıramadıkları bir 'yeni üye' çıkacak olursa, kendini kapıda bulurdu hemen." (T. Yücel)

İki çevirmenin de farklı yapılar ortaya koymadığı görülüyor hemen. Ama bu kısa cümlelerde bile hem zamandan hem de çevirmenlerin *yazarlık biçemlerinden* kaynaklanan farklar da gözden kaçmıyor.

Belki de *yaşım* dolayısıyla, Yakup Kadri'nin çevirisi hiç de *modası geçmiş* gelmedi bana.

26 Mart Pazartesi

Güneş'te Uluç Gürkan yazıyor: TÜSİAD toplumsal/siyasal yaşama ağırlığını koymaya hazırlanıyormuş. Bunun bir önadımı olarak Cem Boyner-Şevket Yılmaz görüşeceklerdi ama ol-

madı. Bu görüşme herhalde ileride yapılacak ve grev dalgasının (bugün çimento sektöründe 15 bin kişi iş bıraktı) yayılmaması için pazarlığa oturulacaktır. Türkiye kapitalizmi bir miktar ödün vermeye razıdır. Çünkü enflasyonun ve pahalılığın kitleleri *zorladığını*, eyleme ittiğini en ahmak kapitalist bile görüyor. Bu yüzden tatlı kârları eritecek, üretimi düşürecek uzun süreli grev istemiyor işverenler. Bu yüzden asgari zam konusunda uzlaşma sağlamaya çalışıyor.

Grevlerin yaygınlaşması, terörün tırmanması hiç kuşkusuz *iktidar değişikliğini* yaygın bir istek, genel bir beklenti haline getiriyor. Ancak, yerli-yabancı askeri ve sivil örgütlerin bir darbeye yol açması da bir *olasılık* olarak hâlâ mevcut. Partilerin demokrasi çağrısı, koşullar *olgunlaştırıldığında*, her zaman olduğu gibi, darbeyi önlemeye yetmeyecektir elbet. Türkiye'de sağ ve sol, kışkırtma ortamının kendilerine *yaradığı* inancını taşıyor, bu yüzden de açık beyanlarda bulunmaktan kaçınıyorlar. Kürt sorunu çelişik, kaypak çözümlemelerle geçiştiriliyor. Çerkesler, Lazlar vb de ayrılma ve özgürlük isterse, Türkiye'nin bu talepleri karşılamaya gücü yetecek midir? diye kimse sormuyor. Çünkü fiilî devletin güçsüzleştirilmesi *biricik* amaç. Ne var ki, devrimciler, uluslar sorunu konusunda *şimdiden* açık olmak zorundalar. Gorbi'nin *milliyetçilikle* başının iyice derde girdiği bu günlerde özel bir önemi var bunun. Çünkü bu deney, kuramın beynelmilelci ve anti-milliyetçi özünü yeniden anımsatmayı da gerektiriyor.

Sorun, her zaman olduğu gibi, *bilincin* dönüştürülmesine dayandı. Komünist kalınmak isteniyorsa. Marksist bağlamda elbet. Eski tartışmalara *dönülmelidir*.

Burada Stanislav Lec'ten bir aforizmanın yeri:

"Zamandizin yanıltıcıdır. İnsanlar geri dönecek geçmişten korkarlar"

27 Mart Salı

Gazetelere geç baktım bugün. O yüzden *Güneş*'i ancak öğleye doğru açabildim. Patriot'la (Hayati Tözün) bir konuşma: "Romantik Komünist Patriot Hayati" *Krepen Pasajı*'nda çekil-

miş bir de fotoğraf var kocaman. Ara Güler *belgelemiş*: Patriot önde arkada da ben. Yanımda, daha doğrusu az gerimde biri daha var ama kim olduğunu çıkaramadım. Belki "bizden" biri değil. Yanılmıyorsam 1974 sıralarına ait bu fotograf. Resimaltında Patriot'un ağzından benim için "bin yıllık kadim dost" deniyor. Yalan değil: Hayati ile dostluğum 35 yılı aşkın. Ankara'da İstanbul'da nice "hızlı" günler yaşadık bir ara. Güner (Kuban), kehribar saçlı Ayhan. Güner'in İstanbul'daki o geniş çevresi. Kimler gelip geçmiyor ki şimdi gözlerimin önünden: Ömer Uluç, kameraman Vedat, karısı Fatma, Deyzi, İsmet Ay.

Güner'i nice yıllardan sonra, 1989'da Aya İrini'de gördüm İstanbul Bienali sırasında. Ömer Uluç'un açılışına gelmişti. Beyazlar içinde. Toplamış ve elbet, yaşlanmış. Yine de çekiciydi.

Patriot'a döneyim: İçinde; çektiği onca çileye rağmen; *ufunet* taşımayan bir adam. Yemesini-içmesini seven biri değil yalnızca, yemesini-içmesini *bilen* bir adam. Nice zenginimizin hala sofra görgüsü ve ağız tadı ya da damak zevki yoktur. Para saçarlar ama yemek seçemezler. Hayati, parası varken de yokken de gününün tadını çıkarır. Bu da küçümsenmemesi gereken bir erdemdir bence. Kin ve kıskançlık içinde yaşamın tadına varılamaz. O zamanların solcuları (bugünkülerin bir çoğu da) nezaketi snopluk sayardı. Patriot bir asil gibi eğilir, kadınların elini usulca öperdi.

Bana hâlâ güzel bir jest gelir: El öpmede hem saygı hem flört havası vardır. Yerine göre kullanmayı bilmek gerekir ama.

Dört enfarktüse bana mısın demedi Patriot. Ne içkiyi kesti ne sigarayı. O da Ataç gibi: "Yeterince yaşadım diyor, "hayatımı bundan sonra bok edemem."

28 Mart Çarşamba

11 Mayıs Sait Faik'in ölüm yıldönümü. *Argos*'a bir yazı hazırlayacağım. Notlarımı ve eski bir yazımı okurken farkına vardım: Yalnızlığına, sapkınlığına rağmen, Sait Faik'in "yazısı" bir *nefret* yansıtmıyor. Jean Genet'nin tavrının en ufak izi bulunamaz onda. Eşcinselliklerini *çok farklı* biçimlerde *yaşattırılmışlardır*. Bu yüzden Genet'nin *şiddetine* raslanmaz Sait Faik'te. Reel

toplumun *eylemli düşmanı* değildir. Hiç kuşkusuz söyleminin alt katmanı muhalif öğelerle doludur ama Sait *toplu kıyamı* ve *toplu imhayı* öngörmez yazısında. Sonuna kadar egemen *humanizme* bağlı kalır. Çatışmayı asgaride tutar, sahte kimlikle dolaşarak, yani öyle değilmiş gibi yaparak *uzlaşma* yolları arar. Hâttâ kadında *kurtulmayı* umar. Aldığı darbeleri insanlık idealine bağlı kalarak *azaltır* ve yaşama sevincini bir ahlâk ilkesi olarak benimser. Son kertede, Sait Faik, marjinale çekilmiş olsa bile toplum-içidir. Oranın üyesi olmayı doğal bulur. Genet ise toplum-dışı'dır, öteye *atılmıştır*: Suçun ve suçlunun dünyasına. Bu konumlanış, iki yazarın tutum alışını da biçemini de *farklılaştırır* elbet.

G. Bataille şöyle diyor: "Anlaşma denen şeyi sarılması imkânsız olan bir hataya düşerek Genet'yle kurmaya kalkıştığımızda, bu anlaşmayı, Genet'nin bizzat kendisi bozar."

Böyle bir durum Saint Faik için söz konusu değildir. En gerçeküstücü görünen öykülerinde bile. Sait bireyliğini mevcut toplumun içinde eritir, kırılganlığını ona eklemler ve *anlaşma dünyası*'nı sona erdirmemek için çalışır.

Toplumsal, törel, ekinsel dünyaların *farkı*, iki farklı yazar üretir. Sait Faik, okuduğu Lautréamont'a öykünseydi böylesine *içten* ve *zamanını etkileyen* bir yazar olur muydu? Hiç sanmıyorum.

29 Mart Perşembe

Son yılların harika çocuklarından Ferhan Şensoy dün gece televizyonda turlarla tiyatroya gelenlere veryansın etti ve "60'lık teyzeleri" haşladı. Verdikleri tur parasını heba etmemek için öğle yemeğinde verilen şarabı sonuna kadar içiyor, sonra da tiyatroda uyuyorlarmış. Ama oyun sonunda "alkış" basmaktan da geri kalmıyorlarmış. Şensoy, belli ki, *gerizekâlı* sayıyor bu insanları. Gerizekâlı olduklarına benim de inanasım geliyor: Öyle ya, bu şımarık tiyatrocuyu "yuhalamak" varken alkışlamayı seçiyorlar. Ya da sessiz kalmayı seçiyorlar. Ferhan Şensoy, seyircileri kadar nazik değil. O ekrandan sanki Türk tiyatrosunu *dönüştürmüş* bir büyük yönetmen-oyuncu gibi konuşuyor ve herkes bunu kabulleniyor.

Türkiye nerelere düştü? Seyircide biraz tebessüm oluşturmayı başardıkları için en sıradan kişiler büyük yönetmen, büyük oyuncu sayılabiliyorlar. Büyüklüğün bir gereği de *mütevazı* olmasını bilmektir. Ama adamlar da bu meziyeti aramak boş.

Hamdi Efendi'den İsmail Dümbüllü'ye, Dümbüllü'den Münir Özkul'a, ondan da Şensoy'a intikal eden kavuk; görüldüğü kadarıyla; hiç de ehlinin elinde değil şu an. Ferhan Şensoy, tevellüdü dolayısıyla İsmail Dümbüllü'yü anımsayamaz ama Özkul'u da mı görmedi sahnede? Onun uyuyan yaşlı seyirciyi bile hoşgörüyle karşıladığını, velinimet bildiğini de mi görmedi?

Kavuk, gün gelir *devrilir*. Padişahlar gibi.

Kimse şimdiye kadar sorgulamadı bu Ferhan Şensoy'u. Ne yaptı tiyatroda? Bir Türk Brecht'i mi, Ionesco'su mu, Beckett'i mi? Eşsiz bir yönetmen mi? Yorumlarıyla mı şaşırttı bizi? Sadece ucuz esprilerle yaşayan biri. *Popüler tiyatrocu, dükkân sahibi.*

Hepsi bu.

30 Mart Cuma

Cumhuriyet'te Atilla Dorsay'ın yazısı: "Sinema Yazarlığı ama nasıl?" Dorsay, bir yandan kültür düzeyi yetersiz TV seyircisinin horlanmasına karşı çıkarken bir yandan da yetersiz eleştirmecilerden, daha genelde yetersiz sinema yazarlarından yakınıyor.

Entelektüel düzeye sahip çıkıyor Dorsay. Snob denmesini göze alarak. Çünkü bu cesarete sahip olmadıkça doğruyu savunmak mümkün değil. Popülist söyleme yenilmenin ya da ona sırf halkçı görünmek uğruna *teslim* olmanın naifliğini vurguluyor. Sinema için olduğu kadar öteki sanatlar için de geçerli bir soruna, halk/aydın farklılığı sorununa değiniyor Dorsay ve bilgiyi, kaliteyi savunuyor haklı olarak. Bu açmaz kimseyi hor görmeden ama kimseye taviz de vermeden tartışılmalıdır.

Beğenmeyen TV'yi kapatır. Ama TV'den salt kendisine göre filmler yayınlanmasını da isteyemez. Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun daha iyi kullanılmasının yönetsel koşulları yaratılmalıdır öncelikle. Sonra da üst ya da yüksek kültür sorunlarının tanıtımı yapılmalıdır. Ama bu iş öyle tepeden inme-

cilikle gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Toplumsal dönüşüm şarttır ve çok uzun zaman gerektirir.

Şunu da düşünmek zorundayız: Aydın sinemaseverlerin beğeni düzeyleri *bile* farklıdır. Sinemayı seven, ondan anlayan birinin Kurosava'nın herhangi bir filmini beğenmeme hakkı var her zaman. Deneysel sinemanın her yapıtını olumlamak zorunda değilim örneğin.

Dorsay, halkı horlayan Tülây Bilginer'le dalga geçerken haklı.

Sekterliğin gereği yok.

31 Mart Cumartesi

Selim İleri, bir kaç kez *Milliyet*'in Kültür Köşesi'nde yayınlanan "Bir Kentten Anılar" (30 Ocak 1990) adlı yazımı genişletmemi, Sivas'ı daha ayrıntılı anlatmamı istedi. Şimdi, belleğimi tazelemeye, Sivas günlerinin olaylarını canlandırmaya çalışıyorum. Belki Selim'in bu ısrarı, önceki yıl *Gizli Çekmece* adlı bir kitapta toplamayı tasarladığım bir dizi yazıyı gerçekleştirmeme vesile olur. Deneme ile anı arasında metinler. Çocukluğumun, ilk gençliğimin insanları, umutları, tasarıları.

Kent yazılarıma Bursa'yı da katabileceğimi düşünüyorum. Yatılı okul günlerimi, polis soruşturmasını. Bir başka yazı "Babaannemin ölümü." Ne kadar severdim onu. Katarakt olduğunda kitap okurdum ona. *Sürgün*'de bu olayı anlattım. Böyle bir gizli çekmece'de *babamla* ilgili bir yazı da bulunmalı elbet. Ne kadar zor oldu birbirimizi anlamamız ve diyalog kurmamız. Yıllar aldı. Bilmiyorum, kendi oğlumla, Deniz'le ilişkilerim nasıl? Bir diyalog var mı aramızda? diye zaman zaman düşünüyorum. Galiba *yok*. Hiç kuşkusuz, *sevgi* başka bir olay. Sevgi var, evet; ama dünyaya ve kendine ilişkin karşılıklı bir ilişki, hatta iletim formu olarak, diyalog yok.

Çekmece'den elbet Ankara'daki evin evlatlığı diyebileceğim İfakat'ın fotoğrafı da çıkacak. O yazının adını bile koydum: "Ackroyd'un Katli". Nostaljik bir yazı: "İncesu Yokuşu'ndaki Ev" Gençlik aşkım İltam, ablası Öztan. İntihar eden Güngör Rona.

Melih Cevdet'in dediği gibi: *Duran Zaman, Akan Zaman.*

3 Nisan Salı

Adam Sanat'ta Ercüment Uçarı ile küçük İskender'in şiirleri. Uçarı yıllardır kimseye özenmeden, uydu olmadan *aykırı* bir şiir üretmeye çalışıyor. Kimi zaman çok *özgün* olmayı başarıyor da. Yine de önemli bir yer açamıyor kendine. Bunu ün bağlamında söylemiyorum. Tam tersine, üretim süreci içinde etkisi olamıyor. İp bir yerde kopuyor. Başlıca nedeni, bence, Uçarı'nın *yapıyı* fazla önemsememesi. Bu yüzden şiiri *ekonomiden* yoksun kalıyor. Her şeyi yığıyor: Sözcük, imge ne varsa. Selin ya da ırmağın getirip bıraktığı bir alüvyon sanki şiiri. Duyarlık, içtenlik, yetenek bile yetmiyor şiire.

küçük İskender'in şiiri daha bir yapı koyuyor ortaya. Bu arkadaş daha çok *düşünmeye* başladı gibime geliyor. Erken gelen ünüyle geçtiği vitesin küçültülmesi gerektiğini sezdi. Şimdi, daha tutumlu yazıyor. Sözcükleri avuç avuç saçmamaya özen gösteriyor. Sanırım, *tekrardan* kurtaracak kendisini.

İlhan Berk, gazetede aradı. İstanbul'daymış. *Pera* için konuşma istemişti zaten Bodrum'dan. Sinema Günleri bittikten sonra yaparız dedim. Bunca yıldan, bunca ün'den sonra artık değer mi böyle şeyler?

Herkeste dolaşımdan kalkmak, tüketilmemek korkusu var. Şizofrenik bir şey bu.

İlhan'ın telefonunun ardından, Seyhan Erözçelik'in kitabı geldi: *Hayal Kumpanyası*. Uçarı ve küçük İskender'in negatifi. *Kapanan* hep, giderek *kişiselleşen* göndermeler çok kendine dönük oldukça kendini riske atıyor. *İçrek* olmakla bu başka. Ama dengeliyor Erözçelik. *Arkaik* bir dili var. Ama tutumlu davranması, bu eğilimin bir özenti, bir yapaylık gibi görünmesini engelliyor. Eski sözcükleri içeriğin zorunlu bir öğesi yapmayı başarıyor çoğunlukla.

İlginç bir şair.

5 Nisan Perşembe

Seyhan Erözçelik'in "Bıçaklı Bir Gece Öncesi" adlı şiirinin son üç dizesi: Sandalyesinde/bıraktığı şehvet/kedere döndü vakit ilerledikçe"

Erözçelik'in kitabındaki İngilizce (T. Hughes, W. Empson, O. Wilde) ve Almanca (Goethe, Heine) alıntılarının *örgensel* olmadığını düşünüyorum. İlk anda bir yabancılaştırma efekti olarak kullanıldıkları duygusuna ya da sanısına kapılmak mümkün. Ancak bu dilleri bilmeyen okurun, metinlerin *anlamına* ulaşmaları ve Erözçelik'in metninin içeriğiyle *ilişkili* noktalarını belirlemeleri olanaksız. Bu yüzden "yama" olma özelliği daha fazla gibi geliyor bana. Entelektüel uçlarını sürekli abartan bir şiir, sonunda yapmacıklığa/züppeliğe dönüşebilir kolaylıkla.

Hele bir çizgi-roman olan *Mr. No*'nun şiirsel bir metne eklemlenme çabasının gereğini hiç anlayamadım. Burada negatif bir vurgulama mı söz konusu acaba? Popüler kültürün tipik bir örneğinin içinde *yabancılaşmış aşkın* izlerini görerek, bu popüler ürünü ikinci bir yabancılaşmaya uğratmak söz konusu ise, amaca *yapı*'nın bir gereği olarak, ulaşılamadığını söylemek gerekir. Hele hele, bu çizgi-metin "Ermiş Hyakinthos ile Kutsal Lotos" başlığı verilen bir bölümün başında yer alıyorsa durum daha da kuşku verici oluyor. Bu kadar çok *gönderme yapan* bir şiir, tüketilebilmesi için daha açık olmak zorunda.

Bunlar bir yana, Erözçelik'in şiirinde pek yerini bulamayan Hyakinthos söylencesi çok güzel. Azra Erhat'un *Mitoloji Sözlüğü*'nü bu vesileyle överek anmak gerektiğini söyleyeceğim. Bence Yakup Baydur'un çevirdiği Eckart Peterch'ın *Küçük Yunan Mitologyası*'ndan da B. Necatigil'in hazırladığı *Küçük Mitologya Sözlüğü* ve *Mitologya*'dan da Ülkü Tamer'in Edith Hamilton'dan çevirdiği *Mitologya*'dan da kat kat üstün.

6 Nisan Cuma

Mitologya sözlüklerini karıştırırken Azra Erhat - Sabahattin Eyüboğlu ikilisinin çevirdiği Hesiodos'un *Theogania* ile *İşler ve Günler* adlı metinlerine de göz attım yeniden. İki manzum

çeviriyi içeren kitaba (*Hesiodos Eseri ve Kaynakları* "Giriş" ve "Sözlük"te) Azra Erhat çok değerli yaklaşımlar getiriyor kendinden önceki çalışmaları da izleyerek.

Sözlük'te Prometheus maddesine baktım ve Azra Hanım'ın bir uyarısına rasladım: "Hesiodos'un pek üstünde durmadığı Aiskhylos'un alabildiğine işlediği bir temaya ışık tutmalıyız: Üçüncü devrimin hazırlanması" diyor. (s. 216)

Söylenlerle gerçek olgular ve bunların farklı zamanlarda algılanış ve dışa vuruluş biçimleri arasındaki değişim apaçık görülüyor burada.

Soruna, George Thomson'ın yeni çıkan ve "Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler" üst başlığını taşıyan *Tarih Öncesi Ege ve İlk Filozoflar* adlı yapıtlarının çekirdeğini oluşturan *Aiskhylos ve Atina*'sında nasıl yer verildiğine baktım bir kez de. Thomson Hesiodos'ta Prometheus'un kınandığını, bir "suçlu derecesine düşürüldüğünü" (s. 365) vurguluyor, mitin "aristokrasi yönetiminde aldığı" bu biçimin, konuya ikinci kez dönen Aiskhylos'da değiştiğini belirtiyor: Thomson, Aiskhylos'un yorumunun da "toprak sahipleriyle tüccarlar arasındaki savaşımı görmüş" (s. 395) "ılımlı bir demokrat" olduğu için demokratik devrimi "Zeus ve Prometheus'un uzlaşmasıyla simgelenen bir zıtların birleşmesi" biçiminde kaldığını, daha ileriye geçişi proletaryanın bir sınıf olmaya başladığı zamanlarda Shelley'nin temsil edeceğini belirtiyor.

7 Nisan Cumartesi

Dört aydır düzenli tutuyorum bu Günlük'ü. Gelgelelim *kişisel* bir günlük değil bu. Kendi yaşamımdan, özel sorunlarımdan söz etmiyorum. Etmeyi de düşünmüyorum. Bu yazdıklarım, olsa olsa, bir *Yazın Günlüğü*. Zaman zaman kendimle ilgili sorunlara, kaygılara, olaylara yer vermiş ya da yer verecek olsam da burada kitaplara, düşüncelere eğilmeyi amaçlıyorum. Bir yıl sonra, 365 günü nasıl geçirdiğimi, neler düşündüğümü, düşündüklerimin ne kadarını *yazıya* dönüştürebildiğimi göreceğim.

8 Nisan Pazar

Cumhuriyet'te Ahmed Arif anlatıyor Refik Durbaş yazıyor: "Kalbim Dinamit Kuyusu" Şimdilik daha çocukluk anıları. Kürtlüğüne açık göndermeler. Tam ona göre de bir laf: "Ben halkımın mazlum ve gariban bir ozanıyım. Böyle olmak da yüce bir onurdur." Yaşadığımız çağda ve Türkiye'nin somut toplumsal/siyasal/kültürel koşullarında bir şairin *garibanlığı* benimsemesine şaşmak gerekir bence.

Bir *eski* şiirini de yayımlıyor: eskiliği dolayısıyla hiçbir yenilik de taşımıyor elbet. Tek değişiklik, günün söylem bağlamında yapılan "gangster/emperyalizm" 1955'lerde emperyalizm Türk solunun sözlüğüne, hele şiirde işleyecek ölçüde, girmemişti.

Ahmed Arif'in *şiir üzerine* bir şeyler söyleyebileceğini sanmıyorum. Merak ettiğim *yeni şiirleri*. Bugün biçim/biçem yönünden bir yerlere gelip gelmediğini onlarda görebileceğiz.

Tuhaf: Birden anımsadım: Ahmed Arif'i elinde bir kitapla hiç görmedim. (Okumayı sevdiğini sanmıyorum zaten) Bu yüzden tam bir köylü kurnazlığıyla "garibanlığı" benimsemesine de fazla şaşmıyorum. Evet, *şaşmamak* gerekir. Yukarıdaki ifadem yanlış.

9 Nisan Pazartesi

Hilmi Artan'ı ve Özer Sağnak'ı düşündüm nedense. Yanılmıyorsam Ahmed Arif'in anıları dolayısıyla. Gerçi o henüz *Cumhuriyet Kıraathanesi*'ni anlatmıyor ama ben o günlere gittim. Özer, o gövdesinden, coşkunluğundan, yaşam sevgisinden ve pratiğinden beklenmeyecek bir *ansızınlıkla* öldü. Hilmi İstanbul'da. Çok yıllar sonra bir kez Neşet Günal'ın evinde görüştük.

Hilmi de Özer de şiir yazarlardı. Aklımda kaldığı kadarıyla o günlerin toplumcu şiiri içinde yer alabilecek düzeyde ürünlerdi bunlar. Ama ikisi de "Nâzım'dan sonra şiir yazılmaz" diyerek bıraktılar. Onlardan hayli büyük olan Enver Gökçe ise sürdürdü. Bana göre, onun şiiri Ahmed Arif'den geridedir ve önemi de yoktur. Ama solcuların *dayanışma ruhu* dolayısıyla şair olarak önemsetilmek istenmiştir.

çeviriyi içeren kitaba (*Hesiodos Eseri ve Kaynakları* "Giriş" ve "Sözlük"te) Azra Erhat çok değerli yaklaşımlar getiriyor kendinden önceki çalışmaları da izleyerek.

Sözlük'te Prometheus maddesine baktım ve Azra Hanım'ın bir uyarısına rasladım: "Hesiodos'un pek üstünde durmadığı Aiskhylos'un alabildiğine işlediği bir temaya ışık tutmalıyız: Üçüncü devrimin hazırlanması" diyor. (s. 216)

Söylenlerle gerçek olgular ve bunların farklı zamanlarda algılanış ve dışa vuruluş biçimleri arasındaki değişim apaçık görülüyor burada.

Soruna, George Thomson'ın yeni çıkan ve "Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler" üst başlığını taşıyan *Tarih Öncesi Ege ve İlk Filozoflar* adlı yapıtlarının çekirdeğini oluşturan *Aiskhylos ve Atina*'sında nasıl yer verildiğine baktım bir kez de. Thomson Hesiodos'ta Prometheus'un kınandığını, bir "suçlu derecesine düşürüldüğünü" (s. 365) vurguluyor, mitin "aristokrasi yönetiminde aldığı" bu biçimin, konuya ikinci kez dönen Aiskhylos'da değiştiğini belirtiyor: Thomson, Aiskhylos'un yorumunun da "toprak sahipleriyle tüccarlar arasındaki savaşımı görmüş" (s. 395) "ılımlı bir demokrat" olduğu için demokratik devrimi "Zeus ve Prometheus'un uzlaşmasıyla simgelenen bir zıtların birleşmesi" biçiminde kaldığını, daha ileriye geçişi proletaryanın bir sınıf olmaya başladığı zamanlarda Shelley'nin temsil edeceğini belirtiyor.

7 Nisan Cumartesi

Dört aydır düzenli tutuyorum bu Günlük'ü. Gelgelelim *kişisel* bir günlük değil bu. Kendi yaşamımdan, özel sorunlarımdan söz etmiyorum. Etmeyi de düşünmüyorum. Bu yazdıklarım, olsa olsa, bir *Yazın Günlüğü*. Zaman zaman kendimle ilgili sorunlara, kaygılara, olaylara yer vermiş ya da yer verecek olsam da burada kitaplara, düşüncelere eğilmeyi amaçlıyorum. Bir yıl sonra, 365 günü nasıl geçirdiğimi, neler düşündüğümü, düşündüklerimin ne kadarını *yazıya* dönüştürebildiğimi göreceğim.

8 Nisan Pazar

Cumhuriyet'te Ahmed Arif anlatıyor Refik Durbaş yazıyor: "Kalbim Dinamit Kuyusu" Şimdilik daha çocukluk anıları. Kürtlüğüne açık göndermeler. Tam ona göre de bir laf: "Ben halkımın mazlum ve gariban bir ozanıyım. Böyle olmak da yüce bir onurdur." Yaşadığımız çağda ve Türkiye'nin somut toplumsal/siyasal/kültürel koşullarında bir şairin *garibanlığı* benimsemesine şaşmak gerekir bence.

Bir *eski* şiirini de yayımlıyor: eskiliği dolayısıyla hiçbir yenilik de taşımıyor elbet. Tek değişiklik, günün söylem bağlamında yapılan "gangster/emperyalizm" 1955'lerde emperyalizm Türk solunun sözlüğüne, hele şiirde işleyecek ölçüde, girmemişti.

Ahmed Arif'in *şiir üzerine* bir şeyler söyleyebileceğini sanmıyorum. Merak ettiğim *yeni şiirleri*. Bugün biçim/biçem yönünden bir yerlere gelip gelmediğini onlarda görebileceğiz.

Tuhaf: Birden anımsadım: Ahmed Arif'i elinde bir kitapla hiç görmedim. (Okumayı sevdiğini sanmıyorum zaten) Bu yüzden tam bir köylü kurnazlığıyla "garibanlığı" benimsemesine de fazla şaşmıyorum. Evet, *şaşmamak* gerekir. Yukarıdaki ifadem yanlış.

9 Nisan Pazartesi

Hilmi Artan'ı ve Özer Sağnak'ı düşündüm nedense. Yanılmıyorsam Ahmed Arif'in anıları dolayısıyla. Gerçi o henüz *Cumhuriyet Kıraathanesi*'ni anlatmıyor ama ben o günlere gittim. Özer, o gövdesinden, coşkunluğundan, yaşam sevgisinden ve pratiğinden beklenmeyecek bir *ansızınlıkla* öldü. Hilmi İstanbul'da. Çok yıllar sonra bir kez Neşet Günal'ın evinde görüştük.

Hilmi de Özer de şiir yazarlardı. Aklımda kaldığı kadarıyla o günlerin toplumcu şiiri içinde yer alabilecek düzeyde ürünlerdi bunlar. Ama ikisi de "Nâzım'dan sonra şiir yazılmaz" diyerek bıraktılar. Onlardan hayli büyük olan Enver Gökçe ise sürdürdü. Bana göre, onun şiiri Ahmed Arif'den geridedir ve önemi de yoktur. Ama solcuların *dayanışma ruhu* dolayısıyla şair olarak önemsetilmek istenmiştir.

Yazsalardı Hilmi Artam'ın da Özer Sağnak'ın da en azından Ahmed Arif kadar önemsenen şairler olabileceklerini düşünüyorum. Hiç kuşkusuz, şiiri bırakmaları başlı başına bir kuşku uyandırmaya yeter ama, gizilgüç bazen fark edilmeyebilir de.

10 Nisan Salı

Cumhuriyet'te Ayşegül Yüksel'in kısa bir yazısı: "Hocaların Hocası İrfan Şahinbaş" Bu Atatürkçü aydın, doğrusunu söylemek gerekirse, çok az anıldı ölümünden sonra. Ön planda duran bir adam değildi. Gerçi önemli görevlerde bulundu ama toplumda da okur-yazarlar arasında da *ünlenmiş* değildi. Daha çok çevirileriyle biliyorum ben de. Ama, kültür, sanat olaylarına halen Türkiye'de en geniş yeri veren *Cumhuriyet*'te bile ayrıntılı bir haber ve tanıtma yazısı çıkmadı daha önce.

Şahinbaş da Bedrettin Tuncel ve Suat Sinanoğlu gibi getirildikleri önemli görevler arasında da kendi kabuklarında yaşamış ve bugün birçok kişi tarafından aşılmış bulunan Atatürk devrimciliğini benimsemiş bir insandı. Eğitimci olarak üniversite içi etkinlikleri vardı elbet ama yazı alanında önemli yol gösterici ya da *kurcalayıcı* bir işlev üstlenemedi. Sinanoğlu'nun *Türk Hümanizmi* adlı kitabının hiçbir eleştiriye muhatap olmadan kaynayıp gittiğini de bu arada belirtmeliyim.

İlhan Berk'le *Güneş*'te bir konuşma yapmış Enver Ercan. Son cümlesi şu İlhan'ın: "Mutluluk şairliğin sözlüğünde yoktur. Düzyazınındır o."

Oldum olasıya iri söze, aforizmaya meraklıdır İlhan. Bu da öyle. Hiçbir kanıt öne sürülemez bu konuda. Bir romancı aynı sözü roman için söyleyebilir ve elbet haklı görünebilir.

Buna karşılık İlhan *Pera* için *nostaljiden* özellikle *kaçtığını* söylüyor: "Ben şimdiki zamanı önce çıkarmak için tarihe yaslanırım. Asıl vurgulamak istediğim odur." Doğru bir yaklaşım bu.

Müzik-Magazin dergisi Tatlıses'e kurşun sıkılmasını kapak yapmış. Başlık şöyle: "Sanata yine kurşun sıkıldı." Popülerleşmenin, kitle kültürünün en güzel örneği. Sanat kavramının *sulandırılışı.*

11 Nisan Çarşamba

"Albay Rıza" şiirinin gerçek kişisi (ne yazık ki hâlâ bitiremedim o şiiri. Kimi zaman, çok uzun sürüyor bir şiiri tamamlamam. Araya başka şiirler bile giriyor) kalp krizi geçirmiş. Süklüm püklüm oturuyor şimdi meyhanedeki o hep oturduğu masada. İçmeden, iyice küskün. Şiire bir *gerçek ayrıntı* daha: Adamın hastalıklı bir ablasından başka kimsesi de yokmuş. Tülây anımsattı: Tıpkı Oktay Günday gibi.

İnsan, demek ki ölümden her yaşta korkuyor. *Toplumsal bilinçaltı* bu: Önlem alın, ölmemeye bakın. Bir köşede, özümleme yapamayan bir bitki gibi çürüyün. Çürüyün ama ölmeyin. Bu yazgıya bizi razı eden bu toplumsal bilinçaltından başka ne olabilir ki? Düzelir, yeniden canlılığıma, yaşama bağlayan köklerime kavuşurum umudu mu? Ama, organizmanın artık iyice teklediği koşullarda *kök*ler eskisi gibi olabilir mi?

13 Nisan Cuma

Refik Halid'in *Bir Ömür Boyunca*'sını okuyorum. Sanırım, genç kuşakların onu yeniden keşfetmeleri gerekiyor. Bu keşfi, sadece *Memleket Hikâyeleri* ile *Gurbet Hikâyeleri* bile zorunlu kılmaktadır.

Anılarını keyifle okuyor insan. Sinop'taki sürgünlük günlerine ilişkin bir episodu şöyle bağlıyor: "O devrin particileri politikayı birbirlerini asmak derecesine götürürlerdi ama eski zaman haydutları gibi bir nevi adab'a ve erkân'a riayetten de geri kalmazlardı; yani mesleğin 'racon'u vardı. Bu racon sayesinde Anadolu'ya sürgünlüğüm esas itibariyle dört buçuk yıl süren bir mektep tatili, uzun bir "week-end" gibi geçti ve bana *Memleket Hikâyeleri*'nin itibarını kazandırdı." (s. 18)

Politikacılar arasında bilmiyorum hâlâ yürürlükte olan bir "racon" var mı? Ama zamane politikacılarının yazarlarla *ülfeti* olmadığı kesin. Şimdikiler, ünlerini *cehaletleri* sayesinde yapıyorlar.

15 Nisan Pazar

Cahit Kavcar'ın *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı* (Kültür Bak. Yay., 1985) adlı kitabında, dönemin yazarlarının gündelik yaşama ilişkin *betimlemeleri* özel bir yer tutar: Eşyalar, giysiler, meraklar, şarkılar vb Bu betimlemeler, bence Dr. H. Kıvılcımlı'nın çok çok yıllar önce belirlediği ama ne yazık ki *siyasal önyargılarına* kurban ettiği gözlemlerini pekiştiriyor. Kıvılcımlı, *ideolojiyi* tümüyle *yanılsama* olarak gördüğü için, o yaşanan *sahici* ve *ilerletici* yanını hiç anlayamıyor. Oysa o insanlar kaçmaya çalıştıkları o toplumu etleriyle ve ruhlarıyla *yaşadılar*.

Şuraya geleceğim: *Yazmak* ediminin (ki artık bu da yanlış bilincin bir öğesi durumuna geldi) peşine takılan, dolayısıyla *mensur şiir* ya da *hatırat* ile *romanı* karıştıran yazarlarımız, reel yaşamın *eşya ideolojisini* yansıtamaz oldular. *Zengin evi* betimlemesi (elbet yoksul evi de) çok genel nitelemeler içinde geçiştiriliyor. "Altın yaldızlı saat" deniyor da örneğin, saatin üretildiği yer ve markası hiç anılmıyor. Yoksulların gecekonduları *aynı mı*? Ya da bu gecekondulardan yansıyan zevk, üst sınıfın zevkine hangi araç-gereçle özeniyor, öğrenemiyoruz.

Tikelde büyümesi gereken "iris" genele takılıp "katarakta" yol açıyor.

Mahmut Makal'ın Köy Enstitüleri dizisi "Bozkırı Tutuşturan Kıvılcım" gibi *romantik* bir başlıkla yayına girdi. Bu başlığın K. Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanında geliştirdiği tezin tam karşıtı olduğunu anımsadım. Dizi, daha ilk yazısında, köylü/aydın *ayrımını*, köylünün yüceltimini imliyor. Makal daha 1940'larda 1990'ın bir militanı gibi konuşuyor. Anılar niçin böylesine sapıyor?

16 Nisan Pazartesi

1- *Köy Enstitüleri:* Popülizme bir felsefi-siyasi hareket olarak elbetteki karşıyım. Ama Enstitülerin tümüne karşı çıkılmasını da fazla benimseyemiyorum. Enstitülüler, köycü söylemleri dolayısıyla edebiyatımıza *zarar* verdiler vermesine ama üçbeş tane ilginç yapıt da kazandırdılar. Ayrıca folklorik malzemenin devrimci içeriği de gözden kaçırılmamalı. Sorun, bu malzemeyi gerçek bir yazınsal/sanatsal biçemle dile getirebilmekte Makal'ın *Cumhuriyet*'teki yazısında anlattıklarıyla *Bizim Köy*'de anlattıklarını karşılaştırmalı. Özellikle de biçemi. Gazetede pek kahraman pek dobra dobra çünkü; validen bile korkmuyor 1940'larda.

2- *Refik Halid*'de anti-militarist ve anti-faşist tavır. Önemli bir öğe bu. Görüldüğü kadarıyla paşalara hiç güvenmiyor Refik Halid. İttihatçılara karşı çıkmasında da hiç kuşkusuz, onların bozguna yol açacağına inandığı hotorozotçu tutumlarının rolü var. Atatürk'le de, sanıyorum, üniformasını çıkardıktan sonra ve *mesafeli* olarak uzlaşıyor.

3- *Yeni Düşün* kılık-kıyafet değiştirerek yayınlanıyor. Artık lüks bir dergi. Çok da ilginç yazılar var. Hemen hemen yalnızca yazma yer veriliyor. Bahar 90 sayısında Taner Timur'un yazısı ile Ayşe Davaz'ın "Bir Dönemin Resimleri Görüntü ve Anlam Açısından 12 Eylül İmajı" başlıklı yazısı ilginç. Yalçın Yusufoğlu'un kısa bir makalesi: "Yaratma Özgürlüğü." Son cümlesi üzerinde durulmalı: "Özgür insan henüz varolmadığına göre, özgür sanatçı da yoktur. Ama, sanatçının özgürlüğü, çağındaki, toplumundaki özgürlük sınırlarını, kalıplarını *bir adım aştığı noktada* başlıyor." (Vurgu yazarın.)

Üç yazı konusu işte.

17 Nisan Salı

Ferit Edgü Almanya'dan dönmüş. Telefonu sevindirdi beni. Yeniden resme başlamış orada. Herhalde bir sergi açacaktır. Merakla beklenmeye değer: Resim üzerine bunca düşünmüş bir yazar, kuramsal düzlemde söylediklerini *üründe* ne kadar gerçekleştirecektir acaba? Gerçi Ferit resim yazılarını eleştiri

olarak yazmamıştır ama üretim sürecine ilişkin olarak söyledikleri de az değildir.

Almanya'da bir de roman bitirmiş Ferit. Öykücü ve romancı olarak, daha ilk kitaplarından itibaren *farklı* bir çizgide bulunmaya, bu çizgiyi yetkinleştirmeye çalışmıştır Ferit. Başarılı da olmuştur. Bizim kuşağın yetenekli kalemlerinden olduğuna kuşku yok. Demir Özlü, benim açımdan hep *aynı* metni yazar gibidir. *Bir Beyoğlu Düşü*'ndeki *Bir Yaz Mevsimi Romansı*'ndaki biçemini, hemen hemen, daha ilk kitabı *Bunaltı*'da edinmiştir. Sonraki ürünleri *Bunaltı*'daki fragmanların, episodların genişletilmiş, büyütülmüş biçimleridir.

Ferit, böyle değildir *Bozgun*'la ilk kitap *Kaçkınlar* arasındaki *bağ* kopmamıştır ama *Av*'la bu iş gerçekleşmiştir. Ondan sonra Ferit durmadan yetkinleşir. Değişik *biçemler* edinir, çünkü her kitapta *farklı* bir anlatım yolunu gereksinir. *Kimse* ile *O*'yu anımsamak yeter.

Demir *tek sesli*'dir, Ferit *çok sesli*.

19 Nisan Perşembe

E. H. Carr'ın kitabı: *Dostoyevski* (Çev: A. Gerçeker, İletişim Yayınları) Böylece bu büyük yazarla ilgili beşinci kitaba kavuştuk: 1- A. Gide, 2- Berdyaev, 3- Troyat, 4- A. Suares.

Carr Dostoyevski'nin sara'sı ile babasının ölümü arasındaki ilintinin ve eserinin psikanalitik çözümlemelerinin *zorlamalığını* vurguluyor. Dahası tarihlerle çürütüyor. Dostoyevski'deki *baba katilliği* sorunu yine de önemini yitirmiyor elbet. Freud'un yazısı da güzelliğini, ilginçliğini hâlâ koruyor bana kalırsa. Ancak, yapıt'm bu türden *yan* bilgilerle, olgularla açıklanmaya çalışılmasının *sakıncaları* da hemen görülebiliyor. Baba katilliği sorunu *Karamazov Kardeşler*'de çözümlenmelidir öncelikle. Troyat, Dostoyevski'nin yaşamını bir *cinayetle* açar: Dedesine dönerek. Bunlar kendilerinden tad alınabilecek spekülasyonlar.

Carr'ın *Dostoyevski*'si bir *tarihçinin* soğukkanlılığını, belgeye dayanarak, tarihleri karşılaştırarak konuşma yöntemini yansıtıyor. Bu tutumuyla da öteki Dostoyevski kurgularına daha bilimsel olmayı öngören bir kurgu ekliyor.

Belki, bu kurguların *hepsidir* Dostoyevski.

20 Nisan Cuma

Jean Genet *Giacometti'nin Atölyesi*'ni (Metis Yayınları, Çev: H. Yumer) şöyle bitiriyor: "Ben yalnızım diyor sanki her nesne; demek ki, karşısında hiçbir şey yapamayacağınız bir zorunluluğa kapılmışım. Eğer kendimden başka hiçbir şey olmazsam, yıkılmaz olurum. Ne isem o ve sakmımsız olduğuma göre, yalnızlığım, yalnızlığımızı tanıyor." (s. 76)

Sarsıcı bir bakış. Sadece Giacometti'nin yapıtı üzerine konuşmuyor elbet Genet. Asıl konuştuğu, betimlediği *kendisi*. Kitap Genet'nin kendisi üzerine. Dıştalanmışın, kargışlanmışın, dahası, kargışlandığını *bilenin* sesi bu. Bu yüzden, o acıları bir başkası çekemeyeceği, horlanmayı ve maddi ezaya uğramayı başkası yaşayamayacağı için yalnızlığı bir *zevk* gibi kuşanıyor Genet. Kendi içinde, bir başınalığında *muhkemleştiriyor*.

Kendinde dirilmek. Türk yazınında pek bilinmeyen, örnekleri de çok az olan bir olgu-kavram. Belki Sait Faik, biraz böyle bir çabanın temsilcisi. Sadece toplumca dıştalanmış olmanın yarattığı travmayı kastetmiyorum burada. *Yazmak da* Türkiye'de henüz bir illet, bir musallat-fikir olarak fazla yaşanabilen bir eylem değil.

Yazmanın *metafizik* bir sorun olarak duyumsandığını sanmıyorum. Ayakta kalabilmenin, bir varlık olarak belirebilmenin, kendini saltığa dönüştürebilmenin çabası değil henüz yazmak.

Oğuz Atay'ı, Sevinç Burak'ı anımsıyorum hemen. Dille, biçim ve *biçemle* giriştikleri amansız, ölümcül savaşı.

Kolay hünerler, metin cambazlıkları peşinde koşan yazarlarımızın haline üzülmemek elde değil. Yazılarına biraz *felsefi* derinlik katmaya çalışmamaları büyük eksiklik.

21 Nisan Cumartesi

Metin Kaçan'ın *Ağır Roman*'ı ilginç bir kitap. Selim İleri, kitaba ilişkin yazısında Latife Tekin'le "uzak bir hısımlıktan" söz ediyordu (17 Nisan *Milliyet* Kültür Köşesi.) Bence hısımlık *yakın*. Ama Kaçan, dili daha tutumlu kullanıyor ve argonun *mekanikleşmesini* önlüyor. *Lumpenin* dünyasına daha *gerçekçi* bakma-

ya da çalışıyor. Yazın'ın/sanatın *yapay* dünyası ile –ki bu asla vazgeçilmemesi gereken bir öğedir– gerçek dünya arasındaki gidiş-geliş (kimse bunun doğal olmasını istememeli) o *çelişkin birlik* belirgin kılınıyor. Marjinalin egemen söylem biçimleri ve davranış kalıplarınca kuşatılışı da apaçık görülebiliyor. Örneğin s. 49'da Fethi'nin "hanzolar" için yazdırdığı kitabın "zifaf gecesi" bölümü yetkin bir kare alay içeriyor. Tam Holloywood-Yeşilçam sinaması. Santimantal yazın da apaçık görülüyor.

Güncel yaşama ilişkin *tanıklıklar* taşıyan bir kitap *Ağır Roman*: "Genel seçimler yaklaşınca, iktidardaki parti oy kazanmak için sokakları koftiden asfaltlayıp seçmenlerin gözlerini boyadı." (s. 50)

Ne var ki Metin Kaçan konusunda ihtiyatlı olmak gerekir. Latife de görülen sakınca onun için de geçerli: Dil, kimi zaman tekdüzeleşiyor ve kaçınılmaya çalışan mekanikleşmeye kapı açılıyor. "Beyin mekanizması, organizmaya hükmetmenin şerefine şampanya patlattı" (s. 52) Bence gereksiz bunlar. Argo, dolaşımdaki dilin içinde sürüp gitmeli. Onun doğal ve karşıt uzantısı olarak. Anlatının tüm dilini ve biçemini yapaylaştırmanın yararlı olmadığını düşünüyorum. Lumpenin suça açık evrenine girerken ilerde daha titiz olmasını bekleyelim Metin Kaçan'ın. Şimdilik Ferit Edgü'yü aşabilmiş durumda değil.

Bambaşka başka bir *roman evreni* yaratabilme şansı var Metin Kaçan'ın. Yeteneği de yaşam deneyi de var çünkü.

22 Nisan Pazar

Enis Batur ile Önay Sözer, dünkü *Güneş*'te İlhan Berk'in *Pera*'sına farklı bakışlar getiriyorlar. Enis "Bir Ucuz Çelebilik Örneği" başlıklı yazısında, *Pera*'nın Aragon'un ünlü *Paris Köylüsü*'nün acemice bir versiyonu olduğunu vurguluyor. Fransızca bilmediğim halde sırf biçimini (hurufat, dizin, sayfa düzeni vb) görebilmek amacıyla edindiğim bu kitapla *Pera*'nın yakın akrabalığı apaçık: Yapışık ikizler. Enis, bu biçimsel özentiyi, yani asıl deyimiyle *taklidi* belirttikten sonra, *Pera*'nın hiç bir *sorunsalı* ve *derinliği* olamadığını da ima ediyor ama yazısının bu düzeyi yeterince vurgulanmış değil.

Önay ise "Hüzünlü Bir Ayrıntı: Pera" adını verdiği yazısında, kitaba artık bana çok *amiyaneleşmiş* görünen bir nostaljik bakış yöneltiyor. Yapı sorunlarına hiç değinmiyor. Oysa bu *kolajı* ne diye yapıyor İlhan? Soru bu.

Benim gördüğüm kadarıyla *yazınsal* bir metin olmayı çok az yerde başarabiliyor *Pera*. Daha çok bir *kent rehberi*. Gerçi İlhan *Galata*'daki insansızlığı, duygusuzluğu aşmak için bu kez büyük çaba gösteriyor ama şiirine sinmiş, onun artık örgensel bir özelliği olmuş bulunan *yapaylığı* aşamıyor.

Milliyet'te yayınlanan konuşmasında (15 Nisan "Artık iyice kapanıyorum" diyordu İlhan. Umalım ki kapanma sonunda daha *insanal* olan sorunlara yönelebilsin ve epeydir şiirinden kovmuş bulunduğu duygusallığa uzanabilsin.

Çalışa çalışa şair olmuştur İlhan Berk. *İmgesel/düşlemsel* yanı ise bana hep başkalarından edinilmiş gibi gelmiştir.

23 Nisan Pazartesi

Attila İlhan'ın dünkü *Güneş*'te bir yazısı çıktı: "İş çığrından çıkmıştır." Gerçi bilinen tezlerini yineliyor İlhan ama edebiyatımızda batı tutkusunun, olur olmaz yenilik merakının yol açtığı *bellek yitimini* de sergiliyor. Dağlarca'nın yapıtlarının neredeyse unutulduğunu bildiren Attila şöyle yazıyor: "bir zamanlar onu Nobel'e aday göstermiş gazetelerin, hele köşe yazarlarının inanılmaz umursamazlığını, koca Dağlarca, Kadıköy'deki Hatay meyhanesinde, hepimize mukadder 'beyhude sonbaharını yaşarken – hayret ve dehşetle seyreylese gerektir."

J. M. Albertini'nin *Azgelişmişliğin Mekanizması* adlı kitabından da (May Yayıncılık 1974) bir alıntı yapan İlhan, yazarın "kültürsüzleşme, bir grubun, diğer bir kültürle ilişkisi sonucu kendi kültürünü değiştirmesi hatta bütünüyle kaybetmesi olayıdır" tanımının ardından geliştirdiği bir yargıyı benimsiyor: "Sömürücü, yerli halkın metropoldeki sömürgeci halka benzemesi amacıyla eski anlayış ve kuruluşlara yeni bir biçim vermeye çalışır."

Eski soruna, kültür emperyalizmi sorununa dönüyoruz

böylece. Ama buna hece vezin kalıplarını, aruzu öğrenerek karşı koyulamayacağı bellidir. Dahası, Attilâ'nın da vurguladığı gibi çözüm batının toptan yadsınmasında da değildir.

Edebiyatın, sanatın pazar ilişkileri içinde yozlaşması olayının panzehirini yeniden *ulusalcı* projelerde aramak yoluna girilirse, 1970'lerin kördöğüşüne dönülmüş olacaktır. Uluslararası düzeyde düşünebilmek ve yazabilmek gerekiyor. İnsanlığın kültür mirasının izleklerine, sorunlarına dönmek; güncel bağlamları felsefi düşünceyle kavrayıp aşmaya çalışmak: Hedef bu olmalı bence.

24 Nisan Salı

Önay Sözer'in *Felsefe Dergisi*'nde (90/1) ilginç bir yazısı var: "Hegel Felsefesi ve Metafiziğin Sonu" Önay, bütüncül bir felsefe yerine *bağlamsal ilişkilere* dayanan bir yöntem öneriyor son kertede. Gerek Almanca gerek Türkçe sözcükler üzerinde yaptığı anlamsal vurguların spekülatif olduğu düşünülebilir. Ne var ki, bu spekülasyon yazının içeriğinin zorunlu sonucu. Yazının kendisi bu tür bir spekülasyon üzerine kuruluyor. Sonunda söylüyor zaten Önay: Her şey ad-değiştirmeceye (metonymie) dayanıyor. *Büyüme* kavramına getirdiği *eleştirel-yorumu* tartışmak değil amacım, bu yazı haklı kaygılar içeriyor elbet.

İlgimi asıl Gilles Deleuze ve Gerald Edelman'ın çalışmalarına ilişkin değerlendirmeler çekti. *Beynin* çalışma ve etkinlik biçimleri üzerinde daha ayrıntılı yazılar arayacağım.

Önay Hegelci, –dolayısıyla Marksçı– tarih anlayışının Mesihçi yanına itiraz ederken haklı görünüyor. *Tarihin Sonu* düşüncesi, artık terk edilmesi gereken bir düşünce. Ama sonsuzca çeşitlenen bir *ilişki* biçimi olarak Dünya ve Tarih daha anlaşılabilir olarak beliriyor.

Anımsama kavramına ilişkin söyledikleri de önemli: İçselleşme ve anımsanma: Er-Innerung. Saklanma ve Ortadan Kaldırılma: Aufgehoben.

Hegel'den: "Kendimin-bilincimin gecesi"

25 Nisan Çarşamba

E. H. Carr *Dostoyevski*'de, Gonçarov'un, bu büyük romancının yöntemini anlayamadığını söylüyor (s. 290) ve onun "benzersizliklerini çoğaltılması"nı benimsediğini belirtiyor. Dostoyevski'nin giderek tip yaratmayı *terk ettiğini* vurgulayan Carr şunları yazıyor: "Modern anlatımın vazgeçilmez yöntemi olan insan kişiliğinin öğelerine ayrıştırılması, Dostoyevski'nin roman tekniğine yaptığı en önemli katkıdır." Carr, Dostoyevski'nin doğrudan ruhsal olana yönelik dikkatine de değiniyor: "Karanlık ve bilinmeyen güçlerin bu derin ve sürekli düşünülüşü Dostoyevski'yi içinde hareket ettiğimiz küçük, görülebilir dünyadaki yaşantıyla ilgili ayrıntılara bütünüyle kayıtsız hale getirmektedir. Onun, maddi çevrenin gözlemlenmesine ve nesnel olarak kâğıda geçirilmesine en ufak bir ilgisi yoktur. Gözlemle değil, imgelemle ve içgözlemle çalışır." (s. 290)

İmgelem ve *içgözlem*. Türkiye'de kimi eleştirmecilerin hâlâ anlayamadığı bu yöntem sorununu bir *tarihçinin* daha 1930'larda görmüş olması, insanda edebiyatımızın durumu açısından hüzün yaratıyor.

Gazeteciliğin olay bilgisiyle sınırlanmışlık, kahve ağzını gerçekçiliğin biçemi sanmak, büyük romana geçişi hâlâ önlüyor. Siyasal bir roman da bu yüzden pek az yazılıyor: Psikolojik ve felsefi perspektif yokluğundan.

Tarık Zafer Tunaya'nın İttihat ve Terakki kitabında Cavit Bey'in İstiklal Mahkemesi'nde yargılanışına ilişkin bazı ayrıntılar var. Geçmişin ve günün olaylarına Dostoyevski gibi bakmayı başarabilecek bir romancı kimbilir neler çıkarabilir?

Ama şimdilerde sadece *kurmaca metinler* üretiliyor. Ama çoğu fazla kurulduğundan, zemberek boşanıyor.

26 Nisan Perşembe

"Sanatçı bir şeyin anlamının onun doğrusu olmadığını bilen kişidir; bu biliş, işte bilgeliktir, çılgın bir bilgelik diyebiliriz buna, zira onu topluluktan çıkarır, bağnazların sürüsünden ayırıp öteye çıkarır."

Roland Barthes Antonioni için yazdığı yazıda söylüyor bu-

nu. *Anlam*'la *doğru* arasına koyduğu bu ayrım, sanatın ve sanatçının konumunu yetkin biçimde sezdiriyor. Dünyayı anlamlandırırken, bu anlamlama ister istemez çelişkin ilişkiler içinde yapıldığından doğruyu öncelikle tasarlamıyor olabilir.

Barthes şöyle devam ediyor: "Godard'la yaptığımız bir söyleşide 'gerçeği tam tamına gerçekçi olmayacak deyimler içinde ifade etmek ihtiyacını duyuyorum' dediğinizde anlamı dosdoğru duyumsadığınızı ortaya koyuyorsunuz: onu zorla kabul ettirmeye çalışmıyor, ama onu alaşağı da etmiyorsunuz" diyor.

Bir başka alıntı: "Anlam, yapıştırıldığı, zorla kabul ettirildiği anda, incelikten uzak olduğu anda, iktidarın aleti, iktidarın kozu haline gelir. Şu halde anlamı inceleştirmek, anlamın bağnazlığı buruşturmayı, bulandırmayı, *çözmeyi* hedefleyen her çabası gibi, tali bir *politik faaliyettir*. Bu da tehlikesiz bir iş değildir."

Barthes'ın bu yazıda geliştirdiği düşünce yalnızca sinema sanatıyla ilgili görülmemeli bence. Hatta Antonioni ile ilgili görülmemeli. Sanatçının hangi düzende yaşarsa yaşasın, yapılan(dırıl)mış anlamı çözüştürmekle yükümlü olduğunu sezdiriyor. Olumlama ile Büyük Yadsıma arasındaki çelişkin birliği yani.

27 Nisan Cuma

Ölüm düşüncesi.

Şimdi, burada; evin bu sessizliğinde ve kimsesizliğinde. Sürekli biçimde ölümü bilinçaltında gezdirip gezdirmediğimi bilmiyorum. Ölümden korkup korkmadığımı da kesinlikle bilmiyorum. Ama, kimi zaman, kimseye zarar vermeden dünyadan çekip gitmenin bir *çözüm* olabileceği düşüncesine kapılmıyor değilim.

İntihar sorunuyla çok uğraştım, hâlâ da uğraşıyorum. Ama söz konusu olan, intihar etmek değil. Yaşamın gerekliliğine inanmak. İntiharı kişisel kurtuluş yolu olarak görmedim kendim için. Yaşamın değerlerini olumlayacak tutamakları, sanıyorum ki daha çok önemsiyorum.

Ne var ki, yaşama, insanal ilişkilerde bozulmalara, sapmalara yol açıyor. Üzmekle üzülmek, paranın iki yüzü gibi. Üzen

de üzülen de, içinde bulundukları *olumsuzluktan* etkileniyorlar.

Tuhaf bir düşünce: İnsan, ötekiyle ilişkisinde potansiyel suçlu galiba.

Buysa, bana eza veriyor. Çünkü söz konusu olan "homi homini lupus - insan insanın kurdu" şeklindeki amiyane düşünce değil. Daha karmaşık, daha metafizik bir sorun bu. Sartre anımsanabilir, uzaktan uzağa: "Cehennem başkalarıdır."

Peki, neden?

28 Nisan Cumartesi

Kent, gerçekten de boşalmış. Gazeteye gelirken, görmeye alışık olmadığım caddelerden geçtim. Hatta Kadıköy'de otobüsten indiğimde, kendimi bir anda, Antonioni'nin *Cinayeti Gördüm* filminde sandım. O sessiz oyun sahnesinde. Bomboş kalan alanda. Tüm anlamın sonuna gelmiştim sanki. Kendimin de dünyanın da gerçekliği kalmamıştı. Bir tür *duyumyitimi.*

Psikolojik çöküntü, kimi zaman, sanrısal görüntülere, duygulara yol açıyor. Ne yazık ki, bunları sözcüklere geçirmek, yazıya dönüştürmek mümkün olmuyor. Sinema, bazen daha olanaklı gibi.

Bu duyumyitimine bir örnek "Çetin Altan'ın *Ankara Bayram Gazetesi*'ndeki yazısı oldu: "Görmeyenlerin Öyküsü" Körlerin arasına düşen birinin öyküsü bu: Kendi yapıp ettiklerini görebildiği zamanlarda anlatan adam, yaptıklarını göremediği için anlatamaz olunca kör ediliyor. Altan şöyle bağlıyor yazıyı: "Görmeyenler görenleri anlayamazlar. Saçmalıyor sanırlar ve onu da düzeltip kendilerine benzetmek için gözlerini çıkarmaya uğraşırlar."

Ama görenler de görmeyenleri anlayamaz. Bunu da unutmamak gerekiyor. Haklı çıkmaya yönelik akıl yürütmeler, aslında, usturanın üstünde yürümeye benziyor. İki yanı da keskin bir usturanın.

29 Nisan Pazar

Cumhuriyet'te Şükran Ketenci'nin Müjde Ar'la bir konuşması var. Dikkatimi çekti: Şükran da Müjde de *cinselliğe* takılıp

kalmışlar. Aydın kadınlar arasında bile bu sorunun bunca önemsenmesi şaşırtıcı biraz. Artık yasakların, hemen hemen hiç değilse kentlerde aşıldığı bir zamanda ne istendiğini anlamak zor. Müjde pornografinin sınırında duran bir erotik film mi yapmak istiyor? Yapabilir, üstelik para verecek yapımcıyı da sırf bu yüzden, çok daha kolay bulabilir. Sinemamız cinselliği yeterince yansıtabiliyor bana kalırsa. Burada savunulan nedir? Ev kadınının da *seks* özgürlüğü mü? O zaman açıkça dile getirilmeli bu. Üstelik, Türkiye'de artık birbirlerinin yatak ilişkilerine karışmayan *evli çiftler* de bulunuyor. Kadın hareketi, cinsellik sorununu *ikincilleştiremezse*, kısır döngüden kurtulamayacak. Fahişelere tecavüze "daha az ceza" olayı dolayısıyla ortalığa atılan "hepimiz fahişeyiz" sloganı da bu kısırdöngü dolayısıyla harekete içselleşecek.

Özgürlükçü kadınlar, ne yazık ki, ailenin sonu düşüncesini yeterince sık yinelemiyor ve gündem maddesi yapmıyorlar. Her şey, yine de aile nosyonu içinde ele alınıyor. Çözüzmüş elbet, ama yine de aile. Bu konumu aşmak gerekiyor. Buysa, her şeyden önce, kadın hareketini genel toplumsal harekete eklemleme gücüne bağlı. Yani komünizme.

Devletin ve ailenin sönüşü.

Şeyleşme – yabancılaşma olayının aşılması olgusunun *mülkiyetin ilgasıyla* birlikte gereken öteki önkoşulları bunlardır.

Yitmeyen ütopya da budur.

4 Mayıs Cuma

Sabah erken saatte TV'deki çekim. İki dakikalık bir konuşma *Bir Ömür Boyunca* için. Çok yeterli olmadı bence. Ama çekimi yenileyecek keyfim de vaktim de yoktu.

Gazeteye dönerken, TV'nin kuruluş yıllarında emeği geçmiş Tuncer'in yüksek tansiyondan felç olduğunu, konuşamadığını öğrendim. Yetenekli bir yapımcı idi Tuncer. Tunca Yönder, o, ben İstanbul'da da Ankara'da da öğle rakıları içmiştik. Yaşamı seven bu insanın şimdi yatağa bağlanmış olduğunu öğrenmek, yüreğime hüzün ve kaygı verdi.

Böyle *sonlar* korkutuyor elbet. Ama *korku da* korkutuyor:

Kötü sonlardan kaçmamak için bir yığın *vazgeçiş* gerekiyor. Buysa, ruhi erozyona yol açıyor ister istemez. Belli biçimde sürdürülmüş bir yaşamın toptan dönüştürülmesi, bir tür perhizci yaşama çekiliş, toptan manevi bir çöküşe değilse bile, manevi bir boşluk duygusuna yol açabilir gibi gözüküyor.

İnsanın güçlü ve zayıf yanlarını sürekli *dengede tutmasının* yöntemini bulanlar var. Ama ben, bu dengeyi *sürekli* kılamıyorum. Hiç beklemediğim anda ve yerde, bir kopma oluyor. Ardından gelen pişmanlığın yarattığı derin metafizik-insanal kaygı ve sıkıntı ise dayanılmaz oluyor. Şu ya da bu oranda, yaşamla olan bağ zayıflıyor ve yaşam tatsızlaşıyor.

Öğleden sonra Kutlu ile Sargın'ın tahliye edildikleri haberi geldi. Açlık grevini bırakmalarından sonra bu kararın çıkması bekleniyordu. Şimdi sıra 141, 142'nin değiştirilmesine geldi. Komünist partilerin kurulmasına olanak sağlandığında, bazı sorunların çözüm olasılığı doğacak. İllegal örgütlerin bir bölümü kurulacak yasal partilerin içinde eriyecek ve siyaseti sivil toplum içinde yürütme yoluna girecekler. Bu gelişme, yirmi yıldır benimsenmiş bulunan *şiddet* olgusunu ve yöntemini nasıl etkileyecek, şimdiden kestirmek mümkün değil elbet.

6 Mayıs Pazar

Cumhuriyet'te Kerem Çalışkan'ın bir haber-röportajı var: "Petro, Leningrad'da Lambada yapıyor." Çalışkan'ın yorumlarının, ideolojik besleme yapan sözcüklerinin önemi yok. Ama, Sovyet hippilerinin söylediği bu şarkının sözleri bana çok *açıklayıcı* göründü. Eğer bu sözlerde gazetecinin saptırması yoksa, Sovyet toplumunun *muhalefetinin* sadece Stalinciliğe ya da Brejnevciliğe yönelik olmadığı, memnuniyetsizliğin çok daha derinlerden kaynaklandığı görülüyor. Şarkının dörtlüğü şöyle: "Perestroyka bir sirk gösterisidir/Maymunlar oynar orada/Acı ve çile doludur yaşam/Sürer gider dışarıda"

Yaşamın ta içinden gelen bu muhalefetin, sadece yönetsel

ve ekonomik tatminsizliklerden beslenmediği anlaşılıyor. Soruna buradan bakıldığında ve Çalışkan'ın artık Petersburg olarak anılmaya başlanan Leningrad'ın yakında özerklik isteğinde bulunacağına ilişkin değerlendirmesi de ciddiye alındığında, Sadun Aren'in Sovyetler'de KP'nin ve komünizmin *geleceğine* ilişkin iyimserliği epey sallantılı görünüyor. Aren "SSCB'de Parti, değişmeyi başlattığı ve kendisini de değiştirebildiği için, saygınlığını ve yönetici gücünü koruyabilmiştir. (*Marksizm ve Gelecek* sayı 3 - Kış 1990, s. 4) Gelgelelim Sovyet KP'nin gücünü ve itibarını koruduğu hayli tartışılabilir bir iddia. Aynı şekilde, gelen haberlerle Aren'in "bu ülkelerde ayaklanan ve hareketlenen kitlelerden sosyalizme karşı ve kapitalizmden yana hiçbir istem duyulmamıştır" (s. 5) şeklindeki değerlendirmesi de çelişmektedir.

Marksizmin, sosyalizmin savunulması için yeniden bu yollara sapılmamalıdır. Bunlar olguların ya görmezden gelinmesinden ya da tahrif edilmesinden ibaret. Sorun *çoğulcu* ve *demokratik* bir toplumsal formasyonda tüm ideolojik-felsefi görüşlerle diyalog içinde kalarak Marksizmi *egemen konuma* getirebilmek.

Cavlı Çulfaz'ın aynı dergideki "Zamanın Ruhuna Uygun Bir Paradigma" başlıklı yazısının sonunda yer alan tablo, bu bağlamda, en azından, bir tartışma düzlemi sağlayıcı görünüyor.

7 Mayıs Pazartesi

Metin Kaçan'ın *tırmanması* sürüyor. Dilerim, bu süreç içinde yozlaşmasın, ve aynı biçemde kemikleşmesin. Bugün çıkan *Nokta*'da da bir konuşma var genç yazarla: "Sokakların dinine bağlıyım" diyor, "okuyucuları son derece sahici, son derece vahşi ve kentli bir hayatın içine atmak istiyorum" diyor. Bunlar, epeydir raslanmayan bir *farklılığın* işaretleri elbet.

Ayrıca romanımıza değişik bir boyut getirebilir Kaçan. 21 Nisan'da şunları yazmışım: "Bambaşka bir roman evreni yaratabilme şansı var." Okurun gerçekten "üstünü paralayıp paralamadığını" ancak ikinci romanda göreceğiz. Hiç kuşkusuz,

Kaçan da *anlattığını* seven bir yazar. Ama, herkesin kurmaca vurgusunu fazla özentili biçimde algılamaya başladığı bir dönemde, Kaçan dilini ve biçemini "sokağın dinine" bağlı tutmayı başarabilirse; çok başarılı bir yazınsal deneye dönüşebilir yazdıkları. Kaçan, o zaman kendi kalıplarını getirmeyi başarabilir. Tıkanmak üzere olan anlatı dili, farklılığı hemen algılanabilecek bir *hayatiyetle* dolabilir.

Kaçan'la şahsen tanışmayı istiyorum. Nasıl konuşuyor, neler düşünüyor, ancak o zaman anlayabilirim. *Ağır Roman*'ın *redaksiyonsuz* bir metin olduğuna inanmam gerekiyor kısaca. Ya da Kaçan'ın biçeminin bir şaşırtmaca olup olmadığına.

Çünkü Kaçan'ın da, bugünkü *Güneş*'te Enis Batur'un *Kara Kitap*'ın yazarı Orhan Pamuk'ta gördüğü bir eğilim var: "Yaygın okunma isteği." Kaçan'ın "üç Ş" formülü –şiddet, şehvet, şefkat– bu eğilimin kurucu öğeleridir. İnsan bu formülle bir Genet olabileceği gibi, hemen bir best-seller da olabilir. Koruyucu haplarını şimdiden kullanmaya başlamalı Kaçan. Çünkü medya tarafından *kuşatılmış* bulunuyor.

13 Mayıs Pazar

Tony Cliff'in *Rusya'da Devlet Kapitalizmi* (Çev. A. Saffet-T. Kaya, Metis Yay.) adlı kitabını okuyorum. İlk baskısı 1948'de, yani Stalinizm'in dünya komünist hareketine tümüyle hakim olduğu bir dönemde yapılmış. O yıllarda, böyle bir eleştiri geliştirebilmek gerçekten şaşırtıcı. Hiç kuşkusuz bir Troçkist olarak Cliff, onun ve ardıllarının formülasyonlarından büyük ölçüde yararlanıyor ama Mandel ve Deutscher'den farklı olarak, doğrudan Troçkizme de eleştiri getiriyor. Stalinist Sovyetler'i çözümlerken Troçki'nin Rusya'nın işçi devleti olduğu teorisini yadsıyamadığım" öne sürüyor ve onun da eski geleneklere bağlılığı ve deneyimleri dolayısıyla "muhafazakâr bir biçimciliğe" (s. 236) kurban olduğunu söylüyor.

Cliff'in 1948'de ve 1955'te geliştirdiği kuramın (devlet kapitalizmi) eleştirel gerekçeleri bugün için de geçerli görünüyor. Bürokrasinin oluşumu, işçilerin dışlanışı, ücret düzeni, bölüşüm sorunları konusunda yazdıkları son derece önemli.

Bu kitap Battelheim'ın ve A. Carlo'nun, Deutscher'in kitaplarıyla birlikte okunmayı istiyor. En azından Sovyetler Birliği'nin "kapitalizm sonrası özgül bir toplum" ve "sosyalist bir toplum" olduğu yolundaki kuramları değerlendirebilmek için.

Merak edilmesi gereken bir soru: 1948'lerde Türkiye'de Cliff'in, kuramını izlediği Troçki'nin ve başkalarının Sovyetler'e Marksizmin içinden yönelttikleri eleştirileri okumuş, Stalinist literatürün öne sürmeleriyle birlikte değerlendirmiş herhangi bir komünist var mıydı?

Ben, Türkiye komünist hareketinin kuramsal düzeyine bakarak, olmadığına inanıyorum. Bizde komünizm bir din gibi anlaşılmıştır. Hâlâ da büyük ölçüde öyle anlaşılmaktadır.

18 Mayıs Cuma

Nostalji harekâtı sürüyor. Osmanlıya karşı Levanten çıkarmasından sonra sıra Beyaz Ruslara geldi: Jack Deleon'un *Güneş*'teki dizisi "Beyaz Ruslar Beyoğlu'nda" adını taşıyor. Bugünkü bölümde Nataşha'nın anılarına yer veriliyor. Bu anılar ne kadar Nataşha'nın kaleminden çıkmış bilmiyorum. Ama bir iki gözlem ilginç: Şöyle yazıyor Nataşha: "Beyoğlu'nda kravatsız bir bey gördüm, gözlerime inanamadım." "Artık herkes Tokatlıyan'da. Otel idarecileri yakında kravat ve ceket mecburiyetini kaldırırlarsa hiç şaşmam, hele o tango bilmeyenlere ne demeli?"

Yaratılmak istenen özlem bu işte. Kravat ve tango. *Alafranga züppe* hâlâ yaşıyor.

Madam Nataşha'nın bir de sorusu var: "Mösyö Yahya Kemal'in yazdıkları ağır geliyor, İstanbul'u anlatıyor hep. Neden kadınları yazmıyor Mösyö Yahya Kemal kuzum?"

Ya o *votka töreni*: İçkinin yapılışını anlattıktan sonra "göz kadehlerde servis yapılması" gerektiğini bildiriyor Nataşha ve ekliyor: "Kadehler kristal, tepsi gümüş olmalı."

Günümüzün böyle küçük züppelikleri hakkında kim not tutuyor acaba?

Sabancıların, Koçların evlerinde hayat nasıl yaşanıyor?

19 Mayıs Cumartesi

İrfan Tözüm telefon etti ve senaryosunu okuduğu Peyami Safa'nın *Sözde Kızlar* adlı romanı hakkında bilgi istedi. Olayı günümüze taşımış senarist. İrfan ilericilik/gericilik, daha doğrusu Türklük/Avrupalılık çatışmasının gerçekçiliğinden yitirdiği kanısındaydı.

Romanı çıkarıp yeniden okudum. Bence Peyami Safa'nın en ucuz yapıtlarından biri. Acemilik, üstünkörülük her yanından akıyor romanın. 1922'de tefrika edilmiş *Sözde Kızlar.* Osman Seden'in ilgisinin nedeni hemen anlaşılıyor: Tam *Yeşilçam işi.* Cinayet var, intihar var, delilik var, temiz aşk var. Ne ararsan var yani, derde devadan gayri.

Biz İnsanlar, Yalnızız, Naraliya'nın Koltuğu, hatta *Fatih-Harbiye* dururken *Sözde Kızlar*'ı seçmek bazı yönetmenlerimizin sadece yazınımız hakkındaki bilgilerinin *yetersizliğini* göstermekle kalmıyor, beğenilerinin sınırlılığını da gösteriyor. Entrika anlayışları hâlâ amiyane, hâlâ orta malı. *Sözde Kızlar* da döneminin *popüler* bir romanı. Hiçbir *yazınsal* inceliği bulunmuyor.

22 Mayıs Salı

Levent Köker *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi* adlı kitabının son bölümünü şu sözlerle bağlıyor:

"Tek parti döneminde gerçekleştirilmiş olan reformlar Osmanlı'dan miras kalan toplumsal çerçeveyi değiştirmeye yönelik boyutlar içeriyorsa da bu değiştirme işlemi ile o temeli oluşturan ideolojinin, Shils'in kullandığı anlamında 'geleneksellikle olan yakınlığı, merkezi iktidar ve halk arasındaki kopukluğu sürdüren 'yukardan aşağı' ve bürokratik niteliği, Kemalizmin bürokratik-muhafazakâr özelliğinin ağırlığına işaret edici niteliktedir." (s. 116)

Köker, kitabında devrimlerin (Kemalist anlamda) yaratıcısı, uygulayıcısı ve koruyucusu olan entelijensiyanın konumu üzerinde de ilginç düşünceler öne sürüyor ve Kemalist aydınların da Jön Türkler gibi *elitist* ve *totaliter* eğilimler taşıdığını söylüyor, başta Ş. Mardin olmak üzere başka yazarları da izleyerek.

Sivil toplumun kurumlarını oluşturamamış bizim gibi toplumlarda, aydınların elitist ve totaliter bir karakter göstermesi, belki de *yapısal* bir özellik. Rus entelijensiyasının da aynı özellikleri taşıması ve ideolojilerinin bu eğilimleri sürekli olarak üretmesi, bunun en iyi örneği değil mi?

27 Mayıs Pazar

Siyah kar!

Yırtılan rüyanın sesi.

İki dize. Nasıl bir şiire yol açacaklar bilmiyorum. Sanırım "kar" sözcüğünün *müzikalitesi*, tınısı belirleyecek sonrasını. Yapı bazen *imgeye göre* biçimleniyor bazen *ses'e göre*. Anlamsal katman, kurgu sırasında kesinlik kazanıyor. Bu iki dizede bile apaçık görülebilir bu. "Rüya" yerine "düş" sözcüğünü kullanmadım, çünkü "yırtılan düşün sesi" çok farklı bir tını veriyor. Oysa "kar" ve "rüya" sözcükleri daha dolgun bir sese sahipler.

2 Haziran Cumartesi

İlhan Berk, *Adam Sanat*'ın Haziran sayısında *Pera*'nın *kaynaklarını* açıklayan bir yazı yayınladı. Breton, Aragon ve Joyce'un yapıtlarıyla ilişkilerini anlatıyor *Pera*'nın. Ama *dürüst* değil İlhan. Bu yazıyı ya kitabının başına/sonuna koymalıydı ya da yayınından hemen sonra yayınlamalıydı. Enis Batur'un eleştirisi yayınlandıktan sonra, bu eleştiriye hiç gönderme yapmadan, bir açıklama, aldatmacadan başka bir şey değil. M. Cevdet bu konuda bir *örnek* vermişti oysa. İlhan bu yola gitmeyi seçmiyor nedense.

Bir yazarın başka kitaplardan *yararlanmasından* daha doğal ne olabilir? Ama yararlanma bir *intihal* durumuna düşüldüğü sanısını verecek boyuta ulaşmışsa yazar bunu önceden açık yüreklilikle söylemeli. Yapıtın kaynaklarını açıklamayı zorunlu kılabilecek bir başka olgu ise, hiç kuşkusuz, metnin daha kolay algılanmasını/alımlanmasını sağlamak. Ama bu yol, yazarın isteğine, seçimine bağlı.

4 Haziran Pazartesi

Şiir/tasavvuf ilgisi ne yazık ki, üç beş yazı dışında, üzerinde fazla durulmamış bir konu. Bu yazılardan biri, benim sanırım 1982'de *Sanat Olayı*'nda yayınladığım bir yazıdır.

Dergâh dergisinde İsmet Özel dinsel bir şiirin sorunları üzerinde duruyor. Bu ayki sayıda "Sünnî şiir"den söz ediyor. Ancak, abuk sabuk bir yazı bu. Hemen hiçbir *argüman* getirmiyor. İsmet söylüyor İsmet dinliyor. Zaten *açıklamak* gibi bir çabası da yok. Bu yazısı da önceki yazıları da *vaaz* havasında. *Kuramsal* olamıyor bir türlü.

8 Haziran Cuma

Gösteri'de Lale Müldür'le bir konuşma var: Biraz değil hayli yüksekten uçan bir konuşma. Müldür, lanetli şairlerin özlemi içinde. Bu yoldaki özlemlere zaman zaman rastlanıyor. Gelgelelim bu kişiler; örneğin Müldür; *doğrudan* lanetli şair olmaya çalışmıyor nedense. Dehşeti, yasak olanı *söz*'den *eyleme* taşımak gerekli önce. Küçük burjuvaca yaşayıp lanetli şaire *öykünmek* olacak iş değil. Öykünme düzeyinde kalındıkça, yazılanların sahici olması mümkün değil. Bu tür davranışlarda snobluk buluyorum ben. Sadece *yazıda* Rimbaud olmak, imkânsızdır.

Türkiye'de eşcinsel olduğunu bildiğimiz yazarlar şairler, eşcinselliklerini *bile* doğru dürüst yazamıyorlar. Toplumla uzlaşmak, onun beğenisini kazanmak başlıca amaçları onların da. Murathan Mungan "Son İstanbul" adlı öyküsünde çemberi kurmaya çalıştı ama bir daha da o açıklığa dönmedi. Masallara çekildi. Yıllar önce o öyküyü *Yazko* yarışmasına göndermişti. Seçici Kurul üyelerinden biri Kemal Bilbaşar'dı. Tepkisi hâlâ gözümün önünde: "Pislik" demişti. Öyküye benim dışımda oy veren tek kişi ise Şükran Kurdakul'du. O, işe profesyonelce bakabilmiş, sadece kurguyu, biçemi dikkate almıştı.

Yazarların dehşeti, yasağı yaşamaktan ve yazmaktan *korktukları* bir ülkede lanetlenmiş yazın istemek. Bu gerçekten snobluk.

Yap ve yaz.

İşte bu kadar.

11 Haziran Pazartesi

Güner Kuban'dan telefon. Tatil için gelmiş. Kitabını gönderdi, elden; çok güzel bir genç kadın; büyük olasılıkla sevgilisi. İngilizce konuşuyor ama milliyetini çıkaramadım. Özcan Ercan getirdi odama.

Telefonda söylediğine göre, kitapta (*Sevişmenin Rengi*) bazı değişiklikler yapmış. İlk okuduğumda edindiğim kanımın değişmeyeceğini biliyorum: Bir *yazar* değil Güner. Anılarını *sansasyon* için mi kaleme aldı, bir şeylerden kurtulmak için mi, bilemiyorum. Ama, güdü ne olursa olsun; çok renkli bir yaşam, *sanata* dönüşemiyor, dönüştürülemiyor.

Güner'le geçen yıl İstanbul Bienali sırasında Aya İrini'de karşılaşmıştım. Yaşlanmıştı iyice. Ama yine de havası seziliyordu. Belki, birlikte yaşanmış zamanların anısıyla ben o "hava"nın hâlâ sürüp gittiğine inandırıyordum kendimi.

Bir yanından bakıldığında Güner'in yaşamı bir başarıdır. Ne olduğunu bilmiş, bunu söylemiş ve yaşamış, toplumdan ürkmemiş, sersefil de olmamıştır.

13 Haziran Çarşamba

"Kış fırtınasının yabanıl orguna benzer
karanlık öfkesi halkın"
G. Trakl "Doğu'da", Çev: G. Durusoy/A. Necdet

Yaşamıyla da şiiriyle de *tuhaf* biri Trakl. Aynı şiirin şu dizeleri de birçok çağrışıma açık: "Vurulanların ruhu göğüs geçirir/Sonbahar dişbudağının gölgesinde"

Soyutla (ruh) somutun (dişbudak) birbiriyle ilişkilendirilmesi ve bu iki düzeyin karşılıklı olarak birbirine göndermesi şaşırtıcı. Bu iki sözcükle kurulan, ima edilen *anlam*, yaşamla ölümü konumlandırıyor.

Bu noktada Michael Riffaterre'in "Victor Hugo'da Sözcüğün Şiirselleştirilmesi" başlıklı yazısındaki bir sözü önem kazanıyor. (*Karşı* dergisi Haziran 90. sayı 38, s. 2 Çev: M. Durak): *"Sözcüğün şiirselliği içkin değil, bağlamsaldır."* Şu tanımı yapıyor Riffaterre: "Şiirselleştirme, belirli bir bağlamda, bir sözcüğün okur dikkatine yalnızca şiirselliğiyle değil de yazarın şiirinin

niteliği olarak da sunulma sürecidir. Şiirselleştirme sözcüğün *oluşum* düşüncesini içerir."

Buradan bir iki önerme çıkarılabilir: 1- Sözcüklerin tek başlarına *şiirsel* olmasının önemi yoktur. Çünkü bu tür bir şiirsellik *işlevsizdir*, 2- İşlev, ancak seçilen sözcüklerin şiirselliği bütünün *bağlarını* ortaya çıkarmaya yaradığı anda yerine gelecektir, 3- Bu, yazmanın *raslansal* olmadığını öne sürmektir. Yazmak, tam da bu yüzden üretmek, yapmak, oluşturmaktır.

15 Haziran Cuma

Pierre Clastres'in çok önemli kitabı *Devlete Karşı Toplum* yayımlandı. (Ayrıntı Yayınları, Çev: N. Demirtaş) Günümüz siyaset felsefesine ve toplumbilimine yöneltilmiş birçok can alıcı soru içeriyor bu kitap. Devletin, kurumlaşmış yönetimin *olmayabilirliği* üzerinde de düşünüyor Clastres ve günümüz toplumlarında siyasetin ve toplumsal örgütlenmenin; özgürlük, eşitlik ve mutluluk açısından; başka yollarını araştırmaya kışkırtıyor okuru.

Kitabın "İlkel Toplumlarda İşkence" başlıklı X. bölümünde çok çarpıcı gözlemler ve varsayımlara rastladım. Şöyle diyor Clastres: "Yasa, sert olmanın yanı sıra *yazı* demektir. Yazı yasa için vardır." Buradan yola çıkan yazar, Kafka'nın *Ceza Sömürgesi*'ne gönderme yapıyor: "Kafka, insan gövdesini sanki bir yazı yazma alanı gibi tanımlamıştır, sanki yasanın okunabilir olması için en uygun yer burasıymış gibi." (s. 140)

İşkencenin ilkel toplumlarda cezalandırma amacından çok eşitlendirme anlamına geldiğini ima eden Clastres şu sonuca varıyor: "Damgalı toplumlar, devlete karşı toplumlar. Her vücudu diğerine eşitleyen toplumsal damga, aslında *"ne iktidar sahibi ol ne de boyun eğ"* demektedir. Ayrıcalığı olmayan bu yasa, ancak ve ancak yine ayrıcalıksız bir alana, herkes için eşit bir alana, insanın kendi vücuduna yazılabilirdi. Vahşilerin bu derin ermişliği, her şeyi önceden sezip, acımasız bir fatura ödeyerek, daha büyük bir acımasızlıktan: despotluk ve ayrıcalıklı iktidardan kaçmaktan ibarettir. Vücut üzerine yazılmış bir yasa, unutulmaz bir anıdır." (s. 147. Vurgulamalar Clastres'in.)

Bir antropoloğun Kafka'da kendine destek bulması, Türkiye'nin entelektüel çalışma yoksulluğu anımsadığında ne kadar sarsıcı görünüyor. Bizim fizik, antropoloji vb profesörlerinin kaçı Kafka'yı okumuştur acaba?

16 Haziran Cumartesi

Fazıl Hüsnü'nün yeni kitabı: *Uzaklarda Giyinmek* (Sığmazlık Gerçeği) 201 şiir, 387 sayfa (Adam Yayınları). İmzalayıp göndermiş Dağlarca.

Türk şiirinin benzersiz bir kişiliği olduğu çok vurgulandı Fazıl Hüsnü'nün. Bence *Çocuk ve Allah*, hâlâ başyapıtı. Orada işlediği, sezdirdiği tüm sorunlar ve kaygıların (toplumsal/siyasal, törel/kültürel) açılmasından ibaret gibi görünüyor öteki yapıtları. Ama bu açılma sözcüğünün küçültücü bir anlam içermediğini hemen vurgulamalıyım. Tam tersine: Söz konusu olan bir genleşmedir. Belki de Orhan Burian'ın Dağlarca'nın şiirini cinnetle deha arasında konumlandırması bu genleşmeyi görmesindendir. Evrenin büyümesi gibi bir şey. Genleşme öyle bir noktaya ulaşabilir ki, o noktada *varlığı* tehlikeye düşer.

Dağlarca'nın *yapıtı* felsefeyle boşsöz, tutkuyla yapmacık, yetkinlikle acemilik türünden *karşıtlıkları* sergiliyor elbet. Ama benzersizliği, özgünlüğü de burdan geliyor. Mükemmellik, tek tek yapıtlar için değil, daha çok *yapıtın bütünü* için amaçlanmışa benziyor. Bir *şiirsel evren tasarımı* ve *tasarımın gerçekleştirilmesi*, kılgıya geçirilmesi.

Uzaklarda Giyinmek, "Giriş" ve "Çıkış" adlı açılış ve kapanış şiirlerinin adlarının imlediği gibi, bir *bağlamı* öngörüyor. Bu bağlamın biraz flu olduğunu söylemek gerekir. Sanki bu bağlam da okudukça oluşacaktır. Bir nebula gibi. Son şiir şöyle bitiyor:

"Gökyüzü uzayın azıcığı/kimbilir nerelerden gelmekte yaşamak/Uzay/Sığmamanın azıcığı"

İlk şiir ise şöyle tamamlanıyor:

"Bunlarsa varı yoğu tedirgin/yankılar yansımalar boyu/Nerde olursak olalım/Oraya/Milyonlarca yıldan beri/Sığmamak"

19 Haziran Salı

İzmir'de yayınlanan *Mavi Derinlik* dergisi garip bir öfke içinde. Muhatabının kim olduğu da pek fark edilmiyor. *Çevre dergileri,* merkezdeki dergilerin yöneticilerini örtülü biçimde karalayacakları yerde doğru dürüst dergi çıkarmaya, kaliteli ürünler yayınlamaya çalışsalar daha iyi edecek, sonunda da ruhsal sorunlarını çözümleyecekler. Abuk sabuk laflarla ne yazın kuramı üretilebilir ne de akım oluşturulabilir.

Derginin Nisan-Mayıs '90 sayısında Apollinaire'in Picasso'ya adanmış bir şiiri var: "Nişan" (Çev: G. Durusoy/A. Necdet). Bazı dizeleri çok sevdim: "Baktım arkama cesaretle/Günlerimin cesetleri/Bana yol gösteriyor ve ağlıyorum onlara/Kimileri çürüyor İtalyan kiliselerinde/Ya da ufacık limon korularında/Çiçek açıyor ve meyve veriyorlar/Aynı zamanda ve her mevsimde/Tavernalarda ağlamıştı ölmeden önce başka günler/Ki ateşli demetler vurmaktaydı orda/Şiiri keşfeden melez bir kadının gözlerine/Ve elektriğin gülleri açmakta hâlâ/Belleğimin bahçesinde"

Son iki dize Lenin'in çok hoşuna giderdi. Modernist şiire karşı olsa da.

26 Haziran Salı

Dün gece Devlet Konser Salonu'nda (Cemal Reşit Rey) Yalçın Tura'nın *Şey Galip'e Saygı-Kantat* adlı yapıtı ilk kez çalındı. Ruhi Ayangil orkestra ve korosunca.

Türk müziğini *dönüştürme* yolunda büyük çaba harcıyor Yalçın. Türk Beşleri'nin yolundan *farklı* bir yol izlemesiyle dikkati çekiyor. Beşler, genelinde Batı müziği formlarına bağlı kalmış, çok çok halk müziğinin *çok seslendirilmesine* yönelmişlerdir. Geleneksel müziğimizin *formlarına da yapısına* da uzak durmuşlardır. F. Alnar'ın *Kanun Konçertosu* bile Klasik Türk Müziğiyle az bir akrabalık yansıtır bana göre.

Yalçın, hiç kuşkusuz *alaturka* bestelemiyor. Ama melodik yapı, açıkça Türk müziğinin *sesini* yansıtıyor. Bir yol *açtığını* düşünüyorum Yalçın'ın. Müziğin içinde düşünüyor her şeyi. Çok seslendirme değil amacı, belli öğeleri kullanmak da değil.

Mutlu Torun'un "Ud ve Orkestra İçin Küçük Süit"i de aynı yolda bir çalışma. Yaylı çalgıları öne çıkaran beste, Klasik Türk Musikisinin mantığını yansıtıyordu.

İki eser de dini musikimizin motiflerine de yaslanıyordu elbet.

Konser arasında Hilmi Yavuz, *Gösteri*'nin Temmuz sayısında *Semender*'e bir gönderme yaptığını, Tokadizade Şekip'in de intihar ettiğini anımsattığını söyledi. Bilmiyordum Tokadizade'yi.

İbnülemin'e bakıp buldum. Sonra Hilmi'nin uyarısıyla H. Hatemi'nin *Hoşça Bak Zatına*'sı ile S. Birsel'in *Kediler*'ine baktım. Gerçi intihar etmiş bu önemsiz şair ama, benim sorunum açısından bir önem taşımıyor.

Tek dizesi etkiledi beni: "Herkesin mateminde hissem var."

Şaşılacak şey: *Argos*'a verdiğim şiirin son dizesini çağrıştırıyor: "Her kalbin bir şeytanı var"

29 Haziran Cuma

Cüneyt Sermet'in (ben adını ilk kez duydum) *Cazın İçinden* adlı bir kitabını yayınladı Pan Yayıncılık. Sermet'in arka kapakta yer alan kısa yaşam öyküsünden, bir "autodidact" olmakla birlikte, konusuna hakim olduğu hemen anlaşılıyor. Özellikle Armstrong hakkında söyledikleri, ilginç. Sermet bu büyük ustanın stilini ölünceye kadar değiştirmediğini, teknik kusurlar içerdiğini yazıyor ve yargısını Armstrong'a ait iki parçanın nota metnini yayınlayarak kanıtlamaya yöneliyor. (s. 24-25) Halen Paris'te yaşadığı belirtilen Sermet'in bu "autodidact" nitemini bir alçakgönüllülük belirtisi olarak seçtiği anlaşılıyor.

Kitabın sonuç bölümünde, birçok başka yazarca da vurgulanmış *kökensel* bir soruna değiniyor Sermet: "Afrika'dan esir olarak getirilen zencilerin tamamen yabancı ve düşman bir dünyada nesiller boyu çektikleri eziyetleri bir yerde efendileri tarafından en zararsız olarak kabul edilen müzikle gidermeleri

normaldi. Ama bu zararsız olarak kabul edilen meşgaleden yirminci yüzyılın en orijinal sanat kolunun ortaya çıkmasını anormal kabul etmek ve hayretle karşılamak lazımdır. İşte caz böyle bir müzikti."

İlginç bir bilgi: ABD'de cazla uğraşan beyazların yüzde 70'inin Yahudi olduğunu belirtiyor Sermet. (s. 14) % 20 İtalyan ve % 10 da öteki uluslardan beyaz cazcılar. Zenci formlarının bu yüzden Yahudi bestecilerin yapıtlarından esinlenmek *zorunda* kaldığını da vurguluyor Sermet.

Teknik bir özellik: "Caz müziği klasik müzikteki gibi bestecilerin değil *çalanların*, yani icracıların müziği olduğundan ve cazcılar da notalarla adeta pingpong topu gibi oynadığından, çaldıklarının tam karşılığının *notaya geçirilmesine* imkân yoktur." (s. 15. Vurgulama benim.)

Doğaçlama, değinilmesi gereken bir özellik

Ünlü Miles Davis için şunları yazıyor: " 'Bop' devrinde yetişmişti ve bu bakımdan üstündeki Bop tesirlerini tamamen atmasına imkân yoktu, ama büyük bir virtüoziteye ihtiyaç gösteren bu müziği aynen devam ettirmesine de tekniği müsait değildi." (s. 225) Ama bu eleştirel yargının hemen ardından, Sermet, Miles Davis'in hakkını veriyor ve stilini değiştirerek ve trompetini (harmon-surdini takılmış) mikrofona yakın çalarak "kendine mahsus bir sonerite" elde ettiğini de yazıyor. (s. 226)

2 *Temmuz Pazartesi*

Milliyet Sanat dergisi, Melih Cevdet Anday'ı 75'nci yaşında kapak konusu yapmış. Anday "Yaş" başlıklı küçük bir yazıyla yer alıyor. "Yaş Yetmişbeş" dedikten sonra Cahit Sıtkı'nın ünlü dizesine gönderiyor ve ardından şu gözlemi yapıyor; daha doğrusu vurgulamayı: "Olanaksızı istememeli, olanaksızı istemek, doğru olmayanı istemek demektir."

Enis Batur Anday'ın denemeciliği üzerinde duruyor ve bu tür yazılarının genellikle gazete boyutları ve çerçevesi içinde kaleme alınmış olmasının bazı "tıkanmalara" ve "açılımdan yoksunlaşmaya" yol açtığını söylüyor ve bir *doğru*'ya parmak basıyor. Şöyle diyor Enis: "Deneme yazarı olarak bir program-

dan, bir çerçeveden yola çıkarak *kitap kurmaya* yönelmiyor Anday." (Vurgulama Enis'in.)

Zeynep Oral'ın yazısı "Anday'ın Tiyatrosunda Egemenlik Sözde ve Sorgulamada" ne yazık ki, yakaladığı bir ilişkiyi, sözedim ilişkisini yeterince açımlayamıyor ve daha kuşatıcı sonuçlara ulaşamıyor.

3 Temmuz Salı

Gösteri'nin Temmuz sayısında Tevfik Akdağ'ın bir şiiri var. Bunca yıl ara verdikten, daha doğrusu yazın'ın, şiirin çok sınırlı bir kavranış biçimine bağlı kaldıktan, üretim sürecinin dışında durduktan sonra, eski alışkanlıklarla *yazmak* umutsuz bir girişim. Tevfik, 1958'lerdeki şiiri yazdığının farkında değil, olması da beklenemez. Çünkü açık bir *yanılsama* içinde: "Hâlâ yazabilirim, şairim." Hiç kuşkusuz, şiir; Tevfik gibi birçok eski arkadaşı çekiyor hâlâ. Yaşamlarına bunca yıldan sonra *yeniden* anlam kazandırmaya çalışıyorlar.

Bu şiir dolayısıyla Yılmaz Gruda'yı anımsadım. Görünür yeteneğine rağmen Yılmaz da *götüremedi* şiiri. O da egemen bakış açılarına, genel-geçer tekniklere bağlı kaldı. Sözlüğünün *arkaik* yapısı'nın içeriksel bir ağırlık sağlayacağına inandı ve o sözcük arkaizminin verbalisme'e dönüştüğünü anlayamadı.

Tiyatro, reklam derken o şiiri bile sürdüremedi. Yeniden *dönmeye* çalışıyor zaman zaman, ama şiir aşıyor onları.

Tevfik aslında Yılmaz'dan daha çok farkında *yapı*'nın ve dil'in.

5 Temmuz Perşembe

Adorno'nun *Eleştiri* adı altında çevrilen yazılarını okurken, M. Jay'in *Diyalektik İmgelem* adlı kitabına da yer yer baktım yeniden. Jay, *Frankfurt Okulu*'nun *tarihini* gerçekten veriyor. Okul'un temel felsefi ve siyasal düşüncelerindeki *evreleri* yetkin biçimde gösteriyor. Hiç kuşkusuz, Jay okula daha ılımlı, daha sevecen bakıyor. Tutumu, P. Slater'ın *Frankfurt Okulu ve Önemi*"nde, T. Bottomore'un da *Frankfurt Okulu-Eleştirel Kuram*'da sergiledikleri Marksist yaklaşımdan farklı. Yine de yönelttiği daha yumuşak

tonlu eleştirelerle, sorunların anlaşılmasına yardımcı oluyor.

Bu üç kitap, Türkiye'de Frankfurt Okulu üzerinde konuşmayı, artık iyice mümkün kılıyor.

Adorno'nun yazılarında çok önemli vurgulamalar var:

"Ödün vermeden eleştirel düşünen ve ne kendi bilincini baştacı yapan ne de eylem yapma terörüne kapılan biri, gerçekte salıp koyvermeyen, vazgeçmeyen biridir." (s. 121)

Şu sözler de çok anlamlı ve Türkiye'nin düşünsel yaşamına da siyasal yaşamına da çok uygun; *tersinden*:

"Mutsuzluğu nerede belirler ve dile getirirse mutluluğun kendisidir düşünce. Mutluluk böylece evrendeki mutsuzluğun içlerine kadar uzanır. Kendisini mutsuzluktan kahretmeyenler tevekküle de kapılmazlar." (s. 122)

6 Temmuz Cuma

Türk Henkel dergisinde Mehmet Altan "Kapitalizmin Yeni Hedefi: Mafya", Mehmet Barlas da "Söz Burjuvazinin" başlıklı yazılarında gülünç düşünceler öne sürüyorlar. Altan kapitalizmin kendini yenilediğini, artık mafya gibi örgütlerle örgensel bağlarını kopardığını, "kara parayı aklamayı önlemeye" karar verdiğini, Barlas ise sosyalist ülkelerin bile artık özel mülkiyete döndüğünü, burjuvaziyi güçlendirmeye çalıştığını, ama Türk burjuvazisinin kendini yeterince göstermediğini, daha doğrusu *devletçi* eğilimlere karşı savunamadığını yazıyor.

Sermayenin *iç hizmet* dergisinde kapitalizm övgüleri. Altan ve Barlas, nereden nereye geldiler. İbret-i alem için okunmalı.

8 Temmuz Pazar

"Ya moda ya sanayi, ya icat ve reklamın birleşmiş gücü... bunlar sizi kıskıvrak bağlıyorlar, plajlara seriyorlar, karlara yolluyorlar, butlarınızı güneşte yakıyorlar, saçlarınızın rengini açtırıyorlar, bir yandan da politika, halk yığınlarını hizaya getiriyor, onlara ellerini kaldırtıyor veya yumruklarını sıktırıyor, onları uygun adımla yürütüyor, oy verdiriyor veya fark gözetmeden öldürüyor" –Paul Valéry– *Bugünkü Dünyaya Bakış*'tan.

11 Temmuz Çarşamba

Cumhuriyet'te iki ilginç yazı: Doç. Meryem Koray'ın: "Daha Az Çalışma Bir Hak mı?" ve Nilgün Cerrahoğlu: "Kriz Ülkesi Arjantin"

Okuma-yazma oranı %92 olan, dış ticaret açığı olmayan bir ülkenin yüzde 500'e varan bir enflasyonla yaşaması ilk bakışta inanılmaz geliyor insana. Latin Amerika'nın en gelişmiş ülkelerinden biriydi Arjantin. *Kalkınma* ideolojisinin gerçekleştirilme yolunu, geçmişte başarılı olmuş bir Peron dönemi hep gözleri aldığı için, diktatörlükte arayan kesimler, generalleri kışkırtarak Arjantin'in felaketine sebep olmuşlar. Cerrahoğlu, Peron'un başarısını altın ve dolar stoklarına borçlu olduğunu vurguluyor haklı olarak ve bu mirasın gösterişçi harcamalarla (Dünya Kupası gibi) tüketildiğini belirtiyor. Dikta rejimlerini kışkırtıp destekleyen burjuvazinin şimdi parasını dışarı kaçırdığını da vurguluyor Cerrahoğlu.

Generallerin yol açtığı yıkımların faturasını, sonraki kuşaklar çekiyor.

Doçent Koray'ın yazısı ise kadınların iki saat az çalışması önerisi ile ilgili. Yazar bu çok mantiki görünen önerinin *aldatıcı* ve *erkeğe/eve bağımlayıcı* yanını açığa çıkarıyor. Kadının toplumsal yaşamdan dışlanmak, edilginleştirilmek istendiğini vurguluyor. Bence, asıl sorun'un, yani erkeğe ve kadına *daha az çalışma*, başka bir söyleyişle *iş gününün kısaltılması* olgusu üzerinde daha geniş durmalıymış yazar. Yaptığı değinme pek yeterli değil çünkü.

P. S. Ali Sirmen'in yazısı da ilginç: Sovyetlerin Küba'yı satışa çıkardığını anlatıyor. Castro'nun *sonu da* göründü galiba. Ama Castro kolay pes etmez.

14 Temmuz Cumartesi

Dünkü *Cumhuriyet*'te Melih Cevdet'in Gani Girgin'i yine ilginç *paradokslar* üretiyor. Apartmanın yalnızlaştırıcı, izole edici yaşamına karşı gecekonduyu, yani bir tür cemaat yaşamını tercih eden gündelikçisi Mürvet (Mürüvvet) hanımın tutumunu tartışmaya açıyor Gani Girgin, şöyle diyor: "Bireyleşmemiş, öz-

gürleşmemiş, ilkel toplum yaşamını sürdürüyor, onun gereklerini arıyor."

Bireyleşmenin, özgürlük duygusu kazanmanın önemine değinen Gani Girgin, düşüncelerini savunurken. Fromm'dan destek alıyor ve "nasıl fiziksel açlık sonunda ölüme yol açarsa, bütünüyle yalnız ve kopuk olmak da zihinsel çöküntüye yol açar. Başkaları ile bağlantı, fiziksel ilişkiyle özdeş değildir. Kişi yıllar boyunca fiziksel olarak yalnız olabilir, ama düşüncelere, değerlere, sosyal kalıplara bağlılığı ona bir birliktelik, bir ait olma duygusu sağlayabilir" sözlerini alıntılıyor.

Kurmaca Gani Girgin, daha sonra kimsenin doğum gününün tam ve doğru olarak saptamamayacağını öne sürdükten, Özal'ın komünist bir uygulama saydığı demiryolunu kullandığı için "artık komünist olduğunu" söyleyip dalgasını geçtikten sonra, birçok kişinin *paylaşacağını* sandığını durumunu şöyle açıklıyor: "Yalnızlık duygusundan deli olacağım. Bağlı olduğum değerleri cahilce çiğnemekte öyle azıttılar ki, kendimi deliler evinde sanıyorum."

15 Temmuz Pazar

Güneş'te Refik Erduran "Zik ile Zak Arasında" adlı yazısında Hoover-Kennedy dizisine değiniyor ve bir *zencinin* ABD Adalet Bakanı'na dümdüz gittiğini belirterek şöyle diyor: "Bravo TRT'ye. Demek ara sıra halkımıza böyle şeyler de gösterebiliyor. Amerika'nın berbat terslikler içerdiğini, ama *asıl gücünün* o gerçeklerin üstüne açıkça *gidebilmesi* olduğunu artık anlıyoruz galiba."

Erduran'ın bakış açısı, şaşırtıcı ölçüde *popüler*. İlkin ABD'nin demokratik bir toplum olduğu inancını *peşinen* kabullendiği, yönetime ve/ya da sisteme eleştiri yöneltilebilmesini de bunun *şaşmaz* bir ölçütü saydığı görülüyor. Erduran bu eleştirinin işlevi üzerinde hiç durmuyor ama, sonuç verip vermediğini araştırmıyor.

İkinci yanılgı, Erduran'ın izleyicilerin filmi kendisi gibi alımlayacağını düşünmesinden kaynaklanıyor. O diziyi her seyirci kendi yaşam deneyimleri, ideolojik önkabulleri ve psiko-

lojik/kültürel koşullanmaları *içinden* algılayabilir oysa. Dolayısıyla çok farklı sonuçlara ve kanılara ulaşabilir.

Erduran O. Kutlar'ın yönettiği Umur Bugay ve Hülya Ekşigil'in de katıldığı *Sanat Üçgeni* programında Ekşigil'in konuşmasının sakıncalı bulunarak yeniden çekilmesine yapılan itirazları bir üst-düzey yöneticisinin haklı bulduğuna da değinerek, "Şimdi *Avrupalılaşabileceğimiz* konusunda karamsar değilim yine" diyor. (Vurgulama Erduran'ın.)

Köşe yazarlarımız ne kadar naiv insanlar. Şaşmamak elde değil. Posası çıkmış Avrupalılaşmak gibi kavramların içinde dönenip duruyorlar. Sanki bu konumu aşmak, aydın olmanın *ön koşulu* değilmiş gibi.

18 Temmuz Çarşamba

Milliyet Sanat dergisinin 15 Temmuz sayısının kapak konusu, siyasal şiddet sorununun irdelendiği "Yaşama Hakkı" konusuna ayrılmış. Katkıda bulunan yazarlar şunlar: Korkut Boratav, Ali Bulaç, Mehmet Ali Kılıçbay, Ruşen Çakır, Ahmet Kahraman, Adalet Ağaoğlu, Emre Kongar, Emil Galip Sandalcı, Mine G. Saulnier, Abdurrahman Dilipak.

Boratav'm çözümlemesi, yazının kısalığına rağmen, son derece kapsamlı gözlemler ve öneriler içeriyor. Şiddetin siyasal yaşamdan dıştalanabilmesinin *somut* ve *uygulanabilir* koşullarını sınıf ilişkilerini ve ideolojik kamplaşmaları içeren kuramsal bir tabanda araştıran Boratav; özellikle şeriatçılık/laiklik çekişmesi üzerinde duruyor ve çözümün, *demokrasinin genişletilmesinde* yattığını vurguluyor haklı olarak. Boratav da benim gibi, şeriatçı akımın, siyasal örgütlenme olanağı tanındığında; devlet örgütünden ayıklanması koşuluyla; *iktidar* olamıyacağını savunuyor. Boratav'ın görüşlerinin Atatürkçülere de solun bazı kesimlerine de ters geleceği açık.

Öteki ilgi çekici yazılar Bulaç'la Kılıçbay'a ait. Bulaç İslami çözümden yana olmasına rağmen, yazısının kuramsal bir yanı var ve solun (bu çerçevede ateizmin) yaşama, örgütlenme ve söz hakkının Müslüman toplumda da olması gerektiğini kabul ediyor.

Ancak herkesten uzun yazmayı *adet* haline getirmiş olan Dilipak, tam *militan*. Yazısının kuramsal bir derinliği yok. Sadece propaganda yapıyor: "Emeç ya da Aksoy, onlar da bir kurtarıcı idiler. Ellerinden gelse idi, Evren'in sola yaptığını, onlar Müslümanlara yapmayacaklar mı idi?" Tam demagoji bu. Değindiği olguda çifte standardı açığa çıkaran (çünkü Emeç komünizmin ezilmesine destek verirdi) bir doğru yanı olsa bile. Hele son cümle: "Bu bir fazilet cephesi çağrısıdır."

20 Temmuz Cuma

Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ını okuyorum çalışmaya ara verdikçe. Deniz kıyısında. Hemen söylemek gerekir ki, yazmayı biliyor Pamuk. Önceki romanlarında da görülen biçem kaygısı *Kara Kitap*'ta daha da belirginleşmiş. Uzun cümlelerinin gerçek bir tadı var. Kitabı henüz bitirmediğim için tümü üzerinde bir yargıya varmam olanaksız. Ama Galip'in gerek kendi söyleminin gerekse Celal'in fıkraları aracılığıyla geçmişe yaptığı gezinin yer yer çok çarpıcı özellikleri olduğunu düşünüyorum. Çetin Altan-Attilâ İlhan'dan esintiler taşıyan Celal'in fıkralarının adlarını taşıyan "Boğaz'ın Suları Çekildiği Zaman" ve "Bedii Usta'nın Evlatları" başlıklı bölümlerde geçmişin tamamen hayırlayıcı biçimde kullanıldığını ve yaşanan zamana ağır eleştiriler yöneltildiğini düşünüyorum.

22 Temmuz Pazar

Dün gece kampa iki kişilik bir orkestra geldi. Rumca söylediler. Dans edildi. Tatil Salı sabahı bitiyor. Tülây ayrılacağımız için üzülüyor; gerçekten de, yıllardır yapmadığımız güzellikte bir tatil oldu.

Yemekten sonra çamların altındaki banklara oturup Tarık Buğra ile konuştuk. Kampa geldiğimizden beri selamlaşıp duruyoruz adamla ama tek kelime etmemiştik. Tülây "biraz konuş, kan davası var sanacak" diyordu. Neyse, böylece bu işi de tatlıya bağladık. Bab-i Ali'nin eskileri anıldı, günümüzdeki muhabirlerin kültür fukaralığından söz edildi.

Çok genç bir karısı var Buğra'nın. Öğretmenlik yapmış.

Şimdi sanat tarihi okuyormuş. Söz resimden açıldı bir ara ve kadın ilginç bir yorum getirdi Balkan Naci'nin eski resimleri üzerine: "Yüzleri Hıristiyan yüzler" diye. Bizim yüzlerimize benzemiyormuş. Demek Buğra'yla ve o çevreyle, Türk'e özgü bir yüz olabileceğini ya da olduğunu konuşuyorlar. Doğrusu Balkan'ın Enis'in deyimiyle "surat suretlerine" hiç bu gözle bakmamıştım. Şimdi gözümde canlandırınca o resimleri, gerçekten de İsa resimlerini anımsatır öğeler görülebileceği kanısına vardım. O monokrom yüzler içindeki resimlerden yansıyan metafizik havada yabancı bir duygu okunabilir.

Gece Buğra ile konuşurken başlayan yağmur bugün de sürüyor. Tam yağmıyor, çiseliyor. Ama hava yumuşak. Ortalık mis gibi çam ve çimen kokuyor.

Yarın dönüyoruz kente. Çarşamba iş başı. Yeniden ömür törpülemeye.

Bugün çalışmayacağım. Dergi ve kitapların olduğu bavulu kapadım.

Kara Kitap'a devam.

4 Ağustos Cumartesi

Balkan Naci İslimyeli, *Argos*'un son sayısında "Sır"ı açıklıyor. Bence biraz şaşkınlık var bu tutumunda. Bu kadar çabuk faş edecektin nice esrara bürüdün işi? Öyle anlaşılıyor ki, Balkan, gelen tepkilerden rahatsız olarak *savunmaya* geçti. Yaptığı *boş* işin *altına* şimdi felsefi/yazınsal bir zemin döşemeye çalışıyor.

Bütün sergi bilinçli bir saklanmayı ve iletişimi koparmayı öngörür gibi görünürken, şimdi bundan vazgeçiliyor ve seyirciye göz kırpılıyor. Hem amaçsızlık hem fırsatçılık yansıtıyor bu tutum.

Aslında, Balkan, o özel tekniği neyse; tabletleri seyirci önünde kazıyarak alttaki şiiri ve günlükleri göstermeliydi. Belki biraz daha inandırıcı olur, yapaylığa biraz işçilik karıştırdığını kanıtlardı. Ama böyle, yazıyı altta saklı tutan bir teknik gerçekten olsa bile, onu çok sonraki yıllara emanet etmeli ve kazıma/açıklama işlemini sanat tarihçilerine ve arkeologlara bırakmalıydı.

Ama *sır*, ne dün ne bugün, *oyun* kaldırmaz.

13 Ağustos Pazartesi

Ara Yayıncılık'ın sahibi Vedat Çorlu yeni çıkan kitapları getirdi. En önemlileri Kierkegaard (*Korku ve Titreme*) ile Lyotard: (*Postmodernist Durum*) Böylece Türkçede ilk kez bir Kierkgeaard metni yayınlanıyor. "Büyülüdağ" dizisi içinde yer alan Flaubert'in *Üç Hikâye* adlı kitabında, T. Yücel'in, üzerinde çok ilginç bir çözümleme yaptığı (*Anlatı Yerlemleri*'nde) ve benim ne zamandır aradığım "Konuksever Ermiş Julien'in Efsanesi"nin metnine rastlayınca çok sevindim. Flaubert gibi bir biçemcinin nasıl aktarıldığını bilemeyeceğim, ama Bezirci'nin *yazınsal* yanının hayli eksik olduğunu düşünüyor, bu yüzden de çevirinin kuru olabileceği kaygısını taşıyorum. Öyküyü okuyunca anlayacağım.

Bugün gelen kitaplar arasında İ. Zeki Eyüboğlu'nun da bir yapıtı var: *Uygarlığın Çıkmazları*. 488 sayfalık bu iddialı kitapta ne bir dipnot var, ne de bir "kaynakça" Kitabın 4. kesimi "Yabancılaşma" adını taşıyor ve 51 sayfa tutuyor.

Tuhaf tanımları var Eyüboğlu'nun: "Yabancılaşma eylemi olumlu, olumsuz diye ikiye ayrılır. Bir çağın yaratmalarla, yeni buluşlarla kendinden öncekini geçmesi, aşması olumlu bir yabancılaşmadır. Geriye dönüş ya da değişmeden kalış, eski biçimini koruyuş ise olumsuz." (s. 215)

En azından bu bölümü, dikkatle okuyacağım.

14 Ağustos Salı

Dün akşam gazeteden çıkarken Kemal Tahir'in yeni çıkarılan kitabı geldi. Şiirlerini ve Ziya İlhan'a mektuplarını kapsıyor. Karıştırırken bu sabah, "Cahit Sıtkı'nın şair sayıldığı" diye bir laf gözüme çarptı. İnsanla zaman arasındaki ilişki birden çok ürkütücü gözüktü bana. K. Tahir 1933'te henüz romana geçmemiş, belki aklından bile geçirmiyor da geçmeyi; amacı şair olmak. Ama kimbilir nasıl bir poetika'sı var ki, Cahit Sıtkı'yı şairden saymıyor. Gerçi *35 Yaş*'ın şairine daha çok var ama, Cahit Sıtkı o tarihte yazdıklarıyla da K. Tahir'den çok üstün bir şair. Gelgelelim üstad bunu anlayamıyor. Hiç değilse bir yere *koymayı* bile aklına getirmiyor. Dışlıyor onu.

Yıllar önce *Mavi* dergisinde, daha çiçeği burnunda bir şair-yazarken, Fazıl Hüsnü'yü *üçüncü sınıf* bir şair olarak nitelediğini anımsıyorum şimdi. *Kara alay* bu olmalı. Gerçi, o yargının temelinde bir kuşak kavgasının sorunlarının yanı sıra *siyasal/ideolojik* kaygılar da yatıyordu ama yargı, o gün için de fazla abartılmış, dayanıksız ve kendini bilmezdi.

Ama oluyor bunlar.

16 Ağustos Perşembe

Milliyet'teki yarınki köşe yazısı için, bugün izin günüm olmasına rağmen erken kalktım. Traş oldum (çok yıllardır her gün traş olmayı itiyad haline getirdim, bu yüzden de her sakal bırakma girişimim, yarıda kaldı) ve masanın başına oturdum. Aslında ne yazacağımı bilmiyordum. Kalktım, S. Zweig'ın *Dünya Fikir Mimarları* adlı kitabının yeni aldığım üçüncü cildini açtım: Casanova bölümünü. Birden Fellini'nin filmini, oyuncak bebek-kadınla dans sahnesini (doyuma ulaştığı ve insanlaştığı tek sahne Casanova'nın) anımsadım. Hiç aklımda olmayan ve güncel durum açısından (toplumsal, siyasal, kültürel) hayli *ilgisiz* görünen bir yazı çıktı ortaya.

Casanova ve Don Juan: Ne ilgim var ki bu adamlarla? Dahası, bu iki karşıt karakter ve ürettikleri sorunlar Türkiye'ye son derece yabancı. Türk-İslam kültürünün *geçmişinde* böyle bir eyleme rastlanmıyor. Gerçi Mevlana dahil birçok yazarda sapkın cinsiyetin belirlenimlerine rastlanır ama (*Mesnevi*'de zengin kadının eşekle çiftleşmesi vb) Eros felsefi bir sorun olarak görülmemiştir. Eros'un *Thanatos*'la, *suçla* ilgisi hiç araştırılmamıştır.

Ama Casanova'nın çöküşü, efsanenin arkasındaki acınası gerçek, beni çok etkilemiş olmalı. Fellini'nin ve Donald Sutherland'ın abartılı ve ironik yorumları, çok farklı bir tarihsel/toplumsal boyutta günümüze bir ayna tutuyor bana kalırsa. Seksin yüceltmesinin, aşkınlaştırılmasının ardında, insanın o müthiş yalnızlaşması ve nesneleşmesi yatıyor.

22 Ağustos Çarşamba

Enis Batur'un *Güneş*'in bugünkü kültür-sanat sayfasında

Turgut Uyar'la ilgili bir yazısı çıktı. Turgut öleli beş yıl olmuş. Nasıl da çabuk geçiyor zaman. Alman Hastanesi'nde son gördüğüm günü anımsıyorum şimdi. Erimişti değil de sönmüştü sanki.

Batur, Turgut'un dille savaşımını anlatıyor, her şeyden çok onu değiştirmeyi amaçladığını vurguluyor. Uyar'ın belirgin bir özelliği de *güncelle* olan bağıdır. Onun şiiri gündelik yaşamdan ürer: İlişkilerden, durumlardan, olaylardan. Turgut, bu bildik-tanıdık ve somut malzemeyi dilde dönüştürür ve *yeniden-var kılar*. Cümleler gibi olguları ve duyguları da kırar, alışılmış bağlantı yerlerini kırar yani, parçalarına ayırır ve *başka* bir *bütün* oluşturur. Bu yüzden bir kez daha parçalarına indirgemeye çalıştığımızda bu bütünü, her şey dağılır, un ufak olur. *Kurucu dil*, yapıyı kuran o kilit parça yitip gittiği için asla kurulamaz bir daha.

Edip Cansever'in şiiri buradan bakıldığında daha çok cümleye bağlıymış gibi görünüyor bana. Duygusal/imgesel düzey de cümle yapısıyla işlevsel oluyor. Teknikleri –buna öyküleme teknikleri de dahil– farklıdır Cansever'le Uyar'ın. Cansever anlamsal bütünü öngörür sanki, Uyar'sa fragmanlarla çalışır. Birinden ötekine sıçrar, yarım bıraktığına daha ileride döner; cümleyle değil ama, bir imle ya da bir sesle.

Hiç kuşkusuz örneklerle gösterilmeyi gerektiriyor bu düşünceler. Anlık düşünceler olmaktan öteye gidemiyorlar bu yüzden de.

23 Ağustos Perşembe

"Dehşet ve keder, düşünülebilecek yegâne meşru kılma yollarıdır"

(Kierkegaard - *Korku ve Titreme*, s. 17, vurgu onun.)

24 Ağustos Cuma

Melih Cevdet, *Cumhuriyet*'in bugünkü "*Kitap Eki*"nde Metin Altıok'un *Gerçeğin Öte Yakası* adlı son kitabına değiniyor. "Soylu bir ozan" başlığını vermiş yazısına Anday. Metin'i çok sevindirecek bu başlık. Köşesinde, sessizce üreten şairi nasıl sevindirmez bir ustadan gelen böyle bir niteleme?

Yazınsal değerleriyle değil çevrelerinin sağladığı reklamla ünlenen yazarlara, şairlere değil de gerçekten iş yapanlara bakması, Melih Cevdet'in övülmesi gereken bir yanı. İyi şiiri göstermekten korkmuyor. Hem yapıtıyla hem yaşıyla o noktayı çoktan geçti.

Melih Cevdet de belirtiyor: Metin bir iki biçimle yetiniyor: Sonne, dörtlük ya da üçlük. Bir yerde geleneksel biçimleri yeğlediği söylenebilir. Ama, dile, Türkçeye bir kıvam kazandırmayı başarıyor. Sözü *damıtıyor*, asgariye indiriyor. Böylece dize yapısında bir ekonomi sağlıyor: hemen hemen hiç *dolgu sözcük* bulunmuyor. Ayrıca konuşma *dilinden* güzellikler üretmeyi de başarıyor.

27 Ağustos Pazartesi

"... Bizim şu iğrenç ırkımız, rastladığı ne varsa, insan, hayvan, bitki, maden, hepsini yok etmektedir. Balina soyu, gözü bağlı bir kovalamaca sonunda sönüp gidecektir. Kınakına ormanları birbiri ardınca yok olmaktadır. Baltalar ağaçları yere sermekte, kimsecikler de yerine ağaç dikmemektedir."

Günümüz *çevrecilerinden* biri değil bu satırların yazarı. 1848'lerin ünlü devrimcisi Auguste Blanqui. Vedat Günyol Blanqui'den seçip çevirdiği yazılar *Seçme Yazılar* başlığıyla Logos Yayınları'nca çıkarıldı. Demek çevre sorunları, sanıldığı kadar *yeni* değil.

Günyol 80 yaşına ulaştı ama durmaksızın çalışıyor. Geçen gün Tülây'la yolda gördük, Kalamış'ta. Kitapları, çevirileri sanırım yüzü geçmiştir. Ama Günyol hâlâ ekmek parası peşinde. Gerçi mala-mülke değer vermediğini biliyorum ama başka bir ülkede yaşasaydı kitaplarının geliriyle bu günlerini rahatça geçirebilirdi.

Düşüncelerinin, yazdıklarının tümüne katılmıyorum elbet. Ama Günyol da Sabahattin Eyüboğlu gibi, Azra Erhat gibi, kültür yaşamımızı canlandırmış, katkılar getirmiş insanlardan biri.

Eleştirilerinde kimi zaman *tek yanlı* olmuştur Günyol ama bu, galiba *yapısal* bir kusur. Çünkü ben de *Cumhuriyet Ansiklopedisi*'ne yazdığım "Eleştiri" maddesinde Günyol'a karşı tek

yanlı davrandığını düşünüyorum şimdi. Eleştirimde daha hoşgörülü olabilirdim gibime geliyor.

5 Eylül Çarşamba

Argos'un Eylül sayısında Enis Batur'un 20 sayfalık bir şiiri var: *Opera* adını verdiği kitabının bir bölümü.

Şiir ya da metin yer yer çok güzel. Ama bana biraz *uzatılmış* gibi geldi. Enis, öteki şiirlerinde de söze düşkünlüğünü sezdirirdi ama *ekonomik* olmak için çaba harcamaktan geri de kalmazdı. Bu kez, kendini iyice bırakmış; dolu dizgin gidiyor. Ancak dilinin bir *gerilim* içerdiği hemen söylenmeli. Bizde *lirik şiir* denenin boyutlarını genişletiyor Enis. Bu tür çalışmalarında belki de tümüyle dışlıyor lirizmi. Aradığı daha çok bir *iç şiddet* ve *anlatımsal/anlamsal terör.*

Beni galiba asıl rahatsız eden, şiirin çok fazla *ben* demesi. Genellendiğinde daha etkileyici olabilecek kimi bölümler bu yüzden bir *sav* haline dönüşüyor. Kesin karara varabilmek için kitabın tamamlanmasını beklemek gerekiyor.

8 Eylül Cumartesi

Borges'in *Alçaklığın Evrensel Tarihi* adlı öyküler kitabında "Muhammed'in Dublörü" başlıklı kısa bir metni var. İlginç, tuhaf bir öykü: Muhammed'in bir dublörü yönetiyor cennette Müslümanları. Bu göreve getirilenler de değişiyor. Ancak, bunlardan biri, "Allah gibi" yönetmeye kalktığı için azlediliyor. Bir başka sapkın grup da Muhammed'i Allah gibi görmeye yeltenince peygamber "toprağın derinlerinden" getiriliyor. Şöyle diyor gerçek Muhammed: "Sizin Muhammed'iniz benim." Bunun üzerine yeniden toprağa gömülüyor.

Borges, 31 Ağustos'ta da yazmışım, gerçekleri tersine çeviren, öteki yanından gösteren bir yazar. Kitabın 1954 baskısına yazdığı Önsöz'de *barok biçemi* şöyle tanımlıyor: "Tüm olanaklarını *kasten* tüketen (ya da tüketmeye çalışan) ve gelip parodisinin sınırına dayanan üslûp." Gerçekten de Borges'in biçemi işin sonuna gelmiş bir biçemdir. Yalın, sadece gösteren, inanılmaz derecede ekonomik.

"Yazarı mutsuz bir adamdır" diyor ve ekliyor: "ama öyküler yazarak eğlendirdi kendisini; aldığı hazzın yankısı ulaşsın okura."

Mesnevi'den ya da *Mantık Al-Tayr*'dan bazı öyküler dönüştürülebilir diye düşünüyorum.

9 Eylül Pazar

Borges dolayısıyla Pound'un *Konfüçyüs* adlı kitabına baktım bugün. *Gizemci* düşünceyi açımlamaya ilişkin bir çeviri yapıyor Pound. Çin ustalarından, We Ling Kung'dan bir özdeyiş çarptı gözüme: "Yetkin kişinin arayışı hep benliğindedir. Küçük adam hep başkalarından alır."

Çin düşüncesi, doğrunun, erdemin, güzelin araştırılmasını çok önemsiyor. Mesel, orada da gözleniyor. Brecht'in de Çin kültürüne yakınlık duymasının nedeni, sanırım, eğitici öğenin yalın bir sanatla birleştirilerek dile getirilmesi.

Sze Han'dan bir alıntı: "1. Japoneriği çiçekleri bükümlü, dönük; düşünmez miyim senin uzaklarda olduğunu? 2. Dedi ki: Düşüncede değilsen, ne gibi bir uzaklıktan söz edilebilir"

T'ai Po'dan: "Tsang dedi ki: Ölecek olan bir kuşun sadası yaslıdır, ölmekte olan bir insanın sözleri ise tartılıdır."

12 Eylül Çarşamba

Enis Batur uğradı bugün. Ne zamandır görüşememiştik. Sakalını kesmiş, ama bıyıklı. Bu sakal bırakma/kesme oyunu eğlendirici: İnsan, bu sayede, ara sıra kılık değiştirmiş oluyor. Alışılmış yüz, kısa süre için olsa bile yenileniyor.

Opera şiiri üstüne konuştuk Enis'le. 400 küsur sayfalık bir kitap tasarlıyor. Ancak, kimi bölümlerin yasal kimi bölümlerin ise teknik sorunlar yaratacağını söyledi. Yeni bir *kaligrafi* geliştirmiş, ama *çözülebilir şifreler* olduğunu söyledi bunların.

Enis'in şiiri her zaman belli ölçüde *kapalı*'dır. Yararlandığı yöntemlerin, göndermelerinin kaynakları çeşitlidir. Ama buna rağmen, anlamı tam olarak çıkarılamasa bile, okuru sarmayı başarır Enis. Bir yükleme yapar. Şiirden ya da yazıdan bir enerji yaymayı bilir.

Sanat Dünyamız'ın çıkacak sayısında beni konu edinen bir

yazısı olduğunu söyledi. *Güneş*'e götürmüş ama "A Oktay'la ilgili yazının nedeni var mı şu sıra?" diye sormuşlar. O da "Sebep, adamın orada yaşıyor olması" diye yanıtlamış.

Yazdığını merak etmemek elde mi?

15 Eylül Cumartesi

Agatha Christie'nin 100. doğum yıldönümü bugün. *Hürriyet*'te uzunca bir yazı var.

Polisiye romanın en büyük adlarından biri olan Christie'den benim ilk okuduğum kitap, türünde anlatımsal açıdan gerçek bir *yenilik* getiren (anlatıcı katilin kendisidir) *Ackroyd'un Katli*'dir. Sanırım ya ilkokul sonda ya da orta birdeydim. Türkiye Yayınevi, o yıllar için çok şık bir cep kitapları dizisi başlatmıştı; polisiye. E. Wallace'lar vs.

Christie, kurgusuyla, tiplemeleriyle türünün aşılmaz bir örneği olarak görünüyor. Poirot, üzerine titrediği "bıyığı" ve "gri beyin hücreleriyle" hep yaşayacak sanıyorum.

C. Doyle çok aşıldı artık.

Polisiye romanı her zaman sevdim. Ne yazık ki, Türkçede başarılı yazarlar çıkmadı bu alanda. P. Safa'nın Server Bedi takma adıyla yazdığı Cingöz Recai romanları da unutulup gitti. S. Bedi'nin o türdeki tek anılması gereken romanı *Selma ve Gölgesi*'dir. Bir ara Ümit Deniz de polis romanları yazmış, Mayk Hammer ile gazeteci kırması bir tip de yaratmıştı Murat Davman diye.

Polisiye *kurgudan* yararlanıldı elbet. Ama dört dörtlük bir *cinayet romanı* yazılmadı Türkçede.

16 Eylül Pazar

Jdanov yazısı için Deutscher'in *Stalin*'i ile Stalin'in *Leninizmin Sorunları*'nı taradım öğlene kadar. Deutscher, Stalin'in biçeminin Sovyet yazınına egemen olduğunu söylüyor bir yerde. Gerçekten de Jdanov'un, Gorki'nin, Şolohov'un kimi yazıları Stalin tarafından yazılmış gibi.

Bu bir anlamda, düşüncenin *dumura* uğradığını gösteriyor. Tek söylem kalıbı var elde. Herkes onun çevresinde dönüyor.

Parti, Leninizm, sosyalizmin zaferi vb Tümüyle mistifiye edici bir dil bu.

Reel sosyalizmin çözülüşünün nedenlerini iyi anlayabilmek için tümüyle geçmişe dönmek gerekiyor. Başarısızlıkların tohumu 1925-1940 arasında atılmış çünkü. Stalin'in putlaştırılmasında eski Bolşeviklerin komünizme ve dünyanın ilk proleter devrimine zarar vermeme konusundaki ahlaki tutumlarının büyük rolü olduğu çok vurgulandı. Ama Stalinci devletin totaliter yanının da rolü çok büyük. *Devlet terörü* tam 30 yıl halk kitlelerinin ve aydınların üzerinde esiyor.

Sosyalizme doğru değil baskıcı devlete doğru oluyor değişme. Kitleler giderek sinikleşiyor, eski toplumsal ilişkileri sürdürüyorlar.

20 Eylül Perşembe

Ingmar Bergman, anılarının bir yerinde – *Büyülü Fener*, (s. 81) çekimi tamamlanan bir sahneyi anlatıyor: "Müzikhol neonları yanıp sönüyordu ve Jack kendini vurmuştu. Marianne insanın kanını donduran bir çığlıkla onun üzerine kapanmış yatıyordu. Cankurtaran arabası yaklaşıyor, ıslak asfalt parlıyor, güzellik salonunun peruk mankenleri bakıyordu. Bitkin ve başını dönmüş, kameranın ayaklarına yapıştım. Aynı zamanda bir güçlülük duygusuyla da sarhoş olmuştum. Bunların tümü benim yaratıcılığımın ürünüydü. *Benim gerçeğimdi.* Önceden görülebilmiş, planlanmış ve gerçekleştirilmiş kendi gerçeğim."

Ne eklenebilir ki bu sözlere. Sanatın özü bu işte: *Bir gerçek yaratmak.*

Gerçek, belleğin dibine çökmüş binlerce yaşam deneyiminin, belirsiz düşünce ve duyguların, görülmüş ama yorumlanamamış düşlerin seçilip kurgulanmasıdır.

Bergman, az ileride şunları da ekliyor: "Filmlerimdeki ritm masa başında senaryodan doğar, kamera karşısında da yaşamaya başlar. Her türlü doğaçlama bana yabancıdır. (...) Film belge olduğu zamanın dışında bir düştür. Bundan dolayı Tarkovski, sinema yönetmenlerinin en büyüğüdür. Düşsel mekânlarda bir uyurgezerin güveniyle hareket eder, hiç açıklama yapmaz." (s. 83)

Bergman da Buñuel ve Tarkovski gibi yazarken çok önemli sorunlara değiniyor. Sadece sinema sanatına ait değil söyledikleri.

21 Eylül Cuma

Cumhuriyet'in *Kitap Eki*'nde Sevim Burak'ın mektuplarından (oğlu Karaca'ya) pasajlar yayımlanıyor. Sait Faik hakkında çok ağır bir dil kullanıyor Sevim. Eşcinselliğine, fakir sanılmış olmasına dokunduruyor. Sait'in mitleştirilmesine kızıyor. Kişisel nedenleri olabilir de olmayabilir de bu öfkenin. Ama onun "ayyaşlığını", "oğlan kovalamasını" vb *yazarlığına* niye karıştırıyor anlaşılır gibi değil. Sevim de yıllarca *"ayyaş"* olarak yaşadı.

Dahası "küçük adamın dramı" hakkında da düşünmeden konuşuyor. Bu *yazınsal* ve *toplumsal/siyasal* olguyu Türk yazınının *tarihi* içinde anlayamıyor, önemini kavrayamıyor.

Ömer için (Uluç) söyledikleri de öfke dolu. Bu öfke, başka bir mektupta Sarkis hakkındaki değerlendirmelerinde de okunuyor. Sanki Ömer'in antitezi oluyor Sarkis. Ömer'e *inat* seviyor onun işlerini.

Zaman, insanın öz gerçeğini kalm bir toz tabakasıyla kaplıyor ve hakiki ya da bize bir zamanlar öyle görünmüş çehre kayboluyor. Sevim Burak iyi bir yazar, benzersiz bir yazar; ama bu böyle diye kişiliğini de *aşkınlaştırmanın* anlamı yok. Onun *ödül almak* için nasıl adam kovaladığını da, bohemin içinde yaşadığını da vb bilen birçok kişi hâlâ hayatta.

Sanıyorum Karaca, Ömer Uluç'u yaralayıcı mektupları yayınlatıyor. Eğer öyleyse yararsız bir iş bu. *Dedikodu* batağında yüzüyoruz.

22 Eylül Cumartesi

El Yazıları Yayıncılık Metin Altıok'un *Dörtlükler*'ini yayınlamış. 11 no'lu dörtlük şöyle: "Benim dağbaşlarında sürgünde bir denizim var/Nereye gitsem ardımsıra gelir dalgalar/Uzadıkça uzadı bu sancılı sürgün/Birer birer ölüyor yadımdaki martılar"

Şimdilerde dörtlük denilen "rubai" biçeminin sözün damıtılması, yalınlaştırılması ve öze ilişkin olanın en dolaysız yoldan iletilmesi açısından etkin olduğu belli. Ama, bu *yapı* aynı zamanda kolaycılığa, tekrarcılığa da açık. Özellikle ritmin ve sesin doğrudan ölçüye ve uyağa (Metin'de ölçü tam değil) dayanması yüzünden oluyor bu. Dolayısıyla şair, çok fazla *tüketilmiş* bir biçim ve biçeme mahkûm ediyor kendini. Sanki bütün eski rubailer peşinden geliyor.

Metin'in dörtlükler'inde de görülüyor bu. Hatta sonelerinde görülüyor. Biçim, daha doğrusu geleneksel biçim, şairi bir yandan *geleneğin* içine yerleştiriyor belki, ama öte yandan, onun *kişiselliğini* erozyona da uğratıyor.

İçerik, biçim/biçem ve Sözlük; anlamsal bağlamla belirlenmiş olarak; zaman zaman dönüştürülmek zorunda bu yüzden.

25 Eylül Salı

Önce Ferit Edgü'den sonra Enis Batur ve Selim İleri'den telefon: Bugünkü "Yazarın Terekesi" başlıklı yazım için.

Yaşadığımız günler *tepkisizliği* en tutarlı davranış biçimi kıldığı için, abuk subukluklara anında değinmek; azınlık da olsalar; bazı insanların hoşuna gidiyor. Ortak bir düşünceyi dile getirmiş oluyorsunuz.

Ben, elimden geldiğince *sessiz kalmamaya* çalışıyorum; yazar olarak da insan olarak da bu, asıl *görevim.*

Öğleden sonra Hürriyet Vakfı Yayınları'nda çıkan Barthes'in *Çağdaş Söylenler* adlı kitabı geldi. Tahsin Yücel imzalayıp göndermiş.

Bazı yazıları biliyordum ama kitap çok daha vurucu. Gazeteden vakit buldukça karıştırdım. Çok düşündürtücü, ufuk açıcı yorumlar yapıyor Barthes.

Tahsin'in çevirisi üzerinde ayrıca durulmalı. Türkçe, daha doğrusu arı Türkçe yazmaktan hiç ödün vermeyen üç-beş yazardan biri çünkü. Son yıllarda çeşitli ve farklı kaygılarla hepi-

mizin diline Osmanlıcadan sözcükler sızdı. Tahsin bu konuda eni-konu *dogmatik*. Ne var ki, arı Türkçeyi çevirmen gibi kullanmadığı (bir sözcüğün yenisini kullanmak); doğrudan arı Türkçeyle *düşündüğü* için, çok başarılı oluyor. Öykülerinde de aynı tutumu koruyor Tahsin. Ancak bu tutumun yazınsal/sanatsal düzeyde *çağrışımlar alanını* biraz sınırlandırdığını düşünüyorum.

28 Eylül Cumartesi

Cumhuriyet'in *Bilim-Teknik* ekinde önemli bir haber: ABD'de *gen tedavisi*'ne izin verilmiş. Proje şimdilik hükümet tarafından destekleniyor ama çok yakında özel kuruluşlar da genlerle oynamayı yoğunlaştıracaklardır elbet. Aslında genetik alanındaki gelişmeler, tıp dünyasına büyük olanaklar sunuyor. Ama, sorun sanıldığından daha ikircikli. *Bireyin kodlanması* artık mümkün. A. Huxley'nin olumsuz ütopyası gerçekleşti: Tüpte insan değil ama kodlanmış insan: Alphalar, Betalar, İpsilonlar. Artık her şey *olasıdır*. Bilimin getirdiği ile götürdüğü gereğince araştırılmıyor. *İlerleme* düşüncesi son derece *bağlayıcı* halen. Tüketimin çılgınca kışkırtıldığı bir dünyada başka türlü olması da sanıldığından daha zor.

Michigan Üniversitesi'nden biyolog James Wilson genlerin *"en üstün ilaç"* olduğunu söylüyor. Ama doğru olan bu belirlemenin muhtemel gelişmelerini ise Francis Collins adlı bilgin şöyle özetliyor: "Belki gen tedavisi seyrek rastlanan genetik hastalıklarda değil daha geniş bir alanda kullanılabilecek."

Önümüzdeki beş-on yıl içinde büyük değişmeler olacağı kesin.

8 Ekim Pazartesi

İki gündür kitaplıklarımdan birinin alt dolaplarını düzenliyor, bazı gereksiz kitap, dergi ve dosyalara yerleştirilmiş kesikleri "tasfiye" ediyorum.

İnsan bir gün *yararlı* olacağı düşüncesiyle ne çok ıvır-zıvırın koleksiyonunu yapıyor. Sabahtan akşama, önüme yığılan malzemeye baktıkça Benjamin'in koleksiyonculuk üstüne söy-

lediklerini düşündüm ister istemez. Her koleksiyon, en güvenilir *bellek*: canlı, devinen.

Örneğin, *Varlık* dergisinin Şubat ve Mart 1985 tarihli sayılarını saklamışım. Aziz Çalışlar'ın Temmuz 1984'te *Çağdaş Eleştiri* dergisinde yayınlanan "Toplumcu Gerçekçiliğin Bir Kuram Olarak Aşılmasına Doğru" başlıklı yazıma bir yanıt oluşturan "Maddeci Estetik ve Sanat Kuramı ile Toplumcu Gerçekçiliğe Doğru Bakış" adlı yazısını bir kez daha okudum.

Çalışlar'ın yazısı, herhalde kendisi tarafından kaleme alınmış olan şu çerçeveli spotla sunuluyor: "Ne anlama gelmektedir toplumcu gerçekçiliğin aşılması? Kuramda, estetikte bunun karşılığı nedir? Daha doğrusu böyle bir şey olanaklı mıdır?"

Çalışlar Mart sayısında yayınlanan ikinci yazıda ise "Gayri Ciddi Değerlendirmeler" ara başlığını taşıyan bölümün bir yerinde ise şöyle diyor: "Sosyalist topluma geçildiği yolundaki kesin inanç, daha doğrusu resmi görüş, sözleri bize 'gayrî resmi görüşleri, (örneğin A. Oktay'ın kendi görüşlerine göre) sosyalist topluma aslında geçilmemiş olduğunu, bunun 'resmi bir varsayım' olduğunu anlatmaktadır. Bu denli 'gayrı ciddi, bir 'gayri resmi görüşü' okuyucuların değerlendirmesine bırakıyoruz"

Besbelli, Aziz *birileri* adına (belki parti) konuşuyor ve biz demeyi yeğliyor. Ama daha aradan beş yıl geçmişken ne reel sosyalizm kalıyor ortada ne toplumcu gerçekçilik.

Asıl hazin olanı şu: Çalışlar, tüm yazdıklarını *unutarak* Gorbaçovcu kesilmekte bir sakınca görmüyor ve perestroyka ile glasnosta övgüler düzmekten *utanmıyor*.

12 Ekim Cuma

Gösteri'nin bu ayki sayısında Bedri Baykam, bu kez, bir önceki sayıda "555 K" sergisini eleştiren Semih Kaplanoğlu'na yanıt veriyor. Bedri'de bu bir *tik* haline geldi. Ama bu kez ipin ucunu iyice kaçırıyor: Kendisinin resim çevreleri "sendromu" olduğunu, çevresinde "tablolarının ebatlarını ve fiyatlarını vb kendisine göre belirleyenler bulunduğunu" yazıyor. Aslına bakılırsa bu biçem, tam yürürlükteki *tanıtım söyleminin* içine oturuyor. Kendini pompalamanın bir başka yolu.

Cumhuriyet'in *Kitap Eki*'nde ise bugün Elfe Uluç'un, annesi Sevim Burak'ın "mektuplarına ilişkin bir açıklaması var. Bu mektupların yayınlanmasına karşı çıkıyor ve amacın tecimsel olduğunu vurguluyor. Anlayana şu cümlelerin çok şey söylemesi gerekir:

"Gerçek ve gerçekdışını iç içe yaşayan ve bunun edebiyatını yapan annem, yargılarını ve düşüncelerini insanlara rol dağıtırcasına, gündelik psikolojisine bağlı olarak sürekli değiştirmiştir"

19 Ekim Cuma

Akşam, vapur Haydarpaşa önlerindeyken, yakınımızdan geçen bir başka vapurdan (belki Kadıköy-Sirkeci, belki Adalar-Sirkeci) bir trompet sesi yükseldi. Alacakaranlıkta az öteden geçen ışıkları yanmış gemi, havada dağılan o trompet sesi, birden iş gününün yorgunluğunu da gerginliğini de aldı götürdü. Her şey, çevremdeki yüzler, Haydarpaşa mendireği, ilerideki Selimiye ve sırtlar, gerçeküstücü bir filme aitmiş gibi göründü.

Yankılanan melodi azaldı sonra ve söndü. Ama içime verdiği ferahlık eve gelinceye kadar sürdü. Estetik duygu budur belki de. Yaşamın en katlanılmaz gibi gelen anlarında insana kısacık da olsa mutluluk veren, düşlere daldıran bir güzellik sanısı. Ya da bir *aldanış anı*. Sanatın asıl gerçekliği de burada galiba. Bu aldanış anım ya da fırsatını oluşturmasında... Buradan *ötelere* götürmesinde. Kaçışla katlanış arasındaki diyalektik ilişki.

23 Ekim Salı

Bugün *Milliyet*'te yayınlanan "Şiirimiz ve 'Model' Sorunu" başlıklı yazım, öngörmediğim, aklıma getirmediğim bir gelişmeye yol açtı: Orhan Alkaya telefon ederek, yazdıklarının kendi kitabına yönelik olup olmadığını sordu.

Yazıda "Cemal Süreya Şiir Ödülü" Seçici Kurulu'nda olmam dolayısıyla son zamanlarda pek çok şiir okuduğumu vurguladığım için, sanki yarışmacılara ilişkin kanılarımı açıklıyormuşum gibi almıştı işi Alkaya.

Bunun üzerine bir mektup yazıp Seçici Kurul üyeliğinden çekildiğimi açıkladım.

Orhan Alkaya'nın "alındığı" belli. Ece Ayhan *mukallitliğine* karşı çıkıyordum yazıda. Elbet Ahmed Arif ve Nâzım mukallitliğine de. Ama bu düşüncemi çok önce de açıklamıştım. Ne var ki, Alkaya, kitabının değerlendirilmeyeceği kanısına varmış görünüyordu. Benim bir "oy"um var ve şiir anlayışım da belli. Ama ben kendi *anlayışımla* değil, katılan şiirlerin kendilerindeki değerlerle hareket etmişimdir hep.

Ama *çekilmek* en iyisiydi.

Oyumu Metin Altıok'a verecektim.

25 Ekim Perşembe

Defter'in son sayısında Nurdan Gürbilek'in Oğuz Atay'la ilgili bir yazısı var: "Kemalizmin Delisi Oğuz Atay" Gürbilek'in, ilginç yazısı, Atay'ın romanlarının içerik ve biçim/biçem düzeylerindeki bazı özelliklerine (ironi, aktöre, taklit vb) değinmekle kalmıyor, asıl önemlisi, Atay'ın son yıllarda yaygınlık ve işlevsellik kazanan bir *marjinallik* imajı açısından yorumlandığına, bu yüzden de ondaki bazı *olumlayıcı* öğelerin gözden kaçırıldığına da işaret ediyor. *Kemalizmi* de bu bağlamda vurguluyor Gürbilek.

Atay'da *Cumhuriyetin* eleştirisi sorununa ilişkin bir yazı yazmayı ben de düşünmüştüm bir zamanlar. Hatta Ferit Edgü'nün finanse edeceği, kadroyu Edgü'nün, Selim İleri'nin ve benim oluşturacağım dergi tasarısının ilk sayısında çıkacaktı yazı. Ama dergi çıkamadı ve yazı yazı da benim sayısız projelerimden biri olarak kaldı.

Böyle projelerimden biri de Bilge Karasu'nun *Gece* adlı romanıyla ilgili. Notları hazır, bu yüzden onu belki bir ara yazabilirim.

26 Ekim Cuma

Defter'de "Betimleme, Anlama ve Açıklama" başlıklı yazıda Adorno ile Lucien Goldmann, yazınsal metinlerin *anlaşılmasına* ilişkin sorunları çok üst düzeyde tartışıyorlar. Üzerinde

önemle durulması gereken açıklamalar ve sorular geliştiriyorlar.

Sadece birini, Adorno'nun bir değinmesini söz konusu edeceğim: "Okurun kendisi yapıtlara, beraberinde sonsuz sayıda ön kabulle, sonsuz bir bilinç kütlesiyle gelir. Görevi beraberinde getirdiği her şeyi unutarak, yapıt karşısında kendisini beyinsiz bir budalaya çevirmek değil, bütün aşkın (transcendent) bilgisini seferber etmek ve bunların içkin çözümleme sırasında, nesnenin kendisinin deneyiminde yitmesini sağlamaktır."

Hiç kuşkusuz Adorno burada "içkin çözümleme" *yapabilecek* düzeydeki bir okurdan söz ediyor. Ama ortalama okura *sınırlılık* getiren "sonsuz önkabuller" eleştirmeci için de sözkonusu oluyor besbelli.

Metni *istediğimiz* gibi okumayı bırakabildiğiniz, onu iç örgüleri, çelişkin öğeleriyle anlamlandırabildiğimiz anda *eleştirel alana* geçebileceğiz ancak. Bu, hiç kuşkusuz *dünya görüşsel* bir tercih yapmamıza engel değil son çözümlemede.

Örneğin ben Adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi* adlı romanının biçimi ve kurgusu açısından başarılı bulmuş, ancak yapıtın son kertede yaptığı ideolojik anlamlamayı (insancıl kapitalist) eleştirmiştim.

Adorno ile kimi noktalarda uzlaşan Goldmann'ın *genetik* çözümleme yönteminin de kimi zaman çok yararlı, esinlendirici olabileceği bellidir. Örneğin Abdülhak Şinasi Hisar böyle bir çözümlemenin nesnesi yapılabilir.

Oğuz Demiralp'in kökten bir kavramayı amaçlayan Tanpınar kitabı ne oldu acaba?

4 Kasım Pazar

Gösteri'nin bu sayısında Tahsin Yücel, ender zamanlarda benimsediği yırtıcı bir biçemle Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ını eleştiriyor. Pamuk'un işini bitirmeye karar verdiği anlaşılıyor. Önce romancının Türkçesine yönelen eleştiri, sonradan anlatının kurgusuna, izleklerinin özgüllüğüne dayanıyor. Tahsin, romanı beğenen ve öven eleştirmecilere de yöneltiyor oklarını ve yazıyı *Kara Kitap*'ta tek doğru olarak gördüğü iki soru ile bağlı-

yor: "Siz ne biçim okurlarsınız" ve "Ne tuhaf ülke burası"

Bu yazının geniş tartışmalara yol açacağına ya da açması gerektiğine inanıyorum. Gazete için bir soruşturma yaptırıp tepkileri alacağım.

Tahsin'in eleştirisi, Sait Faik dolayısıyla birçok kez tartışılmış soruyu yeniden gündeme getiriyor: Yazın *dilbilgisi midir?* Gelgelelim, okurların, bu arada benim de; gözümden kaçan ve Tahsin'in alıntıladığı cümleler bu sorunun hoşgörü isteyen içeriğini çok zorluyor. Sadece dilbilgisi değil çünkü sorun: Yazarın neredeyse *düşünmeden* yazdığını, yazdığını okumadığını gösteriyor.

Romanın *ansiklopedik* yanma dikkati çekerken, bunu da bir aldatmaca sayıyor Tahsin ve verilen bilgilerin yazınsal önemi olmadığını, kurgunun da örgensel ve çağcıl (modern) olmadığını söylüyor.

Kara Kitap'ı bir kez daha okumam gerekecek sanıyorum kesin yargıya varabilmek için. Ama, Tahsin'in vurguladığı bir noktaya katılmamak olanaksız: Kitapta gereğinden çok *yığma* var.

12 Kasım Pazartesi

Yılmaz Öner W. Benjamin'den bazı yazıları çevirip kitaplaştırmış, Belge Yayınları arasında çıktı: *Parıltılar*. "Marsilya'da Haşhaş" gibi gündelik yaşamı kuşatan küçük parçalar, fragmanlar. Çok ilginç gözlemler, yorumlar içeren bu metinler Benjamin'in nasıl parlak bir zekâya sahip olduğunu yeterince gösteriyor. Ama Öner'in diline takılmamak elde değil. Belki, çevrildiği dildeki anlamını çarpıtmıyor, gelgelelim kekre bir Türkçe bu. Kıvamsız, hatta yer yer özensiz bir dil. Bu yüzden "Hölderlin'in İki Şiiri" adlı zaten yoğun ve terminolojisi zor bir yazı, neredeyse anlaşılmaz hale gelmiş. "Şiirsel yaratık" nitemi başka türlü söylenemez miydi?

Son zamanlarda, yayınevi, kitap sayısıyla birlikte çevirmen sayısı da arttı. Ama bu artışın kaliteyle ters orantılı olduğunu söylemek gerekir. Her filoloji mezunu kendini çeviri yapabilir sanıyor.

Kuşkusuz Öner amatör değil. Yine de kimi metinlerde zorlanıyor. Aynı zorlanma Adorno çevirisinde de görülüyordu.

14 Kasım Çarşamba

Bir *dil* kurmak.

Nice zamandır bunun için çalışıyorum. *Kara Bir Zamana Alınlık*'ın "Yenik Güne Ezgiler" adlı birinci bölümündeki şiirlerden itibaren. Kuşku yok: Dil kurmak, *yapı* kurmaktır.

Ben bu *dil-yapı*'yı oluştururken "elden geldiğince" ile yetinmemek istiyorum. İzleklerim, göndermelerim nasıl genel-geçer'in gündelik-verili'nin ötesine geçmek istiyorsa, sözcüklerim de o düzeyden kopmak, başka bir düzey kurmak istiyor.

Dize, beyit, kıta gibi biçimleri ve bunların düzleminde eklemlenen, beliren mantıksal bir anlam sürecini *dıştalamaya* çalışıyorum. Etrafa saçılan sözcükler. Her biri yukarı doğru fırlayıp, oradan merkeze düşen mermiler gibi.

Kopuk, sıçramalı, gerçeküstücülerin otomatik-yazısını anımsatan, ama ondan daha karanlık, melankolik bir dil.

Sanki bir şizofrenin dünyasını açan, oradan bu dünyaya bir itiraz, bir uyarı yönelten.

23 Kasım Cuma

Walter Benjamin'in *Parıltılar* adlı kitabında "Öğrencilerin Hayatı" adlı, çok *önemsenmesi* gereken bir yazısı var.

Üniversite, Türkiye'de yıllardır, 1965'ten bu yana, siyasal/ideolojik bir arayışın içinde. Öğrencilerin kendilerini siyasete *fırlatışlarının* ardında yatan daha kökensel, varlık bilimsel nedenleri anlayıp bulmamız gerekiyor. Başkalarından da çok, öğrencinin kendisi yapmalı bunu. Yaşamını *anlamlandıracak*, bu yoldaki eylemini geçici bir gençlik hevesi olmaktan çıkaracak, yaşamını bu anlamlandırma doğrultusunda *kurmak*, değerlerine hep sahip çıkmak onun görevi.

Yuppie olup temel anlam yerine yapay bir başarı mitine bağlandı çok kişi. Yaşamları *gösteriye* dönüştü.

Benjamin politik ve erotik düzeyleri, bu düzeylere ilişkin *pratiği* sorguluyor. "Özgürlükçü öğrenciler"e yönelttiği eleştiri

ve sorular çok can alıcı. Öğrencilerde daha kökensel bir *atalet* gören Benjamin şöyle diyor: "Bu durum, öğrencilerin 'en modern' akımlara katılmayışından değil, bütün bu hareketleri kendi derinlerinde hiç duymayışından, öğrencilerin hep kamuoyunun çekme halatına tutunup onun dümen suyunda sürüklenmesinden ileri geliyor; öğrenciler bütün parti ve derneklerin sırtını sıvazladığı, herkesin kendinden yana görmek istediği ve öylece okşayıp şımarttığı yoz bir çocuk haline gelmiştir." (Vurgulamalar benim.)

Benjamin öğrencilerde *soyluluk* görmüyor.

Güncel hedefler: Soyluluğu sarartan hastalık bu işte.

24 Kasım Cumartesi

Benjamin'in siyasal düzeyle Eros'u eklemleyerek üniversite gençliğinin durumunu çözümlemesi kafamı hâlâ kurcalıyor.

Bizim üniversite gençliği ne yapıyor? Gençliğini yaşayabiliyor mu? Hiç kuşkusuz Benjamin 1930'lar Almanyası'nın gençliğinden yola çıkıyor. O koşullar 1990'lar Türkiyesi'nin koşulları değil. Üstelik, Benjamin erotik düzeyi yalnızca *erkek* öğrenciler açısından görüyor ve fahişelik kurumunun işlevini araştırıyor. Bugün *feminist* hareket Türkiye'de de üniversite gençliği arasında yaygın.

Gençlik 1980-1985 arasında en yoğun biçimde yaşanan *depolitizasyon* olayını yeniden aşmaya başladı. Bu aşış sürecinde 1980 öncesinin "çocukluk hastalıkları"nın görüldüğü de açık. Sağ ve sol, varlığına siyasal savaş vererek bir anlam bulmayı istiyor. Ancak bu siyasal istek, gençlerin başka kültürel/tinsel yeteneklerini kısırlaştırmıyor mu acaba? Duygularını kuntlaştırmıyor mu? Esneklik, hoşgörü ve ironi yokluğu büyük ölçüde siyasetin *fetişleştirilmesinden* kaynaklanıyor bence.

Feminist akımın da özellikle asıl öznesi olan kız öğrencilerin bir tür erkeksi ideoloji aramalarına yol açtığı söylenebilir. Eros özgürleşmiyor, pornografiye bitişiyor yer yer.

Gençlik konusunda yapılan araştırmalar genellikle siyasal/ideolojik düzeylere bağlı kaldı. Belki sınırı genişletmek gerekiyor: Psikanalize, ekolojiye, felsefeye doğru.

26 Kasım Pazartesi

Aşkın dolambaçları. Balzac ve Stendhal'de, Flaubert ve Dostoyevski'de. Ve öncelikle de Shakespeare'de. Büyük yazınsal kişiler, bize, şu ya da bu ölçüde, bir psiko-patoloji dünyasını da açarlar. Aşk çünkü, bir tutkudur; ussalın ötesinde biçimlenir. Anna Karanina engellemek istemez bile kendini, engellemek istiyormuş gibi yapar olsa olsa; kara yazgısına gidecektir.

Kıskançlık ve kuşku, aşk öykülerinin ayrılmaz bir öğesi. Sevilenden duyulan kuşkuda *yaralayıcı, alçaltıcı* bir yan mı buluyordu Joyce *Sürgünler*'de.

Oyunun son replikleri şöyle:

Bertha-Seninim ben, senin (Fısıltıyla) şu anda ölüverecek olsam, yine seninim ben

Richard –(Hâlâ ona bakarak ve olmayan bir kişiyle konuşuyormuş gibi) Senin için yaraladım özümü– hiçbir zaman iyileşemeyecek derin bir kuşku yarası. Hiç öğrenemeyeceğim, bu dünyada hiçbir zaman (...) Yaram yiyip bitiriyor beni.

Bertha –Kafana takma beni Dick, n'olur. Unut bunları da ilk kez olduğu gibi yeniden sev beni. Sevgilimi arıyorum ben.

Ama bu yarayı açan bizzat Richard'dır. Aşk karşısındaki o köpeksi (bu sözcük Sinizmi karşılamıyor bana kalırsa) tavrı yüzünden. Daha zayıf, daha insanca olabilir, karısı ile Robert arasındaki ilişkiyi *kışkırtmayabilirdi.* Ama, *daemonik* yanına yenik düşer ve yaralanır.

Tiyatrolarımız niye el atmaz böyle oyunlara, anlaşılır gibi değil.

28 Kasım Çarşamba

Iraklı kadın mimar Zaha Hadid, kendisiyle yapılan bir konuşmada "80'ler bir nesneler önyılıydı" diyor. Postmoderni yetkin biçimde özetleyen bir tanım bu.

Bu konuşmanın yayınlandığı *Mimarlık ve Tasarım Üzerine Konuşmalar*, Mimar-lar A.Ş. tarafından çıkarılan "parayla satılmayan", "ayda bir gönderilen" bir dergi. Zaman zaman çok ilginç konuşmalar çıkıyor.

Zaha Hadid'le görüşen Jutta Winkelmann, Borek Sipek adlı

mimarla da konuşmuş. Hadid ve Sipek'in benzer bir yanları, aynı zamanda mobilya tasarımcısı olmaları. Bu olgu, çağdaş mimarinin, Hadid'in vurguladığı gibi, *nesnelere* çok önem verdiğinin göstergesi sanırım. Örneğin, konuşmadan Sipek'in fantazist eşyalar yaptığını anlıyoruz: Dev çorba tabakları, şampanya kadehleri vb Kuşkusuz bunlar egemen sınıflara yönelik, zenginlere. Kendisi de söylüyor bunu.

29 Kasım Perşembe

Mihri Belli, anılarının ikinci cildinde (*İnsanlar Tanıdım*) mutaden siyasal çizgisinin doğruluğunu, biricikliğini kanıtlamayı amaçlıyor. Kitabı bitirirken, gerçek olguları değerlendirirken "Sosyalizm davasının ilerleme" değil "gerileme" kaydettiğini belirtiyor. Ne var ki, hemen ekliyor. "Bu yalnızca yaşadığınız tarihsel anın bir görüntüsüdür." Belli, "Sosyalist toplumu" ütopya olarak görmenin, insanlığın geleceğinden umut kesmek" olacağını da öne sürüyor ki, bunu anlamak zor. Daha doğrusu böyle bir savı öne sürmenin gereği yok. Belli, hâlâ bilim/ütopya ilişkisini eski biçimiyle algılıyor. Oysa ütopya kışkırtıcı bir kavram olarak, her zaman *korunmalıdır*; yok-ülke düşüncesi yaşanan anın, şimdiki zamanın daima *eleştirilebilir* olduğunu öne sürer çünkü. Buy:a uyumlanmanın önlenme yollarından biri olarak görünüyor bana.

Yıldız Sertel'in *Ardımdaki Yıllar* adlı kitabı hiç kuşkusuz Belli'ninkinden çok daha fazla anı. Sertel onun gibi belli bir siyasal çizgi adına tartışmalara girişmiyor.

Bir yerde (s. 298) annesinin, Sabiha Zekeriya'nın hastalığı sırasındaki sabuklamasını anlatıyor: Bu kavgacı yazar, "Yazı yazacak halde değilim. Abdi İpekçi'ye sorun sayfaları o mu diziyor" diyor. Etkileyici bir sahne.

3 Aralık Pazartesi

Suphi Aytimur'un Eliot çevirilerini okurken dün, birden yıllar öncesine, Ankara'ya döndüm: İşsizlik günlerim, Ali Nazmi Apartmanı'nın en üst katındaki bekâr odam. O kattaki tüm odalar bekârlarındı zaten. Gripten yattığım günler. Bir akşam kapı vuruluyor: Suphi elinde bir paketle geliyor: Bir elektrik

ocağı, çaydanlık, üç bardak ve çay/şeker. İçmeme kızıyor, sağlığıma bakmamama kızıyor.

Suphi'yi *Sanatseverler Kulübü*'nde tanımıştım. Upuzun, sıska bir adam. Devlet dairelerinden birinde çevirmen. Yıl 1962. Bohem yıllarım. Bana Eliot'ı çevirdiğini söylüyor. Bir akşam evine gidiyoruz. O zaman bekâr o da, ama düzenli bir yaşam. Küçük bir dairede oturuyor. Çevirileri okuyorum. *Şairce* itirazlarım oluyor elbet: o dize şöyle olsa, şu sözcüğün yerine başka bir sözcük seçsen vb

Eliot'ı bana 1955'lerde tanıtan ise Özdemir Nutku. O sıralar tam bir Eliot hayranı. Şiirlerinde ona öykünüyor. Sonraki yıllarda Eliot Türk şiirini de etkiledi elbet. Biçim ve entelektüel düzey açısından.

Kitaplığıma bakıyorum: Eliot'ın hemen tüm şiirleri (en önemlileri elbet) yanı sıra denemeleri ve iki önemli oyunu (*Katedralde Cinayet* ve *Kokteyl Parti*) çevrilmiş.

Suphi Aytimur, hesaba göre 28 yıl Eliot'la boğuştu, bir ömür verdi ona. Bu çabaya saygı duymamak elde değil. Çevirilerinde yer yer özgün metne bağlı kalınmak kaygısından yer yer de şair olmamaktan kaynaklanan (şiir yazsa bile böyle bu) bir kekrelik var ama, olsun.

6 Aralık Perşembe

İletişim'den çıkan asıl önemli kitap Jale Parla'nın: *Babalar ve Oğullar*, "Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri" alt başlığını taşıyan kitap, bu başlığın da ortaya koyduğu gibi, Tanzimat romanının politik/ideolojik ve sosyolojik temellerini araştırıyor ve sorunu, doğrudan romanların kendisinde arıyor. Daha da çok Recaizade Ekrem'in *Araba Sevdası*'nı merkeze alan bu çalışma; "Tanzimat romanının "egemen epistemolojiyi yadsımadığını" ve batı modellerini herhangi bir yadsıma gütmeden "kullandığını" ve "apriorist-idealist" bir epistemolojiden "kaynaklanan" romanlar olduğunu, *Araba Sevdası*'nın ise tam tersine bu yolu eleştiren bir kitap olduğunu öne sürüyor.

Üzerinde durulması gereken bir çalışma.

7 Aralık Cuma

Parla'nın kitabını okurken Selim İleri'nin Tanzimat romanıyla ilgili yazılarını anımsadım: "Bir Peyzaj Denemesi", "Kamelyasız Kadınlar", "Esaret ve Özgürlük" (*Kamelyasız Kadınlar*'da yer alır üçü de.)

Selim, Tanzimat ve Servet-i Fünun romanı üzerine –*Aşk-ı Memnu* ya da uzun *Bir Kışın Siyah Günleri* adlı Halid Ziya ile ilgili o önemli çalışmasını da özellikle anmalıyım– çok düşünmüş ve dönemin romanlarına yansıyan sorunları değerlendirebilmiş bir yazar. Daha da ötesinde, Selim'in Türk roman ve öyküsünü, –geçmişi ve şimdisiyle– en iyi bilen, işleyen kişi olduğunu düşünüyorum.

Parla'nın *epistemolojik* bir bağlamda okuduğu Tanzimat romanını *roman olarak* okumasına rağmen Selim de birçok toplumsal/siyasal ve kültürel sorunu belirlemeyi başarıyor. Üstelik duyguların tarihini de belirlemelerine içselleştirerek.

24 Aralık Pazartesi

Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES), düzenlediği konferansların metinleri ile sosyal demokrasiye ilişkin bazı kitapları yayınlamaya başladı. Bunlardan biri, *Sosyal Demokrat ideoloji*, bu konuda telif yazılardan oluşuyor.

Prof. Bozkurt Güvenç, "Sosyal Demokrat Kültür Politikalarının Temel Öğeleri" adlı yazısında *koruyucu* (conservative), *tüketici* (consumptive) ve *evrimci/yaratıcı* (creative/reconstructive) kültür politikalarının varlığına işaret ettikten sonra şöyle diyor: "Geçmişe geri dönmek veya geleceğe zıplamak isteyen karanlıkçı ve devrimci kültür politikaları söz konusu olabilirse de kültürün doğal gelişme sürecini geciktirmekten başka bir işe yaramayan bu denemeler üzerinde durmuyoruz. Kültür varlığının zaman eksenini zorla, yasa ile değiştirmek mümkün değildir. Her devrimci eylem, bir süre sonra, karşı-devrimci bir tepki (restorasyon) ile karşılaşır. Geçmiş ile gelecek, tutucu güçlerle devrimciler arasındaki sonu gelmez çatışmalar içinde güncel sorunlar dikkatten kaçabilir. Koruyucular ile devrimciler, birbirine karşıt alt-kültürler yaratabilirler." (s.161)

Güvenç çelişkinin bir orta sınıfça (demos) çözümlenebile-

ceğini belirtiyor ve *halkın çoğunluğunca* desteklenen bir kültür politikası benimsenmesi gerektiğini yazıyor: "Sosyal demokratlar, kültürü geçmişten geleceğe bir süreklilik (değişme) olarak görürler."

Sosyal demokratların konumunu *tartışmaksızın* bu *süreklilik* düşüncesinin olumlu karşılanması olanaklıdır elbet. Bu sayede kültürel kopmalar asgariye indirilebilir ya da kopma an'ları ve alanları *iletişim durumu*'nda tutulabilir.

25 Aralık Salı

İletişim Yayınları Şerif Mardin'in çeşitli makalelerini iki ciltte toplayarak arka arkaya çıkardı. *Makaleler*'in ikinci cildinde Türkiye ile ilgili ilginç yazılar yer alıyor. Mardin'in en büyük özelliği; aslında bunun herkesçe *edinilmesi* gereken bir özellik olduğu bellidir; şablona uymamak. Örneğin 1962 tarihli "Siyasal Sözlüğümüzün Özellikleri I - Faşizm" yazısında, o günün sosyo-ekonomik ve siyasal/ideolojik koşullarında faşizmin sınıf tabanını araştırıyor ve bir yafta olarak herkese faşist denmesinin mümkün olamayacağını belirtiyor. Kendisine de pekâlâ faşist denebileceğini bile bile.

"Türkiye'de Kitle Kültürü Sorunu" başlıklı, daha yakın tarihli (1974) yazısında ise kültürel parçalanmayı irdeleyen "elit kültürü" ile "halk kültürü" arasında bir *birleştiriciliğin* "son derece zor" olduğunu söylüyor. Mardin "asıl sorun"un "halk katının yitirilmek üzere olan kültürünü yeniden canlandırabilmek için yeni olanaklar sağlamak" (s. 31) olduğunu vurguluyor ve halka günlük yaşam içinde kültürel/sanatsal pratiğini geliştirebileceği bir ortama gereksinim olduğunu söylüyor.

Homojen (bütünleşmiş) bir kültürün artık olanaksız olduğunu anımsatarak her katmanın çeşitli kültür biçimlerinden haberdar olabileceği bir "etkileşim ağı" kurulmasının daha gerçekçi olacağını ima ediyor Mardin.

1991

17 Ocak 1991

Sabaha karşı 02:00'de uyandırdı Deniz: ABD Irak'ı bombalıyor. Beklenen Savaş başladı. Alelacele giyindim. Gazeteyi getirdi Deniz. TRT ve Star-1 aralıksız yayın yapıyor. CNN bağlantıları var.

Saat 18:00'e kadar Irak'tan bir karşı-harekât haberi alınamadığı gibi bombardımanın tahribatı konusunda da net bir bilanço sağlanamadı. Bütün dünya CNN'e bağlanmış durumda. Başka kanallardan *haber akışı* son derece ağır, hatta yok. Buysa tedirginlik yaratıyor.

Türkiye'nin hızlı kararlar alması ve savaşa şu ya da bu ölçüde *katılması* bekleniyor. Özal bunu uzun süre önce deklare etmiş bulunuyor. Sorun, savaşın *mevzii* kalıp kalmayacağında.

Saddam'ın askeri potansiyeli ile bu potansiyelin kullanılabilirlik derecesi hakkında da açık bir fikre sahip değil kimse. Ne kadar dayanacak? Yanıtsız bir soru elbet. İstenen şu: Saddam *devrilsin*. Yarattığı oldu bittilerin kabul edilmesi mümkün görünmüyor. Verilecek her ödün Saddam'ın bela olma olasılığını artırıcı olarak yorumlanıyor.

Arap dünyası ABD emperyalizminin (müttefikleri de var elbet) karşısına bütün olarak çıkamadı ne yazık ki.

21 Ocak 1991

Bugün "doğum günüm" 58'e girdim. Zaman hızlı geçiyor demeyeceğim, çünkü geçen zamanın büyükçe bölümünü *bilerek* yaşadım. Geçtiğini, ağır ağır aktığını fark ettim hep. Sanki bir yaz günü, bir ağacın gölgesinde oturmuş, üzerindeki kuru dalları, kâğıt parçalarını sürükleyen bir dereyi seyrediyordum.

Yitik zamanın peşinde koşmak gerekir mi sorusu saçma.

Geçmişi Proust ve A.Ş. Hisar gibi özel bir amaçla (sanatsal) yeniden-üretmiyorsak, her bir anını agrandize etmiyorsak eğer, gündelik yapıp-etmelerimizin içinde geçmişi hep *anımsamaktayızdır* zaten. Anekdotlarda, şakalarda, hayıflanmalarda, öfkelerde. *Dil* çünkü, isteyelim istemeyelim, *geçmişin tortusunu* taşıyor. konuşma ve yazma, son kertede geçmişe göndermeler yapmaktan kurtulamıyor.

Tinsel yaşam düzeyinde de böyle bu. Vapurda, otobüste, kalabalığın arasında, kısacık bir zaman aralığında bir kadın yüzü sanki bir ışık kaymağıymış gibi gözlerinizi alıyor: *İlk aşkınızı* görmüş gibi oluyorsunuz.

60'a merdiven dayamış olmak: Kuşkusuz daha genç olmayı isterdim, ama yine de korkutmuyor beni 60'a gelmek. Bilinçlenen, olgunlaşan insan, gençlikten çok, *bugünkü haliyle* uzun yaşamayı istemeli diyorum.

26 Ocak 1991

Karşı, Ankara'da yayınlanan bir dergi. Burhan Günel yönetiyor. Yazıları okuyunca insan karşılaştığı ufuksuzluğa, dar görüşlülüğe ne diyeceğini şaşırıyor. Böyle bir tutumla yazar olunamaz ki. Amatör dergiler ve onların amatör yazarlarıyla kurulmak isteniyor iletişim. Mehmet Yaşar Bilen, şöyle diyor Ocak 1991 sayısında yayınlanan "İzmir Notları"nda: "...şair olarak yetiştirmeye çalıştığım bir öğrencim." *Şair*'in domates gibi *yetiştirilebileceğine* inanan bir saf yürek Bilen, bir eğitmen.

1 Şubat 1991

Tülây'ın sergisini, berbat bir günde açtık: Kar hiç durmadı. İstanbul'da yaşam durmuştu neredeyse. Yine de Demir Özlü'nün dediği gibi, başta o olmak üzere "öncüler" açılışa geldiler: Can ve Bilge Alkor, Başar Sabuncu, Fethi Naci. Normal bir gün olsaydı ana-baba günü olurdu ortalık.

Savaş ve kar: Ressam ne yapabilir bunlara? Her sergi, her kitap gibi, insanda bir *tükeniş* duygusu bırakıyor herhalde. Nice kaygılar çekerek üretiyor, yapıtı ortaya çıkarıyorsunuz. Artık sizin değil, nasıl *alımlanacağını* bilmenize olanak yok. Vitrinden

ya da bir süre sonra kaldırılacağı panolardan bakıyor size. Giderek *yabancılaşarak.*

Şimdi başka kıpırtılar, başka tasarılar oluşmaya başlamıştır kafanızda. Yeni sözcükler, yeni renkler uçuşup durmaktadır.

Sanatçının tek kumarı/oyunu var: Rus Ruleti.

2 Şubat 1991

Doğan Ergun'un Gerçek Yayınları'nda bir kitabı çıktı: *Türk Bireyi Kuramına Giriş.* Çalışma, bana biraz *naif* gelmekle beraber; oldukça ilginç. Ülgener'den bu yana *bireyi* belli bir tarih dönemi *içinde* anlamaya yönelik bir girişim yapılmamıştı.

Ergun'un savı özetle şu: "Türk kültürü bireycileştiren bir kültür değildir; kamuculaştıran bir kültürdür." (s. 62)

Bu kuramsal önermeyi ise *imece* kavramı üzerinde temellendiriyor Ergun. Birey kuramı *öncelikle* tartışmaya elverişli Ergun'un; çünkü önemli boşluklar içeriyor. Kamuculuğu temellendirmek isterken, *sağcı* varsayımlara çok *yanaşıyor.*

3 Şubat 1991

Ergun'a devam: *Türk Bireyi Kuramına Giriş* dün yazdığım gibi, fazla naif bir çalışma. Türkiye'de birçok kez yazılmış olan doğu-batı *bireşimi* yaklaşımını fazla aşamıyor ve kamucu bir ideolojinin niçin topluma içselleşemediğini de pek açıklayamıyor. Çünkü Ergun'a göre Türk kültürü kamucudur. Öyleyse *olumsuz* öğenin temellendiği düzeyi çok daha içeriden kuşatmak gerekeceği açıktır.

Hiç kuşkusuz *olumsuz an*'ı yakalamak istiyor Ergun ama bireylerin kamucu bir ideolojiyi değil de *bireyci* bir ideoloiyi seçmelerine yol açan ekonomik/politik/ideolojik nedenleri ve beklentileri yeterince çözümleyemiyor.

Bana kalırsa kendi sinema dillerinin ve kapasitelerinin *sınırlılığını* seyirci/eleştirmeci gözünde *telafi etmeyi* amaçlayan H. Refiğ, A. Yılmaz vb gibi sanatçıların birey anlayışlarından *kuramsal destek* ummak yararsız bir uğraş. Doğan Ergun'a bir bilim adamı olarak düşen görev, o sinemacıların yapıtlarının *niçin* öyle bir bireyi öne sürdüklerini açıklamaktır. O yaşanan ger-

çeğin derinliğini ve sorunlarını yansıtmaktan çok uzak filmlerin yaslandığı birey ve bireylik anlayışı amiyane bir yaklaşımdır ve bir yandan *kapitalistleşen* bir yandan da *teknolojikleşen* Türkiye'nin nesnel koşullarıyla çelişmektedir.

4 Şubat 1991 Pazartesi

Konuşmalar dergisinin Ağustos 1990 sayısında modacı Jean-Paul Gaultier ile yapılmış iki konuşma yer alıyor. Hilka Sinning'in yaptığı konuşmada, Madonna için söyledikleri ilginç: "O modern kadının prototipi: Bir yandan olağanüstü dişi ve seksi, diğer taraftan da bir maço."

Gaultier'in şu sözleri de önemsenmeli: "Tasarımcı olarak kıyafetler yaparız, sanat değil. Bir kıyafeti ciddiye almalı ve onu iyi yapmalı. Önemli olması için sanatı işin içine karıştırmaya gerek yok. Ben kendi adıma sanat yaptığımı sanmıyorum."

İnsan Türkiye'de her kesimden durmadan *sanat yapanları* anımsayınca, bu sözleri çerçeveletmek gereğini duyuyor neredeyse.

Best-seller olmak için çalışanlar da açıkça söylemelidirler bunu, şair ya da *romancı* olmak başka sorunsallar gerektirir çünkü.

14 Nisan 1991

Enis Batur, Altan Gürman için yazdığım yazıyı genişletmemi istedi. *Sanat Dünyamız* için. Gürman, hiç kuşkusuz, günümüz kavramsalcılarının çoğundan daha *içtendi* ve daha çok *düşünüyordu*. Malzemenin rastgele kullanımına bel bağlamamıştı ve sanayi toplumunu eleştirisinde *derinlikli* olmayı istiyordu. Ancak ortaya koyduğu ürünler yine de seyircide *tepki duymaya* yol açmıyor, seyirciyi bir isyana yöneltmiyor. Bunun sanırım kolay anlaşılabilir iki nedeni var: *Anti-hümanistik* biçem, seyircinin duygulanmasına, ardından da tepki göstermesine izin vermiyor. *Materyal* de dikkati yalnızca kendi üstünde yoğunlaştırarak, seyircinin nesnel dünyaya ilişkin *gösterge* ve *göndermeleri* doğru değerlendirememesine neden oluyor.

Gürman'ın yapıtlarında *anti-militarist* olmayı isteyen bir

yan var belki. Ama bu yan yeterince *belirginleşemiyor*, büyük ölçüde materyal tarafından emilmiş bulunan içerik; *siyasal/ideolojik* bir vurgu boyutundan yoksun kalıyor. Askeri imler *süsleyici* unsurlar gibi görünüyor. Canan Beykal'ın sözüyle, biçem içeriği *kamufle* ediyor. Örtülemenin altında ne olduğunu görüp anlayamadığımız gibi orada bir tehlike bulunup bulunmadığını bile sezinleyemiyoruz.

Kavramsal sanatın temel sorunu bu.

17 Nisan 1991

Dün gece Can/Bilge Alkor'la Ortaköy'de yemek yedik. Bodrum adını taşıyan kebapçı-balıkçı karışımı bir lokanta. Balıkla Adana Kebap'ın yanyana getirilmesi bile toplumsal yaşamın *eklektik* yapısını yeterince ortaya koyuyor.

Gelgelelim bu gidişatı önlemek de pek mümkün görünmüyor. Artık, eski İstanbullular da varlıklı sınıflar da *taşranın kuşatmasını* doğal görmeye, onların yaşam ve kültür pratiklerinden bazılarını benimsemeye başladılar. Bir tür *ortak-yaşarlık* durumu yerleşti.

Canlar'a bakınırken arkamdan biri seslendi: Seyhan Erözçelik. "Sizi burda görmek, hayret" dedi. Gerçekten de moda mekânlarda çok az görünüyorum artık. Hem vakit yok hem de *oralarda bir şey* yok.

21 Nisan 1991

Ercüment Uçarı, aslında Cansever'in kuşağından, ama bütün emeğine ve ısrarına rağmen, Türk şiirinde kendine önemli bir yer edinemedi. Yeni kitabı *Ziba Sokağı*'ndaki şiirleri okudum. Yer yer insanı yakalayan dizelere rastlanıyor. Ama Uçarı'da *yapı*'dan gelen bir zayıflık var. Gündelik yaşamın deneyimlerinden, ıvır-zıvırından kurmaya çalışıyor şiirini. Bu arada *verili* şiiri aşmaya, kendine bir *dil* kurmaya da çalıştığı açık. Ama öylesine *ayrıntı yığını* oluşturuyor ki yapı *çözülüyor*. Tekdüze bir sese ulaşıyor ve bir-iki şiirden sonra ilginin dağılmasına yol açıyor.

25 Nisan 1991

Güzel, güneşli bir gün. Tülây'la yemeğe Beykoz'a, Kamil'e gittik. Ama güneşe rağmen, rüzgâr yüzünden dışarıda oturamadık. Sakin, tenha meyhanede iki saatten fazla oturduk.

Böyle zamanlarda *aylaklığın* önemini daha iyi anlıyor insan. Aylaklık, hem farkına varılamayan, varılmamış çevrenin algılanmasını, fark edilmesini sağlıyor hem de insana düşünce ve hayal *üretme* olanağı veriyor. Benjamin'in *flaneur*'ü (düşünürgezer'i) yani.

Tam emeklilikten korkuyor herkes. İşsizliği, aylaklığı çökertici buluyorlar. Oysa düşünmeyi, üretmeyi ve insanal uğraşlar edinmeyi becerebilen insan, aylaklık sayesinde ömrünü uzatır bence. Ama verili ahlak, *iş etiği, iş ideolojisi* üzerine kurulu olduğu için; insanların çoğunluğu iş'in *zorlayıcı, baskıcı* yanını felsefi boyutlarıyla kavrayamıyor.

29 Nisan 1991

Karl Korsch'un *Marksizm ve Felsefe*'si nihayet Belge Yayınları arasında çıktı Yılmaz Öner'in çevirisiyle. Öner'in kitabı çevirdiğini biliyordum ve kendisinden bir fotokopi bile istemiştim, ama olmadı. Öner'in Lukacs'tan yaptığı çevirinin de bir an önce çıkmasını dileyelim: *Sınıf Bilinci.*

Korsch'un kitabı çok önemli sorunlara değiniyor. Henüz, sadece Erich Gerloch'un giriş yazısını okudum. Gerçekten *açımlayıcı* bir yazı. Korsch'un Marksizmin Rusya'da bir "ideolojiye dönüştüğüne" inandığını anımsatıyor Gerloch. Şu sözleri son derece önemli:

"Korsch eleştirilerinin ilkin Marks'ın devlet öğretisini, dolayısıyla onun siyasal pratik yöntemini hedef alması, kapitalist ülkeler ve Sovyetler Birliği'ndeki devletçi karşı-devrimcilerle ilgilidir. Korsch bu iki gelişmenin de, Marks'ın kuram ve pratiği dolayısıyla, engellenecek yerde hızlandırılmış olduğunu savunur. Bunun nedeni de Marksizmin bağrında yaşayagelen burjuva 'Jakobinist' öğelerde yatıyor. Bu öğeler, devletin sosyalizm içinde oynayacağı role *birincil* bir tercih tanımasına neden olmuşlardır ve bu rolü, sonradan faşist totalitarizm üstlenip bi-

linçli bir anti-sosyalist ideoloji haline getirmiştir. Bu tehlikeden kaçınmak içindir ki *özgürlükçü* sosyalist bir hareket devletin işlevini *kısıtlamak* zorundadır. Komünler bile *özünde* bir burjuva devlet biçimi sayılırlar. Oysa eğer Marks, *sendikalara* "işçi sınıfının örgütlenme odakları olma" işlevini verseydi burjuva içerikli bir perspektif de aşılmış olacaktı." (s. 23) (Vurgulamalar benim.)

30 Nisan 1991

Korsch, "Marksizm ve Felsefe" adlı yazısına yöneltilen eleştirileri yanıtladığı "Karşı-Eleştiri"de, Marksizmin bilinç ve pratik'le ilişkileri konusunda bugün de geçerli olan bir tutarsızlığı vurguluyor: "Marksizm, işçi hareketi *için* baştan beri henüz *gerçek* bir teori olamamış, kısacası 'fiilen gelişen tarihsel hareketin sadece genel bir ifadesi' (Marks) *olamamış*, tam tersine hep 'dışarıdan' hazırlop olarak alman bir 'ideoloji' biçiminde kalmıştır." (s. 105) (Vurgulamalar benim.)

Korsch bu saptamayı Marksizmin tarihsel gelişim sürecindeki belli bir dönem için yapıyor ama kuramın, kitlelerin malı olması sorununu vurgulaması ve asla es geçilmemesi açısından bugünkü somut koşullar ve an'da da başlı başına *sorunsal* bir olgusuya değindiğine inanıyorum.

Türkiye özelinde, devrimi yapmaya karar vermiş olanlar *bile* kuramla ilgiyi toptan kesmiş görünüyorlar. Sadece *eylem* yapıyorlar artık. Ama arkalarında emekçi sınıfların yürüdüğü görülmüyor.

9 Mayıs 1991

Poesium'da bildirimi okudum. Salona girmeden, Fazıl Hüsnü Dağlarca ile konuştuk biraz. "Sen şair değil *bilginsin*" dedi, şunları da ekleyerek: "Şiirlerini küçümsediğimi sanma, ama senin gibi her alana açılan bir kişi daha yok. Ne zaman yapıyorsun bunları?"

Roksan Günaysu da yanımızdaydı. Gururlandım elbet Dağlarca'nın sözlerinden. Yaşayan en büyük Türk şairlerinden biri. Çıkar duygusundan ve hesaplardan, kıskançlıklardan arınmış bir insan.

O yaşta, yazılarımı izlemesine şaştım.

12 Mayıs 1991

Beş gündür "Nisan" diye tarih atmışım. Geçenlerde de böyle olmuştu, Şubat'ta. Sanki zaman durmuş, ben de "Ocak"ta kalmıştım. Bunama değil, "takvim"e bağlanmadan yaşama da değil. Tuhaf bir dalgınlık.

Bugün, yazmadım. Ama Remzi Kitabevi'ne vereceğim (Enis'e) kitabı düzenledim, metinleri yeniden okudum. Ne var ki kitaba henüz bir ad bulamadım. Şarkı gibi oldu: "Sana bir ad bulamadım." Ne güzel bir şarkıdır, alıp eski zamanlara götürür insanı. Neyse.

Yazıların hemen tamamı geçmiş, geçmişin yeniden-üretilmesi, şimdi'nin sorgulanması üzerine. Bu bakımdan değişik tarihlerde, birbirlerini izlemeleri düşünülmeden yazıldıkları halde bir *bütün* oluşturuyorlar. Zamanla ilgili bir ad bulmam gerektiğini sanıyorum.

Dün gece Selim İleri, Ahmet Cemal ve Füsun Akatlı bizde yemekteydiler. Ne tuhaf: Böyle toplantıların çoğunda sohbet genellikle *dedikodu* biçiminde geçiyor. Bu da yazar *cemaatinin* yapısal bir özelliği. Ne kadar az düşünce üretiliyor böyle gecelerde. *Havailik* bizlere nasıl bunca bulaşabiliyor, anlamak zor.

16 Mayıs 1991

Gün avarelikle geçti. Sabah *Metro*'ya götürdüm Tülây'la Sevim'i. Üç saat öyle geçti. Öğleden sonra da biraz uyudum.

Yarının yazısını yazmam gerekiyordu ama, bu hafta canım istemedi. Gül Işık'la Selim İleri'nin kitapları arasında askıda kaldım.

Selim İleri'nin romanı; bir yazarın ustasıyla *hesaplaşmasının* ürünü: Biçem ve zamanı anlayış biçimi açısından ilginç bir roman. Abdülhak Şinasi ile kendi zamanını algılayış biçimi arasındaki *gerilim*, *kopma* ve *kayma* noktalarını yetkinlikle ortaya koyuyor Selim. 1990'lar Türkiyesi'nde bir Hisar oluyor. Tıpkı onun gibi, çocukluğuna, gençliğine dönüyor ve bu dönüş sürecinde yaşanan zamanın tüm *olumsuz* yanlarını sezdirmeyi ba-

şarıyor. Bir *manevi iklimin* yok oluşuna tanık oluyoruz. İnsanal ilişkilerdeki yozlaşmayı, giderek yaygınlaşan sevgisizliği görüyoruz.

Bir yazarın bir başka yazarla bu tür *özdeşleşmesi* çok sık görülen bir olay değil. Üstelik, Selim, sadece Hisar'ı değil Refik Halit'i, Hüseyin Rahmi'yi de görüş ufkumuza çıkarıyor. Bir dönemi, daha da çok, sanatın/yazın'ın aşkınlaştırılmasını, yaşamın temel sorunu haline getirilişini sergiliyor.

17 Mayıs 1991

Afa Yayınları Simone de Beauvoir'ın *Mandarinler*'ini yeniden ve "tam" olarak yayınladı. Bu baskıyı görünce, insanın ağlayası geliyor. Yıllar önce yapılan çeviri (kimdi çevirmeni anımsamıyorum, evde kitaplığa bakmalıyım), kitabın neredeyse yarısı. Türkiye'de kültür/sanat böyle üretiliyor işte: Romanları kısaltarak, tırpanlayarak, sansür ederek.

Okuyalı çok oldu, tam olarak çıkaramıyorum kitabı, ama yeni çevirinin son bölümünü açtım o final aklımda kaldığından. Romanın kahramanı, o bölümde ölümle yaşam arasında sallantıdadır. Daha da önemlisi sevgilisi Robert'in (Sartre) ölmekte olduğunu sezmiştir. Hüzünle betimler: "Robert (...) kaldırım kenarında yaşlı insanlar gibi ufak, dikkatli adımlarla yürüyordu; işte o an kafama dank etti: Yaşlandı artık! Sonra bana gülümsedi; bakışları hâlâ gençti. Ama yüzü bozulmaya başlamıştı bile. Çürümeye başlayacağı güne dek de giderek daha da bozulacaktı. O günden bu yana düşünmekten kendimi alamıyorum: "On ya da on beş, olsa olsa yirmi yılı kaldı: Yirmi yıl dediğin öyle çabuk geçer ki. Sonra da ölecek! Benden önce ölecek... Geceleri inleyerek uyanıyor, kendi kendime 'Benden önce ölecek' diyorum."

Yaşlandı artık! Ne acımasız, ne umarsız bir gözlemdir. Beauvoir, sanki *Veda Töreni*'ni o zamandan yazmaya başlamıştır.

18 Mayıs

Selim İleri, kitabına *Mavi Kanatlarında Yalnız Benim Olsaydın* adını vererek, romanı yalnızca tekniğe, buluşa indirgeyen mo-

dernist anlayışa ödün vermeyeceğini, *yazmak eyleminin* başka bir boyutu olduğuna inandığını bir kez daha vurguluyor. Artık unutulmuş, dolaşımdan kalkmış, buram buram santimantalizm kokan bir tango'nun adını seçerek, kendini iyiden iyiye popüler yazın'ın içinde göstererek, modernist kurgu'ya sığınarak herkesin *romancı* olduğu bir ortama acımasız bir kara alay'la bakıyor.

Benim *anlatı*'ya daha yakın bulduğum bu kitabında Selim, yazın'ın ve yazarların nasıl sevilmesi gerektiğini gösteriyor. Yaşamın *nedeni* ve *amacı* olarak yazmak ve yazın.

Üst-anlatıcı kendi geçmişini kat eder, onu asla olmamış olduğu bir biçimde yeniden kurarken, Hisar'ın, Gürpınar'ın, Karay'ın, Münif Fehim'in geçmişini de yeniden-kurguluyor, o zamanların da tıpkı *bu* zaman gibi acımasız olduğunu gösteriyor.

O eski dergilere, kitap kapaklarına bakar, onlarda dirilmeye çalışırken, *dil*'in ve *biçemin* sınırlarını zorluyor. Tırnak içine alınmış bir "uzlet" sözcüğü, dikkati nasıl canlandırıyor.

Son bölümün başlığındadır sanki her şey: "Peri Sanatı" Yazmak budur işte.

19 Mayıs 1991

Türkiye toplumu; ister *çözülüş* diyelim ister değişim; hemen her düzeyde derin bir bunalım yaşıyor. Siyasal değerler kadar moral değerler de itibardan düşmüş durumda. Daha doğru bir söyleyişle, *verili değerler,* artık gündelik yaşam pratiklerini karşılayamıyor, bireylerin umut ve beklentilerine yanıt *veremiyor.*

Bir yandan inanılmaz bir "lagarlık": Örneğin "eroinci milletvekili" olayı, iki gün içinde *magazinel* bir görünüm aldı. Bir yanda *sivilleşme* yolunda adımlar: Örneğin bir Genelkurmay Başkanı'nın istifaya zorlanabilmesi.

Kültürel yozlaşma açıkça görülüyor. Ama bu arabeskleşen ortamın karşı kutbu olduğu da açık: Burjuvazinin bir kesimi de müthiş modernleşiyor. Görüldüğü kadarıyla bir *karşıtlıklar toplumuyuz.* Tüm *olumsuz* olgulara rağmen, bu karşıtlıklardan, bu karşıtlıklar içinde gerçekleşen çözülüşten, önünde sonunda *olumlu* bir noktaya varılabileceğini sanıyorum.

Toplumun, toplumsal yapı ve kurumlarm, toplumsal pratiklerin yeni anlayış ve yorumlanış biçimleri, ister istemez *farklı* bir dünya kurulmasına yol açacak. Bunalım salt ANAP iktidarından kaynaklanmıyor çünkü. *Periferide* de olsa, Türkiye dünyadaki teknolojik ve politik/ideolojik gelişmelerden etkilenecek.

20 Mayıs 1991

Ahmet İnsel'in *Birikim*'deki yazılarını da içeren kitabı *Türkiye Toplumunun Bunalımı*'nı okuyorum. Geleneksel bakış açılarını, özellikle Sol-Kemalist ve Solcu söylemin bakış açılarını *kıran* bir kitap. Çözümlemelerinin çoğu doğru görünüyor bana. En azından *kurcalayıcı* yazılar bunlar. Cumhuriyetçiliğin ve laikliğin Türkiye entelijensiyasınca *anlaşılış* biçimine yöneltilen eleştiriler, küçümsenecek gibi değil. Bu *gözlemler,* doğrudan doğruya *yapısal semptomları* ortaya çıkarıyor.

İnsel, aydınların, şimdiye kadar *güvenilir* saydıkları tüm kavramlarını gözden geçirmelerini ve çoğunu terketmelerini istiyor. Devlet ve toplum anlayışı değişmedikçe fazla bir yol gidilemeyeceğini söylüyor.

Öğleden sonra Ali H. Neyzi'nin bir kitabı geldi: *Beyzade-Paşazade.* 732 sayfalık, tuğla gibi büyük boy bir kitap. İkinci cildi de olacakmış. Neyzi'nin *Kızıltoprak* anılarını çok sevmiştim. Bu kez ondan *romana* geçiyor. Ne derece başardığını bilemiyorum şimdiden.

Geçmiş dönemin iki olgusuydu Beyzade ve Paşazade, Neyzi'nin de belirttiği gibi. Roman olarak değilse bile anı olarak yine de tadlar getirebilir bu kitap.

21 Mayıs 1991

Attilâ İlhan, bugünkü, *Güneş*'te bazı *yenilikçi* romancılara taş atıyor. Önce roman türü içinde kalmak gerektiğini, romanın yapısının *türsel özellikler* korunarak değiştirilmesinin zorunlu olduğunu söylüyor ve hemen ekliyor: "Başkalarını da taklit etmeyeceksin."

Roman sanatının, çağımız iletişim teknolojilerindeki geliş-

melerden etkilendiği, türsel özelliklerini bu yüzden zorladığı açık. Sinema sanatı ister istemez romana *kurgu* yenilikleri getirdi. *Flash-back* tekniğini 19. yüzyıl romancılarının bulması mümkün değildi elbet. Bu teknik, zaman boyutunun kullanımına büyük olanak sağladı kuşkusuz. Röportaj yöntemleri de kullanılan bir teknik artık.

Bu yüzden *geleneksel* roman yapısının kırıldığını kabul etmek gerekiyor. Ancak, ille de yeni olsun diye konuyu, özü, kişileri kaldırıp atmanın da anlamı yok. Beckett olsun Butor olsun, romanı değiştiren yazarlar, önünde sonunda bir *öykü* anlatır ve bir *anlamlama* yaparlar.

Yazmak, sadece teknik sorunu değil çünkü. Yazarın, söyleyecek bir *sözü* olması gerekiyor.

22 Mayıs 1991

Adam Yayınları Cahit Irgat'ın toplu şiirlerini yayınlamış: *Irgatın Türküsü.*

Birden geçmiş yıllara: Beyoğlu'nun en ücra meyhanelerinden gece kulüplerine, hemen her mekânında Cahit'le içtiğimiz yıllara döndüm. Jön değildi oyuncu olarak, etkileyiciydi. Yaşamda da öyleydi. *Düştüğünde* ve *doğrulduğunda,* vakarından da Gusto'sundan da yitirmezdi. Varsıllaştığında, güzde ve kıştaysak, elinde şemsiyesi, pardösüsü ve fötrüyle bir İngiliz asilzadesini anımsatırdı.

Sahnede de perde de yetkin bir oyuncuydu. Düşkünlük yıllarında Cahide Sonku ile kurduğu tiyatroda bile, sanki tüm olanaklara sahip bir tiyatro oyuncusu gibiydi. Alkolle yaşadı, kimi zaman yenerek onu, kimi zaman yenilerek.

Toplu şiirleri okuyunca, eski kanım iyice pekişti: Irgat, ilk üç kitabıyla, en çok da *Ortalık*'la belirginleşiyor. *Bu Şehrin Çocukları* ve *Rüzgârlarım Konuşuyor*'da görülen izlekler *Ortalık*'ta en yetkin biçim ve biçeme kavuşuyor. Bu kavuşma, hiç kuşkusuz Irgat'ın kendi biçim ve biçeminin gelişimi için geçerli. *Kent* şairi Irgat. Şiirlerindeki ırgat imgesi, bana köylüyü değil proleteri çağrıştırıyor.

Ortalık'taki "Sabaha Yakın" adlı şiir birden tuhaf bir titre-

şim yaptı içimde: "Ölü gece bırak saçlarımı/Çarpma beni dertten derde/Garda tren kımıldamak üzere/Anahtarlar kilitlerde kımıldamak üzere/Ölü gece bırak saçlarımı"

25 Mayıs 1991

Türkiye, dün kısaca değindiğim gibi, değişiyor/dönüşüyor. 1950'den bu yana 40 yıl geçti, ama henüz süreç tamamlanamadı. Bu 40 yıl içinde üç askeri darbe yaşadık, bu yüzden *sivil toplum* olma yolundaki adımlar amaca ulaşmaya yetmedi, demokrasi sekteye uğradı. Ancak, her müdahalenin toplumda siyasal/kültürel bir *ilerlemeye* yol açtığını düşünüyorum. Baskı dönemlerinde, 12 Mayıs ve 12 Eylül'de, *depolitizasyon* başka kültürel/düşünsel öğeleri devreye soktu, bu süreç içinde bazı tabular zorlanır hale geldi. Kuşkusuz, bu gelişme doğrudan siyasal düzeyi etkilemedi. Ama insanların bakış açılarının *genişlemesine, çeşitlenmesine* yol açtı. Kadın hareketindeki canlanma, bu noktada önemsenmeli.

Ayrıca, baskı dönemlerinin ardından görece bir özgürlük geldi, iletişim/bilişim kanalları zenginleşti. Daha da önemlisi, *teknolojik girdi* akışının hızlanmasının yanı sıra, Türkiye'nin ekonomik durumunda görülen *gelişmeyi* de küçümsememek gerekiyor. Artık *açlık edebiyatı* ile siyasal/ideolojik mücadelenin *yeterli* biçimde yürütülemeyeceği açık. Sorunlar çok daha karmaşık şu anda. Solcu söylem yaşanan zamanın beklentilerini, umutlarını, yıkım noktalarını iyi belirlemek zorunda. Sorunu salt siyasal düzeyde ele almak kısırlaştırıcı bir tutum. Kültürel düzey çok önemli: Kitle iletişim araçları, kitle kültürü, manipülasyon gibi sorunlara ağırlık verilmeli.

28 Mayıs 1991

Jean-Noel Kapferer'in *Çocukluk ve Reklâm* adlı bir kitabı çıktı Afa Yayınlarında. Aynı zamanda reklamcı da olan yazar, özellikle çocukların TV reklamları karşısındaki konumunu araştırıyor ve soruna *ortalama* bir yol arıyor.

Kapferer, kitabı bitirirken, "reklâm mesajlarını denetim altına alabilme olasılığı giderek azalıyor" demek namusluluğu-

nu gösterdikten sonra şunları yazıyor: "Baştan çıkarmayı ön planda tutan bir toplumda yaşıyor olmamız, çocuğumuzun bu baştan çıkarıcılıktan nispeten az etkilenmesini arzu ediyorsak, ister istemez bize çocuğumuzu eğitme yükümlülüğü getiriyor."

Özellikle Türkiye gibi refahın gayri adilane dağıldığı ülkelerde tüketim ve gıda maddeleri reklamlarının alt-gelir gruplarındaki ailelerin çocuklarını olumsuz yönde etkilediği açık. Kapferer, bu noktada *frustrasyon* kavramının (yoksun bırakma) kullanıyor ve şöyle diyor: "alt-sosyo-ekonomik çevrelerde, çocukların daha yüksek oranda frustrasyon yaşamalarına yol açılabilir." (s. 245) Yazar, frustasyona *eğitici* bir yüklem veriyor ama. Bu frustrasyonların yol açabileceği *içedöndürücü işlevler* konusu gözden kaçırılmamalı bence.

29 Mayıs 1991

İletişim Yayınları Şerif Mardin'in "makaleler"inin üçüncü cildini çıkardı *Türkiye'de Din ve Siyaset* adıyla. Mardin'in din ve laiklik konusundaki görüşleriyle Ahmet İnsel'in *Türkiye Toplumunun Bunalımı* adlı kitabında yer alan yazılarında öne sürdüğü düşünceler arasında paralellikler var. Mardin'in İnsel'e oranla biraz Atatürkçü olduğu söylenebilir. Ya da Sol Kemalistler'in bakış açılarına ve pratiklerine biraz daha hoşgörüyle baktığı.

Mardin'in hayli eski tarihli (Mart 1956) *Forum*'da çıkmış bir yazısında ilginç bir durumla karşılaştım. Türkiye'nin büyük "fırıldaklarından" Turhan Feyzioğlu'nun aydınların dönekliğinden yakınan bir yazısına değiniyor Mardin ve nedenlerini araştırıyor. Bir zamanların en umut veren aydınlarından biri sayılan Feyzioğlu'nun geldiği/vardığı yer üzerinde düşünmek gerekiyor: Aklın dumura uğramasından bile söz edilebilir bu değişmede. Mardin, yazısında, Türk aydınlarında, en azından belli bir tarihe kadar, bir "meşru mukavemet hakkı" kavramının yerleşmemiş olmasına dikkati çekiyor, bunun da padişahın yetkiyi tanrıdan almış olması şeklinde ki dinsel biçimlenmeden kaynaklandığını belirtiyor.

İnançla hoşgörü, eleştirellik ve bilimsellik arasındaki ilişkilerin, karşıtlıkların daha hayli zaman araştırılması gerekiyor. Çünkü hep aynı sorunlar çervesinde dolanıp duruyoruz.

30 Mayıs 1991

Attar'ın *Tezkeretü'l Evliya*'sına baktım biraz. Özellikle Hallac bölümüne. Hallac'a ait olduğu söylenmiş açıklamalara geniş yer veriyor Attar ve insan Hallac'a saygı duyuyor. İman'ın aşkınlaştırılışının en tipik örneklerinden biri Hallac. Ne boyun eğiyor ne pazarlığa giriyor.

Attar'la Kuşeyri arasında açık bir fark görülüyor: Kuşeyri Hallac'ı *geçiştirir*. Besbelli ki, onun tavrındaki *köktencilik* ürkütmüştür Kuşeyri'yi. Sünnî tasavvuf, Hallac'da büyük dozda sapkınlık bulur çünkü.

5 Ağustos 1991

İki aydır yazmamışım. Demek ki *Günlük*, benim açımdan her gün tutulamıyor.

Bugünkü *Cumhuriyet*'te Şebnem Atiyas'ın New York'tan bir yazısı var: *Rap* savaşını anlatıyor. Bir alt-kültür olgusunun anında emilip bir *sektör* haline getirilmesini. Ama bu işin bir yanı. Öteki yanı da görmezden gelinmemeli: Bir sektör haline getirilmiş olsa bile Rap, sokağın belli ölçüde dili olmayı da başarıyor. Gerçi dinleyenler, o şarkı sözlerindeki siyasal/kültürel çağrıları pek eyleme *dönüştüremiyorlar* ama, yine de kurulu düzene karşıt bir konuma yerleşmiş oluyorlar.

7 Ağustos 1991

Cumhuriyet'te Yavuz Baydar'ın Umberto Eco ile ilgili bir yazısı var. Çok ilginç. *Eco'nun Yankısı* diye bir derleme yayınlanmış. Ruggere Guarini adlı yazar *Gülün Adı*'nın "küçük burjuvaya, hiç çabalamadan yüksek kültüre ortak olduğu duygusunu veren" sıradan, pazarlama tekniklerini kullanan bir kitap olduğunu söylüyor. Alfonso Bernandinalli ise, Eco'yu "kitsch'i ustaca tam tersi gibi sunan bir kent taciri" olarak niteliyor. Tarihçi olduğu belirtilen Benedetto Manzullo'nun yargısı da şu: "Eco, İtalyan Woody Allen'ı."

Doğrusu, kitabı merak ettim: Yazarların, yargılarını temellendiriş gerekçelerini okumak isterdim. Olaya, Türkiye'dekinden çok farklı bakıldığı belli. Ben, bilim adamı/yazar ayrımı yapan ve Eco'nun yazmayı birinci kimliği dolayısıyla *bilen* biri olduğunu söyleyen Manzullo'ya katılıyorum. Eco'da *ruh* yok. En önemli olan bu. Ne Dostoyevski'nin, ne Kafka'nın, ne Stendhal'in, ne Balzac'ın romanlarında bulduğumuz *ruh*.

9 Ağustos 1991

Salâh Birsel, *Hafiyeler Önde Gider* adlı yeni kitabına adını veren denemesinde, Müzehher Vâ-Nû'nun anılarına değiniyor ve sözü polis izlemesine getirerek oturtuyor: "Gözetim! Kırk yıldan beri demokrasi çığlıkları atan Türkiye'nin en başarılı filmidir." (s. 107)

Birsel, biçemine, konulara el atış biçimine zaman zaman takılsam da, denemelerinde açık bir *kara-alay* yansıtmaktan geri kalmayan bir yazar. Yazmanın öylesine tadına varmış durumdaki, ne kural, ne dur-durak tanıyor. Çok da iyi ediyor.

11 Ağustos 1991

Özdemir İnce'nin *Cehennemde Bir Mevsim* ve *Illuminations* çevirilerini okudum. Türkçesinin başarılı olduğunu düşünüyorum. Aslına *uygunluğu* konusunda ise konuşabilecek durumda değilim. Onu da Fransızca bilenler yapsın.

Özdemir'in çok özen gösterdiği, *anlamsal düzeyi* açığa çıkarmak için çok didindiği, düşündüğü görülüyor. "Notlar" yararlı. Keşke, tüm Rimbaud'yu çevirseydi diyorum.

Bence, bir yığın boktan şairin çevirileriyle zaman yitirdi Özdemir. Ama Lautréamont ve Rimbaud çevirileri övülmeli. Bir de Ritsos'u çevirmesi.

Komün şiirlerini okumayı isterdim Rimbaud'nun.

12 Ağustos 1991

Özdemir "Sarhoşluk Sabahı"nı "Esriklik Sabahı" diye çevirmiş. Belki "esrik" sözcüğü, kendinden geçmeyi, bilincin bulanıklaşmasından çok başka türlü işlemesini ima ettiği için, da-

ha uygun şiire. Ama, o ünlü "İşte caniler çağı"nı "Haşhaşîler çağı" yapmasını, şiir esrar içmeyle ilintili olsa bile yadırgadım.

Etimolojik dikkat her zaman yararlı olmuyor. Özdemir'in çevirisinde *şiddet*, o *teröristik* hava kayboluyor, çağrışım alanı daralıyor ve *ima* önemsizleşiyor.

Cani nerde Haşhaşî nerde?

1992

1 Ocak

Yeni bir yıla girdik: Griple. Öncekini değerlendirmek gerekirse: Üç kitapla kapadığıma göre fena sayılmaz. Enis Batur, *Cumhuriyet*'in anketine verdiği yanıtta, bu üç kitap dolayısıyla beni "yılın yazarı" olarak nitelemiş. Türkiye Yazarlar Birliği de *Ağıtlar ve Övgüler*'le beni "yılın şairi" seçmiş. Evde yatıyordum, gazeteden telefon edip söylediler.

Türkiye Yazarlar Birliği muhafazakâr kanadın bir örgütü. Şimdiye kadar *solcu* kimliğini açıkça deklare eden yazarlara "sıcak" bakmamıştı. Sol nasıl sağ'ı görmezden gelmişse sağ da sol'u görmezden gelirdi. Beni "yılın şairi" seçmeleri, Türkiye'de demokratikleşme süreci açısından sevindirici bir gelişme olarak görülebilir mi? Buna *kesinlikle* olumlu yanıt veremiyorum. Milliyetçi ideolojilerin beklenmedik bir yükselme gösterdiği şu günlerdeTürkiye sağının sola açılmasından gönül rahatlığıyla söz etmek bana pek mümkün gözükmüyor.

Yine de hoşuma gitti bu "seçim". Demek şiirim o kesimi *de* etkileyebiliyor.

3 Ocak

Sabah gazeteye gelmeden kitapçıya uğradım. Geçenlerde gördüğüm bir iki kitabı aldım. Sanki bir Nietzsche patlaması var. Özellikle Ara Yayıncılık peşpeşe basıyor kitaplarını. Ahmet İnam da iki kitabını çevirdi. Çok güzel çeviriler. Bu arada İsmet Zeki Eyüboğlu'nun eski çevirilerinin yeni baskıları yapıldı.

Nietzsche'yi Türkiye için birden bu kadar *çekici* kılan nedir acaba? Put kırıcılık isteği bireylere içselleşmiş, bir yöntem olarak aranır hale gelmiş olabilir mi? Yoksa bu da zaman zaman yaşadığımız "geçici" bir salgın mı?

Marcuse'nin *Karşı Devrim ve Başkaldırı* (Çev.: G. Koca/V. Ersoy-Ara Yayınları) okuyorum. Çeviri "kekre" geldi. Bir yerde şunları yazıyor Marcuse:

"Sanat, barbarlığın yükselişini önlemek için bir şey yapamaz, kendi başına toplumun içinde ve topluma karşı kendi alanını açık tutamaz. Kendi varlığını ve gelişimini sürdürmek için sanat, kendi potansiyel evresi, ilerlemesinin potansiyel biçimi olarak, barbarlığı yaratan toplumsal sistemin kaldırılması için yapılan mücadeleye bağlıdır." (s. 109)

Ama asıl *can alıcı* gözlem şudur:

"Sanat ve devrim arasındaki gerilim azaltılamaz gibi görünüyor; pratikte, sanatın kendisi gerçekliği değiştiremez ve sanat kendisini inkâr etmeden devrimin güncel ihtiyaçlarına boyun eğemez." (s. 104)

ve

"Ancak sanat, *esinlerini* ve *hakiki biçimini* o zaman hüküm sürecek devrimci hareketten çıkarabilir, çünkü devrim sanatın *tözündedir*." (Vurgulamalar benim.)

İşte toplumcu gerçekçilik'in hiç anlayamadığı sorun budur.

4 Ocak

Muhibbi'den iki beyit:

"Kani'uz bir nâme biz nâz u niamdan fâriguz
Hâl-i dünyayı bilüp şâdi vu gamdan fâriguz"

"Ölmeden dildare didüm göreyim bir kez seni
Didi düşde görse idün dahi kayildün beni"

Ara sıra eski şiire dönmek yararlı oluyor. Hiç kuşkusuz bazı tadlar var o şiirde, insanı şaşırtan oyunlar da. Ama bence asıl önemli olan, o şiirin bizden hızla uzaklaştığını görmek. Bir daha kurulamayacak veya diriltilemeyecek bir düzene ve zama-

na, o düzenin ve zamanın *belli* bir azınlığına özgü o duyarlığın ve dilin; şu yaşanılan günde; bu acılarla sarsılan tarih anında öyle kurucu, ürettirici bir işlev üstlenemeyeceğine inanıyorum.

Hiç kuşkusuz yaşamış, eylemiş bireyler üretti o şiiri; ama her türlü *bireysel dram*'ın, *trajik olan*'ın asla içerilmediği bir şiir olarak görünüyor bana eski şiirimiz. Laik, daha ötesinde tanrıtanımaz yazar ve okur, büyük ölçüde *dinsel bir arka-plan* tarafından *gözaltında tutulan* ve denetlenen o şiirde görkemli bir *retorikten* fazlasını bulamaz. Bu gözaltının en açık kanıtı, *tenselin* hep *tinsel* bir bağlamda sunuluyormuş gibi dışlaştırılışmda görülebilir. Homoseksüelliğin dobra dobra içerildiği şiirlerde bile hep bir *yalan-söylerlik* havası egemendir sanki. Belki şu yüzden: Homoseksüellik bireysel bir yaşantı biçiminde gerçeleşmemektir çoğu kez, onu gerçekleştiren *mazmun*'dur, *egemen retorik*'tir.

Retoriğe indirgenmiş, onun tarafından özümsenmiş duyusal/pratik bir içerik sonunda hemen hiçbir kendini *haklı çıkarma* ve *yüzleşme* gereksinimini duymamaktadır. (Adorno'nun bu kavramları çok önemli. Ama o ayrı bir sorun.)

6 Ocak

Demir Özlü geldi gazeteye. Ferit söylemişti geleceğini. İyice "tombullaşmış" Demir. Sanırım geçen yıla oranla bir iki kilo daha almış. Hep öyle güleç, iyimser. İlk gençliğinden, "bunaldığı" yıllardan beri öyleydi zaten. *Kendiyle barışık* insanlardandır Demir. Bu yüzden ne bir kamp ne bir komplo adamı olmuştur.

Can Yayınları'ndan çıkan yeni kitabını, *Kanal*'ı da getirmişti. İmzaladı ve "Mutlaka okumanı istiyorum" dedi. Söylemese sanki okumayacağım. Demir'in biçemini sevmişimdir. *Nâsir* soyundan gelme saymışımdır onu ilk kitabından bu yana.

2000'e Doğru'nun Cemal Süreya Şiir Ödülü Seçici kurul toplantısı var bugün. Ama gitmemeye karar verdim. Yazılı gönderdim oyumu: "Yayımlanmamış Dosya"da Enis Batur'un *Peri-*

şey'ine, mansiyon olursa da Süreyya Berfe'nin *Şiir Çalışmaları*'na, "Yayımlanmış Kitap"ta ise Seyhan Erözçelik'in *Kır Ağı*'na ve mansiyonda Ercüment Uçarı'nın *Ziba Sokağı*'na.

Toplantıya gidip Can Yücel'le falan tartışmayı çekmedi canım.

Akşam evden Tuğrul Tanyol'a telefon edip sonucu öğrendim: Dosyada Berfe'ye, kitapta ise Özer'e vermişler. Berfe, benim açımdan, Batur'un çapında bir şair değil.

7 Ocak

Metis Yayınları "Siyah-beyaz" dizisinde yeni bir kitap çıkardı: *Sol Kemalizme Bakıyor*. Ruşen Çakır, bu kez, Levent Cinemre ile işbirliği yaparak gerçekleştirmiş röportajları. Mete Tunçay'dan Aydın Çubukçu'ya solun önemsenmiş adları Kemalizmi eleştirmelerine dayanak sağlayan kuramsal ve kılgısal olgu ve olayları açıklıyorlar.

Konu, son yılların gündeminin *öncelikli* bir maddesini oluşturuyor bence. Gerçekten de Türkiye'de sol, Kemalizm karşısında kendini genellikle *özerk* bir konumda tanımlayamamış, Kemalizmin anti-kapitalist ve anti-emperyalist ögelerinin arkasına sığınarak tavır almayı seçmiştir. Kuşkusuz, savunmaya ilişkin bir refleksti bu. Bastırılmış, yeraltına itilmiş hareket, doğrudan söz alamıyordu.

Bir başka sorun, yine baskı dolayısıyla sol'un *ayrımlaşarak* (sosyal demokrasi, Leninist-Stalinist ve anti-Stalinist kavrayışlar biçiminde) kendini açıklayamamasıdır. Bu olgu, bir yığın *kavram karışıklığına* yol açmıştır.

Vurgulanması gereken bir başka nokta şudur: Türkiye'de sol (Marksist sol) *laiklik* konusunda da *özgül* ve *özerk* bir yorum geliştirememiştir ve egemen Kemalist söyleme eklemlenmiştir. Aziz Nesin ve benzerleri, buna bir örnektir.

Kitabın tümünü okumadım ama Kemalizm sorununa ilişkin ve daha önce bazı yazılarımda belirttiğim bir kaygımı yine yazacağım: Kemalizmin eleştirisinde de ölçü elden kaçırılıyor ve Kemalizmin hiçbir şey getirmediği, toptan bir yıkıma yol açtığı izlenimi yaratılıyor ki, bu tümüyle sol gösterip sağ vurmak

anlamını *yüklenebilir*. Türkiye'de *İslamcı bir iktidar* sonsuza kadar *ertelenmiş* olmayabilir. Bu bakımdan çözümleme sadece Kemalizme karşı/göre eleştirel olmakla kalmamalı, sosyalizmin kuramsal ve ütopik hedeflerini de daima göz önünde bulundurmalıdır.

10 Ocak

Ömer Naci Soykan adını yeni duydum: Ara Yayınları'nda iki kitabı çıktı, ama ben sadece birini anacağım: *Müziksel Dünya Ütopyasında Adorno ile Bir Yolculuk.*

Frankfurtçu düşünürün dünyasına bir *giriş* çabası bu kitap. Bazı eleştirel yaklaşımları içeriyor ama büyük bölümüyle Adorno alıntıları üzerine kurulu.

Bunlardan bazıları çok önemli:

"Sanat, toplumun karşı toplumsal itirazıdır". (s. 67)

"Toplumla uyuşma, anlaşma durumunda müzik ya da sanat ne özerk ne de özgürdür. Özgürlük için anlaşmanın iptali gerekir. Bu iptal de ancak sanat tarafından yapılabilir, karşı taraftan değil." (s. 74)

"Sanatın hakikati, bilgi bilimsel doğruluk karşısında kayıtsızdır." (s. 85)

12 Ocak

Orhan Kahyaoğlu geldi: *Gösteri* için konuşma yaptı. 4-5 yıl önce Cansever'le ilgili bir çalışmaları için görüşmeye geldiğinde tanımıştım. Daha gençti haliyle. Sonradan o *amatör* tavrı terk etti doğal olarak, *yazmaya* geçti: İlkin pop ve caz müzik alanında, sonra da şiir ve şiir çözümlemeleri alanında.

Konuşma sırasında, benim *Ağıtlar ve Övgüler*'in son şiirinde temel *uzam*'ı oluşturan otel motifine değindi ve Edip'te de bu uzamın önemli bir yer kapladığına değindi!

O anda yanıtlayamadım: Aslında *otel*, bizim kuşak için (Cansever, Uyar, E. Ayhan, ben, vb) bir *nirengi noktası* ya da bilimsel söyleyişiyle *matris* – gerçekten de Attilâ İlhan'dan devralınmış ("Emperyal Oteli", "Pia" vb nice şiiri) *otel* kavramı, 1950-1960 (hatta 1970) şiiri içinde önemli bir yer edinmiştir.

Bir *mekân* (uzam) olarak *otel* Türk şiirinde nasıl algılanmıştır?

[Y. Kemal (?), A. Haşim (?), Necip Fazıl, N. Hikmet, O. Rifat (ve O. Veli/Anday), T. Uyar, E. Cansever, E. Ayhan, vb]

Cemal Süreya (galiba "R"si ona benzedi) *resmetmeye* meraklıymış. Ama resmetmekle *resim yapmak* arasındaki o *bin yıllık farkı* Cemal'in desenlerinden daha iyi hiçbir eleştiri kanıtlayamaz.

Arşiv yayınlanması gereken bir kitap mı, diye düşünüyorum. Belki de gerekli. Bugün için *artık* anlamsızlaşmış, aşılmış görünen düşünce ve pratiklerimiz, büyük aşklar içinde ürettiğimiz yapıtlarımız; *yarın* bir *önem* kazanabilir diye düşünüyor insan, çoğunlukla.

Gerçi yazmayı *kışkırtan* bu muhayyel inanç değildir. Yazmayı kışkırtan, *burada olmaktır*:

Ben varım.

13 Ocak

Dünden devam: Otel sorunu.

Yahya Kemal'in yanına soru işareti koymuşum. Gerçekten de ömrü otel odalarında geçmiş bir şairin bu *öz mekânı*'na hiç değinmemesi şaşırtıyor insanı. Kimbilir neden? Oysa Necip Fazıl, otelin şiirsel potansiyelini hemen görmüştür.

Yahya Kemal, somut olguları fazla önemsemiyordu belki de. Şiiri iyice duyguya ve düşünceye çekmek, soyutlamak istiyordu.

14 Ocak

Susan Sontag'ın resmine baktım, yani *fotoğrafına* (ne kadar birbirine yakın görünen ama birbirini *dışlayan* iki sözcük/terim: *Resim, fotoğraf*) baktım (saat 22:55): Kanser yüzüne sinmemiş daha. Ama tenin gerginliğine, gözlerin sevecenliğine ya da aşka davetkârlığına rağmen, *hastalık* aklının, tininin ve gövdesinin bir *parçası* olmuştu belki de.

Yüzüne dokunmak, belki de okşamak istediğim bu kanserli yüzden ve vücuttan bize/bana hiçbir şey kalmayacağını (ben,

aslında tam bir yabancı dünyayım) biliyorum. Bunu, kendisine *yabancı* olarak kalacaklarını bildiği *okurlarına* kendini *açan* ya da *açıyormuş gibi yapan* Sontag da biliyordu elbet.

Ama *yetenek düzeyleri* ne olursa olsun, *insan-yazarları birleştiren* ya da birbirlerinin okur-yazarları durumuna getiren bir *iç-duygudaşlık* ve *iç-sorunsallık* var.

Resmine baktığım Sontag, yüzüne sinmiş olan (belki de öyle doğmuştu) hüzne rağmen, *Metafor Olarak Hastalık*'ın yazarı olarak görünmüyor bana.

Türkiye'de yazarlar, sanatçılar arasında olmayanı temsil ediyor o: *Aşkı*.

Deniz'le *tartışma* (saat 23:45) Evi otel gibi kullanıyor ama *yönetmek* istiyor. Bizi, daha doğrusu *beni*. Ne var ki *ona göre* olan içki ile *bana göre* olan içki'yi belirlemek mümkün değil.

Dolayısıyla: İçen içmeyene yenik düşüyor. Ama bu durumun felsefi alt yapısını Deniz'e anlatmak mümkün değil.

Babalar ve Oğullar.

Turgenyev'i anımsamamak elde değil.

18 Ocak

Daryush Shayegan *Yaralı Bilinç* –Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni– adlı ilginç kitabında, İslamın modernleşmeyle ilgisini araştırıyor ve sorunu İran özelinde somutlamaya çalışıyor. (Metis Yayınları, çev.: H. Bayrı)

"İslamileşme, güncel haliyle kendisinden tarihsel olarak sonra gelen bir dünya zemini üzerine modernlik öncesi bir *episteme*'nin içeriğini yamamak istemektedir." (s. 100) diyen yazar, Humeyni rejiminin içeriğini hayli aydınlatıcı görünen şu satırları yazıyor kitabın sonunda:

"Din adamları, akla hayale gelebilecek bütün çarpıklıkların açgözlü tüketicilerine dönmüşlerdir. Azgın Marksistlerden inceldiği yerden koparma, mantığını, sınıf hıncını, özellikle de anti-emperyalist söylemi; nostaljiklerin romantik karşı-kültü-

ründen kimlikçi ve geçmişçi sloganları öğrenmektedirler; kendi kafalarından da onlarca yıllık sekülarizasyon süresince dinsel mukayyilede bastırılmış olan ve duygusal olarak yüklü bütün taşıyıcı fikirleri çıkarmaktadırlar. Bunun sonucu da, ülke tarihinde benzeri yaşanmamış bir arkaik patlamadır." (s. 191)

Tartışılacak tezler geliştiren bir kitap *Yaralı Bilinç*.

19 Ocak

Talat Halman, *World Literature Today*'e yazdığı *Ağıtlar ve Övgüler*'e ilişkin yazının metnini göndermiş. Çok övücü sözler söylüyor.

Mehmet Doğan gibi daha çok şiir üzerinde yoğunlaşmış bir eleştirmecinin bile şiirime karşı bir tür sessizlik içinde kalmasının (çünkü zaman zaman anıyor) nedenini çıkarabilmiş değilim. Benim şiirlerimle yanyana getirilemeyecek şiirleri bile çözümlemeye girişiyor.

Yılmaz Gruda da bir mektup göndermiş: Hiçbir zaman bana "kırgın" olmadığını yazıyor. Sevindim elbet: Gençliklerimiz koparılamaz birbirinden.

Üzüldüm de: Çünkü kalbinden hastalanmış, çalışmayı da bırakmış: "Ne tiyatro, ne reklam" diyor. Aslında yaptığının daha fazlasını yapabilecek yeteneği vardı diye düşünüyorum.

20 Ocak

Özel televizyonlar yeni bir furyaya yol açtı. Ama sadece bazı "ad"lar ve teknik adamlar düzeyinde. *Sermaye* olanca hızıyla *iletişim* alanına giriyor. Kültür, bundan sonra artık tümüyle *görsel* olarak üretilme durumunda kalacağa benziyor.

Yeni kurulan televizyonların başına getirilen yöneticilerin hepsi kapitalizme âşık, yuppie tipi insanlar. Yaptıkları transferlerin hemen hepsi *eğlence sektöründe* ünlenmiş kişiler. Birand'ın *32. Gün* programının zaman içinde abur-cuburlaşacağı tahmin edilebilir.

Televizyon tutkusu, video düşkünlüğü, bir tür alışkanlıktan öteye uzanmış durumda: Farkına varılmayan, zararı asla akla getirilmeyen bir *narkotik*.

Tuhaftır: Bir on yıl önce kimi modernist sanatçıların *video-art*'ı, bu süreç içinde ufalanıp gitti. Şimdi kimse söz etmiyor o tür yapıtlardan. Kimse de üretmiyor.

21 Ocak

"Yalnız yaşamak için ya bir hayvan ya da bir tanrı olmak gerekir" – diyor Aristoteles. "Biri var ki, bunların her ikisi de olmak zorunda – *Filozof*" (Nietzsche – *Putların Alaca Karanlığı*, s. 9, Çev.: H. Kaytan, Akyüz Yayınları)

3 Ocak'ta "Türkiye için" Nietzsche'yi bu kadar "çekici kılan nedir?" diye yazmışım. Çünkü o *sertlikle*, dolayısıyla o *dürüstlükle* düşünen ve davranan hemen hiç kimse yok Türkiye'de. Onun yüklenilmesini öngördüğü ve yüklendiği o çifte kimliği –hayvan ve tanrı– bu medya çağında kim göze almayı ister ki?

Yalnızlık şairin, yazarın, düşünürün en tehlikeli isteği sayılıyor artık. Günümüz toplumunun ideolojisinin öne çıkardığı *kalabalık* ve *anonimlik*. İşler ortalık yerde, herkesin arasında ve herkesin ölçütüne uygun olarak yapılacak.

Kişisel dilin yok edilişi.

Bir okur "Demirel'in Mendilleri" başlıklı yazım üzerine bir mektup göndermiş: Kullandığım kimi sözcükleri anlayamadığını yazıyor. O okurun benim yazılarımı izlemediğine eminim. O yazıyı okumasının nedeni sadece *Demirel*'e ilişkin olması yüzünden. Benim ilgilendiğim sorunlarla hiç ilgilenmemiş bir insana ulaşmak, hangi sözcüklerle yazarsam yazayım, yine de olanaksız. Ayrıca o okur, *yazarla*, bizde çok sevilen *eğitmeni* birbirine karıştırıyor. Ona beş kelimelik cümlelerle yazmak gerekir. Öyle yazanlar var elbet, ama ben *onlardan* değilim.

O okur anlasın diye ben, "parti içi iktidar metastasına yakalanmış" ifadesini hiçbir koşulda değiştirmem.

22 Ocak

Beral Madra'nın *Cumhuriyet*'te bir yazısı var: "Çağın Önündeki Sanatçılar". Madra, bir *sezgiye* sahip olduğu gibi bir *bilgiye* de sahip. Ama *modernizm tutkusu* adeta bir *musallat fikir* halin

de. Sanat yapıtını (hiç kuşkusuz sadece plastik sanatlar içine girenleri öngörüyorum. Çünkü Madra'nın şiirden, romandan, sinemadan hiç söz etmediği görülüyor) ille de *bir etiket altında* görmeyi seviyor: Dior, Vakko, vb

Post-ekspresyonist ve post-empresyonist resimleri *geri kalmış* diye niteleyebilmesinin nedeni bu. "Contemporary"yi sözcüğün etimolojik kaynağında bir kaydırma yaparak *hemzaman*'a, dolayısıyla savunduğu sanat anlayışının ve övdüğü yapıtların dün/bugün/yarın bağlamında *geçerli* olacağını öne sürmesine yol açan da bu.

İnsan, "milyonlarca kişi televizyonlarında bombardımana tutulmuşken, ekolojik sorunlar, savaşlar, nükleer tehlikeler ekranda gerçeğin üretilmiş gerçekleri (simülasyonları) olarak odalarımızın içinde bizden daha çok var olurken" diye yazdıktan sonra, nasıl olur da Füsun Onur'un düzenlemesinde bu sorunlar/durumlardan ve bu simülasyondan doğan sorunlara ve sorulara ideolojik/estetik bir yanıt bulabilir ki?

Sapla samanı birbirinden ayırmak gerekir: Beuys'un, Warhol'un ve büyük ustaları Duchamp'ın kuramsal kaygıları ve sanatsal uygulamaları ile günümüzün ucuz (metal ve plastik, deri) sandalyelerini *naylonlamayı* aynı *işlevsellik* içinde görmeye olanak yoktur.

23 Ocak

Hiç akıl sır ermiyor: Attilâ İlhan, kendini *avantüriye* biri olarak sunuyor. *Elele* dergisinin Ocak sayısına verdiği "mülakatta" (O bu sözcüğü seçerdi eminim.) Paris'e iki kez gitmiş olmayı, daha da vahimi (ben de Osmanlıca bir sözcük seçtim) Tanca'ya "gitmeyi" *tasarlamayı*, avantüryeliğinin kanıtı olarak da göstermekten kaçınmıyor. Toplumla, aile çevresiyle, iş olanaklarıyla köprüleri atmadan, sadece Paris'te bir otel odasında yaşıyor olmayı benim avantüriyelikle *bağdaştırmama* olanak yok. Attilâ resmen *atıyor*. Hiçbir zaman ne avantüriye oldu ne bohem. Zaten *böyle* olmayı kimse kimseden *isteyemez*. Birileri öyle olur. Ama Attilâ hep masa başında, belirli maddi-manevi *uygun/doyurucu* koşullarda yaşanmış ömrünü, *çalışma etiğini*

yücelten ahlakını, şimdi okura avantüriyelik olarak sunmaya çalışıyor. *Disiplinli avantüriyelik.*

Kadınlar'a ilişkin açıklamaları da çok ilginç. Ama bu konuda herhalde öncelikle onun gizemselleştirdiği ve mektuplaştığı kadınlara başvurmak gerekir.

Elele'de daha korkunç bir konuşma küçük İskender'le yapılmış. Bu genç arkadaş "baş ol da nasıl olursan ol" ilkesine bağlılığını sergiliyor. *Hülyalı* pozlar vererek resimler çektiriyor (F. Naci *müdahale* ederdi: *fotoğraflar* diyerek), sonra da cinsellikten yaşama hakkına her türlü aforizmaya geçiyor; işte biri: "50'sine gelen herkes, beyin hücreleri kayba uğradığından öldürülmeli."

Küçük ve *müptedi* Tkachev.

25 Ocak
"Düşler – dedi perdeyi aralarken:
kar dinmiş..."
Vapurda.

Daryush Shayegan, 18 Ocak'ta değindiğim kitabı *Yaralı Bilinç*'te İslamcı söylemi sorgularken *anti-demokratik* niteliği üzerinde özellikle duruyor ve İran'daki mollalar düzeninin İslamiyette içerili bulunduğunu öne sürüyor.

Müslüman olan Rene Quénon (Abdülvahid Yahya) da *Modern Dünyanın Bunalımı* adlı kitabında (Ağaç Yayıncılık, çev: N. Avcı) demokrasiye karşı çıkıyor ve bir "yanılsama" olarak niteliyor.

"Gerçek güç, ancak *üstten* gelebilir ve ancak toplumsal düzenden *üstün* bir şeyin, yani bir manevi otoritenin onayından geçerek meşruiyet kazanabilir. (s. 94, Vurgulamalar benim.) Bu üst, apaçık ki çoğunluğu yönetme hakkına kökensel olarak sahiptir, bu sahiplikse üste her zaman *bastırma* hakkını da vermek demektir. Üst, ister Tanrı olsun ister vekili olan molla.

İslamla sosyalizmin neden uzlaşamayacağı apaçık görülmektedir: Bu neden *demokrasi* kavramıdır.

26 Ocak

Dergâh Yayınları, Ahmet Haşim'in *Bize Göre*'de yer almayan yazılarının tümünü yayınladı.

26 Mart 1928'de *İkdam*'da yayımlanan "Başlangıç" adlı yazısında şunları söylüyor:

"Gazetecilik, ticaret mahiyetini aldıktan sonra, kendisine "müşteri" ismi verilmesi daha doğru olan kariin hoşuna gitmek gayretiyle gazeteler, tedricen sütunlarından fikr'in bütün şekillerini süpürüp attılar. Atalete düşen güzel bir vücudu nasıl her tarafından yağ tabakaları kaplarsa, gazeteler de bir taraftan yiyecek içecek ilanları, diğer taraftan metni tardeden resimlerin istilası altında kaldı." (s. 9)

Demek *aydın*, daha 1928'de gazetelerden şikayetçi imiş. O günden bugüne değişen bir şey yok.

Aslında var: Fıkra yazarlarının biçemlerindeki *düşüş*.

29 Ocak

Tülây, *Sabah*'ta çıkan bir resimaltı haber gösterdi: "Ressam polis" Yavuz Saraçoğlu adlı bir polisin resimle uğraşması, işi kendince ciddi tutarak 30 tabloluk bir sergi açması, küçümsenecek bir olay değil. Polisin yetişme koşulları, aldığı eğitim, meslek çevresinin ideolojik/kültürel konumu, resme/sanata ilgi duymayı bayağı önemli kılar. Burda, moral değer, hiç kuşkusuz estetik değeri *ikincilleştiriyor*. Keşke resim yapan, şiir yazan polislerin sayısı artsa.

30 Ocak

Gün çarşı-pazarla geçti.

Braudel'in kitabına devam ettim. Bir ara kar yağdı. Pencereden tipiyi seyrederken Dıranas'ı anımsadım:

"Kardır yağan üstümüze geceden
Yağmurlu, karanlık bir düşünceden
Ormanın uğultusuyla birlikte
Ve dört nala dümdüz bir mavilikte
Kar yağıyor üstümüze inceden"

Bir edim belirten "dört nal" ile gözü imleyen "mavilik"in

betimlenmesindeki ustalık bir kez daha şaşırttı beni. "Cuk" oturma mı "bulma/kurma" mı? bu, hiç önemi yok. Bir *Kar Şiirleri Antolojisi* yapılmış olsaydı, şimdi oturup ne güzel okunurdu. Ama hiç düşünülmemiş. Sanki kar aşktan daha önemsizmiş gibi.

31 Ocak

küçük İskender'den mektup: Gazetedeki (28 Ocak) yazıma öfkelenmiş. İnsanlar kendilerine karşı çıkılmasına, kendilerinin eleştirilmesine katlanamaz oldular. Her söylediklerini, her yaptıklarını kabul edeceksiniz.

Bana olan "saygısını yitirdiğini" yazıyor küçük İskender. Pek kederlendirmez bu durum beni. Beni asıl kederlendiren, yazara, şaire, ressama arız olan *megalomani*. Elbette ki, sanatçı beğenecek kendini; ötekilerden *farklı* olduğunu bilecek. Yine de bir ölçütü olmak gerekir bunun.

küçük İskender'in anlayamadığı ya da anlamak istemediği şu: *Aykırı olmak* ile *aykırı görünmek* karşıt olgular. Ben ikinci tavra karşıyım, onu eleştiriyorum. Aykırılığını şiirine sindirdiği gün şiirini kurtaracak küçük İskender. Kimi zaman başarıyor da bunu. Ama kendi yoluna o kadar inanıyor ki, boşlukları, tekrarları ve fazlalıkları göremiyor. Onun terörü, bana her zaman Kavafis'in *sükûneti* karşısında yenik düşmeye mahkûm gibi görünüyor.

1 Şubat

Kar geceden beri sürüyor. Neyse ki otobüs, dolmuş, taksi ve vapurlar çalışıyor. Sabah kolayca geldim gazeteye. Uğur Mumcu ve Oktay Akbal bugün yazmaya başladılar. Hayırlı olsun diyelim. Şahsen gazeteye çok fazla katkıları olacağını sanmıyorum. *Milliyet*'in yapısı da içeriği de *Cumhuriyet*'ten çok farklıdır. Bir süre sonra hem Mumcu'nun hem Akbal'ın yazdıkları, *Cumhuriyet*'teki gibi bir işlevi yerine getiremez olacaktır. Rutin "köşe yazarı"na dönüşeceklerdir.

Bu arada M. Ali Birand da *Sabah*'a transfer oldu. Ayda 50 milyon alacağı söyleniyor. Bab-ı Ali akıl almaz bir yer. Benim açımdan Birand köşe yazarı olarak hiçbir öneme sahip değil.

Dünyayı bunca dolaşan, yabancı gazeteleri günü gününe takip eden, Avrupa'da yaşayan her ortalama okur-yazar Birand'ın "yorumlarını" yapabilir. Üstelik Türkçesi de yoktur Birand'ın. Dolayısıyla biçemi.

Ama "ün" bir defa gelmeye görsün. Uyanık, çalışkan bir gazeteci hemen *starlaşıyor*.

2 Şubat

Ben *Söz*'ü başından beri hem "vahiy", hem "inkâr" hem de "ikrar" olarak gördüm.

Her gören/görmek isteyen yazarın gerçekliğin sonuna varabilmek için seçebileceği tek yol, şu ya da bu yöntemi kullanarak *darîr* olmaktır.

Yazı masamın çekmecelerini karıştırırken, kim bilir hangi yıl yazdığım Dostoyevski'ye ilişkin bazı notlar buldum. Sanıyorum 10-12 yıl öncesine ait. Birden içimde bu büyük Rus yazarı üstüne ilişkin bir kitap yazma isteği uyandı yeniden.

Ama bu, bütün Dostoyevski'yi yeniden okumaya girişmemi gerektirir. Bilmem, gerçekleştirebilir miyim bu çalışmayı? Marcuse'nin estetiği üzerine yazmayı tasarladığım kitabın notları da ayrı bir dosyada duruyor. Ama o biraz daha geliştirilmiş durumda.

İşten ayrılmadan kimi planlarımı gerçekleştiremeyeceğim ortada. Ne var ki, daha en azından (o da kıdem tazminatını aldıktan sonra) iki yıl çalışmaya mahkûmum.

3 şubat

Biri doğrudan benimle, biri kitabımla ilgili iki yazı: M. Fuat *Adam Sanat*'ta, "Yazar-Gazeteci", A. Cemal *Argos*'ta "Ahmet Oktay'ın Yeni Kitabı" adlı yazılarında *bana* ve *yazdıklarıma* bakıyorlar.

Memet Fuat geçen ay da Enis Batur'u konu ediniyor ve şiiriyle yazısı arasına bir *bölme* çizgisi çekiyor ve şairliğini bir an-

lamda ikincileştiriyordu. Aynı uygulamayı benim için de yapıyor.

Anlayabildiğim kadarıyla –ard amaçlar olmaması gerektiğini düşünüyorum ama Türkiye'nin entelektüel ortamının sağlıksızlığının, her türlü kişisel alınmanın eleştiri duygusunu etkilediğini de göz önünde bulundurmak gerekiyor– Memet Fuat hâlâ *geleneksel*, hatta tutucu bir *şair* imgesine bağlılığını *koruyor*. Rahmetli Edip ve Turgut da bu inançtaydılar. Oysa dünyanın birçok şairi, –ilk akla gelenler olarak Eliot ve Paz anılabilir– benim ve Enis'in konumunu paylaşmaktadır.

Memet Fuat'ın şairlik için nitelikten *çok* niceliğe önem vermesini anlayamadım.

Bir de şunu:

Benim çok fazla "modaya uygun giyindiğimi" yazıyor. Yeni paradigmaları *anlama çabasının*, onun küçültücü anlamda kullandığı *moda* sözcüğüne ya da kavramına indirgenmemesi ve ona eşitlenmemesi gerektiğine inanıyorum.

Memet Fuat tam da bu eğilim yüzünden *tutucu* bir konuma yerleşebilir.

Tutuculuk moda'nın öteki ucudur. *Negatifi* değil.

Ben modaya göre giyinmiyorum ama M. Fuat'ın elbiseleri çekmiş.

4 Şubat

Birikim'in Ocak sayısında (hep geriden geliyor), postmodernizm üzerine önemli yazılar var. Bunlardan Stauth/Turner ikilisine ait olanda, kitle kültürünün *muhalif* olabileceği, *egemen*'in belirlenemeyeceği öne sürülüyor. Yazının daha da ilgi çekici iddiası, postmodernist toplumda entelektüellerin *eleştirel* kültür kuramlarının *melankolik* olacağı.

Doğrusu, bu tür yaklaşımların endüstriyel kapitalizmin *kültürel demokratikleşmeye* yol açtığı yolundaki savları bana hiç inandırıcı gelmiyor. Burada ben doğrudan doğruya bir *uyumlanma* isteği görüyorum. Melankolik olarak yaşamaktansa sistemin iç çelişkilerinin dengelendiği ve çelişki/çatışkı *yokmuş gibi* yaşamayı sağlayacak aldanımcı bir uzlaşma.

Baudrillard'ın vurguladığı *benzeşim* (smülakr) ilkesine razı olmak kısaca.

5 Şubat

Peyami Safa'nın *Objektif* başlığı altında yeniden yayımlanan makalelerini içeren kitaplarının 2. ve 5. ciltlerini aldım. İlki "Sanat/Edebiyat/Tenkit", ikincisi ise "Kadın, Aşk, Aile" alt başlığını taşıyor. (Ötüken Yayınları) İkinci kitap Peyami Safa'nın tutuculuğu da aşan, *gericiliğe* uç veren düşüncelerini apaçık ortaya koyuyor ama sanat/edebiyat üzerinde yoğunlaşan yazıları bugün de geçerli yaklaşımlar içeriyor.

Sol'un Peyami ile o yıllarda eleştirel bir diyaloğa girmemesi gerçekten bir kayıp. Böyle bir *dıştalayıcı/içerici* konuşma sağlanabilmiş olsaydı, sanırım bazı yazınsal sorunlar daha erken kavranabilirdi. Örneğin "Üslûp Çalışmaları" başlıklı yazıları bana çok önemli göründü. 1958'de *Milliyet*'te yayımladığı yazıda andığı *Madam Bovary*'nin finaline ilişkin beş değişik metinden o yıllarda çok az Türk romancısının haberdar olduğunu düşünüyorum.

O yıllarda son derece yaygın olan *aynı biçimde* yazma eğilimine karşı şu uyarıyı da yapıyor Peyami Safa:

"Yazının *şahsiliğini* ve *orijinalliğini* vücuda getiren de her muharririn kendine *has* bir *değer sistemine* sahip olmasıdır." (s. 183. Vurgulamalar benim.)

1950-1960 arasında sağın ve solun *entelektüel düzeyinin* ayrıştırılması gerekiyor kanısındayım. İki yanın da *sığ* yazarlarını vurgulamak bir zorunluluk.

6 Şubat

Kundera şunları yazıyor *Roman Sanatı*'nda:

"Zamanımızın eğitimi öylesine geniş, öylesine yoğun bir *güncellik* üzerine oturtulmuştur ki, ufkumuzun geçmişini itiyor ve zamanı yalnızca *şimdiki ana* indirgiyor. Bu sistem içine sokulmuş roman artık *yapıt* (geçmişi geleceğe *bağlayan* ve *sürekli* olmaya yönelik bir şey) kabul edilemez. Güncel bir olay, yarını olmayan bir eylemdir. (s. 27. "Yapıt" sözcüğü dışındaki vurgulamaları ben yaptım.)

Şunları da ekliyor: "İnandığım, romanın zamanımızın anlayışıyla bir arada yaşayamayacağıdır, (...) roman olarak ilerlemek istiyorsa, bunu ancak *dünyanın gelişmesine karşı* gerçekleştirebilir." (Vurgulamalar benim.)

Kundera'nın bu yorumunun Stauth/Turner ikilisine *melankolik* görüneceği kesin. Ama aslında postmodern roman anlayışına yakın olduğu söylenebilecek Kundera'nm çok yaşamsal bir noktayı vurguladığını sanıyorum:

Yarını olmayan eylem.

Bu düşünce, kültür adamlarını, romancıları, şairleri, ressamları her tür yükten kurtarır ve günün de dizgenin de sonsuzca onanmasını, gösterinin *tek gerçek* olarak kabullenilmesini sağlar.

Sartre'ın önermesini tersine çevirebiliriz artık:

"İnsan bugüne atılmış bir tasarıdır."

7 Şubat

Enis Batur *Sanat Dünyamız* için bir yazı istedi: Roman sanatıyla ilgili bir özel bölüm yapacakmış. 25 Şubat'a kadar yetiştirmem gerekiyor. Kundera'nm kitabını da bu yüzden çıkardım başka kitaplarla birlikte.

Postmodern söylem, ister istemez romanı da şu ya da bu ölçüde değiştirdi. *Yeni Roman*'ın (Butor, Robbe-Grillet vb) açtığı kanal yeni bir ivme kazandı. Ancak romanın sonuna gelinip gelinmediği, *post* sözcüğünün gerçekten bir son'u mu bir sonra'yı mı ima ettiği pek kesin değil.

Yazın'ın popülerleşmesi olayı görmezden gelinemez. Bu noktada eğilimi *olumlu* görenler var elbet. Kültürde üst/alt mertebelerinin kalkması elbette istenecek/özlenecek bir olay. Ama popüler kültür gerçekten demokratikleşmeye mi yol açıyor?

Günümüz romanı *neye tekabül ediyor* sorusunu aydınlatmak gerekiyor. Örneğin *Kara Kitap*. Eğlendirici yazın üzerinde dediklerine bakmak için Lukacs'ın *Estetik*'ini çıkardım (3. cilt) *Kitsch* sorununa değinirken şunları yazıyor:

"Sanatsal biçim her zaman belli bir içeriğin biçimidir; bu bağıntının eksik olması durumunda ise biçime ilişkin en ustaca işleyiş, toplumsal görevin en sadık biçimde yerine getirilmesi

bile böyle bir özdeşliği sağlayamaz, yalnızca *geçici, çabuk eskiyen* ve yalnızca *konudan kaynaklanan* bir etki doğurabilir, o kadar. (Vurgulamalar benim.)

Ama Lukacs hemen biraz yukarda şu uyarıda bulunmayı ihmal etmiyor:

"Günün olaylarının etkisiyle bu olayları iyi ya da ustaca yansıtan bir vakit geçirme yazını da kimi zaman derin sarsıntıların *kaynağı* olabilir." (s. 38)

11 Şubat

Sanat Dünyamız'ın yeni sayısını (Kış 92) Enis Batur Yapı Kredi Bankası'nın 1954 yılında düzenlediği Resim Yarışması'na ve yarışmanın sonunda patlak veren tartışmaya ayırmış.

Özellikle Aliye Berger'in adı çevresinde odaklanan, Venturi ve Read gibi *uluslararası* seçici kurul üyelerinin de hedef alındığı tartışmaların basındaki yankılarını izlemiştim o yıllarda. Ama, ne de olsa ayrıntılar unutuluyor. Bu bakımdan o tartışma metinlerini yeniden yayımlayarak çok yararlı bir iş yaptı Enis. O yılların resim anlayışını, resim eleştirisinin ölçütlerini yakalama olanağını buluyor insan.

Ve, bugün de sürüp giden *çıkar düşkünlüğü* ile *bencilliği*.

Bedri Rahmi ile Cemal Tollu'nun yaklaşımları ile Adnan Benk ve Bülent Ecevit'in yaklaşımları arasındaki fark, sanat adamlarının yazarlar karşısında hemen çok sık fire verdiklerini gösteriyor.

19 Şubat

Orhan Koçak'ın *Defter*'in son sayısında Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ı üzerine çok güzel bir yazısı var. Postmodern romanın kimi sorunları üzerinde de duruyor Koçak.

Hemen vurgulamalıyım: Koçak, bilgisinin çok yönlülüğü, yorumlarının kanıta yaslanmasıyla dikkati çekmiyor yalnızca, bence asıl önemli yanı, metinlerinin kapsamının altında yatan *sanatçılığı*. Hayır, bir *estet* değil; sanırım zaten kendisi de estet olmayı düşünmüyor; sözcüğün tam anlamıyla *dil*'in bir şiddet içermesi (gerek duygular, gerek olay örgüsü gerekse davranış-

lar, jestler yönünden) gerektiğini bilen gerçek bir yazar dokusu görüyorum onda.

Şunu da belirtmek zorunlu: Postmodernist biçemin ve kurgunun kimi yöntemlerinden ustalıkla yararlanıyor, ama salt bir *oyun* kurmak amacıyla değil; ele aldığı yazarın/metnin karşısındaki tavrını *sorunlu* kılmak için. Böylece yapıtla çözümleme ya da yorum sürekli bir *gerilim* durumunda kalıyorlar. Buysa yazısına *şiddet*'i getiriyor.

Felsefi bakış, her an güncelin ve gündeliğin dramlarını ima ediyor, bizi *kurmaca*'dan gerçekliğin dünyasına çekiyor.

20 Şubat

Koçak'a ilişkin bir gözlem: Çözümlerken her an *orada*. Metnin üzerinde konuşurken hiç çekilmiyor aradan, kendini silmiyor; tam tersine, "ben" olarak incelediği metnin içine yerleşiyor. Zaman zaman ferahlamak için *yırtıyor* metni, bir yerinde bir yarık oluşturup dışarı çıkıyor/kendini gösteriyor. Belki de: *Nesnelliğin* ancak ve ancak tam ve kendine kapanmış bir *öznellik* içinde gerçekleştirilebileceğini kanıtlamaya yöneliyor.

Nerede nesneldir Barthes, Foucault, Derrida. Ya da karşıkutuplarından Adorno ya da Marcuse?

22 Şubat

Kar. Bu yıl iyi bir kış göreceğe benziyoruz. Dizim bugün biraz azdı. Aslında doktora gitmek lazım ama ihmal ediyorum. Neyin korkusu yatıyor bunun altında? Ya da böyle bir korku var mı? Bilmiyorum.

Düne ait bir anımsama:

Adını hiç duymadığım biri telefon etti; gazeteye: *Ağıtlar ve Övgüler*'i okumuş, Albay Rıza'yı, bu kurgusal kişiyi anlattığım/merkeze aldığım şiir dolayısıyla Işıklar Askeri Lisesi'nde okuyup okumadığımı sordu.

Şaşırdım: İlkin, şiirin böylesine bir *sahicilik* duygusu uyandırmayı başarmış olmasından; sonra da şairi/yazarı kişileriyle *özdeşleştirme* olgusunun çok kökleşmiş olduğunu bir kez daha düşündürtmesinden.

Ne tuhaf: Kitapları ne değişik insanlar okuyor ve onlardan yazarının hiç düşünmediği, öngörmediği *sonuçlar* çıkarıyorlar.

Aslında *okur*'un bir *tarihini* yazmak gerekiyor. Başarılabilir mi böyle bir amaç?

23 Şubat

İsmail Habip, *Edebi Yeniliğimiz*'de Cenap Şehabettin'in şiirini değerlendirirken, o şiirin dili ve biçemiyle eskidiğini, aşıldığını belirtiyor, özü hakkındaki görüşünü de şu cümlede özetliyor:

"Bu öz en çok zekâ ile işlendi. Sırf zekâya istinat eden sanat 'hal'e *zafer* olsa da 'ati'yi pek *fethedemiyor*." (s. 171)

Günümüzün postmodernist biçeme öykünen kimi anlatıları için de geçerli bana kalırsa.

25 Şubat

Ayrıntı Yayınları Gündüz Vassaf'ın bir kitabını basmış: *Cehenneme Övgü*. Çok ilginç yazılardan oluşuyor. Yerleşik düşünceleri *zorlayan* metinler. Totalitarizmin gündelik yaşamımıza içselliştiğini öne sürüyor Vassaf. Kolaylıkla yadsınabilecek bir sav değil bu. Gerçekten de, şöyle bir düşündüğümüzde, yapıp etmelerimizde, ilişki biçimlerinde buyurganlığın egemen olduğunu kabullenmek zorundayız.

Vassaf, "Sanatçıdan Sakının" başlıklı bölümde şunları yazmış: (Yazmış diyorum, çünkü kitabın tümünü okumadım henüz, karıştırırken rastladım.)

"Sanatta teknik mükemmeliyet ve uzmanlaşma, sevişmedeki ustalıkla eşdeğer. Bu da totalitarizmle, yaşam güçlerinin boyunduruk altına alınmasıyla eşdeğerde. Bu sanatın inkârı (olumsuzlanması), insanoğlunun manevi birlikteliğinin inkârı ve de yaşama sanatının inkârı demektir." (s. 158)

Kitabın son cümlesi Saul Bellow'dan bir alıntı:

"Radyasyondan çok birbirlerinin kalplerini kırmaktan ölüyor insanlar."

27 Şubat

Vasatlığın hem anlaşılmasının hem aşılmasının tek yolu, yalnızca *vasat-olmayan*'a dönmektir. Yazından bilime, felsefeden politikaya.

Her toplumda *parmak kaldıranlar*; sorulmadan elbet; sadece vasat-olmayanlar.

Carr'ın bir süre önce yayımlanan *Romantik Sürgünler* adlı yapıtını tamamlayan, daha doğrusu onunla birlikte okunması gereken bir kitap okuyorum: Paul Avrich'in *Anarşist Portreler*'ini. Bu birinci ciltte Bakunin, Neçayev, Kropotkin, Jelezniyakov, Mahno, Eihenbaum söz konusu ediliyor. Mahno ve Jeleznikov dışında hepsi *entelektüel* insanlar. Buna karşılık Mahno, neredeyse *efsanelik* bir kişilik.

Ama *ortak-paydaları* var: Hepsi de *sıradışı*.

Gerek Carr'ın gerek Avrich'in kitapları bir sorun üzerinde düşünmeyi gerektiriyor, başka binlerce örneği bulunduğu için.

Türkiye'de *tarihçilik* hâlâ meslek olarak önemsenmediği gibi *tarihçiler* de hâlâ bu türden araştırmalara, incelemelere el atmıyorlar. Bunca eleştirilen ve sahip çıkılan Tanzimat'ın ve Tanzimat Aydınları'nın doğru dürüst birer tarihi yazılmış değil.

Bu yüzden de nereden gelip nereye gittiğimizi bilemiyoruz.

Gerçi Orhan Okay'ın *Beşir Fuad*, Serol Teber'in *Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler* gibi çalışmaları yok değil. Yine de bu çalışmaların bir *ufuk darlığı*, bir *imgelem/düşlem eksikliği* var sanki.

28 Şubat

Düne devam: Serol Teber'in kitabının son bölümü "L. Büchner ve Osmanlı Düşünürleri Üstündeki Etkileri" başlığını taşıyor. 18 sayfalık bu bölümde Büchner'in yaşamının ve düşüncelerinin özeti dışında adı geçen üç Türk var: Tahsin Efendi, Abdullah Cevdet ve Beşir Fuad. Zaten Tahsin Efendi ile Abdullah Cevdet'den de sadece söz edilmektedir. Geriye kalan Beşir Fuad'dır ki, o da Okay'ın çalışmasından beri bilinmektedir.

Teber, ilkin *Osmanlı düşünürleri*'nin yazılarını özgün metin-

lerinden okumamış, o dönemin gazete, dergi ve kitaplarına birinci elden ulaşmamıştır. *İkinci el* taraması bile yapmamış, dolayısıyla Büchner'in etkisinde kalan Osmanlı düşünürlerini belirleyememiştir.

Böyle tarih yazıcılığı olmaz.

29 Şubat

Şiir çalışmaları (vapurda):
"Düşen yaprak!
Her şeyi söyledin
bana dair"

"Gözgöze geldik ki, daldın
ve aşk
uçup gitti kalbinden"

"Cesetler!
Ne çok iz, Ne çok ilham"

"Ey tenin zalimleri"

"Şafaktan artakalan ne? Gölgeler
titriyor ormanın kuytusunda"

"Abanoz kadın"

1 Mart

Argos'un Mart sayısında Attilâ İlhan'ın bir şiiri var: "Ayrılık Sevdaya Dahil" Doğrusu görülen düzey kaybı üzüntü verici. Attila İlhan, Türk şiirine yeni bir soluk getirmiş, genç şairleri etkilemiş biridir. Ama zaman *şairi* yıpratmış durumda. Dizeleri insanların hâlâ ezberinde bulunan bir şairin çaptan düştüğünü, en azından şiir yayımlamaması gerektiğini bilmesi gerekir diye düşünüyorum.

Gerçi, yazarlığının 50'nci yılını doldurmuş birisinden böyle bir istekte nasıl bulunabiliriz? Kim kimden isteyebilir böyle bir şeyi?

Yazmamak elde değilse yayımlamamak *da* elde değildir.

Dergide adını ilk kez gördüğüm Belmin Söylemez adlı bir genç kızın "Görünmez Potreler" adlı bir sessiz film senaryosu da yer alıyor. İlginç bir metin. Ama ancak filme alındığında ne olduğu açıkça anlaşılabilir. Belki çekerken, senaryoyu ne çok değiştirecektir. Üretirken bulunuyor çok şey çünkü. Buysa *öntasarıyı* hep ikircikli durumda bırakan bir olgu.

6 Mart

Çalışma masamın gözlerini düzenlerken, "mektuplar"ı da bir sıraya koymak istedim. Demir Özlü'nünkileri ayırırken (tüm mektupları, kartları saklamamışım elbet, saçmalık olurdu öylesi, sadece yazın'a, kültüre ilişkin olanlar elimdekiler.) 1984 tarihli mektupta duraladım. 6 Şubat 1984'te Stockholm'den yazıyor:

"— 'Doğu-Batı sorunsalı denilen temanın bugünden öte moda' olacağını sanıyorum. Türkiye kültür ortamının, her dönemde, böyle moda temaları vardır. Ben bu 'sorunsalın' devam ettiğine inanmıyorum. Durumun gerçekliği bence başka türlü. Bu sorun aslında aşılmıştı. Çağlar Keyder'le aynı fikirdeyim: *Milliyet*'te, Oğuz Atay'ın günlüğü arasına sıkıştırılmış küçük yazısında, Atay'ın roman tiplerine bağlı olarak diyor ki: '1960 yılı çevresinde batılı anlamda yeter sayıda aydın yetişmişti Türkiye'de...' Bence de durum budur. Bugün yaşanan bunalım Doğu-Batı sorunundan kaynaklanmamaktadır."

Daha aşağıda ise Demir, Batıdan "uzaklaşış"ın, "tarihsel olarak toplumun görünmeyen derinliklerinde kalmış ilkel yapıların 'zorlama ve akıl dışı' hareket ettirilmesinden önce popülizm hareket ettirildi, sonra köylülük, her şey yerine kondu, sonra büyük kentlere akın başladı –maddi bir göç başladı– (en çok da kültürel nedenlerle) bütün bu ilkelin harekete geçirilmesi, tersine 'olumlu' ya da 'toplumsallık'mış gibi gösterildi" diyor.

Belli ki, Doğu-Batı sorunsalı çerçevesinde bazı öne sürmelerde bulunmuşum ben. Demir'in Keyder'in yazısının hemen farkına varışı, sorunu önceden de düşündüğünün bir kanıtı elbet. Açıklayıcı olmaktan çok *betimleyici* olduğunu sandığım *ilkel yapılar* nosyonu da fazla tatminkâr görünmüyor. Ama bir gerçeği dile getirdiği de belli. Demir "hareket ettirilen" nüfusun kentte ilkel yapıların en köklüsü olan dinsel öğeyi kökleştirdiğini çözümlemesine katabilseydi, belki İslamcı söylemin yükselişinin *nesnel temelini* daha o günden görmüş olacaktı.

9 Mart

Türk şiirinde modernizm sorunu ile ilgili bir yazı için (*Sombahar* dergisine) Ercüment Behzat'ın kitaplarını çıkardım. İlk kitabı olan *S.O.S.*'te (1931) hiç kuşkusuz Dada ve Gerçeküstücülük'ten, hatta Fütüristler'den esintiler var. Aynı özellikler *Kaos*'ta da görülüyor. Üçüncü kitabı *Açıl Kilidim Açıl* (1940 – Ercüment Behzat bu kitapla şiirini koyar bence) Apollinaire'in *Calligramme'lar*'ına bir gönderme yapar: Sayfada değişik hurufat kullanımı, yukardan aşağıya, yana ve çapraz yazım.

Ama bunların hepsi biçimde kalır, esinlendiği akımlar hakkında yeterli bilgisi olmadığı için, şiirini geliştiremez ve Nâzım'ın çok gerisine düşer Ercüment Behzat.

Mümtaz Zeki (Taşkın) de Dada/Ada türünden kafiye oyunlarında kalır ne yazık ki. Böylece Gerçeküstücülük de, Dada da, Fütürizm de Türkiye'de bir iz bırakmaz, değerlerin sorgulanmasına yol açmazlar.

11 Mart

Tesadüf: Kitaplığa bakarken, Enis Batur'un "Türk Edebiyatında ve Resminde Paris" adlı küçük incelemesi (risale) elime geldi. Karıştırırken, Tanpınar'ın muhtemelen Sabahattin Eyüboğlu'na yazdığı mektubun bir paragrafına takıldı gözüm:

"Paris'e bu yaşta ve bu kadar şey bilerek ve hiçbir şeye inanmayarak gelmek çok fena. Şehirle münasebeti insan çok güç tesis ediyor. O kadar kayıtsızım ki, daha bir akşam gazetesi bile almadım. Müzelerde, galerilerde, kütüphanelerde hep o bıkkınlık yanı başımda yürüyor."

Şimdi, İstanbul'a onca nostaljik ve olumlayan bir bakış açısının *karşısından* yaklaşırken kimi bağlantı noktalarını yitiriyorum ben de. Anlıyorum ki, şu son yılları dolduran *İstanbul söylemi* bıktırmış beni. Kitaba bir *siyasallık* katan da sanırım bu duygu. O söylemi geliştirenler, onda bir teselli bulanlar, sanki İstanbul'un tarihini ve şimdisini *bilmiyormuş* gibi davranıyorlar. Buysa tümüyle politik/ideolojik içerikli görünüyor bana.

12 Mart

Tülây'la, bir haftadır ilk defa uzun süre sokağa çıktık, gazeteye gittik. Bir yığın ıvır zıvır mektup birikmiş. Gelen kitapları aldım. Sonra Papirus Yayıncılık'a gittik. Yeni çıkan bazı kitapları aldım. Biri Sungur Savran'ın: *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri.*

Savran, "Önsöz"de çok güzel, aslında acı bir durum saptaması yapıyor: "Sınıf mücadelesi artık moda değil. Aydınlar sınıf mücadelesinden söz etmekten hoşlanmıyorlar, söz edenleri de geçmişin aşılmış dünyasından arta kalmış kalıntılar gibi görüyorlar. (...) Dünyayı artık sınıf mücadeleleri değil, demokrasinin 'totalitarizm'e karşı mücadelesi, milliyetçilik ve dinsel hareketler yönetiyor. Türkiye aydını, son iki yüz yıldır, hep gecikmeli biçimde de olsa saatini Batı'ya göre ayarlamıştır. Bu yüzden sınıf mücadelesi Türkiye'de de moda değil artık."

12 Eylül'ün depolitizasyon sürecinin ardından gelen büyük şok: Sovyetler'de ve ardından blok ülkelerinde komünizmin çöküşü, ne yazık ki, Marksizmin çöküşü olarak göründü birçok

kişiye. O kadar ki, bir zamanların militan öğrenci lideri Taner Akçam, *Birikim*'in son sayısında (Şubat 92) "bilimsel sosyalizmi", bir kuram olarak "iflas" ettiriyor ve sosyalizmi sadece "bir politik ütopya olarak" yaşamaya devam ettiriyor.

Türk Marksistlerinin büyük bölümü, kuramı daha atak, yaşanan zamanı daha kuşatıcı hale getirmeye çalışacaklarına hepten *terketmeyi* seçtiler. Marksizm *bilimsel* olma özelliğini hâlâ koruyor ve dünyanın hem açıklanması/yorumlaması hem de dönüştürülmesi yolunda kuramsal bir güç olmayı sürdürüyor.

13 Mart

Octavio Paz, "Çağdaş Meksika Resim Sanatı" adlı yazısının sonunda şunları yazıyor: "Sanat, kendisini yaratan ülkeye, halka ve an'a indirgenemez; ama onlardan ayrılması da olanaksızdır. Sanat, tarihin boyunduruğunu kabul etmez, ama yine de onun damgasını taşır."

Doğru bir yaklaşım. Sanatı (roman, şiir, resim vb) sadece kendine gönderen bir yapıt bağlamında görmek isteyen yazar ve çizerler, önünde sonunda, dışlamaya, kurtulmaya, boyunduruğuna girmemeye çalıştıkları *Tarih*'in içine düşerler ve onun tarafından *açıklanır* hale gelirler.

Ben, sanatın/yazın'ın modernizm ya da tarihsel avantgarde tarafından vurgulanan özgürlükçü/yadsıyıcı öğelerinin aşıldığına, özgürleşim umutlarının önemsizleştiğine inanmıyorum. Sanat, son çözümlemede, insanoğlunun mutluluk ve özgürlük özlemine bağlanıyor ve ancak bu özlemi *dillendirebildiği* ölçüde önemli oluyor. Ve uzun ömürlü.

15 Mart

Tülây'la Sinema Festivali'nin yer ayırttığım ilk filmine gittik bugün: Robert Altman'ın *Vincent ile Theo*'suna. Altman adından çok söz edilen bir yönetmen. Plan plan çalışan, kesme'lerinde (cutting) *Kronoloji* duygusunu elden kaçırmayan, deyim yerindeyse birbirini izleyen iki ayrı uzam-zamanda geçen sahnelerde anlamsal/içeriksel bağıntılılığı koruyan *sade* bir anlatımı var. *Kadrajı*, Van Gogh'un bakışını çok iyi yansıtıyor. Özel-

likle açık hava sahnelerinde resimlerin atmosferini ve psikolojik derinliği çok iyi yansıtılıyor. Bütün bunlara rağmen, Altman'ın filmi Van Gogh'a *ilişkin*, yeni bir söz getirmiyor. Ama şu nokta vurgulanmalı: İkinci plandaki Theo *belirginleştiriliyor*, onun bireysel dramı da Vincent'ınki kadar iç paralayıcı olarak anlatılıyor. Belki bu noktada odaklanıyor Altman'ın yorumu: Deha'nın söndürdüğü, ikincilleştirdiği öne çıkıyor: Sıradan insan da deha kadar önemlidir deniyor. İki *başarısız* (kendi zamanlarında elbet) insanın birbirlerine eklemlenmiş yaşamı.

Vincent'ı ve Theo'yu canlandıran oyuncular çok iyiydi. Bir de filmin ışık ve renk düzeyinin çok etkileyici olduğunu sanıyorum:

Altman, geleneksel Van Gogh öyküsüne bağlı kalıyormuş görünerek, aslında Theo'yu gündeme getiriyor. Acaba Theo'nun Vincent'e mektuplarında neler vardı?

16 Mart

Pasolini'nin *Dekameron*'unu gördük bu akşam. Kilise ve dine karşı geliştirdiği eleştiri hiç kuşkusuz etkileyici. Tiplemelerdeki ustalığı da uzam-zamanı betimleyişi de dikkat çekici. Yine de daha farklı bir film bulmayı ummuştum. Ne olduğunu bilemiyorum tam olarak, ama Pasolini mitosuna *uygun* bir film gibi gözükmedi bana *Dekameron*. Balkonda seviştikten sonra çırılçıplak uyuyakalan ve ana babası tarafından suçüstü yakalanan genç kız ile sevgilisinin öyküsünde bir neşe ve saflık vardı elbet, ama film tümüyle çok sarsıcı değildi. Belki de benim ne olduğunu tam anlatamadığım o yetersizliğin, eksikliğin ne olduğunu bizzat Pasolini filmin sonunda freskosunu bitiren ressamın ağzından açıklıyordu: "Biz sanatçılar niye yapıyoruz bu yapıtları, onların düşlerini görmek varken?" Düşlerle yapıtlar her zaman çakışmıyor, birbirine layık olmuyor ne yazık ki.

Şimdi *Sodom'un 120 Günü* ile *Teorema*'yı bekleyeceğim. Kafamdaki *sorunlu* Pasolini'yi bu iki filmde anlayacağımı umuyorum.

17 Mart

İstanbul'u odağa alan kitabın adını değiştirmeye karar verdim: Tülây önerdi: "Bir Sanrı İçin" üzerinden bir ad bulmayı. Ben de *Bir Sanrı için Gece Müziği* dedim.

"Tanınmamış Yazarlar Antolojisi İçin Seçmeler" başlıklı fragmanda Güngör Rona ve Can İren gibi sahici iki kişiliğin yanında uydurma bir şairin yapıtına ve yaşam öyküsüne yer vereceğim. Fragmanın sonunda yine kurmaca bir yazın tarihçisinin ve/ya da eleştirmenin bir değerlendirmesine de yer vermeyi düşünüyorum. Ancak metinler ortaya çıkınca belli olacak neye karar vereceğim.

Çünkü *kolajın* keyfine kapılıp ipin ucunu kaçırmak mümkün. Bu yüzden metinler arasındaki ilişkileri sürekli denetlemek gerekiyor. Son kertede bir *iç tutarlılık* şart. *Oyun* oynuyorum tabii, ama bir dengesi ve ritmi olmalı oyunun.

19 Mart

Sodom'un 120 Günü'nü gördük bu gece. Pasolini'nin bu kadar uca gidebileceğini hiç düşünmemiştim. Ürkütücü bir film. Özellikle ilk yarı doğrudan doğruya Sade'ın dünyasını olanca somutluğu ile kuruyor. Sodomi, pislik yeme, ne ararsan var. Sade'dan Reich'a doğru açılan bir çizgide yürüyor Pasolini: Her insanın içindeki faşizm. Cavani'nin *Gece Bekçisi*'ni anımsıyorum: Aynı yaklaşımı sergiliyordu o film de. Cavani de sorunu erotik düzeyde ele alıyordu. Ama Pasolini'nin erotizmin çok ötesine geçtiğini söylemek gerek: Işıklandırmanın, renklendirmenin bütün plastikliğine rağmen film en bayağısından bir pornografiyi de yansıtmaktan geri kalmıyor. Bilmiyorum, bu tür bir film yapmaya başka bir yönetmen cesaret edebilir mi?

İnsan bu film karşısında sallantıda kalıyor. Beğenmemek, hayran olmamak elde değil. Ama faşizm salt bu düzeyden gerektiği biçimde çözümlenebilir ve eleştirilebilir mi? Bence sorun'un ekonomik/sınıfsal boyutu aynı sertlikle vurgulanmıyor ve olgunun nedenleri nesnel biçimde ortaya konamıyor.

25 Mart

Bir Sanrı İçin Gece Müziği'nde Tülây'ın Yüzler'inden birini de kullanacağım. İki kadın: Siyah-yeşil, daha doğrusu Sait Faik'in söyleyişiyle "zehir yeşili" bir arka fon önünde iki kadın. Öndeki daha genç. Yine de iki kadın bir çöküş sürecinde. Gözlerinden mutsuzluk akıyor. Neyin mutsuzluğu bu? Her şeyin: Yaşlanmanın, kişisel doyumsuzluğun, olup bitenlerin, kendimizin/kendilerinin *dışında* sandıkları olayların.

Ana-kız mı bunlar? Belki de öyle olmaları gerekli. Başka türlü resimde bir araya gelmelerinin mantığı ya da gerekçesi kalmıyor.

O zaman şiir bölümünde bir *diyalog* biçimini, hayır; *iç konuşmaya* dayanan bir monolog biçimini seçmeliyim.

27 Mart

Bugün gazetede çok güzel, beni çok duygulandıran bir sürprizle karşılaştım. Masanın üstündeki vazoya çiçekler konmuştu. Sekreter Gaye bir de hediye paketi verdi. Pakete sıkıştırılmış zarftan Gökçin Sanal'ın kartı çıktı. Ankara yıllarından, ilkgençlikten bir kız arkadaş. Paketi açtık: İçinden *Mavi* koleksiyonu çıktı. Gökşin kartında *Gizli Çekmece*'yi okuduğunu, çok sevdiğini ve bana, kendi gizli çekmecelerinden bir armağan göndermek istediğini yazıyor.

Sağolsun.

28 Mart

Askeri lojmanların su depolarına PKK'nın siyanür karıştırdığı yolunda valilikten bir açıklama yapıldı. Eğer haber "düzmece" değilse, vahim bir gelişme. Bu türden eylemler hiçbir şekilde siyasal anlamda eylemler olarak görülemezler. Silahlı propaganda da değil bu. Kitlesel katliam nasıl olur da *devrimci* eylem sayılabilir?

Kavramlar, 1970'lerden itibaren alabildiğine karıştı ve yozlaştı. 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin getirdiği yıkım ve terörün, buradan türeyen karşı-terörün ürettiği sorunlar sonunda Türkiye, yazarı ve çizeriyle, politikacısı ve eylemcisiyle *kaos*'a yuvarlandı.

Artık eylemcinin *düşünmeyi, teoriyi* bir yana bıraktığını sanıyorum. Onlar, doğrudan *korkutmaya* bel bağlıyorlar.

Ama bunun özgürlükçülükle, demoratlıkla ve insancıllıkla hiçbir ilgisi de yok.

29 Mart

Foucault'dan bir derleme çıktı: *Dostluğa Dair*. Bu ilginç felsefecinin çeşitli konuşmaları ve bazı metinleri toplanmış. Önemli sorunları tartışıyor Foucault.

Yazar, okur ve eleştiri arasındaki ilişkilere ilişkin bir konuşma sırasında şunları söylüyor: "Bir eseri, bir kitabı, bir cümleyi, bir fikri yargılamak yerine, onun *gerçeklik kazanmasına* yardımcı olacak bir eleştiri düşlemekten kendimi alamıyorum; böyle bir eleştiri, meşaleleri ateşleyebilir, serpilen otları görebilir, uğuldayan rüzgârı dinleyebilir, uçuşan köpükleri yakalayıp anaforlar oluşturabilirdi. Yargı üzerine yargı yığmaz, olabildiğince çok varlık belirtisi toplamaya çalışırdı; bu belirtileri canlandırır, uykularından silkeleyerek uyandırırdı." (s. 15)

Şunu da ekliyor Foucault, "Bu belirtilerin bazılarını da kendi mi uyduruyormuş, ne âlâ. Yargılayan eleştiri sıkıcı gelir bana, ben hayal gücünün kıvılcımlarını taşıyan bir eleştiriden hoşlanırım."

Bütün alan aydınlanıyor:

Fethi Naci ve Asım Bezirci'ye karşı Orhan Koçak ve Enis Batur. Enis doğrudan eleştiriyi *seçmemiş* olmasına rağmen.

2 Nisan

Emre Kongar, evden aradı. İzinliyim ya bugün. Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı'na getirildiğine ilişkin kararnameyi özel imzalamadı ama o 'çalışmalarını' atanmış gibi sürdürüyor.

Türkiye'de nicedir *kültür* iktidarın ilgisini böylesine çekmemişti. Önce bakanlık bütçesi komisyonda reddedildi, sonra Emre'nin kararnamesine engelleme.

Bu, işin bir yanı. Emre, benden "Yayın Kurulu"nda yer almamı istiyor. Aslında, Bakanlık yayınları aleyhine yazdığım için; bu türden görevler almayı, bir tür "arpalıktan" yararlanma gibi gördüğüm için, istemiyorum. Ama Emre çok ısrar etti, ge-

reğinden fazla da "onore" etti; yapacak bir şey olmadığından kabul ettim.

Nasıl yürütürüm bu işi bilmiyorum. Gerçekten bir yararım olur mu olmaz mı? Onu da bilemiyorum. Fazla umut var olmadığı kesin. Dahası, *istifa* diye bir yol her zaman açık.

4 Nisan

Bayramın ilk günü. Sabah oldukça geç kalktım: 08:30. Tembellik yapmaya kararlıyım. Tülây'la Adalar'a (Büyük ya da Burgaz) gitmeye karar vermiştik dünden. Ama Bostancı iskelesindeki hengameyi görünce vazgeçtik. Kendini bilmez, *mahviyetkârlığı* kalmamış bir kalabalık (eskiden de gidilirdi bayram ve tatil günlerinde, ama halk bugünkü kadar vahşi ve gürültücü değildi. *Kitle kültürü* gündelik yaşam pratiklerini de –konuşma, yürüme, oturma vb– alabildiğine yozlaştırıyor bana kalırsa) ürkütüyor artık beni.

Moda'ya, Koço'ya gittik biz de. Güzel bir öğle yemeği yedik. Gürültüsüz patırtısız. İki kadeh "öğle rakısı" içtim.

Avarelik günleri ya da saatleri ayrı bir mutluluk vermeye başladı bana. *İhtiyarlık* duygusuna teslim olmanın görüngüleri mi bunlar, yoksa *işte* olmamanın verdiği sevinçler mi?

Bence ikincisi.

7 Nisan

Birikim'in Mart sayısında, R. Williams'm bir yazısı var: "Metropol Algıları ve Modernizmin Doğuşu". Bu zeki, olguları negatif yönünden algılamayı başaran İngiliz düşünürü, çok önemli sorunlara değiniyor. Modern yaşamın mekânı olan metropolün tüm yapısıyla (doğal ve tarihsel dokunun çözülüşü kadar insan ilişkilerinin dönüştürülüşüyle de) "aşina olduğumuz hayatın nirengi noktalarının" yitirilmesine yol açtığını söylüyor Williams. Yani *yabancılaşma* sorununu gündeme getiriyor. Ama dünün metropolleriyle bugünün metropolleri ve megapollerinde yaşanan yabancılaşma arasında fark var. Doğuş koşullarını yaratan alt-yapı çok ayrı.

Metropolün, Williams'ın sözleriyle "özgürleştirici ve ya-

bancılaştırıcı, temas sağlayıcı ve uzaklaştırıcı, uyarıcı ve standartlaştırıcı süreçlerini" iyi kavramak gerekiyor. Türkiye'de sorunlara tek yanlı, yeni toplumsal/siyasal zamanın ruhuna yaraşan, onu en iyi dışa vuran sözüyle, *iş bitirici* çözümler açısından bakıldığı için metropolün içeriği ile sanatın içeriği ve teknolojileri arasındaki içerici ve dıştalayıcı, olumlu ve olumsuz öğeleri de yeterince göremiyoruz.

Bir yanda *kavramsalcılar* bir yanda *maziperestler*. Dolayımların ve gizilgüçlerin farkında değiliz.

8 Nisan

Ayrıntı Yayınları Pierre Clastres'in yeni bir kitabını yayımladı: *Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu*. Bütün yazıları okumadım, sadece kitabı karıştırırken "Marksistler ve Antropolojileri" başlıklı yazıya takıldım: Metin, bu önemli bilim adamının ne yaman bir *polemikçi* olduğunu apaçık ortaya koyuyor. Biçemin kesinliği ve hırslılığı, seçilen sözcüklerin acımasızlığı hemen dikkati çekiyor.

Clastres, Marksist antropolojiyi yere vurmakta hiç tereddüt etmiyor. Tartışmayı da özellikle Godelier üzerinde yoğunlaştırmış. Sanki parça parça etmek istiyor onu.

Şu sözlerini anacağım sadece:

"Stalinistler rastgele bir iktidarın fatihi değillerdir: Onların istediği, tüm iktidardır, rüyalarının devleti totaliter devlettir: Faşistler gibi zekânın ve özgürlüğün düşmanı olarak, bütünsel bir iktidarı meşrulaştırmak için bütünsel bir bilgiye sahip olmak istiyorlar."

Yargı Stalinizm açısından *doğru*, Marksizm açısından *zalimce*'dir.

12 Nisan

Clastres'in kitabı çok ilginç yazılar içeriyor. Kimi yerlerde antropolojik ve etnolojik kabulleri zorluyor, sorguluyor ve yıkıyor. Savaşın ilkel toplumlardaki belirleyici rolünü çözümlerken Lévi- Strauss'un mübadele kavramının ayrıntılı bir eleştirel çözümlemesini de yapan Clastres, özellikle kadın değiş-tokuşu olgusuna yeni bir yaklaşım getiriyor.

Çarşamba günkü notumda da belirttiğim gibi Clastres çok polemikçi bir yazar. Gerektiği yerde muhatabına sert vurmaktan kaçınmıyor.

16 Nisan

Arapgir Lisesi Edebiyat öğretmeni Erkin Canpolat, *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*'nı bulamadığını, nasıl edineceğini bilemediğini yazıyor.

"Yazınımızda Toplumcu Gerçekçilik" adlı bir inceleme hazırlıyormuş. Sanırım, genç bir öğretmen Canpolat. Arapgir gibi bir yerde bu tür çalışmalara kalkışmak, gerçekten de insanı umutsuzluğa düşürebilir. Ayrıca, öylesine olanaksızlıklar içinde yapılacak çalışmaların *yeterli* olacağı da kesinlikle söylenemez. Dilerim bu genç arkadaş çabasında başarılı olur. Mektubunu, benim bir dizeme gönderme yapan şu sözlerle bağlamış Canpolat: "Ayaklanan, her ne kadar taşra kentleri değilse de bir taşra öğretmeninin yazma isteğidir."

Kitap harfiyle yazıyor Capolat, yazısı da inci gibi. *Toplumcu Gerçekçilik*'ten bir tane postalayacağım adresine.

17 Nisan

Fazıl Hüsnü, Varlık yayınlarında çıkan yeni kitabı *Dildeki Bilgisayar*'ı göndermiş. Şu sözlerle imzalamış: "Ahmet Oktay'a, daha çok Türkçe için"

Dağlarca, dilini en fazla arıtan ve bu arıtmada direnen şairlerimizin başında geliyor. Ataç kadar inatçı bu konuda. Doğrusu, ben artık bu ölçüde katı, dogmatik olmakta yarar görmüyorum. Ama bazı genç yazarlar kadar Osmanlıcaya ve yabancı sözcüklere açılmayı da sevmiyorum. Benim kullandığım yabancı sözcükler, öncelikle *yeni disiplinlere* ait, onların henüz Türkçede tam karşılığı bulunamayan terimleri bunlar.

18 Nisan

Tülây'la Hareket Köşkü'nde açılan Urart'ın "10. Yıl Sergisi"ne gittik. Yapıyı ilk kez görüyorum. Bahçesi de harika.

Yapıtlara gelince: Beni en çok Neşe Erdok'un resimleri etki-

ledi. Bana göre bariz bir Egon Schiele etkisi taşımasına rağmen Erdok'un resimlerinde bir *iç gerilim* ve *sorunluluk* var. Tülin Öztürk'ün yapıtı, hiç kuşkusuz *boyutlarıyla* çarpıyor insanı. 300 x 400 cm. 17 parçadan oluşan bir düzenleme.

Balkan Naci İslimyeli'nin bu sergide yer alan yapıtları *Sır* adlı sergisinden bu yana bir gelişme gösterdiğinin işaretlerini taşıyor. En azından daha kolay algılanabilir bir dille üretiyor ve bir anlamlama yapıyor.

Sergiden sonra Can ve Bilge Alkor'la Ortaköy'e gittik. Bodrum diye bir lokantada oturduk. Mezeler ve balık berbattı. Ama bir sanatçı ve sanatçısever uzamı olarak Ortaköy tutunmuş. Millet gecenin 22:00'sinde akın akın geliyordu.

22 Nisan

Doğu Perinçek'in *Parti ve Sanat* adlı kitabını okuyorum. Daha önce yayımlanmış yazılar. Kuşkusuz Perinçek'in görüşlerini tümüyle desteklemiyorum. Hâlâ gelenekçi o. Hâlâ partiyle sanat arasında bir bağ kurmayı öngörüyor. Gerçi bu bağı kurarken, *dolayımları artırıyor, özgüllükleri kabulleniyor* ama *militan* bir sanatı tercih ettiğini de gizlemiyor.

Ama kimi yerde, katıldığım sonuçlar da çıkarıyor. Özellikle yönetme/yönetilme sorununda. Brecht üzerine yazısının bir yerinde şöyle diyor: "O, (...) yönetme olgusunun var olduğu bütün toplumlarda bir evrensel damar yakaladı. Bu damar, yönetme-yönetilme ilişkisinin toplumsal ve bireysel bir varlık olarak insanın üzerine düşürdüğü koyu gölge diye de betimlenebilir. Otorite-özgürlük sorunu yaşadığı sürece, insanla ürettikleri, insanla diğer insanlar ve hatta insanla kendisi arasına girmiş olan kama, orada duruyor demektir." (s. 154)

Ütopyan boyutuyla şu sözlerini de yakın buluyorum kendime: "Herkesin hem sıradan hem de seçkin olduğu toplumdur, o sınıfsız dünya. Yöneten yönetilen farkı kalmamıştır, çünkü yönetim olayı kalkmıştır."

Ama Necip Fazıl'ın ve Ataol Behramoğlu'nun şiirindeki *boğuntuyu* özdeşler ve "sömürücü sınıfların tahakküm sistemleri" içine sokarken işi fazla *proleter sanat* açısından ele alıyor.

23 Nisan

New Perspectives Quarterly'nin (NPQ Türkiye) 2. sayısı "Yeni Dünya Düzensizliği" konusuna ayrılmış. Attali'den Toffler'a, R. Debray'den C. Fuentes'e uzanan birçok önemli kişinin yazı ve konuşmaları var.

Genel bağlam, *şu an için* kapitalizmin kazandığı – ABD Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Dairesi eski Başkanı Francis Fukuyama "Tarihin Sonu" başlıklı çerçeve yazısında şöyle diyor: "Belki de sadece Soğuk Savaş'ın bitimine ya da savaştan sonraki tarihin belirli bir döneminin kapanmasına değil, bizzat tarihin sona ermesine, yani insanlığın ideolojik evriminde en son noktaya ulaşmasına ve liberal Batı demokrasisinin *nihai* yönetim biçimi olarak *evrenselleşmesine* tanık oluyoruz." (s. 25. Vurgulamalar benim.)

Şunları de ekliyor sosyalizmin defterini düren Fukuyama: "Tarihin sonunda ortaya çıkmakta olan devlet türü insanın evrensel özgürlük hakkını bir yasa sistemi aracılığıyla tanıdığı ve koruduğu ölçüde liberal ve yalnızca yönetilenlerin rızasıyla varolduğu sürece demokratiktir.

'Evrensel homojen devlet' diye nitelenebilecek bu devlette, önceden varolan tüm çelişkiler çözümlenmiş ve insanın her türlü ihtiyacı tatmin edilmiştir. 'Büyük' sorunlar üzerinde bir mücadele ve çatışma bulunmadığından generallere veya devlet adamlarına ihtiyaç kalmamıştır; esas olarak sadece ekonomik faaliyet söz konusudur."

Marks'ın düşü'nün *kapitalist* açısından görülmesidir bu. Dünyayı "tarihte yaşayan" devletlerle "tarih sonrasında yaşayan" devletler arasında bölen iyimser Fukuyama, Amerikan ekonomisinin yaşadığı krizin yanı sıra toplumsal gerginliği (zenciler sorunu vb) görmeyecek kadar *gözüpek* bir kuramcı bence.

28 Nisan

Althusser'in *anıları* ile hakkındaki bir biyografi Fransız basınında olay durumunda. Ardında binlerce sayfa bırakmış bu ilginç filozof. Anılarında bir zamanlar iki kişiye eşcinsel ilgi

duyduğunu, Hitler'i desteklediğini yazıyor. Karısını boğma sahnesini betimleyişi de müthiş.

Hilmi Ziya'nın, Peyami Safa'nın, Hikmet Kıvılcımlı'nın, Kerim Sadi'nin, Mustafa Şekip'in, Sabahattin Eyüboğlu'nun bu tür anılar, notlar, yazılar bırakmamış olmasına üzülüyor insan.

Türk yazarları, düşünürleri genellikle kapalı, ürkek oluyor. O yazıların, yapıtların *arkasındaki* imzanın sahibini gerçek yüzüyle göstermekten kaçınıyorlar. Oğuz Atay'ın *Günlük*'ü bile *genel* kalıyor. Acaba bu yazarlar ve benzerleri, kendilerini *tümüyle* koymuşlar mıdır yapıtlarına? Sanmıyorum.

Sadece Tanpınar'ın anıları olduğunu biliyoruz. Varisleri anıları hâlâ yayımlatmamakta direniyor. Zararsız saydıkları bölümlere izin veriyorlar.

1 Mayıs

Nedim Gürsel'ın kitabını bitirdim: *Nâzım Hikmet ve Geleneksel Türk Yazını* (Adam Yayınları). Emek harcanmış bir kitap. Gürsel'in kimi yorumlarında fazla *komünist olmak* istediğini düşünüyorum. Kitabın kimi bölümleri (hatta çoğu bölümü) henüz devrimci dalga umutlarının kırılmadığı dönemde yazıldığından, bu tutum anlaşılır bir olgu. Ayrıca, Gürsel, kimi çevrelerdeki konumunu korumak zorunluluğunu da duymuş olabilir. Yine de kitabı Nâzım konusunda yapılmış, belki de en yetkin çalışma.

Ancak "Kaynaklar" bölümüne bakarken tuhafıma gitti, Nâzım üzerine "yapıtlar ve incelemeler" arasında Zühtü Bayar'ın kitabı da benim Papirüs'te çıkan sonra *Bir Yazı'nın Arayışları*'nda yer alan incelemem de yok.

Şaştım. Çünkü Gürsel, E. Babayev'in benim bu yazımı olduğu gibi apartarak kitabında kullandığını belirten bir yazı yazmak dürüstlüğünü göstermiş biri.

2 Mayıs

"Bilip de söylememenin üzüntüsünü duymak istemiyorum." – Montaigne.

Böyle bir tutumu, bir töreyi benimseyerek *yazan* kaç kişi

var acaba Türkiye'de? Yazmak çünkü, artık *pazara* dönük olarak yapılıyor. İnsanlarla, öteki yazarlarla ilişkiler, tam da Marks'ın söz konusu ettiği biçimde *metalaşmış, fetişleşmiş* ilişkiler.

Tahsin Yücel, *Kara Kitap*'a bir ölçüde haksızlık etti elbet. Ama, belli bir çevrede kutsallaştırılan bir yapıta karşı çıkmak cesaretini *de* gösterdi. Kişisel düşüncesini dile getirdi.

Yeri gelmişken:

Orhan Pamuk şanslı bir romancı. *Kara Kitap*, eleştirmecilerin kendilerini sınavdan geçirdikleri bir metin olma özelliği kazandı. Onun *üzerinde* konuşmadan, onu *yorumlamadan* yazmayı sürdürmek ya da yazmaya başlamak, neredeyse olanaksızlaştı. *Kabalistik metin.* Romana izafe edilen bu özellik bile, yapıtın fazla *küçümsenmemesi* gerektiği yolunda da bir *şantaj.*

4 Mayıs

Orhan Veli'nin *Bütün Yazıları*'ndan bir değinme: "Bir Şiir Kitabının Söylettikleri" (Adam Yayınları, s. 239) Cevdet Atmaca/Mevlut Koca'nın ortak yapıtı *Umut veya Ahval Üzre*'den söz ederken şunları yazıyor:

"Ne yapmak istiyorlar? Şiirlerinde, günümüzün insanına, o insanın meselelerine dokunabiliyorlar mı? Hayır! Yok böyle bir belirti şiirlerinde. İnsanı ilgilendiren meselelere dokunmadıklarına göre, geriye ne kalır? Olsa olsa, bir söyleyiş güzelliği. Bugünkü şiirde söyleyiş güzelliği ne ile sağlanır? Öyle sanıyorum ki *edebiyatsız* bir deyiş, sağlam bir dille." (Vurgulama O. Veli'nin.)

"Edebiyatsız bir deyiş" sözü, bugün yazılan, yürürlükte olan, neredeyse *şiirsel üretim tarzı* haline gelmiş şiir karşısında hayli yenik düşmüş durumdadır. Yine de bu nitemin 1950'li yıllarının koşullarında öne sürüldüğünü de unutmamak gerekir.

Ayrıca, O. Veli'nin *insanın meseleleri* vurgulamasına da boş vermemek gerekir. Çünkü günümüzün genç şairleri işi fazla biçime vurmuş, deyişe, şaşırtıcı imgelere bel bağlamış durumdalar. Duygusal olmayı da dramatik olmayı da başarıyorlar. Gelgelelim, duygunun, dramın bir felsefi derinliği ya da tabanı

yok. Ya da, yazdıkları şiire *söyleşilerle* böyle bir felsefi taban kazandırmaya çalışıyorlar.

Oysa Hilmi Yavuz'un belli bir şiir kurarken bir *düşünsel arka plan*'a sahip olduğunu sezemiyorlar. Hilmi, kendisini bütünleyen, önceki şiirleri sonrakilere bağlayan, iç süreklilik kazandıran bir *ortak göstergeler* düzeyi kurmayı öngörür. Bu *ortak* sözcüğü, kuşkusuz şairin kimi sözcüleri, nesneleri, sıfatları vb açısından da geçerlidir.

Nasıl yazmalı? sorusu ile Neyi yazmalı? sorusu birbirine bağlıdır. Güzel söylemek yetmez.

8 Mays

Türkiye Pen'inden Yurdanur Salman telefon etti gazeteye. İngilizce çıkarmaya başladıkları dergi için, günümüz Türk şiirine ilişkin bir "değinme" istedi. Süre az, onun için ancak *genellemeler* çerçevesinde kalacağım ister istemez.

Bu arada *Sombahar*'a da modernizmle (şiir bağlamında) ilgili yazıyı yetiştirmek zorundayım.

Modern şiirle/Modern Türk şiiri gibi bir ayrımdan yanayım. Bizim şiirimiz, doğrusunu söylemek gerekirse, Lautréamont, Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé bir yandan Rilke, Stefan George, Trakl öbür yandan Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde geliştirdikleri dünya şiirinden farklıdır. Ayrıca Poe'dan ve Whitmann'dan da habersizdir. Keza, 20. yüzyılın başındaki akımlardan da. (Dada, gerçeküstücülük, dışavurumculuk, Rus biçimcileri vb)

Hiç kuşkusuz Türk şiiri kendi içinde *modernleşmiştir* ama bu onu birden dünya şiirine yerleştirmeye yetmez. Nâzım bile, büyük ölçüde içerik düzeyinde moderne mesafelidir. O şiirin sorunsallarını paylaşmaz. Mayakovski'nin kaygıları ile Nâzım'ın kaygılarının farklı olduğuna inanıyorum.

Modern şiir, bu bağlamda, Türkiye'de ancak *İkinci Yeni* ile anlaşılmaya başlanmıştır denebilir.

9 Mart tarihli günlükte yazmışım: Ercüment Behzat ile Mümtaz Zeki, Dada'yla Dışavurumculuk ve Gerçeküstücülük'ün sadece biçiminde/tekniğinde kalmışlardır.

Nâzım komünist kökenli fütürizm ile onlardan çok daha ileridedir ama, ne yazık ki, 1936'ya kadar çok şematik ve politik kalır. Basit propaganda düzeyinde yani.

15 Mayıs

Gilles Kepel'in *Tanrının İntikamı* adlı kitabı, adının da sezdirdiği gibi ilginç bir kitap. Kepel, "Düzensizliğin Dinleri" başlığını verdiği "Giriş" bölümünü bağlarken şunları yazıyor:

"Günümüz dünyası endüstriyel çağdan çıktı; uluslararası ilişkiler gibi, toplumsal ilişkilerini de açıkça adlandıramadığı bir değişiklik geçirerek yeni bir çağa girdi: Dini hareketlerin çıkışı, bu çağı anlamada bize yardımcı olabilir. (...)

Dünün işçi hareketleri gibi, bugünün dini hareketlerinin de, toplumun işleyişindeki kötülüğü kendilerine göre adlandırarak ifade eden şaşılacak bir potansiyelleri var. Adlandırma biçimleri bile başlıbaşına sorgulanması gereken bir belirtidir." (s. 18)

Fransa'da yaşayan bir araştırmacının gösterdiği duyarlığı ve anlayışı, Türk aydınlarının büyük bölümünün gösterememesine şaşmak gerekiyor. Sol-Kemalistler kadar bazı Marksistler de din sorununu gerektiği biçimde algılayamıyorlar. Artık *mürteci* ile *muhafazakâr*'ın özdeş olmadığını anlamak gerekir. Dini ideolojinin Türkiye'de de solun tatmin edemediği *beklenti ufkuna* sızmaya çalıştığı bellidir. Liberal/demokratik bir muhafazakâr kesim var. Hiç kuşkusuz bu kesimler politik konjonktür gerektirdiğinde en azgın gerici kesimlerle ittifaka girişebilirler. Ama girişmeyebilirler de.

Dinin, Engels'in çok yıllar önce vurguladığı gibi ezilenler/yoksullar içre bir toplumsallıktan kaynaklandığına inanmamız, bu yüzden de politik güce sahip olduğunu kavramamız gerekiyor. Bugün gerici olmayan inanmış müslümanlar vardır. *Ahret* ile *Dünya* ilişkilerini farklı bağlamlarda konumlandırmaktadır bu insanlar. Bir Marksistle bir müslüman *uzlaşmaz* elbet, ama çoğulcu ve şiddeti dışlamış bir toplum konusunda, bu asgari müşterekte buluşabilirler.

16 Mayıs

Adana'da paneldeydim: "Demokratikleşme Sürecinde Yerel Basının İşlevi" Prof. Korkmaz Alemdar'ın yönettiği panele benim dışımda İlhan Selçuk, Taha Akyol ve basın-yayın'ın bir temsilcisi katıldı.

Her zamanki iş; konu dışı bir yığın şey söylendi. Ben, çerçeveye bağlı kalmaya, yerel basın diye bir tanımlamaya inanılmaması gerektiğini, merkez/çevre ilişkileri doğrultusunda merkezi basının ürettiği söylemi Anadolu basınının da benimsediğini, buna karşı çıkılmasının şart olduğunu söylemeye çalıştım. Ama sözlerimin yarısı yanlış anlaşıldı, yarısı da hiç anlaşılmadı sanırım. "Taşranın sonu", "beklenti ufku", "kalıpların kırılması", "yeni değer kalıpları üretilmesi" gibi kavramlaştırmalar Anadolu gazetecilerine yabancı geldi. İlhan Selçuk her zamanki gibi: Olgulara yaslanan yavan propaganda. Çevre kirlenmesinde emperyalist/kapitalist ülkeleri görmek vb· Selçuk dönüşümleri çok kaba biçimde algılıyor bence.

22 Mayıs

Nurdan Gürbilek, dergilerde yayımlanan yazılarını Metis'te kitaplaştırmış: *Vitrinde Yaşamak*. "1980'lerin Kültürel İklimi" altbaşlığını taşıyan yapıtta, Türkiye'nin birçok sorunu, zaman zaman dünya geneline de eklemlenerek dile getiriliyor.

1980'lerde popüler alan'ın açılışına özel bir ağırlık tanıyan Gürbilek, "Bastırılmışın Geri Dönüşü" adlı yazısında, kültürel çoğullaşmanın, sokağın görece özgürleşerek kendini dile getirebilmesinin fazla iyimser biçimde yorumlanması konusunda tedbirli olunmasını öneriyor doğru olarak. "'Yeryüzü Kültürü'nden çok şey umulabilir, ama bu kültürün temel dinamiği piyasa olduğu sürece, reggae gibi Kürt kilimi de arabesk de, Dolapdere'de Çingeneler de sermayenin pazarladığı yeni mallar, global kentin yeni süsleri olmaktan öteye geçemeyecek." (s. 117)

Gürbilek, Sosyalist Kültür'ün gerileme olgusuna işaret eden ve daha önce okumadığım (*Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nde çıkmış ama ben her fasikülü aldığımda

okumadığım için görmemişim) "1980'lerin Kültürel İklimi" adlı yazısında, 80'lerde oluşan dil'in "emek" ve "sömürü" gibi kavramların içeriğini boşalttığını, onlara olumsuz bir anlamı içselleştirerek geçersizleştiğini de vurguluyor.

4 Haziran

Varlık'ın bu sayısında abuk sabuk bir soruşturma var: Yazarların, şairlerin ünlerini hak edip etmediklerini araştırıyorlar: Bu da "ufunet" saçmanın bir yolu.

Kemal Özer, benim ve Enis Batur'un medya tarafından şişirildiğimizi öne sürüyor. Bir şair, yapıp ettikleri ortada olan, üstelik bu yapıp etmelerinin değerini, önemini Kemal'den daha ciddi kişilere kabul ettirmiş bulunan kendi çağdaşlarına karşı nasıl bu kadar düşman olabilir?

Medyayı kullanmakta Kemal kimseden geri kalmıyor elbet. Ama onun derdi bu değil. En az kendisi kadar değerli olan iki şairi/yazarı küçük düşürmek. Sanki edindiğimiz konumu, Kemal geri almaya muktedir.

Bu budalalıklar bezdiriyor insanı.

6 Haziran

"Mimarlık ve Tasarım Üzerine Konuşmalar" dergisinin (ilgililere parasız gönderilen, piyasada satılmayan bir yayın), eski sayılarından birinde (1991, sayı 14) mimar, tarihçi ve yazar, çevirmen vb (öyle deniyor) Wolf Jobst Siedler ile *modernizm* üzerine bir konuşma var. Dergiyi de bu konuşma için sakladığım belli.

Siedler, arkadaşı mimar Georg Heinrich'in, yeni bir kent yapıp yapmamaya ilişkin bir sorusunu şöyle yanıtladığını söylüyor: "Eski şehirleri koruyun, eski mahalleleri restore edin. Son yüz yılın tüm ütopyaları yaşanmaz yerlere yol açtı."

Siedler'ın şu sözleri de çok anlamlı:

"Rus devriminin ortadan kaldırmak istediği aile şimdi her zamankinden daha çok tutarlı, istatistikler asi gençlerin bile aile istediğini gösteriyor. Genişletilmiş aile ve komünal yaşam tecrübeleri başarısızlıkla sonuçlandı. (...) Bence 20. yüzyılda yapılan en büyük hatalardan biri, özgürlük ihtiyacının duygusal güven-

ceden daha kuvvetli olduğu düşüncesidir. Tüm örnekler, insanların en gerçek isteklerinin yakın ilişki kurabilmek olduğunu gösteriyor. (...) Modern kent tasarımı bundan kaçmaya kalktı."

Ve şunlar:

"Burjuvazi tahttan indirilmişti (Rusya'da-A.O.) ama burjuva yaşam tarzı yeni çalışan sınıflar için idealdi. Bu kişiler pencere perdelerinden masadaki kaktüse kadar burjuva yaşam tarzının tüm unsurlarını aldılar ve devam ettiler."

7 Haziran

Haluk Şahin'in *Yeni İletişim Ortamı, Demokrasi ve Basın Özgürlüğü* adlı kitabı (Basın Konseyi Yayınları, 1991) yararlı bir çalışma. İletişim teknolojilerindeki gelişmeleri ve konuya ilişkin kuramsal yaklaşımları kapsıyor.

Şahin, Hollandalı iletişim bilimci Cees Hannelink'ten bir alıntı yapıyor:

"Medyaları yöneten 'seçkin' profesyoneller seslendikleri insanlardan çok kopuklar; onlara hesap verme zorunlulukları da yok. Müşterilerden 'seçkin' profesyonellere akan enformasyon, pazar araştırması verilerinden (okur ve izleyici ölçümleri) oluşuyor ve denetim amaçlarına hizmet ediyor." (s. 40)

Şunları de ekliyor Hannelink:

"Medyanın *demokratikleşmesi*, ancak müşteriler vaadedilen ile verilen arasındaki farkın hesabını sormaya başladıklarında gerçekleşmeye başlayacaktır. İnsan haklarına dayalı bir demokratikleşme eninde sonunda kamunun *isyanına* bağlıdır."

İnsan Türkiye'de medyayı elinde bulunduranların bir bölümünün *snobizmini* acıyla anımsamaktan kendini alamıyor. Sermayeyle bütünleşen bu insanların yukardan bakışları gösteri(ş) toplumu ölçütlerinde geçerli. Ama *aydın tavrından* yoksun.

W. Mills, gerçek aydının sermaye ile ilişkisine *İktidar Seçkinleri* adlı kitabında değinmiş, bu ilişkinin gerçek aydın için sadece ve sadece *işçi/patron* ilişkisi olabileceğini belirtmişti.

8 Haziran

Şahin'e devam:

İletişim teknolojileriyle ilgili olarak ABD Kongresi'ne sunulan bir raporda yer alan şu iki vurgu çok önemli:

1– İletişim araçları, özellikle televizyon, siyasal katılımda azalmaya, 2– Kamu işleriyle özellikle siyasetle eğlence arasındaki sınırların belirsizleşmesine yol açıyor(muş).

Siyasetin, artık reklamcılar tarafından yönlendirilmesi bu gözlemin en güzel kanıtını oluşturuyor. Seçim kampanyalarında artık düşünceler ve toplumsal hedefler değil *görüntüler* ve *söyleyiş biçimleri* etkiliyor. Yurttaş, –Yunan'daki anlamıyla *sitenin üyesi*– olmaktan çıktık, seyirciye dönüştük.

9 Haziran

Egon Schiele'nin desenleriyle suluboyalarına baktım bir süre. Çizgilerindeki gerilim ve acı, kimi zaman bir tür *terorist* anlatıma dönüşüyor. Erotik çizimlerinde de aynı şey görülüyor.

Hiç kuşkusuz, dışavurumculuğun, özellikle Alman dışavurumculuğunun *ortak* bir dili var; o dil, dünyayı şiddetin ve nefretin içinden betimliyor. Örneğin Munch. Tinsel ve bedensel acı, şiddet ve nefret üzerine kurulu bu dünya dolayısıyla çekiliyor.

Neşe Erdok'un son resimlerinde (özellikle Ali Kemal serisinde ve Rimbaud gibi resimlerinde) *açık* bir Schiele etkisi görüyorum ben. Erdok, önceki dönemlerine oranla daha çok *duygusal* artık. Acıyı resme içselleştirmek istiyor. Figürlerinin bir içi olsun istiyor. Uzama/çevreye ilişkin olarak betimlenen beden, şimdi tinsel düzeyde de betimlenmeye başlıyor.

15 Haziran

Gerçek diye bir dergi çıkıyor: Solcu elbet. Son sayısında Nâzım Hikmet Şiir Ödülü'nü gündeme getiriyorlar. Başta Afşar Timuçin olmak üzere, Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner, benim Seçici Kurul'da olmama karşı çıkıyorlar. Şiir anlayışım Nâzım'ın şiir anlayışına karşıymış.

Sanki Nâzım bu adamlara şiir anlayışını açıklamış. Hangi

Nâzım'ın hangi tarihteki şiir anlayışı? Nâzım'ın şiir anlayışı da değişmiştir.

Ama bu adamların derdi *şiir* değil politika. Seçici Kurul, bir örnek *parti* üniformasını giymiş kişilerden oluşsun istiyorlar.

Bunların akıllanması mümkün değil.

18 Haziran

Geleceği *teknolojiye* bağlayan yaklaşımların toplu bir eleştirisini yapmayı amaçlayan bir kitabı yayımladı Ayrıntı Yayınları: David Dickson'ın *Alternatif Teknoloji*'si. (Çev. Nezih Erdoğan) Çok ilginç bir çalışma: Teknolojinin iktidarla (egemen sınıflar) ve ideoloji ile ilişkilerini arıyor, teknolojik ve bilimsel söylemin aşkınlaştırılmasının, mistifiye edilmesinin egemenlik ilişkilerini/biçimlerini pekiştirdiğini gösteriyor.

Günümüz teknolojisinin ve söyleminin kurucusu Taylorizm ve Fordizmin mantığını çözümleyen Dickson, "bilim adamları ve teknoloji uzmanları, *iktidarı*, ancak yürürlükteki politik zemine gösterdikleri *rıza* ve bağlılık yoluyla kullanırlar" (s. 49) diyor.

Dickson, teknoloji hayranlığının ve teknolojiye sorgulamaksızın teslimiyetin yol açabileceği siyasal sonucu, tek cümlede özetliyor: "Gelişmiş sanayi toplumunun depolitizasyonu, totalitarizme giden yolu açar." (s. 49)

Fabrika düzenini, sadece dününü değil bugününü de ışıklandıran bir sözünü de anıyor Fourier'nin yazar: "Tutukevinin hafifletilmiş biçimi." (s. 99)

Alternatif teknoloji'nin, yani *sömürüye* ve *yabancılaşmaya* son verebilecek bir teknolojinin ütopik görülebilecek koşullarını da, en azından teorik düzeyde araştırıp tartışıyor Dickson.

Kitap, içerdiği teknolojinin tarihine ilişkin ansiklopedik bilgi açısından da çok yararlı.

19 Haziran

Melih Cevdet iyileşip yazılarına yeniden başladı *Cumhuriyet*'te. Bugünkü yazısında formundan kaybetmediğini de gösteriyor. Epikuros'un bir sözünden yola çıkarak (insan acı çekerken bağırmazmış), hastanede geçirdiği günleri anlatıyor. Oradan ben/gövde ilişkisine ve varlık/ruh sorusuna geçiyor.

Melih Cevdet'in düşünürlüğünün üzerinde yeterince durulmadı ne yazık ki. Belki şairliğini de bile aşıyor kimi zaman. Çok ve iyi okuduğu kesin. Daha da önemlisi, eski deyimiyle "terkip" yapan bir yazar Melih Cevdet. Hiç kuşkusuz, usçu biri, yine de kaba rasyonalizmden uzak durmayı başarıyor.

20 Haziran

Ahmet Gök imzasını taşıyan bir kitap: *İns-i nü*. Baştan sona zorlama, özenti dolu şiirler. Sözüm ona cinselliği dillendiriyor. Gök'ün "manitacılığı" daha ithafından başlıyor. "Gün/ü/nü/ ısırır... Kitabın sonunda da ıstampayla vurulmuş bir yazı: "Bu kitap yaşamımızın neresine düşer. Siz bu kitabın neresine düşersiniz? Bana yazın."

Bu insanlar, "Ambar'da içki içilmez" deyince yenilik yaptıkları ya da cinselliği anlattıklarını sanıyorlar. Oysa *buluş* diye sarıldıkları şey, sözcüğün tam anlamıyla *amiyanelik*. Örneğin "Şikâyet-i Penis" şiiri şöyle; şiir demek olanaklıysa:

"Git/gel/yaşama yetişemiyorum
gel/git/Bıktım aynı yere girip çıkmaktan"

Veysel Çolak da kalkıp arka kapak yazısı yazıyor ve "Kadın ve erkeğin, yatağı anlamlı kılan eylemliliğinden söz ediyor" demek şaşkınlığını gösteriyor.

21 Haziran

"Gece, sokak, fener, eczane
Anlamsız, dönük bir aydınlık
Yaşa, bir çeyrek yüzyıl daha istersen;
Çıkış yok. Değişen bir şey olmayacak artık.

Öleceksin, başlayacaksın yeniden
Tekrar edecek, eskiden olduğu gibi, aynı şeyler
Gece, buzdan dalgalar kanalda
Eczane, sokak, fener"

Blok'un ilk dizeyi ad edinmiş bu şiiri, tuhaf bir şekilde Kavafis'i çağrıştırdı: "Yeni bir ülke bulamazsın, başka bir deniz bulamazsın/Bu şehir ardından gelecektir..."

İnsana yılgınlık, hatta korku veren o *tekerrür* duygusunu dile getirdikleri için belki de. Ama şiirde beni asıl çeken şey: İlk dize ile son dizenin dönüşümü. Çünkü tekerrürü, yinelenişi son dizede, bu kez tersinden yaşıyoruz. Süreç, sadece içerikte değil *biçimde* de tenleşiyor.

24 Haziran

İslamcı/sağcı kesim, tam bir toparlanma ve düşünce üretme sürecine girdi. Solda, birçok dergi çıkıyor olmasına rağmen, tam bir *bölünmüşlük* yaşanıyor. Hiç kuşkusuz İslamcılar içinde fondamantalistler olduğu gibi daha batıcı olanlar var; laik bir söylem içinde kalabileceklerini gösteriyorlar. Ülkücü hareketin de şiddet ve demokrasi yanlısı varyantları bulunuyor ama yine de bazı *ortak kaygıları* paylaşabiliyor, onların çevresinde birleşebiliyorlar.

Benim açımdan asıl önemli olan, İslamcı sağın bir kesiminin kuşatıcı olma ve solu da kazanma, daha doğrusu, en azından kendi sorunları üzerinde *konuşturmaya* çalışma eğilimi. Bunun yanı sıra, oylumlu dergiler çıkarmaya, bu dergileri bir *Forum* yapmaya başlamaları da üzerinde durulması gereken bir olgu.

Türkiye Günlüğü, kitle kültürü olgusundan teknoloji mitine uzanan bir skala üzerinde hemen bütün genel sorunları irdelemeyi öngörüyor. Şimdi bir dergi daha çıkageldi: *Yeni Toplum*. Bu arada *Polemik* diye bir dergi de çıkıyor.

Yeni Toplum'un Genel Yayın Koordinatörü Durmuş Hocaoğlu geldi bugün. Her düşünceye açık olduklarını, sağ ile solun, artık birbirlerine kulak vermelerini sağlamayı istediklerini söyledi. Dergide gerçekten bir forum havası hemen görülüyor. İlk sayının "dosya" konusu *çağdaşlaşma*. 3. sayı da "yeni dünya düzeni"ni ele alacaklarmış. Hocaoğlu benden de bir yazı istedi.

Ağustos sonuna kadar vaktim var.

25 Haziran

Jacques Attali "Gelecek Dünya Düzeni" adlı makalesinde (NPQ, sayı 2), üretilen *yeni mallar*'ın önemini vurguladıktan sonra şunları yazıyor:

"Bu yeni malları *göçebe nesneleri* olarak adlandırıyorum. Bunlar bir gün kişisel özerkliğimizi güçlendirirken bir yandan kaçınılmaz olarak aile, kültür ve ulusla olan bağlarımızı bozacak; hem kendi köklerimizi aşmamıza hem de *öteki* bağlamları çiğnememize olanak sağlayacaktır."

Bilgisayar, video, faks, bankalardaki otomatik vezne, telesekreter, vb alet ve edevatın, gündelik yaşamda yapacağı etkilerin pek farkında değiliz henüz. Bu gelişmenin olumlu ve olumsuz yanları üzerinde düşünmek gerekir. Özgürleşme olanakları ile tutsaklaşma olasılıkları iç içe geçmiş durumda. Bireyi evine, odasına kapatan ve kişisel özerkliğini artıran bu araçgereç, bir yandan da onu toplumsal köklerinden koparıyor, kendi çıkarları üzerinde yoğunlaştırarak *yalıtıyor*.

Ayrıca, yeni teknolojiler çevre ülkelerde, *yeni* egemenlik biçimleri yaratıyor. Artık sadece siyaset düzeyinde kurulmuyor egemenlik. Teknolojiler egemen sınıfın ve uluslararasılaşmış sermayenin tekelinde elbet ama egemenlik ilişkilerini artık salt sınıfsal bağlamda çözümlemek de pek mümkün görünmüyor.

4 Temmuz

Gösteri'nin Temmuz sayısında Hilmi Yavuz, yine Enis Batur'la uğraşıyor. Ne "kıytırık şairliğini", ne "pespaye deneme yazarlığını" bırakmış. Bu kadar kin gütmeyi ben anlamıyorum! Hilmi, kan davasına dönüştürdü işi.

Bu sayıda V. Bahadır Bayrıl'ın "Kâğıt-Ayna" adlı şiirini sevdim. Yer yer Hilmi Yavuz'u ansıtıyor ama bu, şiirin özgünlüğünü zedelemiyor. "Meşum" ve "envanter" sözcüklerini yanyana getirmekte sakınca görmüyor Bayrıl. Dilin *tutarlılığını* belli ölçüde zedeliyor bu, ama kurulan *yapı*, bunu dengeliyor. "Envanter"/"semender" ve "envanter"/"meğer" sözcükleri ses düzenine dayanak oluyorlar.

İlk dize şöyle: "Kalıntılar ağı geçmişin. O masum envanter" Ama Bayrıl "Eşyanın marazi hissiyatı derdi" deyince, insan afallıyor. *Duygusallık* değil beni irkilten. Doğrudan doğruya *dil*. Ardından gelen "Ruhlar fışkırır az sonra ahşaptan" imgesinin yanında hemen cılızlaşıyor, yapmacık kalıyor o dize.

17 Temmuz

2 Mayıs'ta yazdıklarımı doğrulayan bir metin daha: Taciser Belge, *İstanbul* dergisinin ikinci sayısında yazıyor: "Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Orhan Pamuk'a Fantastik Şehri İstanbul – Rüyadan Kâbusa"

"Doğu/batı/kimlik" ve "rüya/kâbus, gerçeklik/yanılsama/sanat" eksenleri açısından *Huzur* ile *Kara Kitap*'ı karşılaştıran ilginç bir çalışma. Taciser Belge de kent olgusuna yanaşırken Orhan Pamuk'un kitabını *referans* olarak kullanma gereksinimini duymuş. Belki Sait Faik ile de (ya da bir başkasıyla) girişilebilirdi böyle bir çalışmaya. Ama *fantastik* kavramı bağlamında ele alındığında, bir kent olarak İstanbul'un kavranmasında *Kara Kitap* epey malzeme barındırıyor. Bataklık ve mankenler betimlemeleri vb

Kara Kitap herhangi bir psikanalitik okuma için de zengin öğeler taşımaktadır. Orhan Koçak, romanın *Kırkambar* özelliğine dikkati çekmişti "Aynadaki Roman, Romandaki Ayna" adlı yazısında. *Yapı* kavramı açısından kusur olabilecek ve postmodernist biçeme özgü bu özellik, metin aşkınlaştırılıp kutsallaştırılınca bir *erdem* olabiliyor.

Bu yargı, *Kara Kitap*'ı tümden değersizleştirmiyor elbet. Sadece kusurları da olduğunu/olabileceğini ima ediyor.

18 Temmuz

Mazharuddin Sıddıkî'nin Dergâh Yayınları'nda çıkan kitabını okumaya başladım: *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*. Yazar, kitabının hemen başında şunları yazıyor: "Modernizm, ortaçağ düşüncesinin aksine aklın üstünlüğüne inanır ve aklî deneyler ile uyuşmayan her türlü otoriteyi reddeder." (s. 11)

Gerçi Sıddıkî bir sonraki paragrafta ortaçağ insanının da "sınırlı" olmasına rağmen usal sorgulamalar yaptığını belirtiyor ama son çözümlemede onun da özellikle laik Batı düşüncesinin bir öne sürmesi olan *karanlık ortaçağ* kavramını benimsediği anlaşılıyor.

Sıddıkî genel İslamcı hareket içinde reformist kanadın bir temsilcisi. Bu bakımdan bu tür benimsemelerini normal karşı-

lamak gerekir. Ancak İslamın karanlık yanını da vurgulamaktan geri kalmamasına rağmen, Sıddıkî *Kuran*'a başvuruyor ve kimi surelerin *sosyalist* içeriğe sahip olduğunu öne sürüyor. (ss. 266-267)

Engels de ilk Hıristiyanlıkla sosyalizm, ilişkisine dikkati çekmişti. Ama ne hıristiyanlığın ne de islamın *eşitlikçi* çağrıları ile sosyalizmin eşitlikçi çağrıları arasında bir bağlantı vardır. Benzerlikler onları özdeş kılmaya yetmez. Allah yetkesini tanımak, son çözümlemede onun dünyasal temsilcilerinin yetkesinin *onanmasına* ve bu yetkeye *itaat edilmesine* yol açar.

Buysa, Marksist ütopyanın da kuramın da dışladığı bir yaklaşımdır.

Sıddıkî'nin kitabında geliştirdiği düşüncelerin tümüne bir itiraz değil bu sözler. Ama itirazın *temelini* oluşturduğunu, oluşturması gerektiğini düşünüyorum.

29 Temmuz

"Eylemciden Çileciye" yazısı için şiddet ve öldürme kavramlarına ilişkin olarak E. Fromm'un *İnsandaki Yakıcılığın Kökenleri* adlı kitabına yeniden başvurdum. İkinci ciltte, altını çizdiğim şu satırlara rasladım:

"*Ölüsever* tepkileri bir başka boyutu da *geçmiş* ve *mülkiyet* karşısındaki tutumdur. Ölüsever kişi için, *bugün* ya da *gelecek* değil, yalnızca *geçmiş* somut olarak duyumsanır. Onun yaşamını, olmuş bitmiş şeyler, bir başka deyişle ölü olan şeyler –kurumlar, yasalar, mal-mülk, gelenekler ve mülkiyet– yönetir. Özetle insanı yöneten nesnelerdir, varlığı yöneten sahipliktir; canlıları yöneten ölülerdir. "Ölüsever kişinin –kişisel, düşünsel ve siyasal– inancına göre, *geçmiş kutsaldır*; yeni olan hiçbir şey değerli değildir; köklü değişiklik, 'doğal' düzene karşı işlenmiş bir suçtur." (s. 116, Çev.: Ş. Alpagut)

Fromm, çok *tehlikeli* bir bölgeye ayak basıyor ve özellikle *nostaljiyle* çarpılmış olan Türkiye açısından çok *şoke edici* bir yorum getiriyor.

Aynı şekilde, bütün *Kostantinopolis* ya da *Asitane* özlemlerinin altında da böylesi bir tavır görmek mümkün.

Ancak, *ölüseverlik* kavramından kalkınan bu *geçmişçilik eleştirisinin* yaslanacağı *modernizmin* iyi temellendirilmesi gerekiyor.

Yaratılmış değerlerle *yaratılacak* değerler arasında kurulması gerekli bağlantı çok önemli burada. *İki zaman dilimi* (dün, bugün) arasında belirlenebilecek olan ekonomik/politik/ideolojik *ortak istek alanı*, geleceğe yönelik, oraya ait *beklenti ufku*'nun belirginleştirilmesinde başlıca bir rol oynayabilir.

1993

Sosyal Demokrasi

16 Mart 93

1– Sosyal demokrasinin kökeni sorunu çok önemlidir. Bernstein, Kautsky, Avusturya Marksistleri, bence Marksizmin *karşısından* değil *içinden* bir muhalefeti temsil ediyor. Dolayısıyla, Marksizmi kuramsal düzlemde reddeden siyasal yaklaşımlara izin vermediğini düşünüyorum tarihsel sosyal demokrasinin.

2– Bu düzlemde sosyal demokrasi ile Marksizm perspektiflerinin çözümlemelerinde bağlı kaldıkları *terimler* ve *kavramlar* çok önemli görünüyor bana. Dolayısıyla *sınıf analizi*, yani kapitalist ile proleter; bugün emeğin *sonucu, dolaşım, yağaltım* ve *sömürü* biçimleri ne kadar değişmiş olursa olsun; bana korunması gereken en temel kategoriler olarak görünüyor.

3– Soruna buradan baktığımda, sosyal demokrat kuramcıların ciddiye alınabilir olanlarının, en azından *atalar* düzeyinde *tarihsel Marksizme* derin biçimde bağlı olduklarını düşünüyorum. Örneğin uluslararası sermayenin analizinde, Lenin açısından Kautsky'den daha *dönek* olarak görüldüğü kesin olan Bernstein ile *mali sermaye* sorununu çözümleyen Hilferding arasında benzerlikler vardır.

4– Marks/Engels olmadan ne sosyalizm ne demokrasi düşüncesi *temellendirilemez* gibi geliyor bana. Kuşkusuz, Fourier, Owen, Proudhon olmadan sosyalizm, Rousseau ve Montesquieu olmadan demokrasi kavramı tasarlanamayacağı gibi.

Katiyetler / dogmalar döneminin kapanıyor olması *geçişim-*

ler/ilişkiler/etkileşimler olayını geçersizleştirmiyor bana göre. Tam tersine, Baudelaire'in şiirinde vurguladığı üzre, içinden geçip gittiğimiz *semboller ormanının* tek gerçekliliğimiz olduğunu ve asıl sorun'un simgeleri *ayrıştırabilmek* olduğunu gösteriyor.

5– Semboller, kimi özgül durumlarda çok nesnel sorulara indirgenebilir: 1- Bir düzenden (sosyal, ekonomik, ideolojik, kültürel) kim yararlanıyor? 2- Düzenin yöneticileri egemenliklerini kime ve neye borçlu? 3- Yöneten ve yönetilen ilişkileri adilane mi? 4- Değilse neden?

6– Bu ayaküstü felsefe ya da siyaset dilini seçmemin nedeni, İsmail Cem/Deniz Baykal ikilisinin sessizliğe mahkûm edilmiş ortak kitaplarının ardından yayınlanan ve sosyal demokrasi kavramına umut bağlamak isteyen bir çalışma: Hasan Bülent Kahraman'ın *Yeni Bir Sosyal Demokrasi* adlı kitabı.

Geç Saat

17 Mart 93
Yorgundu. Düş görürken
— ölmüş müydü ölüyor muydu
üstüne eğilmişti açılan gonca —
elinden düştü kitap
kalem de

Şuydu altını çizdiği cümle:

"Üzüntüm, kâl'amdır benim"

Dip Not

"Hayat acı bir ilaç gibi
gelmeye başladı bana" diyor
Kierkegaard.

Zamana ve yorgun
kalbime dip not

Yaşamı *kaydetmek*: Yani *Günlük*. Sanki saçma ya da *teşhirci* bir eylem. Belki de bu yüzden, her günlük tutma girişimim başarısızlıkla, terkle son buldu. *Yarına* bir *Günlük* bırakma saçma bir düşünce. Hele *gizli günlük*'ü hiç anlamıyorum. Yaşarken yaşadığını *yazamayan* neye yarar? Kavafis ne güzel söylüyor: "Yaptıklarıma, söylediklerime bakıp/tanımaya kalkışmasınlar beni (.../Ancak belli belirsiz davranışlarımda/ve örtülü yazılarımda/yalnızca bunlarda *anlayabilirler* beni". (Vurgu benim.)

Yapıtta *görül(e)meyen* ben; yazın/sanat açısından önemsizdir. Her şey, yazıda görülür *kılınabilmeli*:

Butor, benim için *ustalık* biçimini almış *soğukluk*'tur. "Roman anlatı deneyliğidir" diyen Butor'un *Değişim*'inde bırakın kan akmayı, doğru dürüst anlamında gözyaşı bile akmaz. *Değişim*, bir *tekniğin* kurgulanması ve kanıtlanmasıdır. *Muhteşem*'dir tek sözcükle.

Ama *ihtişam*, unutmayalım ki, *uçucu* da olabilir.

Bu noktada, ezeli soruya/sorunsala gelip dayanıyoruz: Biçim mi içerik mi?

Kuşkusuz, soruya benim de katıldığım kabul edilebilir bir yanıt var: *Biçim-içerik*. Ne var ki, giderek bu formülasyonun tam bir açıklık taşımadığını düşünmeye başladım.

Yapıtın altında daha gizemli bir şey yatıyor sanki. Dostoyevski'nin o *eklemsiz* anlatısını dayanıklı, daha da ötesinde *etkileyici* kılan ne?

Dostoyevski'de biçim yoktur çünkü. Ama amorfluk, o yapıtta *duygusal*'ı ve *olası* deneyim alanı açar.

Entelektüel

18 Mart 93

Alvin W. Gouldner'ın kitabı *Entelektüelin Geleceği*, tezleri ve kurgusu ile ilginç bir yapıt. Marksist söylem içinde kalarak günümüz toplumlarında (özellikle ABD ve Sovyetler – kitap yıkım öncesine ait) entelektüelin *yeni* konumunu ve işlevini anlamaya yönelen Gouldner, *entelektüeller* ile teknik *entelijensiya*'nın *Yeni Sınıf*'ı oluşturduklarını ve sisteme egemen olduklarını öne sürüyor.

Marksizm ve sistem içinde *yeralan* Yeni Sınıf üyesi entelektüelin ikilemini şöyle betimliyor Gouldner: "Marksizm, Yeni Sınıf'ın ebesi olmuştur; ancak dünyaya getirdikleri, hiçbir zaman kendilerini *kendi* aynalarında görememişlerdir." (s. 138)

Gerçekten de, solun içinde görülen kimi aydınlarımızın savruldukları yerler/pozisyonlar hüzün vericidir: Örneğin Asaf Savaş Akat liberalizmin ve/ya da sosyal demokrasinin sözcülüğüne, Toktamış Ateş tepeden inmeciliği her zaman kabule hazır sol-Kemalizmin sözcülüğüne.

Türkiye'de de Yeni Sınıf medya'ya, yayın/sanata, politikaya el koyuyor. Sorun, el koymanın *nitelik* ve *niceliğini* belirlemekte.

Gouldner'ın sınıflandırmasına (entelektüel ve teknik entelijensiya) Türkiye açısından belki üçüncü bir kategori eklemek gerekiyor: *Dumura uğramışlar*.

Ama böyle bir varsayım, FM'leri, 900'lü telefonları, Türk rap'inin söz yazarlarını vb göz önünde bulundurduğumuzda, acaba doğrudan doğruya varsayım sahibini de (yani beni) bu kategori içine yerleştirmeye yol açmaz mı? sorusunu gündeme getiriyor.

Şu tartışmaya açılan *Dinozor*'luk sorunu. Bir itiraz: Dinozor, doğal süreç içinde yiten bir türdür. Dahası, dinozor kendi konumunu bilinçle savunabiliyor ve hasmını eleştirme gücünü gösterebiliyorsa, zaten dinozor *değildir*.

Üstelik *Minerva'nın Baykuşu*, hiç ihtiyarlamaz.

Rimbaud sövmüştü güzelliğe, haklı olarak.

Zamanımız, güzelliği ve çirkinliği, iyiliği ve kötülüğü özdeşleyerek, her şeyi eşitleyerek, aynı ölçüde geçerlileştirerek *eleştirel* boyutu yok etmiş durumda.

Yaratıcı düşüncenin temsilcisi olabilenler dışında, postmodernist düşünce, tam da bu yüzden, bence birbirini doğuran iki sakıncalı tavrı yaygınlaştırıyor: Kitlelerin boyun eğişini/pasifizmini ve elitistin sonsuzca artan egemenliğini. Bilgisayarın ve TV'nin yönettiği yönetilen/sömürülen bağımlı kesimler ve aletleri/sistemleri programlayanlar.

Özgürlüğü istemek ve sloganlarını haykırmak, kimi zaman kuramlar geliştirmekten daha önemli. Marks'ın 11. tezde vurguladığı gibi.

Belki de Rimbaud'nun sövdüğü o *tarihsel güzel*'i yeniden geri çağırmak gerekiyor.

Şimdi-konumu çünkü, eşitlikçi değil *tutsaklaştırıcı*. Şimdi ideolojisi; ki bence postmodernizm bunu savunuyor; teslimiyetçi ve hedonizmi giyinmiş bir *çilecilik*.

Günümüz Türk entelektüelinin durumu, hepimizin durumu, buradan incelenmeli.

Köşeyi dönüyoruz. Ama hiç düz yol yok.

Değişim(ler)

Sonsuza kadar
doğruyu gösteremez
ne yasa ne saat

Sınamadan başka ne ki doğru?

Eğildim ki filiz veren
bitkinin üzerine;
"gözümün seğirdiğini gördün mü?"
diye soruverdi Sabahattin Kudret.

Entelektüel ve İktidar

20 Mart 93

Gouldner, Yeni Sınıf'ın 1960 ve sonrası öğrenci/gençlik hareketleri içinde görülen devrimci kişilerin Sınıf'ın önceki kuşak üyelerinin *çocukları* olduğunu ve daha öğrenciyken bile ebeveynleri tarafından bu doğrultuda *yetiştirilmiş* olduklarını vurguluyor. Yani devrimci öğrencilerin büyük bölümünün Yeni Sınıf'm üyeleri olarak, tarihsel açıdan, kendi çıkarları için o hareketi içinde yer aldıklarını söylüyor, geleneksel proleterya için değil.

Bu yaklaşımı, Türk Yuppie'lerinin hem hâlâ *ilerici* söyleme bağlı kalışlarını (çünkü hümanistik entelektüllerin çocukları da bu değerlerin savunucusudur) hem de yönetici seçkinler içinde yer alışlarını anlaşılır kılabiliyor.

Onlar kültürel sermaye sahipleridir, geleceğin toplumu da egemenliğini *bilgi* üzerine kurmakta olduğundan, Yeni Sınıf *egemen* sınıf durumuna gelmektedir. Wright Mills'in işaret ettiği *İktidar Seçkinleri* olgusunun doğal uzantısıdır bu.

Toffler de son kitabı *Yeni Güçler, Yeni Şok'lar*'da bu çözümleme doğrultusunu izliyor ve daha önce şiddete ve paraya dayanan gücün, bu momentleri de içererek bilgi-gücü'ne dönüştüğünü vurguluyor.

İktidarı *devrimle* ele geçiremeyenler Türkiye'de şimdi medyalar aracılığıyla *iktidar* olmayı deniyorlar.

Yeni söylem kalıplarını da toplumsal/siyasal/kültürel arzuları da onlar biçimlendiriyor artık. Yayıncılık ve reklam sektörü Yuppie'lerin elinde.

FM radyolar ve 900'lü telefonlar onların buluşu.

Darbeler şimdi iletişim alanından geliyor.

(Bir gül kesiği)

Kuşkusuz tamamlanabilir, dönüştürülebilir bir küme bu. Ama gül *mazmunu* çerçevesinde kalarak yazmanın asıl zorluğu *benzer* olmak değil herhangi bir anlamlama yapamamak ve imgeseli dumura uğratmak. Yani Divan'ın değil *modernin mazmunu* içinde hapsolmak.

Gül, hiç kuşkusuz, evrensel ya da süper temporel, mitik/poetik bir nesne ve kavram şiir açısından. Ama, gül mazmunu beni rahatsız ediyor. Ona çok farklı bir *şiddet* yükleyemedikçe. Geleneksel ya da modernist mazmunun içinde, *gül*, sadece bir mızmızlık belirtisi, *yan-anlam alanı* giderek tıkanan *popüler-romantik* bir nesne ve kavram-imge.

Gül'ün ve türevlerinin çağrışımlarını, mazmunu hiç çağrıştırmayan sözcüklerle, imgelerle kurabilmek mümkün olabilseydi keşke.

GÜL
Melankoli'nin sesidir
giymişimdir
çelik bir gömlek gibi çoktan

Üremiştir
mahzen sorgularından
ve elektro-şoklardan.

Efsane olmuş
uçurumdur;
gömüleri asla bulunamayan
Sözcüktür
Hayatı ve Ölümü
tohumlayan

ÖZDEYİŞ
Zalime de kurban gerek
mazluma da.

Ses mi İmge mi?

22 Mart 93

Şairi, daha doğrusu *beni* kışkırtan ne: Ses mi imge mi?

Bu soruya kesin bir yanıt verebileceğimi sanmıyorum. Özellikle *Sürgün* adlı kitabımın, o tek şiirin sadece J. L. Barrault'nun sesinden dinlediğim "Exil" şiirinin, Perse'in o görkemli yapıtını kuran sözcüğün tınısından ve Türkçe karşılığı olan sürgün'ün tınısından doğduğunu düşünecek olursam.

Doğrusu, o şiirin tüm içerik katmanları, sadece ve sadece *sözcüğün* çağrışımları sayesinde/aracılığıyla kurulmuştur. Siyasaldan bireysele.

Besbelli: Ben, şiiri hiçbir zaman İ. Berk gibi düşün(e)medim. Ve benzerleri gibi. Ben, bir şeye *karşılık* olmayı önemsiyorum. Kuşkusuz, önemsiyorum *ses*'i, sözcük ve biçim *oyunu*'nu. Ama asıl olan *semantik* düzey. Tam da bu yüzden Uyar'ı ve Cansever'i her zaman Berk ve Süreya'ya tercih ettim.

H. Yavuz'un *Ayna Şiirleri*, ses mi imge mi? sorusunun *hayatiyetini*, ihmal edilemezliğini gösteren bir kitap bence. Ses'in imgeyi çağrıştırdığının, ürettiğinin örnekleriyle dolu o kitap. Ve *vice versa*.

6 Nisan 93

Gövdemin girdaplarından geçtim
"boğ beni" diye bağırarak

Şiire uzun süredir yitirmiş olduğu; örneğin E. Ayhan'dan beri; *terörist dili* kazandırmak, başlıca bir sorunsal olarak görünüyor bana.

Kuşkusuz: Herkes *aykırı* ve *içrek* olanı hedefliyor. Ama, hatalardan, yanlış suçlamalardan, ters dönüşlerden kaynaklanan *gerilim* yok ortada.

Sanki (belki de kesin biçimde) Rimbaud da Marks/Engels de *estetize ediliyor* Benjamin'in çerçevelediği biçimde.

Görece refah ve *görece özgürleşme* şiiri evcilleştiriyor. Turgut'un "Korkulu Ustalık" yazısı anımsanmalı. Farklı bir sorundan yola çıkmıştı elbet, ama savları bugünü de kuşatıcı görünmüyor bana.

P. S.: İ. Uyaroğlu ne oldu? "Şertan Ayetleri" adı altında bir tür *demonik* şiirler yazmaya çalışıyordu. Zaman ve yaşam, şiirsel söylemlerin yenilenmesini olanaksızlaştırıyor mu?

Yoksa sorun, işin ucuna gidebilmekte mi? Dilin, alkolün, cinselliğin, nihilizmin ve inancın.

7 Nisan 93

Fuentes'in *melezlik* kavramı üzerinde yoğunlaşan bir yazısından *Milliyet*'te söz etmiştim. ("Çok Seslilik – 11 Mart 93)

Bu tür kavramlaştırmalar Türkiye'de henüz çok şaşırtıcı görülüyor elbet. Ekstrem bir aforizma A. Nesin'den gelmişti: Türk halkı aptaldır biçiminde. Kuşkusuz A. Nesin'in bu ifadesindeki megoloman öğeyi gözden kaçırmamalıyız. Bu türden genelleyici bir yargı şu olumlamayı ve öne sürmeyi içerir: Akıllı benim.

A. Nesin'in "külyutmazlığı" üzerine çok fıkra var ama bunlar beni ilgilendirmiyor. Asıl olan ve A. Nesin'in anılmasına vesile olan şu: Yeni Dünya Düzeni/Düzensizliği içinde *tek biçim* olanaksızlaşmış bulunuyor. Bu olgu, ister istemez; düşüncenin de bir tür *sistemsizleştirilmesine* yol açıyor. Artık eskisi gibi *safkan* olmak mümkün değil gibi.

Ama bu *melezlik*, hiç kuşkusuz *neseb'sizlik* anlamına gelmiyor. İdeolojilerin çöktüğünü kabullensek bile, hepimiz ya *sermayeye* ya da *emeğe* aitiz. Seçtiğimiz dil bu iki söylemin içinde belirleniyor. Bunun için dil önemli. Hangi sözcüklerle, hangi kavramlarla *düşünüyor* ve kendimizi *açıklıyoruz*?

Marksistler, iyice dışarı atılmak istendikleri güncel dünya-

da varolabilmek/yaşayabilmek için, kendilerini müstehzi bir gülümsemeyle dinleyen insanları ekileyebilecek/ilgilendirebilecek bir dil üretmek zorundalar. Ben bu dilin, büyük ölçüde *karamsar*, hatta *melankolik* olması gerektiğini düşünüyorum.

F. Jameson'ın sözleriyle "Marksist kod" ancak bu sayede sömürülen/yönetilen insanlara *maddi* biçimde çarpabilir.

10 Nisan 93

Biçim, yani "nasıl yazmalı?" sorusu elbette ki çok önemli. Çünkü *yapıta* ilkin biçimi aracılığıyla çarpıyoruz büyük ölçüde.

Ama şurası da kesin: Yapıtlar, önünde sonunda "nasıl yazıldıkları" için (ya da nasıl *anlattıkları*) değil *"ne anlattıkları"* için merak ediliyorlar.

Ionesco ya da Beckett, Brecht ya da Osborne; öyle sanıyorum ki anlattıklarıyla ya anlatmadıklarıyla (çünkü bu da tümüyle anlamsal bir sorundur) okunuyor ve izleniyorlar.

Uzmanlar dışında kimseyi ilgilendirmez Elizabeth döneminde "soytarılar"ın rolü ve yeri. (Dolayısıyla Shakespeare'in oyunlarında üstlendikleri rol.) Sorun, soytarının *ne söylediği* ve *ne yaptığı*'dır. Öyle ya, soytarı Kralın ayağını öptüğü gibi, "kıçına parmak" da atabilir.

"İçindeki sesler mi ükütüyor seni
kemiklerin"

S. Karakoç

DİKKAT: 4 Şubat'ın
Ölümlü gösterisi

3 Şubat 1981

Erşan'a devam: Türk Bireyi Kuramına Giriş
için yazdığım gibi, fazla naif bir çalışma. Türkiye'de
bir çok kez yaşanmış olan doğu-batı bireşimi yakla-
şımını fazla aşamıyor ve kamucu bir ideolojinin
niçin toplumca içselleşmediğini de pek açıklayamıyor.
Çünkü Erşan'a göre Türk kültürü kamucudur. Öyley
se ölümsüz öğenin temellendiği dizgeyi çok daha
içerden kuşatmak gerekeceği açıktı.

Hiçkuşkusuz ölümsüz özü yakalamak isti-
yor Erşan ama bireylerin kamucu bir ideolojiyi
değil de bireyci bir ideolojiyi seçmelerine yol açan
ekonomik/politik/ideolojik nedenleri ve bekletileri
yeterince çözümleyemiyor.

Bana kalırsa kendi sinema dillerinin ve kapsa-
larının sınırlılığını seçici/eleştirmeci çözümle
kalafi etmeyi amaçlayan H. Refiğ, A. Yılmaz vb.
gibi sanatçıların birey anlayışlarından kuram-
sal destek ummak yanlış bir uğraş. Doğan Erşan'a
bir bilimadamı olarak düşen görev, o sinemacıların
yapıtlarının niçin öyle bir bireyi öne sürdükle-
rini açıklamaktır. O yaşanan gerçeğin derinliği-
ni ve sorunların yansıtmaktan çok uzak filmi-
lerin yaslandığı birey ve bireylik anlayışı ami-
yane bir yaklaşımdır ve bir yandan kapitalistleş-
en bir yandan da teknolojikleşen Türkiye'nin
nesnel koşullarıyla çelişmektedir.

Önay Sözen'in Felsefe Dergisi 9/1'de ilginç bir yazısı
8 var: "Hegel Felsefesi ve Metafiziğin Sonu". Onda, birbirinden
bir felsefe yerine bağlamsal ilişkilere dayanan bir yöntem
9 önerisini son derece Türkçe kullanarak gerek kuramsal
10 sözcükler üzerinde yaptığı anlamsal irdelemeleri spekülatif bulduğu dü-
şüncelerini. Ne var ki, bu spekülasyon yazının içeriğinin
11 çözümlü sonucu. Yazının kendisi bir bir spekülasyon
üzerine kurulmuyor. Sonunda söyleniyor zaten Önay:
herşey bir ad değiştirmeceye (metonymie) dayanıyor. Değil-
me kavramını getirdiği alternatif yöntemi hafifsemek
değil amacım, bu yöntem hakkı kavgalar içeriyor elbet-
13 ilgimi asıl Gilles Deleuze ve Gerald Edelman'ın
çalışmalarına ilişkin değerlendirmeler çekti. Bu yeni
çalışma ve etkenlik biçimleri üzerinde daha ayrıntılı
yazılar arayacağım.

Önay Hegelci, dolayısıyla Marksçı-tarihsel anlayışımın
Meşhur yönüne itiraz etmekte haklı görünüyor. Tekilin so-
nu düşünüşü, artık tekdüzenin çeşitlenen bir düşünce tarzı
sonsuzca çeşitlenen bir ilişki biçimi olarak düşünüp ve
Tarih daha anlaşılabilir olarak kalıyor.

Bununla kavramının ilişkin söyledikleri de önemli:
İçselleştirme ve anımsanma: Er-Innerung. Saklanma ve
Ortadan Kaldırılma = aufgehoben.

Hegel'den: "kendinin-bilincinin gecesi".

Okuyarak, yazarak, tasarlayarak ve düşünerek geçen zamanın tortularını bulacaksınız bu kitapta. Tüm ışıklar söndüğünde kalemin kâğıtta bıraktığı gölgeleri ve yazarının içeriden bakan suretini.

Gazeteci, araştırmacı, yazar ve şair Ahmet Oktay'ın bir anlamda "kendi okurluk tarihi"ni yansıttığı *Gece Defteri*, okudukça güzelleşen bir yaşama dikkat çekiyor.

"Bugün 'doğum günüm'. 58'e girdim. Zaman hızlı geçiyor demeyeceğim, çünkü geçen zamanın büyükçe bölümünü bilerek yaşadım. Geçtiğini, ağır ağır aktığını fark ettim hep. Sanki bir yaz günü, bir ağacın gölgesinde oturmuş, üzerindeki kuru dalları, kâğıt parçalarını sürükleyen bir dereyi seyrediyordum."

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27
ISBN 975-363-827-2

